

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA BAĞIMSIZ
DEVLETLER TOPLULUĞUNDA KRİZ BÖLGELERİ: KIRIM VE
TRANSDİNYESTER SORUNLARI**

DOKTORA TEZİ

İslam HALİTOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Sibel AKGÜN

KASIM – 2018

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

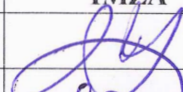
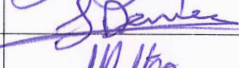
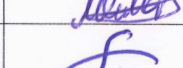
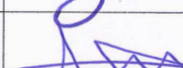
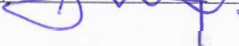
**ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA BAĞIMSIZ
DEVLETLER TOPLULUĞUNDA KRİZ BÖLGELERİ:
KIRIM VE TRANSDİNYESTER SORUNLARI**

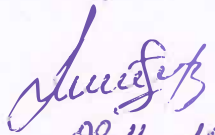
DOKTORA TEZİ

İslam HALİTOĞLU

Enstitü Anabilim Dalı : Uluslararası İlişkiler

“Bu tez 08/11/2018 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİÜYESİ	KANAATİ	İMZA
Prof. Dr. Alaeddin Yelcinkaya	Basarılı	
Prof. Dr. Giray Seymur Derman	Basarılı	
Doç. Dr. Mehlika Özlem Ulltan	Basarılı	
Doç. Dr. Sibel Akgün	Basarılı	
Doç. Dr. Köksal Şahin	Basarılı	

 SAKARYA ÜNİVERSİTESİ	T.C. SAKARYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU	Sayfa : 1/1
Öğrencinin		
Adı Soyadı	:	İslam HALİTOĞLU
Öğrenci Numarası	:	1160d07010
Enstitü Anabilim Dalı	:	Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☐ YÜKSEK LİSANS ☒ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA BAĞIMSIZ DEVLETLER TOPLULUĞUNDA KRİZ BÖLGELERİ: KIRIM VE TRANSDİNYESTER SORUNLARI
Benzerlik Oranı	:	%19
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,		
☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.		
 08.11.2018 Öğrenci İmza		
☐ Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.		
Bilgilerinize arz ederim.		
 Öğrenci İmza		
Uygundur		
Danışman Doç. Dr. Sibel Akpınar Unvanı / Adı-Soyadı: Tarih: 08.11.2018 İmza: 		
☐ KABUL EDİLMİŞTİR ☐ REDDEDİLMİŞTİR EYK Tarih ve No:	Enstitü Birim Sorumlusu Onayı	

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında emeği ve katkıları için danışmanım Doç. Dr. Sibel AKGÜN hocama sonsuz teşekkür ederim. Sakarya Üniversitesinde eğitim almam için maddi ve manevi destekleri olan Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN, Prof. Dr. Recai COŞKUN, Doç. Dr. Köksal ŞAHİN, Dr. Öğr. Üyesi. Yasin ŞERİFOĞLU, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı ve tüm hocalarıma teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Tezin tamamlanma sürecine kadar desteğini ve katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Giray Saynur Derman ve Doç. Dr. Köksal ŞAHİN hocalarıma teşekkür ederim. Son olarak eğitim hayatında hep yanımda olan ve emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim anneme, babama, eşime ve güzel aileme gösterdikleri maddi ve manevi destekleri için şükranlarımı sunarım

İslam HALİTOĞLU

08.11.2018

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	v
TABLO LİSTESİ	vii
ŞEKİL LİSTESİ	viii
ÖZET	ix
SAMMARY	x
GİRİŞ	1
 BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ	
TEORİSİ	7
1.1. Çatışma Çözümü Teorisi: Tarihsel Gelişimi	7
1.2. Çatışma Çözümü Teorisi: Temel Kavramları ve Unsurları	11
1.2.1. Çatışma Kavramı ve Çeşitleri	11
1.2.1.1. Şiddet İçermeyen Çatışmalar	12
1.2.1.2. Şiddet İçeren Çatışmalar	13
1.2.1.3. Silahlı Savaşın Sınıflandırılması	17
1.2.2. Bireyler Düzeyinde Çatışma	23
1.2.3. Gruplar Düzeyinde Çatışma	23
1.2.4. Devletler Düzeyinde Çatışma	24
1.2.5. Çatışmaya İlişkin Diğer Kavramlar	25
1.2.5.1. Taraflar	25
1.2.5.2. Amaçlar	25
1.2.5.3. Sorunlar	26
1.2.5.4. Çatışma Koşulları	26
1.2.5.5. Değerler	26
1.2.5.6. Çıkarlar	27
1.3. Çatışma Çözümü Teorisinde Tanımlar	27
1.4. Çatışma Çözümü Teorisine Farklı Yaklaşımlar	30
1.4.1. Dinamik Yaklaşım	30
1.4.2. İnsan İhtiyaçları Yaklaşımı	32
1.4.3. Rasyonel Yaklaşım	36
1.5. Çatışma Çözümü Teorisi: İşleyiş Süreci ve Akışı	37

1.5.1. Müzakere	37
1.5.1.1. Çatışma Çözümünün Beş Aşaması	41
1.5.2. Arabuluculuk	43
1.5.3. Çatışma Analiz Yöntemleri	45
1.5.3.1. Çatışma Haritalaması	45

BÖLÜM 2: SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUSYA: YAYILMACI

POLİTİKALAR.....	51
2.1. Bağımsız Devletler Topluluğu	52
2.2. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü	55
2.3. Yeni Avrasyacılık.....	61
2.4. Avrasya Ekonomik Birliği	66
2.5. Rusya'nın Yayılmacı Enstrümanı Hibrit Savaş	68
2.5.1. Hibrit Savaşın Aşamaları/Safhaları	74

BÖLÜM 3: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY I: KIRIM SORUNU

3.1. Kırım Çatışmasının Tarihsel Arka Planı	80
3.1.1. Demografik Yapının Evrimi	85
3.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Kırım'ın Statüsü.....	86
3.1.3. Çarlık Rusyası Dönemi Kırım Statüsü ve Göçler	87
3.1.4. SSCB Dönemi Kırım Statüsü ve Kırım Türklerinin Sürgün Edilmesi	90
3.1.5. Ukrayna Anayasasına Göre Kırım'ın Statüsü.....	96
3.1.5.1. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna Toprak Yapısı İçindeki Yeri	96
3.1.5.2. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Yetkileri.....	97
3.1.6. Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Kırım'ın Statüsü	98
3.1.6.1. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin İdari Statüsü ve Sınırları.....	98
3.2. Durum Tespiti: Kırım Çatışmasının Nedenleri	99
3.2.1. Sorunun Arka Planı.....	99
3.2.2. Ukrayna'nın Jeopolitiği ve Kırım'ın Önemi.....	102
3.2.2.1. Viktor Yuşenko ve Turuncu Devrim.....	105
3.2.2.2. Viktor Yanukoviç Dönemi Rusya-Ukrayna Yakınlaşması	108
3.2.3. Sorunun Ortaya Çıkışı: Kiev Olayları	113

3.2.3.1. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Yasaklanması	124
3.3. Kırım Çatışmasının Tarafları	130
3.3.1. Ukrayna (Birincil Taraf)	130
3.3.2. Rusya (Birincil Taraf)	132
3.3.3. Avrupa Birliği (İkincil Taraf)	135
3.3.4. ABD (İkincil Taraf)	137
3.3.5. Türkiye (İkincil Taraf)	139
3.4. Çatışmanın Bağlamı	142
3.4.1. Ekonomik Yaptırımlar	142
3.4.2. Barış Müzakereleri	143
3.4.2.1. Minsk I Anlaşması	143
3.4.2.2. Normandiya Formatı	148
3.4.2.3. Minsk II Anlaşması	148
3.5. Çatışmanın Stili	151
BÖLÜM 4: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY II:	
TRANSDİNYESTER SORUNU	153
4.1. Transdinyester Çatışmasının Tarihsel Arka Planı	154
4.1.1. Demografik Yapı	154
4.1.2. Osmanlı Devleti Dönemi Besarabya Statüsü	156
4.1.3. Çarlık Rusyası Dönemi Besarabya Statüsü	161
4.1.4. SSCB Dönemi Transdinyester'in Statüsü	163
4.1.5. Moldova Anayasası'na Göre Transdinyester'in Statüsü	168
4.1.5.1. Transdinyester'in Moldova Toprak Yapısı İçindeki Yeri	169
4.1.6. Transdinyester Anayasası'na Göre Transdinyester'in Statüsü	169
4.1.6.1. Transdinyester Moldova Cumhuriyeti'nin Yetkileri	170
4.2. Durum Tespiti: Transdinyester Çatışmasının Nedenleri	172
4.2.1. Sorunun Arka Planı	172
4.2.2. Moldova Jeopolitiği ve Transdinyester'in Önemi	177
4.2.2.1. 1990-1996 Mirçi Snegura Dönemi	182
4.2.2.2. 1996-2000 Petru Luçinskiy Dönemi	184
4.2.2.3. 2000-2005 Vladimir Voronin Dönemi	186
4.2.2.4. 2005-2009 Vladimir Voronin'in 2. Dönemi	188

4.2.2.5. 2009-2016 Nikolae Timofti Dönemi.....	189
4.2.2.6. 2016- İgor Dodon Dönemi.....	193
4.3. Transdinyester Çatışmasının Tarafları	195
4.3.1. Moldova (Birincil Taraf)	195
4.3.2. Transdinyester (Birincil Taraf)	197
4.3.3. Rusya (İkincil Taraf).....	198
4.3.4. Ukrayna (İkincil Taraf).....	201
4.3.5. AGİT (İkincil Taraf)	203
4.3.6. AB (Avrupa Birliği) ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)	205
4.4. Çatışmanın Bağlamı: Müzakere Süreci.....	208
4.4.1. Savaş Sonrası Dönem (1992-1996).....	208
4.4.2. Tarafların Eşitliği Dönemi (1997-2000).	211
4.4.3. Çatışmacı Dönem (2000-2005).....	215
4.4.4. Müzakere Sürecinin Uluslararasılaşma Dönemi (2006-...).....	220
4.5. Çatışmanın Stili.....	231
SONUÇ	233
KAYNAKÇA	240
EKLER	283
ÖZGEÇMİŞ	316

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrasya Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik İşbirliği Teşkilatı
AKKA	: Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
ANC	: Afrika Uluslar Konseyi
BDT	: Bağımsız Devlet Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CFE	: Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması
CSCE	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konseyi
DNR	: Donetsk Halk Cumhuriyeti
FSB	: Federal Güvenlik Servisi
FUEN	: Avrupa Halkları Federal Birliği
GRU	: Askeri İstihbarat Teşkilatı
GUAM	: Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü
HIİK	: Heildeberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü
JTF-E	: Doğu Ortak Hareket Gücü
KGAÖ	: Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü
KTMM	: Kırım Tatar Millî Meclisi
LNR	: Lugansk Halk Cumhuriyeti
LTTE	: Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları
Moldova ÖSSC	: Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
MSSC	: Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NKVD	: İç İşleri Halk Komiserliği
Rossotrudniçestvo	: BDT, Yurtdışında Yaşayan Vatandaşlar ve Uluslararası İnsani Yardımlaşma İşleri Federal Ajansı
SALT I	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-I
SALT II	: Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri-II
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
ŞİÖ	: Şanghay İşbirliği Örgütü

TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
UDAR	: Ukrayna Demokratik İttifak Partisi
UEBAM	: AB Sınır Destek Misyonu
USAREUR	: ABD'nin Avrupa Ordusu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Kırım'ın Etnik Yapıdaki Değişimi	132

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Yoğunluğa Göre Çatışma Türleri	15
Şekil 2: Johan Galtung'un Çatışma Üçgeni	31
Şekil 3: Abraham Maslow ve Paul Sites'in İhtiyaçlar Listesi	36
Şekil 4: Kırım'daki Son Gelişmeler Çerçevesinde Ukrayna-Rusya Mücadelesi	58
Şekil 5: Hibrit Savaş Elemanları.....	73
Şekil 6: Klasik Savaş ve Hibrit Savaş Arasındaki Fark.....	73
Şekil 7: Rusya'nın Hibrit Savaş Kapsamında Askeri ve Askeri Olmayan Uygulamaları.....	78
Şekil 8: Kırım Haritası.....	86
Şekil 9: 1783 Yılında Çariçe II. Katerina Kırım, Taman ve Kuban'ın Rus Hâkimiyeti Altına Alınmasıyla İlgili Yayınladığı Bildiri	88
Şekil 10: Kırım İlinin Rusya'dan Çıkarılarak Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine Bağlanması Kararı	92
Şekil 11: 2010 Yılında Yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları Haritası.....	110
Şekil 12: V. Yanukoviç'in Yazdığı İdda Edilen Mektup	117
Şekil 13: Rusya Federasyonu Başsavcısından Gelen Mektup/Belge	119
Şekil 14: 16 Mart 2014 Kırım Referandumu Propagandası	121
Şekil 15: Akmescit, Kırım Tatar Milli Meclisi.....	125
Şekil 16: 12 Şubat'ta İmzalanan Minsk II Anlaşması	149
Şekil 17: Minsk Anlaşmasında uygulanan maddeler.....	150
Şekil 18: Transdinyester Haritası	156
Şekil 19: Yaş Antlaşmasında Belirlenen Sınırlar	160
Şekil 20: Romanya'ya Bağlı Besarabya Bölgesi ve Ukrayna'ya Bağlı Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti-12 Ekim 1924.....	164
Şekil 21: Moldova Cumhuriyeti Etnik Nüfus Yapısı	178
Şekil 22: Moldova Cumhuriyeti	180
Şekil 23: AB Sınır Destek Misyonu (UEBAM)	220

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☐	Doktora	☒
Tezin Başlığı: Çatışma Çözümü Teorisi Bağlamında Bağımsız Devletler Topluluğunda Kriz Bölgeleri: Kırım ve Transdinyester Sorunları			
Tezin Yazarı: İslam HALİTOĞLU Danışman: Doç. Dr. Sibel AKGÜN			
Kabul Tarihi: 08.11.2018		Sayfa Sayısı: xi (ön kısım) +317 (tez) +10 (ek)	
Anabilim Dalı: Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı:			
Bu tezde, Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT) bölgesinde meydana gelen Kırım ve Transdinyester Sorunu “Çatışma Çözümü” teorisi bağlamında incelenmiştir. Bu çerçevede 2013 yılında Kırım’da meydana gelen çatışma süreci ele alınmıştır. 1990’dan itibaren SSCB’nin dağılmasıyla bağımsızlık faaliyetlerine girişen bir diğer bölge Transdinyester olmuştur. Her iki bölgede de çatışma süreci yaşanmış, bölgedeki sıcak çatışmalar sona ermiş ve barış müzakere süreci başlamıştır. Kırım sorunu, Ukrayna ve Transdinyester sorunu üzerinden Moldova hedef haline gelmiştir. Rusya’nın “Avrasyacılık” adı altında yayılmacı politika izlediği söylenebilir. Bu iki bölgede Rusya’nın doğrudan veya dolaylı etkisi bulunmaktadır. Bu bölgelerde etnik Ruslar üzerinden müdahale etme ve orada kalma stratejileri hedeflenmiştir. Geçmişte hem Kırım hem de Transdinyester’in sürgünler ve zorunlu iskanlar adı altında demografik yapıları değiştirilmiştir. İki bölgede de “<i>de facto</i>” söz konusu olmuştur. Meydana gelen bu iki örnek olay da birbiriyle paralellik taşımaktadır. Bu süreci analiz edebilmek için “Çatışma Çözümü” teorisinin temel kavramları ve unsurları çerçevesinde “Hibrit Savaş” ile “Çatışma Çözümü” teorisinin işleyiş süreci ve akışı örnek olaylara uygulanmıştır. Kırım çatışması sürecinde “Hibrit Savaş” enstrümanları kullanılmıştır. “Çatışma Çözümü” teorisi kapsamında çözüm odaklı herhangi bir gelişme olmamıştır. Rusya, Kırım’ın kendi parçası olduğunu ve bunun tartışmaya açılacak bir tarafı olmadığını savunmaktadır. Transdinyester çatışma sürecinde çözüme yönelik girişimler ve görüşmeler devam etmektedir. Müzakere sürecinde her iki taraf da kazan-kazan stilinde devam ettiği takdirde çözüm ortamının yakın zamanda olabileceği söylenebilir.			
Anahtar Kelimeler: Çatışma Çözümü Teorisi, Kırım Sorunu, Transdinyester Sorunu, Ukrayna, Moldova.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree		Ph.D.		
Title of Thesis: Crisis Zones In The Commonwealth Of Independent States In The Context Of Conflict Resolution Theory: Cremia and Transnistria				
Author of Thesis: İslam HALİTOĞLU		Supervisor: Assoc. Prof. Sibel AKGÜN		
Accepted Date: 08.11.2018		Number of Pages: xi (pretext) +317 (main body) +10 (App)		
Department: International Relations		Subfield:		
The Crimean problem and Transdnieste problem that took place in the territory of the Commonwealth of Independent States are studied in this thesis in the context of Conflict Resolution Theory. Within this framework, the conflict process that took place in Crimea in 2013 was discussed. Transdnyesteria was another region that embarked on Independence activities after the dissolution of the USSR in 1990. The conflict process has taken place in both regions, and the hot conflicts in the region have ended and the process of peace negotiations has begun. Ukraine has become a target over the Crimean problem and Moldova has also become a target over Transdiester. Russia pursues expansionist policy under the name Eurasianism. Russia has direct or indirect influence in these two regions. The strategies for intervening and staying there are aimed at these regions through ethnic Russians. In the past, demographic structures were changed in both Crimea and Transdnyester regions under the name of deportations and forced settlements. There have been "<i>de facto</i>" declarations of independence in the two regions. These two examples are parallel to each other in the event. In order to analyze this process are discussed the basic concepts and elements of Conflict Resolution Theory and types of conflict, non-violent conflicts, violent conflicts, Classification of armed War, conflict at individuals level, conflict at groups level, conflict at States level. During the conflict time in Crimea the process and flow of Conflict Resolution Theory has been applied to case studies. Russia argues that Crimea is part of its own and that it not open to dispute. In the process of Transdnyester conflict, initiatives and negotiations are continuing. If both sides continue to win-win method in the negotiation process, it can be said that the solution may be in a near future.				
Keywords: Conflict Resolution Theory, Crimean Problem, Transdyness Problem, Ukraine, Moldova.				

GİRİŞ

“Çatışma Çözümü” disiplini gelişim sürecine bakıldığında, örgüt içi ve örgütler arası çatışmaların çözümü için, uluslararası çatışmaların çözümünü hedefleyen sorun çözme çalıştaylarına, dini öğelere, barış yapma çalışmalarına, alternatif uyumsuzluk çözümlerine ve kamu denetçiliği (ombudsmanlık) gibi kurumlara müracaat edildiği söylenebilir¹.

Çalışmanın birinci bölümünde “Çatışma Çözümü” teorisinin tarihi gelişimi, temel kavramları ve unsurları, tanımı ve yaklaşımlarına yer verilmiştir. “Çatışma Çözümü” teorisi işleyiş süreci ve akışı ele alınmıştır. “Çatışma Çözümü” teorisine yapılan yaklaşımlardan ilki “insan ihtiyaçları yaklaşımı”dır. “İnsan ihtiyaçları” teorisinin iki önemli özelliği bulunmaktadır. Birinci özelliği uluslararası çatışmaların bireysel seviyede analiz edilmesidir. İkinci özelliği ise insan ihtiyaçları, her insanın ihtiyaçlarını tatmin etmek için çaba harcadığı ve bazı durumlarda canını verdiği ve insan varlığının bir parçası olduğu durumudur². İnsan ihtiyaçlarının teorisyenleri aynı fikirde olmasa dahi kendilerine göre bir ihtiyaçlar listesi bulunmaktadır.

“Çatışma Çözümü” teorisine yapılan yaklaşımlardan ikincisi “dinamik yaklaşım”dır. “Dinamik yaklaşım”a göre, çatışma olgusu olaylar zinciri şeklinde ortaya çıkar ve dinamik bir süreç oluşturmaktadır. “Çatışma Çözümü” teorisine yapılan yaklaşımlardan üçüncüsü “rasyonel yaklaşım”dır. Rasyonel yaklaşıma göre, çatışmanın tarafları kar-zarar hesabı yaparak karar verir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Rusların yayılmacı politikasına değinilecektir. Rusya’nın sıcak denizlere inme stratejisi adı altında Karadeniz ve Kafkasya’nın stratejik bölgelerinde ikamet eden Türk ve Müslüman toplulukları sürgüne gönderme girişimiyle bölgede demografik yapıyı değiştirmesi gibi iddialar bulunmaktadır. Rusya, eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) cumhuriyetlerinde yaşayan Rus nüfusunun güvenliğinden sorumlu olduğunu ileri sürerek “yakın çevre” politikasına yönelmiştir.

¹ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, “Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2012, s. 278.

² Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.e.**, s. 283.

Rusya'nın "Avrasyacılık" adı altında yayılmacı politika izlediği söylenebilir. Bu bölgede Rusya'nın doğrudan veya dolaylı etkisi bulunmaktadır. Bu bölgelere etnik Ruslar üzerinden müdahale etme ve orada kalma stratejileri izlediği söylenebilir. Hem Kırım hem de Transdinyester bölgelerinde "*de facto*" süreci söz konusu olmuştur.

Rusya, yakın çevreye yönelik BDT, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü (KGAÖ), Avrasyacılık fikri, Avrasya Ekonomik Birliği (AEB) ile ekonomik ve Hibrit Savaş enstrümanlarını kullandığı söylenebilir. Şu dört enstrüman işlevsiz hale geldiği zaman Rusya'nın hedeflerine Hibrit Savaş ile ulaşma gayretine gireceği söylenebilir: BDT ile siyasi kontrol, KGAÖ ile askeri kontrol, Avrasyacılık ile fikri zeminin hazırlanması, Avrasya Birliği ile ekonomik kontrol.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan ilk örnek olay Kırım sorunudur. Kırım sorununu detaylı analiz edebilmek için kronolojik olarak 1441 yılından günümüze bölgenin tarihi geçmişine değinilecektir. Kırım bölgesi 1475 yılından 1774 yılına kadar Osmanlı Devleti egemenliği altında özerk eyalet olarak yönetilmiştir. 1774 Yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız hale gelen Kırım Hanlığı'nın, 1783 yılında Çariçe II. Katerina tarafından Rusya'ya ilhak edilme³ süreci ele alınacaktır.

1917 Ekim devriminden sonra 18 Ekim 1921 yılında bu bölge Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyet Rusya parçası haline gelmiştir. 30 Haziran 1945 yılında SSCB Yüksek Konseyi kararıyla Kırım Özerk Bölgesi Kırım iline dönüştürülmüştür. 19 Şubat 1954 yılında SSCB Yüksek Konseyi, Kırım ilinin Rusya'dan çıkarılarak Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ne (Ukrayna SSC) bağlanması kararını yayınlamıştır⁴. Bu bölümde yine Ukrayna'da meydana gelen siyasi olayların Kırım'a yansımaları ve 2013 yılında Rusya tarafından ilhak edilme sürecinin başlaması irdelenecektir.

Kırım sorununun ortaya çıkma nedenleri "çatışma haritalaması" yöntemiyle analiz edilecektir. Çatışma haritalaması yöntemiyle tarihe, koşullara, sebeplere, bağlama, dinamiğe/stile bakılarak sonuçlara gidilecektir.

³ Alaeddin Yalçınkaya (a), "Rus Realpolitığının Ertelendiği Sorun: Kırım", Karadeniz Araştırmaları, Sayı 8 (Kış), 2005, s. 104-105. bk. V.S. Lopatin, "Suvorov i Potemkin, Prisoyedineniye Krimskogo hanstvo k Rossii.1782-1783 rr.", <http://history.scps.ru/suvorov/lopatin06.htm>, 7.10.2016.

⁴ İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016.

Çalışmanın dördüncü bölümü ise ikinci örnek olay Transdinyester sorunu ile devam etmektedir. Kırım sorunuyla paralellik taşıyan Transdinyester sorununun tarihi geçmişine değinilerek bölgenin siyasi durumu ele alınacaktır. 1330'da Besarabya bölgesinin teşekkül etmesinden günümüze kadarki tarihi süreci ele alınacaktır. 1806-1812 Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında çıkan savaşta Rusların galip gelmesiyle 1812 yılında Bükreş Antlaşması imzalanması ve günümüzdeki Moldova (Besarabya)'nın Ruslara bırakılması, Besarabya bölgesinde, Moldova Halk Cumhuriyeti'nin Romanya yönetimine girmesi ve Dinyester nehrinin batı tarafı olan Transdinyester'in Romanya ile birleşmesine değinilecektir. 1924 yılında Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulması ve 1940 tarihine kadar 16 senelik var oluşu, 1947 tarihinde Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını alarak SSCB'ye bağlanmasına değinilecektir.

Transdinyester sorununun ortaya çıkma nedeni “çatışma haritalaması” yöntemiyle analiz edilecektir. Müdahale yöntemi için kullanılan analitik bir araç olan çatışma haritalaması yöntemi ile tarihe, koşullara, sebeplere, bağlamı, dinamiğe/stile bakılarak sonuçlara ulaşılabacaktır.

Son olarak çalışmanın sonuç bölümünde genel değerlendirme yapılacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, BDT bölgesinde meydana gelen etnik sorunların ve kriz bölgelerinin çözüme kavuşturması adına yapılan girişimleri netleştirmektir. Amacın yerine getirilebilmesi için cevap aranması gereken araştırma soruları şunlardır:

1-Çatışma çözümü teorisi, yaklaşımları, kavramları ve çatışma çözümü yöntemleri nelerdir?

2-Soğuk Savaş Sonrası Rusya'nın yayılmacı politikası ve enstrümanları nelerdir?

3- Tarihi geçmişine bakılarak Kırım Osmanlı dönemi, Çarlık Rusyası dönemi, SSCB dönemi ve 1991'den sonraki dönemde hangi statüde varlığını sürdürmüştür?

4-Ukrayna ve Rusya arasındaki Kırım çatışmasının nedenleri nelerdir?

5-Rusya'nın yayılmacı politikası kapsamında Kırım'da uyguladığı yöntemler nelerdir?

6- Tarihi geçmişine bakılarak Transdinyester Osmanlı dönemi, Çarlık Rusyası dönemi, SSCB dönemi ve 1991'den sonraki dönemde hangi statüde varlığını sürdürmüştür?

7-Moldova-Transdinyester arasındaki krizin nedenleri nelerdir?

8-Transdinyester çatışmasında Rusya, Ukrayna, AB, AGİT, ABD'nin çözüm politikaları nelerdir?

Hedeflenen bilimsel amaçlar ve cevabı aranan sorunlardan hareketle tezin bölümleri şöyle tasarlanmıştır:

Birinci Bölümde, “Kavramsal ve Teorik Çerçeve: Çatışma Çözümü Teorisi” başlığı altında 1. soruya cevap aranmıştır. Çatışma çözümü teorisinin tarihi, tanımı, yaklaşımları, kavramları ve çözüm yöntemleri ele alınmıştır.

İkinci Bölümde, “Soğuk Savaş Sonrası Rusya: Yayılmacı Politikalar” başlığı altında 2. soruya cevap aranmıştır. Rusya'nın yayılmacı politikasında kullandığı KGAÖ, Yeni Avrasyacılık, Avrasya Ekonomik Birliği ve Hibrit Savaş gibi enstrümanlar araştırılmıştır.

Üçüncü Bölümde, “Çatışma Çözümü Teorisi Bağlamında Örnek Olay I: Kırım Sorunu” başlığı altında 3. 4. ve 5. sorulara cevap aranmıştır. Bu çerçevede Kırım'ın Osmanlı Dönemi, Çarlık Rusyası dönemi, SSCB dönemi ve 1991'den sonra bağımsızlığını kazanan Ukrayna sınırları içindeki tarihi geçmişi ve statüsü ele alınmıştır. Kırım çatışmasının nedenleri, bölgesel ve uluslararası aktörlerin rolü araştırma konusu olmuştur.

Dördüncü Bölümde, “Çatışma Çözümü Teorisi Bağlamında Örnek Olay II: Transdinyester Sorunu” başlığı altında 6., 7. ve 8. sorulara cevap aranmıştır. Transdinyester'in farklı dönemlerde Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası, SSCB ve 1991'den sonra bağımsızlığını kazanan Moldova sınırları içindeki tarihi geçmişi ve statüsü ele alınmıştır. Transdinyester çatışmasının nedenleri araştırılmıştır. Moldova ve Transdinyester arasındaki müzakere sürecine bölgesel ve uluslararası aktörlerin katkıları araştırma konusu olmuştur.

Çalışmanın Önemi

SSCB'nin dağılmasıyla Rusya zor bir sürece girmiştir. BDT bölgesinde meydana gelen etnik, kimlik ve siyasi ayrılıkçılık sorunlarını SSCB'nin dağılmasından sonra kontrol edemeyen Rusya'nın, "yakın çevre" politikası adı altında bu bölgeyi yeniden kontrol altına alma hedefine odaklandığı söylenebilir. Rusya, bu bölgeyi kontrol edebilmek için BDT, KGAÖ, AEB, Şangay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ), medya ağının güçlenmesi ve yumuşak gücü ile bölgeye yönelik yeni stratejiler geliştirme içerisine girmektedir. Rusya'da imparatorluk hayallerinin V. Putin ile birlikte yeniden canlanmaya başladığını söylenebilir.

Yıldız, enerji ve ekonomi sektörüne hem düşünceleri hem de icraatlarıyla hâkim olan eski maliye bakanı Anatoliy Çubays'ın 'liberal imparatorluk' stratejisi adını verdiği stratejiyi uygulamaya başladığını ve bu stratejinin ilk hedefinin eski SSCB ülkelerinin Rusya'ya bağlanması; ikinci hedefinin ise bunun ötesinde bir etkinlik kazanması olduğunu belirtmiştir. A. Çubays Eski SSCB ülkeleri ve çevre ülkeler dâhil doğalgaz dağıtım şebekesi, elektrik dağıtım şebekesi, bankacılık sektörü, demiryolu ulaşım ağı ve telekomünikasyon ağını Rus şirketleri aracılığıyla kontrol altına almayı gündeme getirmiştir⁵.

Moskova Devlet Üniversitesi'nden Igor Panarin, "*Batı Avrupa'nın AB, ABD'nin Büyük Ortadoğu Projesine alternatif olarak, Rusya'nın Avrasya Projesi olduğunu*" dile getirmektedir. Yeni Avrasya stratejisi ile Rusya tekrar BDT jeopolitiğine hâkim olmayı düşünürken, ABD ve Batı farklı stratejiler geliştirmektedir⁶.

Yukarıda A. Çubays tarafından gündeme getirilen iddialar, Rus şirketlerinin BDT bölgesinde ilgili sektörlerde söz sahibi olmasıyla gerçekleşmiştir. Enerji sektörünün *Gazprom* aracılığıyla desteklenmesi, *Beeline* ve *Megafon* gibi telekomünikasyon ağlarının genişlemesi, elektrik santralleri ve barajların Rusya tarafından inşa ve finanse edilmesi, demiryolu ve özellikle bankacılık sektöründe pastadan payını alması buna

⁵ Feridun Yıldız, "Avrasya Jeopolitiğine Rus-ABD Yaklaşımları", 21.Yüzyıl Dergisi, Ocak-Şubat-Mart- 2007, s. 151.

⁶ Feridun Yıldız, **a.g.m.**, s. 151.

örnek olarak gösterilebilir. Ayrıca Rusya bu bölgelere yönelik politikasında yumuşak güç enstrümanını kullanmayı da tercih etmektedir.

Sınırlılıkları

Araştırmada Ukrayna, Kırım Özerk Cumhuriyeti, Moldova ve Transdinyester Bölgeleri ele alınacaktır. Zaman olarak ise 2000 yılından sonraki gelişmelere ağırlık verilerek değerlendirilecektir.

Çalışmanın Yöntemi

Çalışma süresince veri kaynakları olarak daha önce yazılmış kitaplar, tezler, dergiler, makaleler, resmi kurumlar, siyasi partiler, yazılı basın ve diğer kaynaklardan araştırmanın desteklenmesi amacıyla faydalanılmıştır. Bu şekilde, tekrarlardan kaçınmak ve daha özgün bilgileri yansıtmak hedeflenmiştir.

a. Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasında ağırlıklı olarak belgesel tarama tekniği kullanılacaktır. Bu maksatla kütüphanelerden, elektronik veri tabanlarından, bu konular üzerine çalışma yapan resmi kurum ve kuruluşlardan, özel kuruluşların web sitelerinden ve diğer elektronik kaynaklardan toplanan birincil ve ikincil kaynaklardan faydalanılacaktır.

b. Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Veriler ağırlıklı olarak konu ile ilgili basılı metinlerden toplanacağı için, verilerin çözümlemesi ve yorumlanmasında nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği uygulanacaktır. Bu amaçla araştırma çerçevesi oluşturulacak ve bu çerçevede veriler işlenerek yorumlanacaktır.

BÖLÜM 1: KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ

İnsanlık tarihinin başlangıcından beri insanlar barış dönemlerini yaşadığı gibi savaş dönemlerini de yaşamıştır. Savaş gibi sosyal olayların meydana gelmesi insanların şekillenmesi ve oluşumunda etkili olmuştur. Sosyal, kültürel, ekonomik şartların insan ve toplum üzerinde etkileri olduğu gibi, insan ve toplumun da doğaya, sosyal, kültürel ve ekonomik çevreye önemli etkileri bulunmaktadır⁷.

Öncelikle bir çatışma konusunu analiz edebilmek için ihtiyaç olan çatışma çözümü teorisinin temel kavramları ve unsurları, çatışma çeşitleri, şiddet içermeyen çatışmalar, şiddet içeren çatışmalar, silahlı savaşın sınıflandırılması, bireyler düzeyinde çatışma, gruplar düzeyinde çatışma ve devletler düzeyinde çatışma kavramları ele alınmıştır. Çatışma sürecinde çatışma çözümü teorisinin işleyiş süreci ve akışı ele alınmıştır. Çatışma sürecinin olumlu yönde ilerlemesi için müzakere sürecine geçilmesi önemlidir. Müzakere süreci de şu beş aşamadan geçmektedir: Ön görüşmeler, barış müzakeresi, barış anlaşmaları, onaylama ve uygulama. Bu bölümde çatışma çözümü için ihtiyaç duyulan kavramlar, yöntemler ve stillere detaylı bir şekilde yer verilecektir.

1.1. Çatışma Çözümü Teorisi: Tarihsel Gelişimi

Birinci Dünya Savaşı'nın sebeplerini anlamak için uluslararası ilişkiler kürsüsünün açılmasını tetiklemiş ve 1919'da Galler-Aberystwyth'de *University College of Wales*'de ilk uluslararası ilişkiler kürsüsü açılmıştır⁸. I. Dünya Savaşından sonra savaş karşıtı iklimin gelişmesi, bu disiplinin ve çatışma konusu üzerindeki görünür bir etki oluşturmıştır. Disiplin olarak çatışma çözümü; temelini barış çalışmalarından alarak II. Dünya Savaşı sonrası, uluslararası ilişkiler alanının bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. 1920-1945 yılları arasında Britanya, Avrupa ve Amerika'da yaygınlaşan uluslararası ilişkiler enstitüleri kalıcı barışın sağlanabileceği şartların tespitine yönelik bilimsel çalışmalarına yönelmişlerdir. Milletler Cemiyeti (MC)'nin kurulması pozitif atmosfer oluşturmuş ve barış çalışmaları üzerine odaklanan akademik kurumların açılmasına

⁷ Talip Özdeş, “Çatışma veya Uzlaşma, 21. Yüzyıla Girerken Çoğulculuğa Kur'an Açısından Bir Bakış”, s. 2., <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/280.pdf>, 04.08.2015.

⁸ Erdem Özlük, “Uluslararası İlişkiler Disiplininin Soy Kütüğü”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2009, Yıl 9, Sayı 17, s. 247. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/289251>, 15.08.2018.

imkân sağlamıştır. Bunlardan bazıları; 1930 yılında kurulan Alman Barış Akademisi, 1931’de Fransa’da Lyon Üniversitesi’nde açılan Uluslararası Örgütler ve Barış Çalışmaları bilim dalı örnek gösterilebilir. II. Dünya Savaşından sonra Birleşmiş Milletler-(BM) merkezli dünya düzeni kurulmasıyla, çatışma çözümü/yöntemini küresel barış ve güvenliğin sağlanmasında tasarlanan önemli bir araç olmuş ve BM’nin birincil görevi olarak belirlenmiştir.⁹

BM Antlaşmasının amacı 1. maddesinin 1. fıkrası;

“Uluslararası barış ve güvenliği korumak ve bu amaçla: barışın uğrayacağı tehditleri önlemek ve bunları boşa çıkarmak, saldırı ya da barışın başka yollarla bozulması eylemlerini bastırmak üzere etkin ortak önlemler almak ve barışın bozulmasına yol açabilecek nitelikteki uluslararası uyuşmazlık veya durumların düzeltilmesini ya da çözümlenmesini barışçı yollarla, adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak gerçekleştirmek”¹⁰ olarak tanımlamaktadır.

BM, Milletler Cemiyetine göre daha uzlaşmacı sistem öngörmüştür. Örneğin, Genel Kurul gibi bir organın olması diğer ülkelerin eşit olduğu göstererek liberal teoriyi yansıtırken, diğer tarafta güç dengesinin yansması olan Güvenlik Konseyi realist teorinin bir uzantısıdır. Barış, liberal teorinin kavramını yansıtırken, güvenlik, realist teorinin temel kavramlarından. Çatışma çözümü liberal temele dayandığı için devletler, uluslararası örgütler, Sivil Toplum Kuruluşlar, çok uluslu şirketler, silahlı örgütler ve bireyler gibi devlet dışı aktörleri çatışmanın tarafları görürken aynı zamanda tarafları barıştırmaya çalışan üçüncü taraf aktörler olarak görülmektedir.¹¹

Uluslararası ilişkiler alanında, meydana gelen veya olası savaş nedenlerinin tespiti ve çözümü için gelişen epistemolojik birikimin çatışma çözümünü besleyecek zemini hazırlamada daileri sürülebilir. Soğuk Savaş döneminde, bloklar arası uyuşmazlık ve

⁹ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, “Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 385-386.

¹⁰ Birleşmiş Milletler Antlaşması, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, s. 4-5. <http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 15.07.2015.

¹¹ Hüseyin Bağcı, “Önsöz Yerine Çatışma Analizi”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s. 4-5.

olası bir nükleer savaş sonuçlarının hesap edilmesi çatışma çözümü çalışmaları sürecine hız kazandıran başlıca bir unsur olarak gösterilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde barış girişimleri ve anlaşmalarıyla ortaya çıkan yeni çözüm süreçleri, disipline daha fazla gözlem yapabilmek için veri imkânı sağlamıştır. Disiplin psikoloji, sosyoloji ve antropoloji alanlarından istifade ederek disiplinler arası nitelik kazanan çatışma çözümü, silahlı çatışmaların sona erdirilmesi ve kalıcı barışın tesisine yönelik belirli aşamalardan oluşan yaklaşımların gelişimine katkı sağlamıştır.¹²

İkinci Dünya Savaşından sonra devletlerarasında meydana gelen çatışmaların tamamen ortadan kaldırılması için çalışmaya başlayanların sayısı çoğalmıştır.¹³ Çatışma çözümü disiplini çerçevesinde ortaya çıkan akademik kurumların ve yayınların önemli kısmı 1945-1965 döneminde gerçekleşmiştir. Kenneth Boulding'in girişi ve katkılarıyla 1957 yılında yayına başlayan *Journal of Conflict Resolution* ve Michigan Üniversitesi'nde 1959 yılında kurulan Çatışma Çözümü Araştırmaları Merkezi (Center for Research on Conflict Resolution) ilk atılan somut adımlar olarak değerlendirilebilir. K. Boulding'in çalışmaları, önceki araştırmalar gibi barış alanındaki savaşların hangi şartlar altında önlenebileceği üzerine odaklanmıştır. K. Boulding, uluslararası örgütlerin etkili olmasıyla barışın sağlanabileceğinin de ileri sürmüştür. Çatışma nedenlerinin/sebeplerinin araştırılmasıyla derlenen veriler ise gelecekte olası savaşların engellenmesi sürecinde önemli katkı sağlayabilecek ve çatışma çözümü alanında savaşa giden sürece müdahale edebilecektir.¹⁴

İskandinavya ülkelerinde yaygın olan barış enstitülerinin çatışma çözümü disiplininin gelişmesine akademik çalışmalarıyla önemli katkı sağladığı belirtilebilir. 1960 Yılında Oslo Üniversitesi bünyesinde Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Peace Research Institute Oslo) kurulmuş, ardından 1966'da Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü (Stockholm International Peace Research Institute) ve 1969'da Finlandiya'da Tampere Barış Araştırmaları Enstitüsü kurulmuştur. Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü tarafından *Journal of Peace Research* isimli dergi 1964 yılında yayımlamaya başlamıştır. İskandinavya bölgesinden bu alanda bazı çalışmalar öne çıkmıştır, bunlardan Johan Galtung'un çalışmalarına değinmek gerekir. J. Galtung'un

¹² Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **a.g.m.**, s. 385.

¹³ Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000, s. 349-350.

¹⁴ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **a.g.m.**, s. 387-388.

çatışma çözümü disiplinine şiddet ve barış kavramları için geliştirdiği tanımlar ile katkı sağlamıştır. J. Galtung, savaşın önlenmesi için gerekli şartları tespit etmiş, çatışan tarafların barışçıl bir ilişki kurması için yaklaşımlar geliştirmiştir.¹⁵

Disiplinin Kenneth Boulding ve John Galtung'un sonra üçüncü kurucusu olarak bilinen John Burton, çatışma çözümü alanında çeşitli akademik kuruluşların ortaya çıkmasında önemli katkıları olmuştur. 1966 Yılında Londra Üniversitesinde Çatışma Analizi Merkezi'nin kuruluşuna öncülük etmiştir. John Burton ve Edward Azar ikilisi 1980'lerde Maryland Üniversitesinde Uluslararası Kalkınma ve Çatışma Yönetimi Merkezi'ni de kurmuşlardır. J. Burton ise sistem, oyun ve ihtiyaç teorilerini uyarlayan çalışmalarıyla katkı sağlamıştır.¹⁶

Çatışma çözümü bir sorun çözme yöntemi olmasına rağmen, disiplin olarak uluslararası ilişkiler literatüründe görünmesi yeni bir olgudur. Yakın tarihten itibaren gidererek gündeme gelen çatışma yönetimi/çatışma çözümü uluslararası ilişkilerde çatışmalara/sorunlara alternatif çözüm yolları üreterek dünya barışına önemli katkı sağlamaktadır. Günümüzün geleneksel hukukula çözüme kavuşturulamayan sorunlar, hukuk dışında alternatif çözüm sunabilen yol arayışı olduğu söylenebilir.¹⁷

Disiplinin kuruluşundan itibaren ve Soğuk Savaş döneminde devletlerarası çatışmalarda bir yoğunlaşmadan bahsedilebilir. 1990'lı yıllardan itibaren ise devletlerin içindeki çatışmalar üzerine bir yoğunlaşma söz konusudur. Disiplin içinde başka alanlardan gelen ve katkı sağlayan isimlerin olması zaman zaman bireyler arası, aile içi, şirketler içi, şirketler arası ve partiler arası sorunlara çözüm bulunması amacıyla bu yönde çalışmalar yapmışlardır. Kuzey Amerika ve İskandinav Avrupa'sı gibi iki önemli ve kuvvetli ekol bulunmaktadır. Kuzey Amerika ekolü sorunların analizi ve çözümünde daha çok pragmatik, geçici çözümlere yöneldiği için "pragmatik" ekol olarak anılmaktadır. İskandinav ekolü ise tarihsel, normatif ve yapısalcı analizler ile kalıcı çözümlere yöneldiği için yapısalcılar olarak anılmaktadırlar.¹⁸

¹⁵ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **a.g.m.**, s. 388.

¹⁶ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **a.g.m.**, s. 389.

¹⁷ Hüseyin Bağcı, **a.g.m.**, s. 3-4.

¹⁸ Yakup Şahin, "*Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş*", Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1 2013, s. 34.

Sonuç olarak “Anlaşmazlık ve Çatışma Çözümü” kavramı ve kurumların gelişim süreci dört aşamadan geçtiği ifade edilmektedir. 1960’da yaşanan birinci dalga sürecinde, katılımcı demokrasi, savaş ve nükleer karşıtlığı, kadın hareketlerinin yaygınlığı, bireylerin devletlere karşı olduğu, medeni hakların gelişim sürecidir ve aynı zamanda insanlar problemlerini kendi çözmeleri gelişimi olmuştur. 1970’de ise ikinci dalga sürecinin bu alanda uzmanlaşmaya ve kurumsallaşmaya başlanmıştır. 1980 ile 1990’lı yıllarda yaşanan üçüncü dalga sürecinde, çatışmanın yapısal temeli, insanların temel ihtiyaçları, uygulamanın mikro ve makro temeli üzerinde ilerleme yaşanmıştır. Dördüncü dalga ise 2000’li yıllarda ise çatışmanın dönüştürülmesi, barış ve çatışma çalışmalarında yapı ve ilişkilerin değiştirilmesine odaklanılmıştır. Bu teoride meydana gelen gelişmeler devlet dışı aktörler, uluslararası kurumlar, sivil toplum örgütleri, diplomatlar, güvenilir kişiler gibi üçüncü tarafların etkin rol almalarına neden olmuştur.¹⁹

1.2. Çatışma Çözümü Teorisi: Temel Kavramları ve Unsurları

Çatışma çözümü sürecinde bir sorunun tanımlanması ve çatışmanın analiz edilmesi için kavramların açıklanması önemlidir. Burada çatışma kavramı çeşitleri ve sınıflandırılması, çatışma düzeyleri, savaş çeşitleri, taraflar, amaçlar, sorunlar, çatışma koşulları, değerler, çıkarlar gibi kavramlara yer verilmiştir. Üçüncü ve dördüncü bölümde ele alınan çatışma konuları bu kavramlar ışığında açıklanmıştır.

1.2.1. Çatışma Kavramı ve Çeşitleri

Heildeberg Uluslararası Çatışma Araştırmaları Enstitüsü’nün (Heidelberg Institute for International Conflict Research - HIIK) tasnifinden hareketle çatışmayı beş grupta incelemek mümkündür: Bunlar; görünmez çatışma ya da gizli çatışma, görünür çatışma, kriz, şiddetli kriz ve savaş olarak sıralanabilir²⁰.

¹⁹ TBMM, **Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu**, Ankara-Kasım 2013, s. 149-150.

²⁰ Nezir Akyeşilmen (a), “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s. 24-25.

1.2.1.1. Şiddet İçermeyen Çatışmalar

Literatürdeki genel kabule göre, şiddet kullanılmadan var olan iki çatışma türü bulunmaktadır. Görünmez gizli çatışma (latent conflict) ve görünen çatışma (manifest conflict) şiddet içermeyen çatışmalar olarak ele alınabilir. Bu arada literatürde şiddet sürecinde olan çatışmaların aslında şiddetsiz bir çatışma sürecine dönüşmesi olarak görüldüğünü de belirtmek gerekir²¹.

Görünmez çatışma ya da gizli çatışma, çatışmanın başlangıç düzeyidir. Bu düzeydeki çatışma, toplumdaki değer farklılıkları hakkındaki çatışmalardır. Rekabetçi seçim süreci bile kolaylıkla bir çatışmaya dönüşebilir. İnsanlar dil, kültür ve inanç gibi farklılıklara duyarlı değillerse bu durumlar da çatışma potansiyeli taşır. Her çatışmanın başlangıcı bir gizlilik döneminden geçer. Görünmez çatışma, görünür bir sürece dönüşmeden önce uzun bir süre var olur²².

HIIK Enstitüsünün yaptığı sınıflandırmada çatışmanın birinci safhası görünmez ya da gizli çatışmadır. Bu safhadaki çatışmada şiddet söz konusu değildir; fakat düşük yoğunlukta bir grupta yer almaktadır²³. Örneğin, İskoçya Bölgesel Hükümeti'nin 2007'de İngiltere merkezi yönetimine karşı verdiği bölünme mücadelesi²⁴, etnik Macarların 1998 yılında Sırbistan hükümetinden özerklik talebinin olması ve 1964'ten beri ABD-Libya arasındaki süren ideolojik sorunlar buna örnek gösterilebilir.²⁵

Görünür çatışma, HIIK'nın yaptığı sınıflandırmaya göre çatışmanın ikinci safhasıdır. Bu çatışma düzeyinde şiddet kullanılmamaktadır. Önlem ve eylemlere karşın olayları şiddete doğru tırmandıran bir durum söz konusudur. Örneğin sözlü/söylemsel baskı, dışlama dilinin kullanılması, ekonomik yaptırımların uygulanması ve şiddetle tehdit etmek gibi söylemlerin tekrarlanması ilişkileri gerginleştiren durumlardan olabilir. Bu düzeyde taraflar arasındaki gerginlik durumlarında şiddete başvurmadan çözüm sağlanmaktadır. Bazen taraflar arasındaki gergin ilişkiler şiddet eşiğine gelebilir. Görünür çatışmayı görünmez çatışmadan ayıran nokta, görünür çatışmanın iletişim

²¹ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 24-25.

²² Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 24-25.

²³ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 26.

²⁴ HIIK, "**Conflict Barometer 2009**", <https://hiik.de/konfliktbarometer/bisherige-ausgaben/>, s. 10. 26.08.2018.

²⁵ HIIK, **a.g.m.**, s. 72.

düzeşinin daha gergin ve çatışmacı bir dil kullanma yanlısı olmasıdır²⁶. 1979'dan itibaren İran-ABD arasında devam eden güç ve ideolojik mücadele,²⁷ 1973'ten itibaren Türkiye-Yunanistan arasında sınır sorunu, 1991'den itibaren Makedonya'daki etnik Arnavutların özerklik taleplerinin olması ve 2007 yılından beri ABD-Rusya arasındaki Füze Savunma Sistemi sorunu²⁸ siyasi çatışmalara örnek olarak verilebilir.

1.2.1.2. Şiddet İçeren Çatışmalar

Taraflar çıkar elde etmek veya hedeflerine ulaşmak için barışçıl yöntemlerden vazgeçerek, karşı tarafa hükmetmek ister. Böylece çatışma da şiddet sürecine girer. Tarafların fiziki, duygusal, kültürel ve onur (temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesi, kimlik ve kültürel hakların şiddetle bastırılması durumu) gibi varlık ve kimlik unsurları ile güvenliğin söz konusu olduğu, bilgi ve güç gibi ihtiyaçlarının engellendiği durumlarda şiddet içermeyen çatışmaları bir anda şiddete dönüşebilir. Siyasi çatışmalarda güç kullanılması, fiziki tahribat ve insani kayıpların verilmesi şiddet içeren bir çatışmanın temel taşları olarak kabul edilir²⁹. Şiddet içeren çatışmalar kendi içinde kategorilere ayrılmaktadır.

Kriz, HIIK'ya göre şiddet içeren çatışmanın ilk safhasını teşkil eder. Orta düzey yoğunlukta şiddet olan bu safha, ani olaylarda bir tarafın şiddete başvurması söz konusudur. Bu çatışma safhasında şiddet kullanılmaktadır. Orta yoğunluklu bir grupta yoğunluk düzeyi üçtür. HIIK'ya göre, "*Kriz, ortaya çıkan ani olaylarda az bir tarafın şiddete başvurduğu yoğun bir durumdur*". Kriz, silahlı grup tarafları arasında yoğun gerginliklerin yaşandığı bir durumdur. Taraflar arasında karşılıklı tehdit ve çatışmalar olmasına rağmen, sistematik bir şiddet veya yoğun bir güç kullanımı yoktur. Bu safhaya 1950 yıllarında ABD-SSCB arasındaki ilişkiler, Tayvan-Çin ilişkileri, Kuzey Kore-Güney Kore ilişkileri örnek verilebilir. 1962 yılında meydana gelen Küba Krizi'nde olduğu gibi çatışmanın şiddetli kriz safhasına geçme ihtimali yüksektir. Kriz safhasındaki çatışma durumu hem ulusal hem de uluslararası safhada tanınmaya çalışıldığı, aynı zamanda tarafların pozisyonlarının iç ve dış kamuoyunda haklılık

²⁶ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 26.

²⁷ HIIK, **a.g.m.**, s. 72.

²⁸ HIIK, **a.g.m.**, s. 11.

²⁹ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 27.

derecesini dikkate alarak ona göre değerlendirip destek bulmaya başladığı bir safhadır. Bu durum çatışmaların bölgeselleşme/küreselleşmeye başladığı da bir süreçtir. Bu süreçte çatışan tarafların durumu şiddetli krize doğru ilerledikçe her iki taraf da kontrolü kaybedebilir ve çözüm fırsatları dış dinamiklerin kontrolüne geçebilir³⁰.

Bu safhayı dünyadaki bazı krizleri örnekler vererek somutlaştırmak mümkündür. 1987'den itibaren Azerbaycan ve Ermenistan arasında devam eden toprak/sınır (Karabağ) çatışması, 1989'dan itibaren Çeçenistan, 1999'dan itibaren Dağıstan, 2004'ten itibaren Kabardey-Balkar, 2001'den itibaren Karaçay-Çerkez'deki dini grupların Rusya'ya karşı verdiği ayrılma mücadelesi ve 1968'den itibaren IRA'nın İngiltere'ye karşı verdiği ayrılma mücadelesi bu safhaya örnek verilebilir³¹.

Şiddetli kriz, çatışmanın tamamen şiddet sürecine girdiği ve gelişmelerin şiddetle belirlendiği safhadır. HIIK'ya göre, çatışmanın şiddetli kriz olarak tanımlanabilmesi için düzenli olarak silahlı şiddetin kullanılması gerekir. Bu safhada krizin aksine, çatışma durumu ani olmayıp daha örgütlü ve sistematiktir. Şiddetli kriz safhası bir yönü ile krize, diğer yönü ile savaşa benzemektedir. Şiddet yönü ile savaşa benzerken, topyekûn bir savaş olmaması ve şiddetin örgütlü ve sistematik olması, devamlı bir hal olmaması yönüyle de kriz safhasıyla benzerlik gösterir. Bu durumda süreci kimin yöneteceği sorunu ortaya çıkabilir. Süreç militarist bir söylemin gölgesine girdiği için askeri ve silah kullanan aktörler, sivil ve siyasi aktörlere kıyasla avantajlı duruma geçebilir. Söz konusu durumda çatışma dili militarist, dışlayıcı ve kavgacı bir dil olduğu için bu çatışmanın derinleşmesine, yayılmasına ve toplumun radikalleşmesine neden olur. Bu askeri nedenlerden dolayı, sivil ve siyasi aktörler hatta bütün aktörler militarist, dışlayıcı ve kavgacı dilin etkisinde kaldığından objektif ve rasyonel hareket edememektedir. Bu nedenlerden dolayı çoğu zaman elde edilen barış ve çözüm fırsatları heba edilmektedir³².

Şiddetin yoğun olduğu ve sistematik olarak kullandığı çatışmalar şiddetli kriz safhasına örnek verilebilir.³³ Örneğin, 1999'dan itibaren Çeçenistan'ın Rusya karşı başlattığı

³⁰ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 27-28.

³¹ HIIK, **a.g.m.**, s. 11.

³² Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 29.

³³ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 29.

ayrılma, ideoloji ve sistematik çatışmalar,³⁴ 1979'den itibaren İran hükümetine karşı verdiği özerklik mücadelesi, şiddetli krize örnek verilebilecek bazı siyasi çatışmalardır³⁵.

Yoğunluğa Göre Çatışma Türleri			
Şiddet içermeyen (non-violent) çatışmalar			
Yoğunluk	Yoğunluk Düzeyi	Yoğunluk Adı	Tanımlama
Düşük	1	Gizli Çatışma	Düşük yoğunluklu gizli çatışmada şiddet söz konusu değildir. İnsanların dil, kültür ve inanç gibi farklılıklara karşı duyarlılık göstermediği durumlarda çatışma potansiyeli ortaya çıkar. Örnek: a) 2007'de İskoçya Bölgesel Hükümetinin İngiltere Merkezi Yönetimine karşı verdiği bölünme mücadelesi. b) 1998 yılında Sırbistan'da bulunan Macar azınlığın hükümetten otonomi talep etmesi.
Düşük	2	Görünür Çatışma	Düşük yoğunluklu görünür çatışmada şiddete doğru olayları tırmandıran önlem veya eylemlere yol açabilecek durumlar söz konusudur. Örnek: Sözlü baskı, şiddetle tehdit ya da ekonomik yaptırımların uygulanması.
Şiddet içeren (violent) çatışmalar			
Orta	3	Kriz	Kriz, şiddetli krizin ilk aşamasını oluşturur. Bu aşamada, o anı olaylar karşısında, bir tarafın şiddete başvurduğu bir durumdur. İki taraf arasında karşılıklı tehdit ve çatışma olmasına rağmen, sistematik şiddet ve yoğun güç kullanımı söz konusu değildir. Örnek: a) Soğuk Savaş döneminde ABD-SSCB arasındaki ilişkiler, Tayvan-Çin ilişkileri ve Kuzey Kore-Güney Kore ilişkileri. b) 1962 Tarihinde yaşanan Küba Krizi. Kriz durumlarında çatışmanın şiddetli kriz aşamasına geçme ihtimali yüksektir. Bu aşamada üst düzey yöneticiler süreci kontrol edebilir ve barış çalışmalarını zorluklara rağmen sürdürebilirler.
Yüksek	4	Şiddetli Kriz	Yüksek yoğunluklu şiddetli kriz, çatışmanın tamamen şiddet sürecine girdiği ve gelişmelerin şiddetle belirlendiği bir süreçtir. <i>HIİK'ya göre, bir çatışmanın şiddetli kriz olarak tanımlanabilmesi için silahlı şiddetin düzenli olarak kullanılması gerekmektedir.</i> Bu aşamada çatışma aniden olmayıp oldukça örgütlü ve sistematiktir. Şiddetli kriz aşamasında askeri liderler öne çıkar ve militarist yönetim hâkim olur.
Yüksek	5	Savaş	Sistematik ve organize olarak şiddetin belli bir süreyle devam ettiği çatışma durumudur. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun sürelidir ³⁶ . Örnek: a) Afganistan'da Taliban ile hükümet arasında, sistem, ideoloji ve ulusal güç çerçevesinde devam eden savaş. b) Hamas ile İsrail arasında bağımsızlık nedeniyle devam eden savaş. ³⁷

Şekil 1: Yoğunluğa Göre Çatışma Türleri

Kaynak: Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.m.**, s.25-29. Bakınız:

http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf, 23.07.2015.

³⁴ HIİK, **a.g.m.**, s. 811.

³⁵ HIİK, **a.g.m.**, s. 72.

³⁶ HIİK, **a.g.m.**, s. 84.

³⁷ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 30.

Savaşlar, toplumsal hayatın bir parçasıdır. Bazı tarihçi, siyasetçi ve düşünürlerin çalışmalarından hareketle “savaş” ile ilgili temel düşünceler oluşmuştur denilebilir. Bu konuda en eski eseriyle Tukidides, “Peloponnesos Savaşları”nı günümüze aktarmıştır. Savaş konusunda bir diğer önemli eser ise 2500 yıl önce Çinli Sun Tzu’nun yazdığı “Savaş Sanatı” kitabıdır. “Savaş Sanatı” isimli kitabı olan bir diğer düşünür de Niccolo Machiavelli’dir. Yaşadığı dönemde (1469-1527) savaşıma şeklini ve askerlik kurumlarını eleştirmiştir. N. Machiavelli orduların teşkilatlanmasının savaşlar için önemi üzerinde durmuştur. Genelde siyasal düşünürlerin çoğu savaş hakkında düşüncelerini ifade etmişlerdir. Bu düşünürlere Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau, İmmanuel Kant, Fredrich Hegel ve Gaston Bouthoul örnek verilebilir. Savaş konusunda geniş kapsamlı teorik tartışmayı başlatan Prusyalı general Carl von Clausewitz’dir.³⁸

Savaş, iki veya daha fazla uluslararası aktör/devlet arasındaki kapsamlı, sürekli, yüksek oranda can kaybına yol açan bir çatışmanın, başta silahlı kuvvetler olmak üzere tüm araçlarla sürdürülmesi olarak ifade edilebilir. Bir olayın savaş olarak adlandırılması için, savaşın temel özelliklerini barındırması, kitlesel nitelikli katılım sağlanması, sürekli nitelikte bir çatışma ile önemli miktarda can kaybı olması gerekir. Silahlı çatışma ise, iki ya da daha fazla devletin veya bir devlet içinde belirli silahlı gruplar arasındaki durum olarak tanımlanabilir. Savaş tanımlarında “devlet” sözcüğü mutlaka kullanılmıştır³⁹.

Savaş en yoğun şiddetin kullanıldığı çatışma türüdür. HIIK “*Silahlı güçlerin düzenli ve sistematik olarak belli bir süre devam eden çatışması savaştır. Çatışmanın sonuçları çok yıkıcı ve uzun vadelidir. Savaşta taraflar düzenli ve sistematik bir şekilde silahlı güç kullanırlar. Bu nedenle savaş, yüksek yoğunluklu çatışma türüdür*” demektedir. Örneğin, 2006’da Somali hükümeti ile Al-Shabab örgütü arasındaki sistem, ideoloji ve güç mücadelesi⁴⁰; 2001’de Pakistan ile bazı dini gruplar arasındaki ideoloji ve güç mücadelesi; 2001’de Taliban ile başka dini gruplar arasındaki güç, ideoloji ve sistem mücadelesi; 1976’da Şri Lanka Hükümeti ve Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (LTTE)

³⁸ Haldun Yalçinkaya, “Savaş”, **Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular**, Editörler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, 2014, s. 275-276.

³⁹ Vefa Toklu, **Uluslararası İlişkiler**, İMAJ Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2006, s. 323.

⁴⁰ HIIK, **a.g.m.**, s. 24.

örgütü arasında ülkenin kuzey ve doğu bölgelerinde ayrılma mücadeleleri örnek verilebilir.⁴¹

Bazı analizlere göre, çatışmalarda ölüm sayısı sınıflandırmaya dahil edilmektedir. Örneğin, *Küçük Silahlı Çatışma* yıllık en az 25, en çok 100 can kaybının olduğu çatışmalardır. *Orta Düzey Silahlı Çatışma*, yıllık en az 25, en fazla 999 arası can kaybının olduğu çatışmalardır. *Savaş* ise yıllık en az 1000 can kaybının olduğu çatışmalardır⁴².

1.2.1.3. Silahlı Savaşın Sınıflandırılması

Thomas Hobbes (1588-1679) çok bilinen eseri Leviathan'da “*Şayet birbirinin kurdu olan iki insan, aynı anda beraber sahip olamayacakları bir şeyi isterlerse, düşman haline gelirler ve süreç sonuçta ya birinin diğerini kontrol altına alması ya da yok etmesi ile neticelenir*” demektedir.⁴³ Savaş durumunda, bir tarafın diğer tarafı kontrol etme amacı olduğundan, bir taraf kontrolü ele alıncaya kadar sürecin devam edeceği söylenebilir.

Savaşlar çeşitli kriterlere göre şu şekilde sınıflandırılmaktadır:

- a) Yoğunluk derecelerine göre, sınırlı ve topyekûn savaş
- b) Coğrafi alanına göre, yerel ve genel savaş⁴⁴
- c) Tarafların ulusal aktörler olması kriterine göre, iç savaş ve uluslararası savaş
- ç) Kullanılan yöntemlere göre, düzenli savaş ve gerilla savaşları
- d) Kullanılan silahların niteliğine göre, nükleer savaş ve konvansiyonel savaş
- e) Savaşa başvuran tarafların büyüklüklerine göre, global savaş ve küçük savaş
- f) Savaşan tarafların doğrudan veya dolaylı savaşmalarına göre, doğrudan savaş ve piyonlarla savaş
- g) İdeolojik çatışma ile gerçek çatışma arasındaki farkına göre, soğuk savaş ve sıcak savaş⁴⁵

⁴¹ HIIK, **a.g.m.**, s. 54.

⁴² Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.e.**, s. 30.

⁴³ Metin Gürcan, “*Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar*”, s.

http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf, s. 71.

⁴⁴ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, 4. Baskı, İstanbul 2005, s. 410.

Yukarıda sınıflandırılan savaş kriterlerinden bazıları şu şekilde açıklanabilir:

Sınırlı/yerel savaşlar, düşmanın tamamen yok edilmesi ve teslim olmasının aksine sınırlı amaç güden savaşlardır. Yani silahların türü, savaş alanı, taraf devletin sayısı ve siyasi amaç bakımından sınırlı olan savaşlardır. XIV. yüzyıldan XVIII. yüzyılın sonuna kadar meydana gelen savaşlar, geneli itibariyle sınırlı savaşlardır. Bu savaşlarda profesyonel askerler olmakta ve genelde meydan savaşları şeklinde dövüşmektedir. Halkın diğer bölümünün savaş ile ilgileri sınırlı kalmaktadır. Sınırlı savaşta kullanılan silahların tahrip gücünün savaş alanıyla sınırlı kalması, durumu belirleyen önemli bir faktördür. Sınırlı savaşlar ile topyekûn/genel savaşlar arasındaki fark, sınırlı savaşların sınırlı sayıda devletin katılımıyla gerçekleşmesidir. Ayrıca savaşa katılan devletlerin coğrafi büyüklüğü dikkate alınmaktadır. Sınırlı/yerel savaş, genel ve global savaşın tersi durumlarda gerçekleşmektedir⁴⁶.

Sınırlı/yerel savaşlar bu çerçevede değerlendirildiğinde çeşitli şekillerde ortaya çıkabilir. Büyük devletler, ihtiyaç duyduğu zaman, prestijini ve askerlerini riske atmamak için küçük devletleri karşı karşıya getirerek, topraklarını doğrudan saldırılara karşı korumaktadır. Örneğin Küba, Vietnam, Kore, Angola ve Afganistan'da meydana gelen savaşlar bu türden savaşlardır. Fakat böyle savaşlar kriz veya tırmanma olasılığını beraberinde getirir ve büyük devletler doğrudan kendini çatışmanın içinde bulabilir. Bu açıdan sınırlı/yerel savaşların global savaflara dönüşme riski vardır⁴⁷.

Yüzyıllar önce meydana gelen savaşların birçoğunun sınırlı kalmasının nedenleri olarak, dini ve ahlaki engellerin bulunması, silahların tahrip gücünün azlığı, ekonomik kaynaklar, ordu ve ulaştırma araçlarının yetersiz olması gösterilebilir. Günümüzde bu engeller olmamasına rağmen, bazı devletler sınırlı savaştan yanadır. Bunun nedeni tahrip gücü yüksek silahların karşılıklı olarak kullanılması endişesidir⁴⁸.

Topyekûn/genel savaşlar düşmanını koşulsuz olarak teslim almak amacıyla, devletlerin bütün kaynakları ile katıldıkları dünya savaşlarıdır. Bu savaşta kullanılan silahların gücü yüksektir. Yirminci yüzyılda meydana gelen I. ve II. Dünya Savaşları, global/genel

⁴⁵ Tayyar Arı (a), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, 10. Baskı, 2013, s. 503.

⁴⁶ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 503-505.

⁴⁷ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 503-505.

⁴⁸ Mehmet Gönübol, **a.g.e.**, s. 349-383.

savaşlara örnek verilebilir. Meydana gelen bu iki dünya savaşı; devletlerin hedefleri, devletin tüm imkanlarını seferber ederek karşı tarafın kayıp vermesi ve teslim alınmasına zorlanması da dikkate alındığında, topyekûn savaş nitelemesine uygun düşmektedir⁴⁹.

İç savaşlar aynı ülkede yaşayan insanlar arasında meydana gelen savaşlardır. Bu savaşlar, hükümet güvenlik güçleri ile iç savaş ayaklanması girişiminde bulunan grup arasında çıkan çatışmalar olabileceği gibi farklı etnik, dini ve siyasal gruplar arasında meydana gelen çatışmalar da olabilir. Bu çeşit savaşların meydana gelmesi uluslararası hukuk açısından hukuksal manada bir savaş sayılmamaktadır⁵⁰.

Geçmişten günümüze, iç savaşların çoğunda büyük devletlerin müdahalesi söz konusudur. Bu gibi durumlarda genellikle zayıf olan taraflar, durumun lehlerine olması için destek arar. Söz konusu müdahalede bulunacak olan büyük devletler hemen harekete geçer. Soğuk Savaş döneminde, SSCB tarafından *ulusal kurtuluş savaşlarının* desteklenmesi söz konusuyken, Çin tarafından *halk savaşlarını* destekleme ve ABD tarafından *uluslararası statükoyu koruma* veya *özgür halkları destekleme* ve *demokrasiyi yayma* gibi argümanlar söz konusudur⁵¹.

Önceden iç savaşlarda nükleer silahlara sahip büyük devletler, doğrudan çatışmaya girmek yerine, dolaylı desteklemeyi tercih etmekteydiler. Dolayısıyla, iç çatışma yaşanan ülkelerde, taraflardan birine destek verilerek çatışmaya taraf olduklarını göstermekteydiler. Bu durum 1960-1970’li yıllarda, Asya ve Afrika ülkelerinde meydana gelen çatışmaların çoğunda yaşanmış ve büyük devletlerin dolaylı çatışma alanları olmuştur. Örneğin bu durum 1970’de Angola, Zimbabwe ve Eritre’de; 1980’de Afganistan ve Orta Amerika ülkelerinde meydana gelmiştir. Bu dönemde farklı etnik, dini ve yönetim karşıtı taraflar, büyük devletlerden birinden destek alarak konumlarını güçlendirmeye çalışmışlardır⁵².

Büyük güçlerin baştan itibaren motive ettiği, maddi ve diğer kaynaklarla destekledikleri bu tür savaşlara ve çatışmalara Karl. W. Deutsch *piyonlarla savaş* (war by Proxy)

⁴⁹ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 507.

⁵⁰ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 508.

⁵¹ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 508-509.

⁵² Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 508-509.

kavramını kullanmaktadır. Ülke içi çatışmadan farklı olan ve uluslararası çatışma olarak bilinen bu durumda, büyük devletler kendi topraklarında savaşmak yerine üçüncü bir ülke toprağını tercih etmektedirler. Böylece büyük devletler, siyasi ve askeri hedeflerini gerçekleştirme fırsatı bulmaktadırlar. Bunun yanında kendi askerleri ve askeri kaynakları yerine, iç çatışmanın meydana geldiği ülkenin askerleri ve diğer kaynaklarını kullanmaktadırlar. Böylece büyük devletlerin karşı karşıya geldiği bu iç savaşlar, belli bir zaman sonra, savaşıyor veya çatışan yerel güçlerin kontrolünden tamamıyla çıkabilmekte veya yerel güçlerin etkileri azalmaktadır⁵³.

Gerilla savaşı, tarih boyunca, farklı koşullarda ve çeşitli amaçlara ulaşmak için uygulanmıştır. Geçmişten günümüze, düşmanın üstün askeri gücüne karşı halkın içine girdiği silahlı mücadeledir⁵⁴. *Gerilla savaşı* terimi ilk olarak İspanya’da ortaya çıkmıştır. İspanyol direnişçilerin Napolyon Bonapart’ın birliklerine karşı verdiği mücadeleyle ortaya çıktığı söylenebilir⁵⁵. Gerilla Savaşı, İspanyolcada *küçük savaş* anlamına gelmektedir. Daha sonra gerilla savaşı düşmanı yıpratmak ve şaşırtmak için vur-kaç taktiği uygulayan düzensiz birlikler tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Eskiden gerilla savaşı bir savaş taktiği olarak kullanılmış, güçlü işgalci kuvvetlere karşı daha zayıf olanların kullandığı bir strateji⁵⁶ olarak benimsenmiştir.

Günümüzde gerilla savaşının en önemli özelliği siyasi olmasıdır. Bir devlete karşı, dış devletlerin desteğiyle yapılmaktadır. Gerilla savaşı, önceden yabancı bir devlet tarafından işgal edilen bir bölgede toplumun karşı koyduğu savaş türüydü. Ancak günümüzde halkın dış devletler tarafından desteklenerek içinde yaşanan devlete ve ülkeye karşı yapılan savaşlar olarak tespit edilmektedir. Gerilla savaşında, kişi veya gruplar istenmeyen hükümetlere ya da işgalcilere karşı halkın desteğini almaktadır. Gerilla savaşı esnasında, insanlarla yakın iletişim kurulması gerekir. İletişimin kırsal kesimdeki toprak işçileriyle kurulması önemlidir. Onlara yardım etmek, onları organize etmek, toprağı onlara yeniden paylaşmak, vergi toplamak, okuryazarlık eğitimi

⁵³ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 510.

⁵⁴ Ernesto Che Guevara (1963), “*Gerilla Savaşı: Bir Yöntem*”, <https://www.marxists.org/turkce/guevara/1963/0001.htm>, 25.12.2015.

⁵⁵ Özden Sav, “**Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku**”, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015, s. 83.

⁵⁶ Ahmet Akin, “*Gerilla Savaşı Nedir?*”, <http://www.stratejikanaliz.com/analizler/harp-ve-strateji/gerilla-savasi-nedir/#axzz3s2MKpiMj>, 15.11.2015.

vermek gibi siyasi derslerin verilmesi gerekmektedir. Bir başka ifadeyle, gerilla savaşında resmi hükümetin yerine alternatif gayri resmi bir hükümet olmak gerekmektedir⁵⁷.

Gerilla savaşında, savaşı uygulayıcılar, sadece taarruz, savunma ve vur-kaç harekâtı gerçekleştirmekte ve nizami birlikleri desteklemektedir. 1977 tarihli Cenevre Savaş Hukuku Sözleşmesi Ek Protokolü'ne göre bir silahlı grubun gerilla sayılabilmesi için;

- Grup içinde bir emir komuta zinciri kurulmuş olmalı ve grupları sevk edecek komutanlar belli olmalı,
- Uzak mesafeden belli olabilecek bir işaret taşımaları,
- Silahlarını görünür taşımaları,
- Uluslararası savaş hukuku ilkelerine ve etik değerlere bağlı kalmaları

gerekmektedir⁵⁸.

Sözleşmede ifade edilenler ile sahada uygulananlar arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Gerilla savaşının tüm unsurlarının açık yürütülmesi düşünülemez. Çünkü gerillanın silahlı grupları açık faaliyetler yürütürken; gerillaya finans, lojistik, personel temini gibi kapalı faaliyetler yürüten, diğer bir ifadeyle buzdağının görünmeyen kısmını oluşturan ve açıktan silahlı mücadeleye girmekten uzak duran yer altı teşkilatı bulunmaktadır⁵⁹. Ayrıca gerilla, halktan gıda, sığınma ve ulaştırma imkanları sağlamaya çalışmaktadır. Gerilla grupları bir taraftan halkın duygularına hitap eden, diğer taraftan da onları korkutan ve yıldırma amaçlayan yöntemleri birlikte kullanırlar. Bu tartışmalı bir konu olmakla beraber, hükümete karşı gerilla savaşı yürüten güçlerin terörist olarak nitelenmesi oldukça yaygındır. Bu gerilla grupları bazı durumlarda “özgürlük mücadelesi veya bağımsızlık mücadelesi veren gruplar” olarak nitelendirilirken, bazı durumlarda da “ayrılıkçı gruplar” veya “terörist gruplar” olarak

⁵⁷ Ahmet Akın, **a.g.m.**

⁵⁸ Metin Gurcan, “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, , BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 115.

⁵⁹ Metin Gurcan, **a.g.m.**, s. 115.

nitelendirilmektedir. Savaş durumunda iki taraftan birinin düzenli bir orduya sahip olmaması halinde, başvurduğu temel yöntemlerden birisi gerilla savaşıdır⁶⁰.

Psikolojik savaşta düşmana karşı hem askeri hem de ekonomik ve siyasi kanallarla etkin propaganda kullanılmaktadır. Buradaki asıl amaç propaganda aracılığıyla savaş halindeki düşmanı yıpratmaktır. Hedeflediği kitle hakkında bilimsel verilere sahip olmaya ve onlara karşı propaganda yapmaya çalışır. Teknolojik gelişmenin yanında iletişimin de gelişmesi, kamuoyunda yapılan analizlerinin çoğalması ve toplum davranışlarının ölçülmesinin kolaylaşması, psikolojik savaşın uygulanabilmesini kolaylaştırmaktadır⁶¹.

Hitler, II. Dünya Savaşı sırasında psikolojik savaş tekniklerini en yoğun kullanan isimlerdendir. Bunun için özel bir psikolojik savaş birimi kurmuş ve başına Milli Eğitim ve Propaganda Bakanı Dr. Paul Joseph Göbbels'i getirmiştir. J. Göbbels'in psikolojik savaş yöntemlerini anlattığı bazı demeçlerinden birinde şu ifadeleri kullandığı iddia edilmektedir: *"Yalan söyleyin, mutlaka inanan çıkar"*. J. Göbbels'in bu sözü kitleleri, yalan gazete haberleri, demeçler ve beyanlarla etkilemenin ne kadar kolay olduğunu göstermektedir. J. Göbbels'in psikolojik savaş yöntemleri günümüzde de kullanılmaktadır. II. Dünya Savaşı sırasında suçsuz insanlara karşı çeşitli iftira, yalan ve karalama kampanyaları düzenlenmiş ve gerçekten buna inananlar olmuştur. Bu birim psikologlar, psikiyatristler, bilim adamları ve çeşitli uzmanlardan oluşmuştur. Aynı fikirde olmayanlar hedef seçilmiş ve o kişilere yönelik yalan ve iftira kampanyaları başlatılmıştır. Radyolar, televizyonlar ve el ilanları ile fısıltı gazetesi şeklinde bu yalanlar yayılmış ve karşı taraf etkisiz hale getirilmeye çalışılmıştır⁶². Eğitim-öğretim ve çalışma hayatı Nazi düşüncesine uygun olarak yeniden tasarlanmış ve devlet bir polis devletine dönüştürülmüştür. Gestapo (Devlet Gizli Polisi) önce Almanya'da, daha sonra işgal edilen yerlerde kendilerine karşı çıkanlara işkence yapmış; onları öldürmüş veya toplama kamplarında toplamışlardır.

⁶⁰ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 511.

⁶¹ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 512-513.

⁶² Erkan Arkut, "Hitler'in kullandığı psikolojik savaş yöntemleri", <http://blog.milliyet.com.tr/hitler-in-kullandigi-psikolojik-savas-yontemleri/Blog/?BlogNo=384319>, 05.10.2015.

Bir savaşın psikolojik yönü, savaşın genel ve fiziki yönü kadar önemlidir. Psikolojik savaşta, istihbarat ve propagandayla hedefte olan kitlenin sosyal psikolojisi, zaafıları belirlenir ve bu yönüyle etkilemeye çalışılır. Psikolojik savaşta, *olmayan bir şey varmış gibi gösterilerek yoğun bir kampanya ile yanıltıcı propaganda yürütülmektedir*⁶³.

İnsanların silahla kazanılan zaferlerinin yeterli olmadığını düşünen ve 2500 yıl öncesinde yaşamış olan Sun Tzu'nun şu sözleri bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır: *“Yüz muharebenin hepsini kazanmış olmak başarının zirvesinde olunduğu anlamına gelmez. Düşmanı savaşmadan yenmektir mükemmel olan. Düşmanı savaşmadan yenmek ustalığın doruk noktasıdır”*⁶⁴. Johann Wolfgang von Goethe'nin *“En güçlü silah, zamanı gelmiş fıkirdir”* sözü günümüz dünyasında silahların değil fikirlerin önem kazandığına dikkat çekmektedir⁶⁵.

1.2.2. Bireyler Düzeyinde Çatışma

İki veya daha çok bireyin farklı konularda anlaşmazlığa düşmesidir. Bireylerin amacı, izlediği yöntem, bilgi ve değer yargılarının farklı olmasından kaynaklanır⁶⁶.

1.2.3. Gruplar Düzeyinde Çatışma

Grup belirli bir amaç için birbirine bağlı olarak bir araya gelen insan topluluğudur. Grubu oluşturan kişilerin özellikleri, o grupta çatışma riskinin olacağı hakkında fikir verebilir. Grubu oluşturan insanların ırk, etnik kimlik, cinsiyet ve fiziksel özellikleri gibi farklılıklar bu grubun başarısını etkiler⁶⁷.

John M. Levine ve Rochard L. Moreland, grup içerisindeki farklılaşmaya dikkat çekerek bunun gruba zarar vereceğini söylemişlerdir. Todd R. Zenger ve Barbara S. Lawrence'a göre grup içerisindeki farklılıkların çoğalması ile iletişim resmileşir ve dolayısıyla

⁶³ Bora İyiat, *“Psikolojik Harp Teorisi”*, http://www.devlet.com.tr/makaleler/y60-PSIKOLOJIK_HARP_TEORISI.html, 18.10.2015.

⁶⁴ Okan Yüksel, *“Uluslararası İlişkiler ve Psikolojik Savaş”*, <http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskiler-ve-psikolojik-savas/>, 18.10.2015.

⁶⁵ Okan Yüksel, **a.g.e.**

⁶⁶ Bülent Tokat, *“Örgütlerde Çatışma ve Çatışmanın Yönetimi”*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı-1, Ocak 1999, s. 33.

⁶⁷ Özlem Dirilen Gümüş, *“Çatışma ve Çatışma Yönetiminin Sosyal Psikolojik Temelleri”*, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s. 67-68.

bireyler arasında iletişim azalır. Martha L. Maznevski'ye göre, grup içerisinde daha az iletişimin kurulması çatışma ihtimalini arttırabilir. Bunun yanında grup içerisindeki farklılıkların olumlu yanlarının bulunduğu, bu farklılıkların grubu daha esnek ve yenilikçi yaptığı bilinmektedir. Ayrıca bu durumun grup dışındakilerle de kaliteli ilişkiler kurdurduğu söylenebilir⁶⁸.

Sosyal psikologlar, grup psikolojisi çalışmalarında bir grubun nasıl oluştuğunu, belli aşamalara bölerek hangi aşamada çatışma ihtimalinin daha çok olduğunu incelemişlerdir. Bu aşamalar şu şekilde sıralanabilir:

Birinci aşama *oluşum aşamasıdır*. Bu aşamada grup üyeleri bulunduğu yere alışmaya, diğer grup üyelerini tanımaya çalışırlar. İkinci aşama *fırtına aşamasıdır*. Bireylerin davranışlarının olası yanlış anlaşılmalara sebep olması, bazı davranışların grup üyelerine zarar vermesi (toplantıya geç kalmak gibi) mümkündür. Küçük nedenler bahane edilerek olaylar büyütülebilir. Bu aşamada çatışma olasılığı yüksektir. Üçüncüsü *normalleşme aşamasıdır*. Bu aşamada grubun yapısı aşağı yukarı şekillenmiş, kurallar kabul edilmiş ve çatışma yerine uyum ve iletişim oluşmuştur. Bireyler arası bağlılığın ve uyumun artmasıyla tutarlı ve istikrarlı yapı yakalanmıştır. Dördüncü aşama *performans aşamasıdır*. Belli ürünlerin ortaya koyulduğu ve üretime geçildiği aşamadır. Louis A. Zurcher, gruplardan %8'inin bu aşamaya ulaştığını, geri kalanının ise fırtına aşamasından geçemediğini ifade eder. Beşinci aşama *çözülme aşamasıdır*. Bu aşamada gruba üye olan bireyler üyeliklerini sona erdirirler. Bu, bir anda sonlandırabildiği gibi önceden tasarlanmış da olabilir⁶⁹.

1.2.4. Devletler Düzeyinde Çatışma

Devletler düzeyinde meydana gelen çatışmalar şiddet ve savaş düzeyinde olmaktadır. İnsanların doğuştan şiddete başvurduğunu savunanlar olduğu gibi, şiddetin sonradan öğrenilen davranış olduğunu savunanlar da vardır. Tukidides, “*History of the Peloponnesian War*” adlı kitabında, tahminen 3000 yıl önce, devletler düzeyinde meydana gelen ilk siyasi çatışmanın Sparta ve Atinalılar arasında gerçekleştiğini ifade etmiştir. Söz konusu çatışma, birbirlerinin gücünden korku duyduklarından meydana

⁶⁸ Özlem Dirilen Gümüş, **a.g.m.**, s. 68.

⁶⁹ Özlem Dirilen Gümüş, **a.g.m.**, s. 69-70.

gelmiştir. Spartalılar, Atinalıların güçlü ve yayılmacı politika izlemesinden korkarken, Atinalılar, Spartalıların Yunanistan'ı ele geçirme isteğinden korkmuşlardır. Çünkü her iki taraf da birbirlerine düşmanlık beslemektedir. Tahminen 23 yıl süren bu çatışma sonucunda, her iki taraf da Yunanistan üzerinde hâkimiyet kuramamışlar; Perslilerin yenilgisine uğramışlardır. Eğer her iki taraf, Perslilere karşı siyasi ve askeri ittifak kurarak mücadele etselerdi, durum iki tarafın da lehine dönebilirdi. Ancak yanlış algı ve korku, olayların her iki tarafın aleyhine gelişmesine sebep olmuş ve taraflara büyük kayıplar verdirmiştir⁷⁰.

1.2.5. Çatışmaya İlişkin Diğer Kavramlar

Çatışma çözümünü anlayabilmek için, tarafların genel durumunu açıklayan kavramlara da değinmek gerekir. Bu noktada “taraflar” kimlerdir; tarafların amacı nedir; çatışmayı oluşturan aslı koşullar nelerdir; değerler ve çıkarlar ile ne ifade edilmektedir, gibi sorulara cevap vermek lazımdır.

1.2.5.1. Taraflar

Muhtemel çatışmadan etkilenen ve çatışmanın yönünü değiştirebilen birey, grup ve kurumlardır. Çatışma sürecinde tarafların sayısı artabileceği gibi azalabilir veya bir taraf yerini başka bir tarafa bırakabilir. Taraflar karşı tarafı taraf olarak görmez⁷¹.

1.2.5.2. Amaçlar

Tarafların birbiri ile mücadele etmesinin asıl amacı istek ve hedefleridir. Bu istek ve hedefler toprak, doğal kaynaklar, iktidar gibi maddi konularda olabilirken; siyasi tanınma, aidiyet ve onur gibi manevi konularda da olabilmektedir. Taraflar, hedeflerinin büyüklüklerine göre bedel ödemeye hazırdır. Bu, amaçlarına ne kadar önem verdiklerini de gösterir. Tarafların farklı amaçları olabilir ve bunlara öncelik sıralaması yapabilir. Öncelik sıralamasına göre, önceliği çok olana sahip olabilmek önceliği az olandan

⁷⁰ Özlem Dirilen Gümüş, **a.g.m.**, s. 72-73.

⁷¹ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, “Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s. 46.

vazgeçebilir. Daha fazla amacın bulunması, taraflar arasında pazarlık olanağını artırabilir⁷².

1.2.5.3. Sorunlar

Sorunlar, taraflar arasındaki anlaşmazlık konularıdır. Anlaşmazlık tarafların öncelik konusuna veya tarafların ilişki biçimine göre olabilir. Taraflar arasındaki çatışmanın asıl kaynağı bir sorun olabileceği gibi birden fazla sorun da olabilir. Taraflar arasındaki davranışlar yeni çatışmaların meydana gelmesine neden olabilir. Çünkü bazı sorunlar çatışmanın önceliği olurken bazıları ikincil sorunlar olabilir. Bir de tarafların sorunlara farklı bakışı, çözümü zora sokabilir. Yukarıda amaç kısmında da değinildiği gibi sorunlar somut ve soyut sorunlar olarak ikiye ayrılır. Somut sorunlar toprak ve ekonomik kaynakları oluştururken soyut sorunlar kimliği oluşturmaktadır. Bazen soyut ve somut sorunlar birleşerek, etnik kimlik ve toprak gibi karmaşık çatışma haline dönüşebilir⁷³.

1.2.5.4. Çatışma Koşulları

Çatışma koşulları ile çatışma içerisindeki fiziki, sosyal, ekonomik ve kültürel ortamlar kastedilmektedir. Benzer iki çatışma farklı şartlarda meydana gelirse, farklı bir gidişat ortaya çıkabilir. Çek Cumhuriyeti ve Slovakya'nın ayrılması süreci can kaybı olmadan atlatılırken, Hindistan ve Pakistan arasındaki ayrılma süreci can kaybına neden olmuştur. Çatışma koşulları bu bakımdan çok önemlidir; zira çatışma dinamiklerini etkileyen önemli unsurdur. Sosyoekonomik koşullar çatışma şartlarında önemli birer faktördür. Eğer bir siyasal sistemde ekonomi kötüleşirse, krizler ve rejim değişiklikleri olasıdır. Çatışma koşulları yerel, ulusal ve uluslararası olarak sınıflandırılabilir.⁷⁴

1.2.5.5. Değerler

Bir toplumun kendine has alışkanlıkları, gelenekleri ve inançlarını ifade etmektedir. Dili, dini, etnik yapısı ve kültürü, bir toplumu başka bir toplumdan ayıran özellikleridir. Toplumun değerlerinden hem birey hem de gruplar etkilenir ve dünyaya bakışları ona

⁷² Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 47.

⁷³ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 47.

⁷⁴ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 47-48.

göre şekillenir. Bu değerlerin farklılaşması, çatışmanın kaynağını oluşturabilmektedir. Temel ihtiyaçlar nasıl vazgeçilmez ise değerler de vazgeçilmez ve pazarlık edilmezdir⁷⁵.

1.2.5.6. Çıkarlar

Çıkarlar, bireyler ve toplulukların ekonomik, mesleki ya da sosyal ihtiyaçlarını ifade eder. Çıkarlar, bireyler ve topluluklar için aynı olabilirken ulusal düzeyde farklılaşabilir. Çıkar için rekabet edilir ve çıkarlar kaybetme-kazanma unsuru taşırlar. Çıkarlar geçicidir ve koşullar değiştiği zaman değişir, pazarlığa açık ve vazgeçilebilirdir.⁷⁶

1.3. Çatışma Çözümü Teorisinde Tanımlar

Çatışma çözümü, tarihsel ve kavramsal olarak tartışmalı terimlerdenidir. Literatürde Richard A. Posthuma, İ. Robert Andrews, Dean Tjosvold, Michael Hoffmann ve Lourdes Munduate gibi teorisyen ve akademisyenler *çatışma yönetimi* terimini kullanırken; Eileen Babbitt ve Stanford Siver gibi teorisyenler *çatışma çözme* terimini kullanmışlardır. A. Betts Fetherston, Oliver Walton, Peter Fenn ve Rod Gameson bu iki kavramı *barış kurma sürecinin iki ayrı safhası* olarak değerlendirmişler; Michael Page, *barış çalışmaları* ve *çatışmayı çözme* olarak kullanmıştır⁷⁷. Bu kavram yaklaşık 60 yıl kullanılmıştır⁷⁸. Dolayısıyla bu kavramların da tartışmalı olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Örneğin Hamad Ahmad’a göre, *çatışma yönetimi* terimi yetersizdir.⁷⁹

Çatışma çözümü disiplini; bireyler arası uyuşmazlıklardan uluslararası sorunlara kadar tüm çatışmalara uygulanabilen, hem teorik hem de pratik uygulamalara önem veren disiplinler arası nitelikte bir alandır⁸⁰.

Uluslararası hukuk uyuşmazlığı “ taraflar arasında hak veya çıkar talebi” olarak tanımlanmaktadır. *Çatışmanın* ise yalnızca silahlı çatışmalar için kullanıldığı bilinmektedir. Daha detaylı bakıldığında *uyuşmazlık*, tarafların görüş ayrılıklarının veya çıkarlarının çelişmesi olarak tanımlanabilir. Uyuşmazlık ve çatışmanın ortak noktası ise

⁷⁵ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 48.

⁷⁶ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 48.

⁷⁷ Bu çalışmada kavram olarak çatışma çözümü tercih edilmiştir. Gerekteğinde diğer kavramlar da kullanılacaktır.

⁷⁸ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.m.**, s. 31-32.

⁷⁹ Nezir Akyeşilmen (a), **a.g.m.**, s. 31-32.

⁸⁰ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.e.**, s. 277.

birbiriyle bağdaşmayan menfaatlerinin bulunmasıdır. Her iki taraf da kendi menfaatini öncelediği için objektiflikten söz edilemez⁸¹. Silahlı çatışmanın bir önceki evresi uyuşmazlıktır. Çatışmada bireylerin veya grupların, ekonomik ve politik hedefleri, değer yargıları ve normları çakışır⁸².

Çatışma Çözümü disiplininin gelişim sürecinde örgüt içi ve örgütler arası çatışmalara bakılmaktadır. Uluslararası çatışmaların çözümünde çalıştaylara, barış çalışmalarına, alternatif uyuşmazlık çözümlerine ve kamu denetçiliği (ombudsmanlık) gibi kurumlara müracaat edilmektedir. Etnik gruplar arasında meydana gelen çatışmalar kültür çalışmaları adı altında incelenmekte ve bu kapsamda 1990'lı yıllarda Avrupa'da cereyan eden soykırım ve insanlık suçlarının nedenleri araştırılmaktadır⁸³.

Türkiye'de "Conflict Resolution" alanında, Sabancı Üniversitesi çatısı altında bir yüksek lisans programı açılmış ve Türkçeye *uyuşmazlık çözümü* olarak çevrilmiştir⁸⁴.

Çatışma ya da *uyuşmazlık* terimlerinin kullanımına kavramsal açıdan da bakmak faydalı olacaktır. *Çatışma Analizi ve Çözümü* üzerine çalışmaları bulunan J. Burton, "Normlar, ilişkiler, başka devlet, grup ya da kişilerin farklı konularda karar vermelerini etkilemek hatta yok etmeye kadar varabilecek mücadeleleri çatışma" olarak tanımlamıştır. "Şiddete dönüşmemiş kuralları ise uyuşmazlık" olarak tarif etmiştir.⁸⁵ Peter Wallensteen, "Çatışma çözümünü; çatışan tarafların temel anlaşmazlıkları çözen bir anlaşmaya vardığı, tarafların birbirinin varlığını kabul ettiği ve karşılıklı tüm saldırıların sona erdiği bir süreç" olarak tanımlamıştır⁸⁶.

Çatışmanın literatürdeki kavram ve sözcük anlamına bakmakta fayda vardır. Başka terimlerle ifade edilmesine rağmen tanımlar benzer ifadeler içermektedir. Söz konusu durum kavramın İngilizcesi için de geçerlidir. İngilizce *conflict*, *dispute*, *clash*, *struggle* gibi kelimelerin birbirleri yerine kullanıldığı söylenebilir. *Conflict* kelimesi her zaman

⁸¹ Yakup Şahin, **a.g.m.**, s. 33.

⁸² Yakup Şahin, **a.g.m.**, s. 33.

⁸³ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.m.**, s. 278.

⁸⁴ Ayşe Betül Çelik, "Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları", Nimet Beriker (ed.), **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009, s. 163

⁸⁵ Yakup Şahin, **a.g.m.**, s. 34.

⁸⁶ Atilla Sandıklı ve Erdem Kaya, **a.g.m.**, s. 391.

şiddetli çatışmaları ifade etmemektedir⁸⁷. İngilizcede *conflict* kavramının *çatışma*, *uzlaşmazlık* veya *uyuşmazlık* olarak mı çevrileceği tartışılan bir konudur. Tam karşılığı olmasa bile günümüzde, genelde *çatışma* sözcüğü tercih edilmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğüne göre; Çatışma, “1. Çatışmak işi; 2. Silahlı büyük kavga, arbede; 3. Savaş maksadıyla düşmana karşı ilerleyen bir birliğin karşı tarafın keşif ve güvenlik kollarıyla arasındaki ilk silahlı vuruşma” olarak tanımlamaktadır⁸⁸.

Sosyal bilimlerdeki pek çok kavram gibi çatışma kavramı için de farklı anlamlar kullanılmaktadır. Bazı siyaset bilimciler çatışmayı, “Değer, güç, statü ve kaynaklar üzerinde hak iddia etmek ve ele geçirmek için rakipleri yok etme ya da kabilesel, etnik, dilsel, kültürel, dinsel, sosyo-ekonomik, siyasal vb. sıfatlar yüklenmiş grupların uyumsuz amaçlar üzerinden birbirleri ile mücadelesi” olarak tanımlamaktadır⁸⁹. Lewis A. Coser, çatışma kavramını “değerler ve kıt kaynaklar üzerinde güç elde etmek, rakibine zarar vermek hatta ortadan kaldırmayı amaçlayan eylemler” olarak tanımlanmaktadır.⁹⁰

Çatışma Çözümü disiplininin ciddi bir mesafe alamadığı görüşlerine rağmen, uluslararası sorunların veya çatışmaların çözümünde rol oynadığı söylenebilir. Bu görüşler, çatışmanın uluslararası hukukun yaptırımdan yoksun ve bağlayıcılığının zayıf olmasından kaynaklanmaktadır.

Ulus-devlet yapısında güçlü bir yaptırım mekanizmasıyla desteklenen yargı sistemi mevcuttur. Ulus-devlet, egemenliği altındaki sorunları her zaman adil ve hakkaniyetli çözmeye çalışsa da bazı eksikliklere sahiptir. Yirminci yüzyılın ortasından itibaren küreselleşme, demokratikleşme, teknoloji ve iletişimdeki gelişmelerle beraber bölgesel ve küresel ittifaklar, insan hakları hukuku gibi uluslararası hukuk sistemi karşısında geleneksel devlet merkezli ilkelerin yetersiz kalmıştır. “Çatışma metotlarının iç sorunlara uygulanabilir olması, aynı zamanda küreselleşme ile birlikte açığa çıkan (mutlak) devlet egemenliğinin zayıflamasının bir sonucu, daha iyimser bir yorumla

⁸⁷ Yakup Şahin, **a.g.m.**, s. 34.

⁸⁸ Türk Dil Kurumu, “**Çatışma**”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=70892, 10.11.2015.

⁸⁹ Yakup Şahin, **a.g.m.**, s. 33.

⁹⁰ Tayyar Arı (a), **a.g.e.**, s. 448.

devletin barışı, adaleti hatta egemenliği vatandaşı ile müzakere etmeye başlamasının bir göstergesi olarak kabul edilebilir”⁹¹.

1.4. Çatışma Çözümü Teorisine Farklı Yaklaşımlar

Çeşitli konular üzerinde çatışma meydana gelebileceği için bunların çözümüne yönelik farklı yöntemler söz konusu olmaktadır. P. Wallensteen bu yaklaşımları dinamik yaklaşım, insan ihtiyaçları yaklaşımı ve rasyonel yaklaşım olarak üçe ayırmıştır⁹². Bu yaklaşımları destekleyen teorisyenlerin çözüm önerileri aşağıdaki başlıklarda belirtilmiştir.

1.4.1. Dinamik Yaklaşım

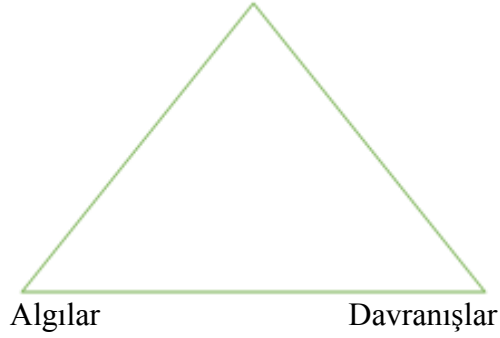
Dinamik yaklaşıma göre, çatışma olgusu olaylar zinciri olarak ortaya çıkar. Bir tarafın bir kısım fiillerine diğer taraf karşılık verir. Böylece dinamik bir süreç oluşur. Karşılıklı bu fiiller çatışmanın seyrini belirler. Çatışmanın tırmanması veya yumuşaması, birbirlerine ne şekilde karşılık verdiklerine bağlıdır. Bu yaklaşıma göre çatışma statik bir olgu olmaktan çok döngüsel ve her an değişebilir bir olgu olarak kabul edilir. Bir çatışmanın seyri bu nedenle her zaman öngörülmebilir ve her bir çatışma bu bakımdan kendine özgü şartlar içinde cereyan eder. Sadece çatışmanın genel özellikleri ortak nedenlere bağlanabilir. Çatışma dinamiklerinde kutuplaşma, bir lider etrafında merkezileşme veya gizli güvenlik oluşumları gibi yapılar ortaya çıkabilir. Çatışma, tarafların kendilerini içinde buldukları bir olgudur ve artan tehdit karşısında tarafların çok da seçeneği yoktur. Bu yaklaşımın üzerinde durduğu temel belirleyici, taraflardan çok çatışmanın kendisidir. Çatışmaların dinamik yönünü vurgulayan en önemli örnek Johan Galtung’un “Çatışma üçgeni”dir. J. Galtung’a göre çatışmanın üç temel unsuru vardır: Çatışma veya uyuşmazlık, algılar ve davranışlar⁹³.

⁹¹ Hüseyin Bağcı, “Önsöz Yerine Çatışma Analizi”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s. 3-4.

⁹² Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.m.**, s. 49.

⁹³ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 49.

Uyuşmazlık/Çatışma

Şekil 2. Johan Galtung'un Çatışma Üçgeni

Kaynak: Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 49.

J. Galtung'a göre çatışma süreci üçgenin herhangi bir yerinden başlayabilir. Çatışma süreci, uyuşmazlık veya çatışmaya sebep olan ve çelişen çıkarları ifade eder. Algılar tarafların birbirlerine karşı olumlu veya olumsuz düşünceleridir. Şiddetli çatışmalarda tarafların birbirlerine karşı algıları çok daha düşmanca ve öfke yüklüdür. Davranışlar çatışma üçgeninin üçüncü unsurudur. İş birliği, baskı, uzlaşma veya düşmanlığı teşvik eden davranışlar, çatışmanın yumuşaması veya tırmanmasında etkili olur. Çatışmayı dinamik bir olgu olarak gören J. Galtung, bir çatışmayı tanımlamak için bu üç unsurun kesinlikle bir arada bulunması gerektiğini belirtmektedir⁹⁴.

Çatışmanın ortaya çıkması için üç unsurun bulunması gerekmektedir. Çatışma, algılar ve davranışlar sürekli birbirlerini etkilemektedirler. Çatışmanın hangi noktada ortaya çıktığı ise belirsizdir. Öncelikle çelişen çıkarlar oluşabilir. Bunu tarafların birbirlerine karşı düşmanca algılar edinmeleri takip eder ve bu da çatışan davranışlara sebebiyet verir. Bu şekilde gelişen bir çatışma yoğunlaşır ve daha da karmaşık hale gelir. Aynı şekilde çatışma süreci algılar veya davranışlar ile de başlayabilir. Ama J. Galtung uyuşmazlığı çatışmanın merkezine yerleştirmiştir. Çatışmanın çözümü karşılıklı davranışların ve algıların olumlu hale getirildiği ve çatışan çıkarların dönüştürüldüğü yapıların oluşturulmasını gerekli kılmaktadır. 1972'de Avrupa'daki Doğu-Batı ihtilafını

⁹⁴ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 49-50.

yumuşatmak için başlatılan Helsinki süreci örneklerinde görüldüğü gibi, iyi ayarlanmış konferanslar, karşılıklı anlaşmalarda etkili olmaktadır⁹⁵.

Dinamik yaklaşım çerçevesinde Charles Osgood tarafından çatışma çözümü için bir metot geliştirilmiştir. Bu metodu “gerginliğin yumuşatılmasında kademeli mukabele” diye isimlendirmiştir. C. Osgood’a göre, önceden haber verilerek ve içinde karşılık beklediği bir dizi barışçıl tek taraflı eylemler, çatışma dinamiklerini olumlu yönde değiştirecektir. Amacı belli olan ve tek taraflı eylemlere karşı tarafın aynı şekilde karşılık verme ihtimali yüksektir. Her bir karşılık vermede, kademeli olarak bu tek taraflı adımlar artırılmalıdır. Böyle bir strateji çatışma dinamiklerini olumlu yönde değiştirerek çatışan taraflar arasında gerginliğin yumuşatılmasına katkı sağlayacaktır. C. Osgood bu strateji için şu örneği verir: Amerikan John Kennedy 1963’te yaptığı konuşmasında tek taraflı olarak, nükleer silah indirimi yaptığını söylemiştir. Devamında Rusya’nın başarılarını öven Kennedy, ABD’nin atmosferdeki nükleer denemeleri sonlandırdığını duyurmuştur. Bu konuşmanın tam metni SSCB-Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin önemli gazetelerinde yayınlanmıştır. Beş gün sonra SSCB lideri Nikita Kruşçev bu girişimi memnuniyetle karşıladığını ve stratejik bombaların üretiminin durdurulması emrini verdiğini söylemiştir. Buna benzer bir başka örnek dönemin Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat’ın 1979’da yaptığı İsrail ziyaretidir. Bu beklenmedik adım Ortadoğu’da o dönem ilişkilerin yumuşamasını sağlamış; 10 ay sonra ise ABD’nin arabuluculuğuyla Camp David Anlaşması imzalanmıştır. Bu şekilde atılan adımlarla taraflar arasında diyalog tesis edilerek ilişkilerin olumlu yönde gelişmesi sağlanır⁹⁶.

1.4.2. İnsan İhtiyaçları Yaklaşımı

Temel ihtiyaçlar yaklaşımı çalışmalarına katkı sağlayan araştırmacılar arasında Abraham Maslow, John Burton, Marshall Rosenberg ve Manfred Max-Neef’i gibi isimler sayılabilir. Maslow, *Motivation and Personality* adlı çalışmasında insan ihtiyaçlarını sıralamış ve ihtiyaçların bazılarının bir diğerinden daha acil olduğuna dikkat çekmiştir. Bu yüzden Maslow ihtiyaçlar hiyerarşisi piramidini öne sürmüştür. Bu piramitte birinci düzeyde beslenme, su ve barınak ihtiyaçları; ikinci düzeyde güvenlik;

⁹⁵ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 49-50.

⁹⁶ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 50-51.

üçüncü düzeyde ise aidiyet ve sevgi ihtiyaçları sıralanmıştır. Maslow, bireysel davranışların ihtiyaçları karşılamaya yönelik olduğunu ve bireyin en temel ihtiyaçları olan beslenme ve barınak ihtiyacını karşılayamadığı taktirde aidiyet, sevgi ve özsaygı gibi ihtiyaçlarının ikinci plana düştüğünü söyler⁹⁷.

Çatışma çözümünde en önemli teori temel insan ihtiyaçları teorisidir. John Burton, Abraham Maslow'un insan ihtiyaçları teorisinden ilham alarak insan ihtiyaçları teorisini geliştirmiştir. Burton tarafından da geliştirilen insan ihtiyaçları teorisinin uluslararası çatışmaların analizinde kullanıldığı söylenebilir. Soğuk Savaş döneminde meydana gelen uluslararası çatışmaların analiz edilmesi genel olarak güç dengesi, ittifaklar, silahlanma yarışı, caydırıcılık ve süper güçlerin çatışması gibi kavramları öne çıkarmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise çatışma analizi ve çatışma çözümü disiplini uluslararası ilişkilerde kendinden daha fazla söz ettirmeye başlamıştır. Soğuk Savaş sonrasında ise etnik milliyetçilik, dini istismar, çevresel sorunlar, kaynak kıtlığı, önleyici diplomasi, barış gücü, insani müdahale gibi kavramlar çatışması olduğu söylenebilir⁹⁸.

İnsan ihtiyaçları teorisyenleri her türlü çatışmanın ister şiddetli olsun ister olmasın, asıl kaynağının karşılanmamış ihtiyaçlar olduğunu savunmaktadır. Bu teorisyenlere göre şiddet, insanların veya insan topluluklarının ihtiyaçları karşılanmadığı veya bu yönde bir iyileşme veya olumlu bir gelişme görmedikleri takdirde ortaya çıkar. Örneğin, Marshall Rosenberg, şiddetin karşılanmamış ihtiyaçların trajik bir ifadesi olduğunu söylemektedir. Burada Rosenberg'in dikkat çekmeye çalıştığı nokta, her türlü insan davranışının temelinde belli bir ihtiyacın karşılanma amacının olmasıdır. Rosenberg başkalarının karşılanmamış ihtiyaçlarına yoğunlaşarak sorunları çözmek için şiddet yerine alternatif yollar kullanılabileceğini ifade etmektedir⁹⁹.

Burton, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisi teorisi ve Paul Sites'in sekiz temel ihtiyacı belirlemesinden yola çıkarak *insan ihtiyaçları teorisini* ortaya atmıştır. Burton'un teorideki yeniliği, insan ihtiyaçlarının karşılanmamasının çatışmanın en önemli nedeni

⁹⁷ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.m.**, s. 51.

⁹⁸ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.m.**, s. 279-282.

⁹⁹ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 51.

olduğunu belirtmesidir. Ayrıca Burton iki önemli ihtiyaç olan kimlik ve güvenin çatışmaların ortaya çıkmasında etkisi üzerinde durmuştur¹⁰⁰.

İnsan ihtiyaçları teorisinin bazı özellikleri bulunmaktadır. İlk özelliği, uluslararası çatışmaların bireysel düzeyde analiz edilmesidir. Bir diğer özelliği ise bireylerin insan ihtiyaçlarını karşılamak için çaba gösterdiği gibi bazı durumlarda da canını verebilecek duruma gelmesidir. Burton, Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşi teorisinden farklı olarak kimlik, güvenlik, tanınma, gelişim gibi ihtiyaçların hem fiziksel hem de fizyolojik ihtiyaçlardan daha önemli olduğunu söylemiştir. İnsanların temel ihtiyaçları çatışma analizi ve çözümü konusunda önemlidir. Temel ihtiyaçların karşılanmaması veya engellenmesi, çatışmayı tetikleyen ana kaynak olabilmektedir. Örneğin, karşı karşıya kalan iki insan veya iki ulus arasında uyumsuzluk olması ve buna neden olan ihtiyaçların karşılanmaması halinde, kavga, kanlı çatışma ve savaş çıkabilir.¹⁰¹

Maslow'un insan ihtiyaçları piramidinde toplam yedi ihtiyaç bulunmakta ve bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Kendini gerçekleştirme ihtiyacı (erdem, yaratıcılık, doğallık, problem çözme, önyargısız olma, gerçeklerin kabulü)
2. Saygınlık ihtiyacı (kendine saygı, güven, başarı, diğerlerinin saygısı, başkalarına saygı)
3. Estetik ihtiyacı (güzellik, simetri, düzen)
4. Bilişsel ihtiyacı (bilme isteği, anlama isteği, merakı tatmin etme)
5. Ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı (arkadaşlık, aile, cinsel yakınlık)
6. Güvenlik ihtiyacı (vücut, iş, kaynak, etik, aile, sağlık, mülkiyet güvenliği)
7. Fizyolojik ihtiyaçlar (nefes, besin, su, cinsellik, uyku, denge, boşaltım)¹⁰²

Burton'un teorisinin özünde insan davranışlarının ihtiyaçlara göre biçimlendiği savı yatmaktadır. Buna göre insanın bastırılmayacak ihtiyaçları vardır ve bunlar; kimlik, gelişme ve anlam gibi evrensel ve genetik ihtiyaçlardır. Bireyin temel ihtiyaçları karşılanmadan, uzun süreli, gerçek sosyal ilişkiler sağlaması zordur. İnsan hedeflerine

¹⁰⁰ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.e.**, s. 281.

¹⁰¹ Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.e.**, s. 283.

¹⁰² Reha Yılmaz ve Sezai Özçelik, **a.g.e.**, s. 281.

ve ihtiyaçlarına ulaşmak için sonuçlarını umursamadan mücadele eder. Bunları elde etmesi engellendiğinde ise çatışmadan kurtulamaz¹⁰³.

İnsan ihtiyaçları teorisyenlerinin her birinin kendilerine göre bir ihtiyaçlar listesi bulunmaktadır. Bu listelerde ortak ihtiyaçlar olduğu gibi tamamen farklı ihtiyaçlar da vardır. Sites, hiçbir ihtiyacın diğlerinden daha önemli olmadığını belirten ihtiyaçları sekiz gruba ayırmıştır¹⁰⁴:

1. Sorumluluk
2. Teşvik
3. Güvenlik
4. Tanınma
5. Adalet dağıtımı
6. Rasyonellik
7. Anlam ihtiyacı
8. Kontrol¹⁰⁵

Bu ihtiyaç grubunda “kontrol” ihtiyacı savunma mekanizması olduğu için diğeri ihtiyaçlar tamamen giderildiği takdirde ona ihtiyaç kalmayacaktır. Sites’e göre, toplumu meydana getiren ihtiyaçların varlığıdır. Sıralanan bu ihtiyaçlar normal ve sağlıklı bireyler için mutlaka giderilmesi gereken hususlardır. Bireyler ihtiyaçlarını gidermek üzere birbirleriyle etkileşim halinde olurlar ve çevreyi etkilemeye başlarlar. Etkileşim halinde olan bireylerin çevreyi etkilemesi ve kontrol altına alması, insanların birbirini kontrol altına almasına sebep olmuştur. İnsan ihtiyaçlarının giderilmesi veya yoksun bırakılması toplumdaki düzen ve değişime nedeni olmuştur¹⁰⁶.

¹⁰³ Bora Bayraktar, “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 254-255.

¹⁰⁴ Ferda Fahrioğlu, “Güvenlik ve Kimlik Bağlamında İnsan İhtiyaçları Teorisi’nin Türkiye’deki Kürt Sorunu’na Uygulanması”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2013, s. 26.

¹⁰⁵ Richard E. Rubenstein, “*Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development*”, The International Journal of Peace Studies, ISSN 1085-7494, Volume 6, Number 1, Spring 2001.

¹⁰⁶ Ferda Fahrioğlu, **a.g.e.**, s. 26-27.

Abraham Maslow	Paul Sites
1. Kendini gerçekleştirme ihtiyacı	1. Sorumluluk
2. Saygınlık ihtiyacı	2. Teşvik
3. Estetik ihtiyacı	3. Güvenlik
4. Bilişsel ihtiyacı	4. Tanınma
5. Ait olma, sevgi, sevecenlik ihtiyacı	5. Adalet dağıtımı
6. Güvenlik ihtiyacı	6. Rasyonellik
7. Fizyolojik ihtiyaçlar	7. Anlam ihtiyacı ve
	8. Kontrol

Şekil 3: Abraham Maslow ve Paul Sites'in İhtiyaçlar Listesi

1.4.3. Rasyonel Yaklaşım

Rasyonel yaklaşıma göre, çatışmanın faili tarafların olduğunu savunmaktadır. Rasyonel olmak, tercihlerin olması anlamına gelir. Rasyonel yaklaşım başka bir ifadeyle kişisel çıkar olarak tanımlanabilir. Rasyonel yaklaşım, eğer bir işlemin maliyeti kazancından azsa, bunun kişisel çıkara uymayacağını savunmaktadır. Çünkü taraflar kâr-zarar hesabı yapar ve bunun sonucunda şiddeti ya da barışı tercih eder. Rasyonel yaklaşımda tarafların çatışma şartlarına ve seyrine göre hareket etmekten ziyade hem çatışmadan hem de barıştan sorumlu oldukları savunulur. Bunun yanında savaşı tercih edebileceği gibi barışı da tercih etmesi rasyonel tercih sonucu tesis edilebilir¹⁰⁷.

Rasyonel yaklaşımın önemli temsilcilerinden biri olan I. William Zartman, çatışma çözümü için tarafların iki hususa dikkat etmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Birincisi, taraflar şiddetin artmasıyla sorunun çözüme kavuşmayacağını anlamalıdır. İkincisi tarafların çatışma çözümünün müzakere yoluyla gerçekleşebileceğine inanmalarıdır. I. William Zartman, bu şartların gerçekleşmesi durumunda, bu anları *olgun zamanlar* olarak adlandırmaktadır¹⁰⁸. Taraflar olgun zamanları iyi değerlendirmelidir. Zira taraflar arasındaki kâr-zarar hesapları değişebilir¹⁰⁹.

Çatışmanın çeşitli nedenleri olduğu için taraflar rasyonel olarak aynı anda savaşı savunabildiği gibi barışı da savunabilir. Bu konuda üçüncü tarafların yardımı gerekebilir. Üçüncü tarafların kâr-zarar hesaplarını etkileyecek teşvik veya cezaların söz

¹⁰⁷ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁰⁸ I. William Zartman, The Timing of Pace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments, The Global Review of Ethnopolitics, Vol.1, no.1, September 2001, s. 9. bk. Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 54.

¹⁰⁹ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 54.

konusu olduğu durumlarda, ana taraflar rasyonel tercihlerini değiştirebilirler. Rasyonel yaklaşımda, bu yönüyle üçüncü tarafların özellikle zayıf taraflar arasındaki çatışmalarda rolleri büyüktür¹¹⁰.

1.5. Çatışma Çözümü Teorisi: İşleyiş Süreci ve Akışı

Çatışma çözümü, çatışmaları denetim altına almak, bastırmak veya ortadan kaldırmak değildir. Çatışma çözümü, çatışmadan kaçınmak ya da daha üstün güç kullanarak düşmanınızı yenmekle ilgilidir. Çatışmada bu girişimler yer alır; fakat çözüm konusunda yapabilecekler sınırlı olabilir. Diplomatlar da dahil *negatif barışı* (negative peace) kazanmak için tasarlanmış süreçler olarak görür. Negatif barış genel olarak önleme, durdurma veya savaşın ya da çatışmanın yokluğu anlamına gelir. Negatif barış, geleneksel diplomasi aracılığıyla nadiren teşebbüs edilen ve başvurulduğunda ise başarı durumu az olan sürecin geniş bir parçasıdır. Bir diğer parça ise *pozitif barıştır*. Pozitif barış, negatif barış süreçlerinin kontrol altına almaya çalıştığı, şiddetli çatışmalara (violent conflict) neden olan önde gelen yapısal nedenler ile koşulların ortadan kaldırılmasına denir. Kısaca, pozitif barış çatışma ihtimali olan problemlerin kendisinin altında yatan nedenlerle ilgilenir. Negatif barış ise önde gelen problemlerde ateş söndürme görevini üstlenir¹¹¹.

1.5.1. Müzakere

Uluslararası ilişkilerde ve siyasette *müzakere* terimi, ülkelerce atanmış resmi temsilcilerinin hükümetler arasındaki ortak çıkarlar veya uyuşmazlıklar konusunda resmi bir anlaşmaya varmak için yaptıkları girişimleri ifade etmektedir. Başka bir tanıma göre müzakere, uluslararası aktörlerin belli amaçları gerçeğeştirmek için anlaşarak karşılıklı etkileşimde bulunmalarını ifade etmektedir. Geniş anlamda müzakere, diplomatik iletişimin bütün yönlerini içermektedir. Bir diplomatın devleti için yaptığı resmi temaslarının ve faaliyetlerinin tamamı müzakeredir. Diplomat; ülkesini tanıtır, ülkesinin çıkarlarını ve görüşlerini savunur ve propagandasını yapar.

¹¹⁰ Havva Kök Arslan ve Fırat Çapan, **a.g.e.**, s. 55.

¹¹¹ Kenan Dağcı ve Efe Çaman, “**Uluslararası Çatışma Çözümleri Yaklaşımları: Müzakere ve Arabuluculuk**” / “**Conflict Resolution Approaches: Negotiation And Mediation**”, s. 1139. <https://www.academia.edu/4536669/Uluslararası%20Çatışma%20Çözümleri%20Yaklaşımları%20Müzakere%20ve%20Arabuluculuk>, 10.06.2016.

François de Callieres'in "*Diplomasi Sanatı*" adlı eserinde müzakere ve diplomasi eşanlamlı olarak kullanmaktadır¹¹².

BM meydana gelen çatışmalar için ilk önce müzakere ile çözümü önermektedir. BM Sözleşmesi'nin VI. bölümünde "Uyuşmazlıkların Barışçıl Çözümü" başlığının madde 33/1'inde şöyle denilmektedir:

*"Süregitmesi uluslararası barış ve güvenliğin korunmasını tehlikeye düşürebilecek nitelikte bir uyuşmazlığa taraf olanlar, her şeyden önce görüşme, soruşturma, arabuluculuk, uzlaşma, hakemlik ve yargısal çözüm yolları ile bölgesel kuruluş ya da anlaşmalara başvurarak veya kendi seçecekleri başka yollarla buna çözüm aramalıdır"*¹¹³.

Müzakere, çatışan tarafların ortak karar alarak anlaşmaya varmayı hedefleyen ve şiddeti durdurmak için gösterilen çatışma çözümü stratejisidir. Müzakerenin en sade ve açık tanımını Sir Harold Nicolson yapmaktadır. H. Nicolson'a göre müzakere; taraflar arasındaki ilişkilerin büyükelçi ve elçiler tarafından ayarlandığı ve yönetildiği bir yöntemdir; özetle diplomatların işidir¹¹⁴.

İkinci Dünya Savaşı'ndan önce genel olarak çatışmalar müzakere süreci ile çözülmeye çalışılırdı. Bu etkileşimleri yönlendirecek yeni normlar, kurallar ve yöntemlerin geliştirilmesi önemliydi. Fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra müzakere sürecinin tercih edilmesinin sebepleri farklılaşmıştır. Nükleer teknolojiye ilerlemenin ciddi boyutlara ulaşması ve savaş maliyetinin artmasıyla, devletlerarasındaki çatışmaları şiddet içeren yöntemlerle çözmek yerine müzakere ile çözmek, taraflar için daha rasyonel bir çözüm haline gelmiştir¹¹⁵.

Çatışma çözümünde müzakere yöntemiyle her zaman olumlu sonuç alınmayabilir. Bu yöntem, arabuluculuk girişimleri ile desteklenmektedir. Çünkü çatışma sürecinde

¹¹² Temel İskit, **Diplomasi Tarih, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2012, 300-301.

¹¹³ TBMM, Birleşmiş Milletler Antlaşması, <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 05.08.2016.

¹¹⁴ Kenan Dağcı ve Efe Çaman, **a.g.m.**, s. 1141.

¹¹⁵ Sevil Ertuğrul, "Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlerinin Çözüm Önerileri", **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı**, Doktora Tezi, İstanbul 2012, s. 31.

tarafklar arasında irtibatsızlık meydana gelir ve birbirleri ile görüşme imkânı azdır. Müzakere süreçleri gizli ya da açık olabilmektedir. Gizli müzakere ile kamuoyu baskısından kaçmak ve taraflar arasında görüşme zeminini oluşturarak her iki tarafın alternatif değerlendirmelerine olanak sağlamak hedeflenir. Açık müzakerede ise taraflar arasında görüşme, tartışma, konferans, arabuluculuk ve uzlaşma gibi girişimler söz konusu olabilir. Herhangi bir çatışma sürecini hukuki yollarla çözmek ile müzakere yöntemi farklılık gösterebilmektedir. Aynı şekilde diplomasi ve yargı girişimleri ile müzakere seçeneği karşılaştırıldığında, tarafların müzakere seçeneğini tercih ettiği söylenebilir. Çünkü müzakere çözümünde asıl amaç taraflar arasında anlaşmayı sağlamaktır. Yargı ile anlaşma sağlanması çok zayıf bir seçenektir¹¹⁶.

Müzakere yöntemlerini ikili veya çok taraflı olarak ayırmak mümkündür. İkili müzakere yöntemi, devletlerarasında meydana gelen anlaşmazlıkları çözmek için ve ortak çıkarlara dayalı iş birliklerini geliştirmek için yapılan görüşmelerden oluşmaktadır. Anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmak amacıyla yapılan müzakereler farklı kategorilere ayrılmaktadır¹¹⁷:

- 1- İki aktör arasındaki ilişkilerin normalleşmesi ve diplomatik ilişki kurulması ile masaya oturulan müzakereler.
- 2- Mevcut statükoyu değiştirmek için egemenliklerin ve nüfuz bölgelerinin yeniden tanımlanmasını öngören müzakereler. Bu tür müzakereler, genellikle savaşlardan sonra yapılmaktadır.
- 3- Yeni bir aktörün meydana getirilmesi için yapılan müzakereler. BM'nin kuruluşunda San Fransisco Sözleşmesi için yapılan müzakere süreci ile İsrail'in kurulması için yapılan müzakereler buna örnek verilebilir.
- 4- Taraflar arasındaki anlaşmanın belirlenen bir tarihte sona ermesini uzatmak için yapılan müzakereler. SALT I Anlaşması'nın ardından SALT II Anlaşması'nın yapılması buna örnektir¹¹⁸.

Müzakere, *pozisyonel müzakere* ve *çıkar temelli müzakere* olarak ikiye ayrılır: *Pozisyonel müzakere* rekabetçidir. Pozisyonel müzakerede bir taraf meseleye olumlu

¹¹⁶ Sevil Ertuğrul, **a.g.e.**, s. 32.

¹¹⁷ Temel İskit, **a.g.e.**, 301-302.

¹¹⁸ Temel İskit, **a.g.e.**, 301-302.

karşılık verirken, diğer taraf muhalefet eder. Pazarlık devam ederken bir taraf daha fazlasını elde etmek ister, karşı tarafın düşünceleriyle ilgilenmez. Bu sebeple taraflar edinebilecekleri en büyük faydayı elde edebilmek için çalışırlar. Bu süreç başarısızlıkla da sonuçlanabilmektedir¹¹⁹.

Çıkar temelli müzakereye, ilkel müzakere de denilmektedir. Bu müzakerede, taraflar arasında çözüme yönelik alternatifler oluşturulur ve tarafların gerçekten ne istedikleri ortaya konur. Çünkü müzakere sürecinde çok şey istenebilir; ancak önemli olan bu istekler arasında gerçek ihtiyaç olanı öne çıkarmaktır. Çıkar temelli müzakerede, taraflar arasındaki çözüm seçenekleri masaya yatırılır. Bu yönüyle taraflar arasında kazan-kazan prensibi hâkim olabilir ve sonuca ulaşılabilir.¹²⁰

Çıkar temelli müzakerelerde farklı stratejiler izlenebilir. Willim L. Ury tarafından ileri sürülen gelişme sağlayıcı müzakere stili ile, müzakereler sürecinde çıkmaza girmeden engellerin ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. Bu müzakere stilinin beş kuralı bulunmaktadır. Birinci kural, görüşme sürecinde çıkmaza girildiği zaman provokasyonlardan ve müzakere masasından uzak durmak gerekir. İkinci kural, olumsuz bir durumda karşı tarafa tepki vermektense onu dinlemek önemlidir. Yani, bir konu üzerinde mutabakat sağlandığında karşı tarafa saygı gösterilmelidir¹²¹. Üçüncü kural, bir tarafın karşı tarafa ultimatö ve olumsuz girişimlerine aynıyla karşılık vermeden önce müzakereyle yaklaşmak mühimdir. Örneğin, “Niçin? Nasıl? Neden?” gibi sorular sormak yerine “Böyle olsa ne olur?” gibi sorular sorularak soruna çözüm odaklı yaklaşılması gerekir. Tarafların sorun hakkında görüşürken “ben” veya “sen” yerine “biz” kavramını tercih etmesi faydalı olabilir. Dördüncü kural, tarafların birbirlerine karşı “evet” demelerini kolaylaştırmaktır. Beşinci kural, sorun hakkında konuşulurken “hayır” demeyi zorlaştırmaktır. Bu kuralların uygulanması kolay olmayacaktır. Müzakerenin amacı, tarafları sorunları çözmede ortak noktalarda buluşturmaktır. Her türlü sorunu çözmede müzakere yöntemi başarılı olamaz. Çünkü bazı sorunlar karmaşık veya tartışmalı olabilir. Sorunlar birçok tarafı kapsayabilir veya taraflar arasındaki iletişim çok kötüdür. Bu nedenle konuşmak için bile bir araya

¹¹⁹ Kenan Dağcı ve Efe Çaman, **a.g.m.**, s. 1142.

¹²⁰ Kenan Dağcı ve Efe Çaman, **a.g.m.**, s. 1142.

¹²¹ Kenan Dağcı ve Efe Çaman, **a.g.m.**, s. 1141-1143.

gelemezler. Sorunun bu noktaya gelmesi halinde arabuluculuk yöntemine başvurulabilir¹²².

1.5.1.1. Çatışma Çözümünün Beş Aşaması

Alpaslan Özerdem, çatışma çözümünde barış süreçlerinin temel yapılarını incelemiş ve sonuçta bu süreçlerin şu beş adım üzerinden yürüdüğünü ifade etmiştir: Ön görüşmeler, barış müzakeresi, barış anlaşması, onaylama ve uygulama. Soğuk Savaş sonrası çatışma çözümü, barış anlaşmalarının yapılması için bazı aşamalardan geçmiştir. Örneğin, 1994-1997 yılları arasında Güney Afrika'daki barış süreci, hükümet ve Afrika Uluslar Konseyi arasındaki görüşmelerle yürütülmüştür. 1994-2002 yılları arasındaki barış müzakeresi, dışarıdan üç gözlemci (Portekiz, Rusya, Amerika) tarafından idare edilmiştir. 1991'de Kamboçya barış süreci, kapsamlı tek bir barış anlaşması ile sonlandırılmıştır. Bir diğeri Guatemala'daki çatışma çözümü, birden çok barış anlaşması ile bitmiştir¹²³.

Bu süreçleri ayrıntılı olarak şu şekilde açıklamak mümkündür:

Ön görüşmeler, resmi barış müzakereleri başlamadan önceki süreçte yapılır. Görüşmelerin temel amacı, görüşen tarafların müzakere sürecini başlatmak için ikna edilmesidir. Taraflar arasındaki müzakere sürecinin başarılı olabilmesi için iş birliğinin artırılması önemlidir. Müzakere sürecinin ilk aşaması olması hasebiyle taraflar alternatif çözümün ortaya çıkıp çıkmayacağı ve adil bir anlaşmanın olup olmayacağı gibi farklı endişeler taşıyabilir. Ayrıca devam eden çatışmalar, taraflar arasındaki güvensizliği artırmakta ve bu yüzden taraflar birbirine şüphe ile yaklaşmaktadır. Bu nedenle çatışan taraf ve üçüncü taraf öncelikle güven tesis etmelidir. Bu aşamada ulaşım, müzakere yeri, müzakere güvenliği, katılımcılar, tarafların sayısı, zamanlama, arabulucular, görüşülmesi gereken konular ve müzakerenin sayısı gibi teknik maddeler çözüme kavuşturulur¹²⁴.

¹²² Kenan Dağcı ve Efe Çaman, **a.g.m.**, s. 1142-1143.

¹²³ Alpaslan Özerdem, **Barış İnşası Kuram ve Uygulaması**, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık TİC. LTD. ŞTİ., 1 Basım, Ankara 2013, s. 94.

¹²⁴ Alpaslan Özerdem, **a.g.e.**, s. 95-96.

Barış müzakeresi, ön görüşmeler aşamasında gereken şartların sağlanmasıyla resmi barış müzakeresi sürecine geçilir. Çatışma çözümü sürecinde ön görüşmelerin başlatılması ve tercih edilen müdahale yönteminin seçilmesi müzakere sürecinde önemlidir. Bu aşamada çözüm ihtimalleri ve stratejileri artabilir. Şayet askeri çatışmalar devam ederken müzakere süreci de devam ederse çatışma rekabetçi bir hale dönüşür. Eğer savaş başladığında iki taraf da can kaybı verirse, taraflar arasında güven ortadan kalkar. Bu aşamadan sonra liderler müzakereye devam etmek isteseler bile, her iki tarafın destekçileri iletişime geçmeyi kabul etmeyebilir. Dolayısıyla, başarılı bir çatışma çözümü süreci için güvensizliğin ortadan kaldırılması şarttır¹²⁵.

Barış anlaşmaları, barış müzakeresi sürecinin başarılı olması sonucunda barış anlaşması imzalanır. İmzalanan barış anlaşması ile taraflar arasındaki düşmanlıkları sonlandırmak için çaba gösterilir. Marjinal grupların barış sürecinde aktif rol almalarını sağlamak önemlidir. Bu aşamada savaşçıların durumu, güç paylaşımı ve yönetime yönelik düzenlemeler yapılır. Bu barış anlaşmaları yeniden inşa süreci açısından önemlidir. Barış anlaşmalarının biçimi müzakerelerin karakterine bağlıdır. Bu anlaşmalar; ateşkes anlaşmaları, ön hazırlık anlaşmaları, kapsamlı ve taslak anlaşmalar ile uygulama anlaşmaları şeklinde belirtilebilir. Günümüzde yapılan anlaşmalar daha kapsamlı, güvenlik şartlarını ve kültürel konuları içine alacak kadar geniştir. Yapılacak olan anlaşma maddelerinin oluşturulmasına dikkat edilmelidir. Bu aşamada, oluşturulan anlaşma maddelerinde genel ifadelerin kullanılmasından ziyade net bir taslağın hazırlanması önemlidir. Yapılan barış anlaşmaları, onaylama ve uygulama aşamasında devre dışı kalabilir¹²⁶.

Onaylama sürecinde taraflar, halkın, toplumun önde gelenlerinin, askerlerin, güç gruplarının ve aracılardan desteğini almalıdır. Demokrasinin az olduğu ülkelerde taraflar arasındaki onay süreci önemlidir. Müzakereye gönderilen kişiler çok etkili olmalı ve lider kadrosundan onay almalıdır. Yine asker içinde farklı kesimden güçlerin bulunması, birliği sağlamada zorluklar çıkarabilmektedir. Demokrasi tecrübesine sahip olan ülkelerde ise hükümetler ve askeri kanat, barış anlaşması ve uygulama planlarının etkileri hakkında vatandaşlara bilgi verir. Örneğin, Birleşik Krallık ve Kuzey İrlanda

¹²⁵ Alpaslan Özerdem, **a.g.e.**, s. 96.

¹²⁶ Alpaslan Özerdem, **a.g.e.**, s. 97-98.

arasındaki sürecin bu şekilde olduğu söylenebilir. Olumlu şartlarda onaylama süreci barış anlaşması imzalandıktan sonra gerçekleşir¹²⁷.

Uygulama süreci, barış anlaşmasının uygulanması aşamasında silahsızlanma, savaşçıların serbest bırakılması ve topluma kazandırılması, güvenlik şartlarının oluşturulması, insan haklarına riayet edilmesi, yeni lider kadrosunun seçilmesi, mültecilerin yerleşimi, toprak düzenlemesi ve ekonomik düzenleme gibi konuları kapsamaktadır. Bu aşamada her detaya dikkat edilmelidir; çünkü sürecin en hassas aşaması uygulama sürecidir. Uygulama aşamasında sürecin tamamını veya bir kısmını tehlikeye atabilecek birtakım etkenler olabilir. Taraflardan birinin müzakerelere katılmak istememesi veya anlaşmayı onayladıkları halde uygulamaması bu etkenlerin başında gelir. Bu aşamada taraflar anlaşmaya bağlı kalmayı üstlense dahi uygulama süreci çıkmaza girebilir. Örneğin, taraflar arasında devam eden çatışmadan dolayı güvensizlik ortamı oluşabilir ve bu sürecin çökmesi için yeterli bir etkidir. Bu süreçte başka devletler ve uluslararası örgütler finansal, teknik, yasal destek verebilirler ve gerektiği takdirde ulusal aktörlere anlaşma şartlarına uymaları için diplomatik ve ekonomik baskı yapabilirler¹²⁸.

1.5.2. Arabuluculuk

BM Sözleşmesi'nin 33. maddesinde, uyuşmazlıkların barışçıl çözüm yollarına başvurulurken, geleneksel siyasi yöntemlerin yanında müzakereler, arabuluculuk, iyi niyet misyonları, araştırma komisyonları, uzlaştırma gibi girişimler zikredilmektedir. Sıralanan bu yöntemlerin arasında, müzakereden sonra, diplomasi alanında gelenekleşmiş ve en çok başvuru alanı olarak arabuluculuk gelir. Arabuluculuk, bir diplomasi aracı olarak müzakere yöntemini tamamlayıcı nitelik taşır¹²⁹.

Arabuluculuk sürecine başlanması ile iki taraflı olan durum üçlü hale dönüşür. Taraflar, aralarındaki ilişkilerden memnun olmadıkları takdirde, üçüncü tarafın müdahil olmasına razı olabilirler. Üçüncü taraf olarak arabuluculuğu dayatma veya zorlama sonucu kabul etmişlerse, bu süreçte gelişme sağlanmayabilir. Örneğin, soğuk barışta taraflar pek

¹²⁷ Alpaslan Özerdem, **a.g.e.**, s. 99.

¹²⁸ Alpaslan Özerdem, **a.g.e.**, s. 99-100.

¹²⁹ Temel İskit, **a.g.e.**, s. 303.

önemli bir kayba uğramaz; çünkü arabuluculuğu dayatma veya zorla kabul etme olumsuz sonuçlar doğurabilir. Arabuluculuğun donmuş barış¹³⁰ dönemlerinde olumlu katkı sağlaması ise daha zordur. Arabuluculuk ile beraber güven tesis edilmesi, kaynakların sağlanması, yeni fikirlerin oluşması ve önerilmesine olanak sağlayarak katkıda bulunabilir¹³¹.

Arabuluculuk, taraflar arasındaki anlaşmazlığı çözüme kavuşturabilmek için fiziksel güce ve hukuka başvurmadan bir şahıs, grup, devlet veya organizasyon yardımı talep ederek hem tutumların hem de algıların değiştirilmesi sürecidir. Uluslararası arabuluculuk faaliyetleri, üzerinde çalışılan konunun önemine ve tarafların yaklaşımına göre beş farklı üslupla açıklanabilir: Bu üsluplara uluslararası literatürde; “*Tarafların Karşılık Verme Mekanizması*” adı verilmektedir. Bunlar; çekilme, teslim olma, zorlama, ödün verme ve ortak sorun çözme üsluplarıdır. Bu üslupların her biri belirli şartlar oluşuktan sonra ortaya çıkmaktadırlar¹³².

Çatışma çözümünde arabuluculuk, üçüncü taraf olarak çatışan taraflar arasındaki iş birliğini, ortak anlayış geliştirilmesini, diyalog ve müzakere ortamını hazırlama, çözüme yönelik girişimde bulunmak, danışmanlık yapma, arabuluculuk yapmak gibi süreci şekillendirmektedir. Çatışma çözümü sürecinde üçüncü taraf tarafsız olmalıdır. Arabulucu bir birey, kuruluş, kurum veya bir devlet olabilir ve genelde zorunlu olmadığı gibi bağlayıcı olmayan bir müdahale şeklidir. Gönüllü bir mekanizma şekli olduğundan, tarafların arabuluculuk yapanların önerilerini kabul edebileceği gibi reddetme özgürlüğü de bulunmaktadır¹³³.

¹³⁰ **Donmuş barış**, taraflar birbirlerini eşit kabul etmemektedir ve ilişki düzeyi çok zayıftır ve birbirlerini suçlama oranı yüksektir. Karşılıklı ilişki ancak resmi kanallar arasındaki görüşmelerle sınırlıdır kalabilmektedir. Anlaşmazlık konusu devam etmektedir ve tarafların halkları birbirlerini tehdit olarak görmektedir. Her iki tarafta da savaş olasılığı/beklentisi bulunmaktadır. (Reşat Bayer, “Barış ve İhtilaf Çözümü”, **Çatışmadan Uzlaşmaya Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, Editör: Nimet Beriker, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009, s. 48.)

¹³¹ Reşat Bayer, **a.g.m.**, s. 58.

¹³² Abdullah Barutçu, “Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGIT’ın Rolü: Dağlık Karabağ Olayı”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı**, Doktora Tezi Isparta-2012, s. 157-159.

¹³³ Nezir Akyeşilmen (b), “Çatışma Analizi: Hak-Temelli Stratejik Barış Modeli”, Derleyenler: Ertan Efegil ve Esra Pakin Albayrakoglu, **Türkiye’nin Yakın Havzasındaki Devlet-içi Çatışmaların Analizleri**, Gündoğan Yayınları, İstanbul 2015, s. 53.

1.5.3. Çatışma Analiz Yöntemleri

Günümüzde onlarca çatışma sorunu bulunmaktadır. Meydana gelen bu çatışmaları analiz edebilmek için çeşitli yöntemler vardır. Bu yöntemler sayesinde çatışmayı çözüme kavuşturabilmek için çatışmanın başlama nedenini, sürecini ve gelinen noktayı ortaya çıkarmak önemlidir.

Çatışma analizi yöntemlerini *kronoloji, çatışmayı evrelere ayırma, çatışma haritalaması, çatışma üçgeni, soğan modeli, çatışma ağacı ve çatışma eğrisi* gibi kategorilere ayırmak mümkündür¹³⁴.

Bu çalışmada çatışma haritalaması yöntemi tercih edilmiştir.

1.5.3.1. Çatışma Haritalaması

Çatışma çözümü teorisi, teknik yaklaşımları ile çatışan tarafların temel ihtiyaçlarının karşılanmasında ve barışın tesis edilmesinde önemli derecede katkısı olan bir teoridir. Çatışmanın analizi ve çözüme kavuşturulmasında A. Maslow'un İnsan İhtiyaçları Piramidi ve J. Burton'un Temel İnsan İhtiyaçları Teorisi üzerinden hareket edilmektedir. Dünyada meydana gelen çatışmaların nedeni genellikle kimlik, güvenlik ve tanınmadır. Ortaya çıkan çatışmanın bahsedilen ihtiyaçlardan hangisi üzerinde durulduğu, buna sebep olan tarihin irdelenebilmesi için çatışma haritalandırma yöntemi kullanılmaktadır. Öncelikle çatışma nedeni ve süreci boyunca çatışmanın durumu, davranışları ve tutumlarında meydana gelen değişimlerin anlaşılması önemlidir. Çatışma haritalaması yöntemi ile çatışma nedeni ortaya çıkarılmakta, çatışma ile ilgili dinamik olgular ve derinlemesine yapılan analizlerle strateji belirlenmektedir. Bu yöntem ile kazan-kaybet sonucu yerine kazan-kazan sonucu elde edilmeye çalışılmakta ve bunun için uygulanacak yöntemler tasarlanmaktadır. Çatışma haritalaması yöntemi "çatışma akış şeması" olarak da tanımlanabilir. Çatışma haritalaması yöntemi, çatışma tarafları, çatışma konuları ve tarihi, çatışma nedenleri ve koşulları, çatışma bağlamı,

¹³⁴ Aslıhan Başer, Çatışma Analiz Yöntemleri, <http://www.tuicakademi.org/catisma-analiz-yontemleri/>, 15.06.2018.

çatışma dinamiği/çatışma stili, çatışma sonucu ve müdahale yöntemi için kullanılan analitik bir araçtır¹³⁵.

Çatışmanın tarafları, devletler, örgütler ve bireylerden herhangi biri olabilir. Bu taraflar birincil, ikincil ve üçüncül taraflar olarak üçe ayrılır: Birincil taraflar, çatışmada birbirine karşı zıt amaçları olan, karşı tarafı zora sokma isteği taşıyan ve çatışmadan doğrudan etkilenen taraflardır. İkincil taraflar, çatışmadan dolayı olarak etkilenen ve çatışan taraflar ile ittifak kurabilen taraflardır. Üçüncül taraflar, çatışmanın başlama aşamasında, doğrudan ilişkisi olmayan ancak çatışmaya taraf olduklarında bu sürecin dinamiklerini etkileyebilen ve çözüme yönelik analizler yapan taraflardır.

Çatışmanın konuları ve tarihi, meydana gelen çatışmaları anlayabilmek için geçmişteki durumları ve davranışları etkileyen psikolojik etkenleri anlamaya yardımcı olması bakımından önemlidir. Çünkü tarafların çatışma sürecinde verdiği tepkinin şimdiki süreçteki tepki ile yakından ilişkili olduğu ifade edilebilir.

Çatışmanın nedenleri ve koşulları, soğuk savaş sonrası devletler arasında meydana gelen şiddetli çatışmalardan devlet içinde meydana gelen şiddetli çatışmaya doğru artış göstermiştir. Çatışma haritalaması farklı seviyelerde olabilir. Çatışmanın nedenleri ve koşulları bireysel düzey (biyolojik, fizyolojik, ve psikolojik), sosyal düzey (siyasi, ekonomik, sosyal), uluslararası düzey, küresel düzey (seviyesinde küresel ısınma ve ozon delinmesi gibi ekolojik düzey) olarak dört düzeyde araştırılabilir.

Çatışmanın bağlamı, çatışmanın meydana geldiği kültürel ortam ve kültürler arasındaki iletişime bağlıdır. Çünkü kültür, çatışmanın bağlamını anlamadaki en önemli faktördür. Çatışmanın meydana geldiği süreçte tarafların nesne, olgu ve olaylara bakış açısı, çatışmada sergilenen tutum ve davranışları etkileyebilmektedir. Her sosyal gruba göre kültür farklılığı olabilir¹³⁶.

Çatışma dinamiği/stilleri ise Sezai Özçelik'ten hareketle “çatışmada tarafların bu süreç zarfında eylemlerini belirleyen unsurdur”. Bu stiller çerçevesinde çatışma sürecinde

¹³⁵ Sezai Özçelik (a), “Kafkasya Çatışmalarında Çözüm Teknikleri, Pozitif Barış Çabaları ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları”, Yeni Türkiye Kafkasya Özel Sayısı I, Temmuz-Aralık 2015, sayı 71, s. 372.

¹³⁶ Sezai Özçelik (b), “Çatışma Bilimleri ve Çatışma Haritalama Çerçevesinde Balkanlar”, Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Mart-Haziran 2015, Sayı: 70, s. 5968.

tarafların nasıl tepki verdiğini ortaya çıkarmaya yardımcı olur. Çatışma stilleri iki ve beş arasında değişmektedir. Bu beş çatışma stili arasında rekabetçi stil ile kaçınma stili birbirine zıttır. Rekabetçi stilde işleyişi kazan-kaybet durumunu elde edebilmek için güç kullanılır. Kaçınma stilinin işleyişi tam tersidir; çatışmadan saklanma ve inkâr etme söz konusudur. Her iki stilde de çözüm konusunda tarafların çabaları alt seviyededir. Diğer üç stilde taraflar çatışma çözümü konusunda iş birliği için isteklidirler. Bu stillerde iş birliği söz konusu olursa kazan-kazan sonucu ihtimali yüksektir. Doğal olarak her iki tarafın hedeflerine tam ulaşmaları söz konusu olmaz; ancak tarafları tatmin edecek seviyede olma ihtimalleri yüksektir¹³⁷.

Köpekbaliğı (Rekabetçi) Stili: Bu stilin adı Batı'daki "beyaz yakalı" çalışanlardan gelmektedir. Kariyerinde hızlı bir şekilde yükselmeyi hedefleyenler *köpekbaliğı (shark)* olarak tanımlanır. Bu stilde, çalışan bireylerin amaçlarına ulaşabilmesi önemlidir; karşı tarafın amaçları önemsenmez. Oluşan bu çerçevede karşı tarafı etkileyebilmek veya istediğini kabul ettirebilmek için bireyler, güç kullanmaktan kaçınmazlar. Köpekbaliğı (shark) olan bu bireyler, durumu kazan-kaybet olarak tanımlarlar. Hedeflediği galibiyeti elde edebilmek onlar için övünç kaynağıdır ve başarının göstergesidir. Çatışmayı kaybederlerse, bu köpekbalıkları için zayıflık, yetersizlik veya başarısızlık sayılır. Başarıyı elde edebilmek için kullandıkları taktikler saldırmak, korkutmak, ezmek, istediğini kabul ettirmek ve mahvetmektir¹³⁸. 2003'te ABD'nin Irak'a işgal ile sonuçlanan müdahalesi buna örnek verilebilir. Bu durum ABD'nin isteklerini dünyaya kabul ettirmek için yaptığı bir girişimdir.

Kaplumbağa (Kaçınma) Stili: Bu stilde kaplumbağanın özellikleri örnek alınmıştır. Bir kaplumbağa tehlike durumunda nasıl kabuğuna çekiliyorsa aynı şekilde bu özellikleri kendinde taşıyan bireyler de çatışma durumunda, kendi içlerine çekilirler. Bu özellikleri taşıyan bireyler şahsi amaçları ve ilişkilerinden gerekirse vazgeçebilirler. Çatışmaya neden olan konu ve ortamdan uzak dururlar. Bu stile göre çatışmaya çözüm üretmek ümitsiz bir girişimdir. Çatışma durumunda çaresizdirler. Psikolojik ve fiziksel olarak yüzleşmek yerine çatışma ortamından kaçmak ve uzaklaşmayı tercih ederler. Yani

¹³⁷ Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5976.

¹³⁸ Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5976.

çatışma ortamında kafalarını kabuklarının içine çekmeyi tercih ederler.¹³⁹ 2008’de Rusya ve Gürcistan arasında çıkan savaşta, Güney Osetya bölgesinin Rusya tarafından ilhak edilmesine karşı Gürcistan’ın yetersiz ve sessiz kalması bu stile örnek verilebilir.

Oyuncak Ayıcık (Sağlama) Stili: Bu stilde, oyuncak ayıcığa karşılıksız sarılmak ve sevgi vermek durumu esas alınmıştır. Bu stile sahip olan bireyler kendi amaçlarına ulaşma hedeflerini ikinci plana atıp, başkaları ile olan ilişkilerini daha iyiye götürmeye önem verir. Bu stile sahip olan bireyler başkaları tarafından sevilmeyi ve kabul görülmeyi önemser ve tarafların ilişkilerinin zarar görmesi veya bozulmasına razı olmazlar. Bu ilişkilerinin devam etmesi için amaçlarından vazgeçmeyi göze alırlar. Adından da anlaşıldığı gibi oyuncak ayıcık ile oynayan bireyler nasıl rahatlıyorsa aynı özelliklere sahip olan bireyler de ortamı sakinleştirerek veya meseleleri yoluna koyarak rahatlar ¹⁴⁰. Karabağ konusunda Rusya’nın desteğini alabilmek için, ne olursa olsun ilişkilerin kötüleşmesini istemeyen Ermenistan bu stile örnek verilebilir.

Baykuş (İş Birliği) Stili: Masallarda ve hikayelerde baykuşun bilgeliği ön plandadır. Bu stilde amaca ulaşmak için diğer bireylerle ilişkilerin iyi olması ön plandadır. Meydana gelen çatışmanın çözümü önemlidir ve çözüm sürecinde hem kendi çıkarları hem de karşı tarafın kendi çıkarlarına ulaşması önemlidir. Çatışma ortamında yükselen tansiyonun, taraflar arasında düşürülmesi ilişkilerin geliştirilmesi için önemlidir. Bu durumda her iki tarafı tatmin edecek çözüme ulaşmak amaçlanır. Çatışma ortamında tarafların kendi çıkarlarına ulaşarak tatmin olması, olumsuz duyguların ve tansiyonun azalması konusunda çözüm önerileri beklenir¹⁴¹. Türkiye’nin Rusya ve İran ile yaptığı iş birliği/uzlaşmayla 2016’da Fırat Kalkanı Harekatı’nı yapması buna örnek verilebilir.

Tilki (Uzlaşma) Stili: Bu stil de masallarda ve hikayelerde anlatılan ve tilki ile özdeşleşen özelliklerle ilgilidir. Bu stile sahip bireyler kendi amaçlarına ulaşma ve ilişkilerin orta seviyede devam etmesine önem verirler. Tilki stiline sahip olan bireyler amaçlarına ulaşmak için az fedakârlık yapar; ancak karşı tarafın da bu yönde adım atmasını bekler ve onları ikna etmeye çalışırlar. Bu stilde tarafların kazanç elde ederken belli seviyede kayıpları da söz konusu olmaktadır. Uzlaşmaya varmak için tarafların

¹³⁹ Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5977.

¹⁴⁰ Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5977.

¹⁴¹ Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5977.

kendi amaçlarından ve ilişkilerinden bir miktar vazgeçmeleri söz konusudur.¹⁴² 2015'te ABD ve İran arasında imzalanan Nükleer Anlaşması buna örnek verilebilir. Bu anlaşmanın imzalanmasıyla her iki taraf da geri adım atmıştır. ABD ekonomik ablukayı esnetmiş; İran ise 10 yıl içinde zenginleştirilmiş uranyumu biriktirmeyeceği şartını kabul etmiştir.

Çatışmalara müdahale edilmesi *durumda negatif barış ve pozitif barış ayrımına* dikkat edilmelidir. Burada negatif barış doğrudan şiddetin ve düşmanca davranışların önlenmesi anlamına gelir. Günlük yaşantıda karşılaşılan fiziksel ve psikolojik olarak karşı tarafa zarar vermeye *doğrudan şiddet* denir. *Pozitif barış* ise meydana gelen şiddetin sonlandırılmasını ve çatışma nedenlerinin yani yapısal ve kültürel şiddetin ortadan kaldırılmasını esas alır. Yapısal şiddet gözle görülmeyen fakat doğrudan etkilenen şiddet türüdür. Örneğin gelir dağılımının eşit ve adil olmaması, hayat şartlarında meydana gelen eşitsizliklerden etkilenebilir. Kültürel şiddet ise doğrudan yapısal şiddeti haklı ve meşru göstermek için kullanılan sembol, din, dil, ideoloji, bilim, sanat, propaganda ve popüler kültürdür. Örneğin hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı, kültürel önyargılar, filmler, karikatürler, şarkılar gibi semboller kültürel şiddetin günümüzdeki yansımalarıdır¹⁴³.

Çatışma müdahale yöntemleri belirlenirken öncelikle çatışma dinamiğini incelemek ve çatışmaya yönelik zamanlama ve müdahale sıralamasını belirlemek gerekir. Çatışmanın tırmanma aşamasından düşme aşamasına kadarki süreçte müdahaleyi belirleyecek olan karşılıklı zarar verme, olgunlaşma, müdahaleye hazır olma, çatışma açmazı ve kalıntıları, çatışmanın psikoanalitik ve psikodinamik süreci ve kavramları önemlidir. Sonraki aşamada ise çatışma müdahalesinde kullanılması gereken bazı teknikler vardır. Bu teknikler birincil ve ikincil diplomasi olarak adlandırılırlar. Birincil diplomaside resmi, diplomatik yollar söz konusudur. Dış İşleri Bakanlığı ve Birleşmiş Milletler aracılığıyla yapılan çözüm yolları buna örnektir. İkincil diplomasi ise hükümet dışı aktörlerin girişimiyle yapılmaktadır¹⁴⁴.

¹⁴² Sezai Özçelik (b), **a.g.m.**, s. 5977.

¹⁴³ Sezai Özçelik (a), **a.g.m.**, s. 372-373.

¹⁴⁴ Sezai Özçelik (a), **a.g.m.**, s. 373.

Çatışma çözümü müdahale yöntemleri beş kategoriye ayrılmıştır: Çatışmanın önlenmesi, çatışma yönetimi, çatışmada uzlaşma, çatışma çözümü ve son olarak çatışma dönüşümüdür. Sıralanan yöntemlerin kullandığı farklı teknik ve yöntemler bulunmaktadır. Arabuluculuk, hakemlik, üçüncü tarafların müdahaleleri, kolaylaştırıcılık, önleyici diplomasi, sorun çözmek için yapılan çalıştaylar, gerçek ve uzlaşma komisyonları, barışma ve uzlaşma, barış yapma, barış sonrası barış inşası, şiddetsizlik, affetme v.b. çatışma haritalaması; örneğin bireylerarası, gruplararası ve uluslararası düzeydeki çeşitli çatışmaların hem kategorik hem de analitik anlamda analiz edebilen ve doğru görülen müdahale yöntemi belirlemede kullanılabilir¹⁴⁵.

¹⁴⁵ Sezai Özçelik (a), **a.g.m.**, s. 373.

BÖLÜM 2: SOĞUK SAVAŞ SONRASI RUSYA: YAYILMACI POLİTİKALAR

Rusya açısından 1917 yılı, ülkenin siyasal yapısında köklü değişikliklerin yaşandığı bir tarih olmuştur. Bir yandan 1905'te Rus-Japon savaşında hezimet yaşanmasıyla başlayan demokratik yönetim istekleri ülke genelinde artarken, diğer yandan Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği sıkıntılar ülkenin iktisadi ve sosyal yapısını etkilemiştir. Ülkenin yaşadığı bu gelişmeler bir noktadan sonra Çarlık rejiminin yıkılmasını da beraberinde getirmiştir. Demokratik yönetim ve sosyal yönetim isteklerini savunanlar, savaş şartlarının yıpratıldığı rejim karşısında seslerini çıkarmaya başlamıştır. Diğer taraftan rejimin karşısında gittikçe güçlenen muhalefet cephesi de ordunun moralini zayıflatarak cephe başarısını engellemeye çalışmıştır. Şubat ihtilafı ile Çarlık rejimi yıkılıp Aleksandr Kerenskiy'nin Geçici Hükümeti kurulunca toplumsal karışıklıkların bir nebze olsa da hafifleyeceği beklenmiştir. Ancak rejimin muhalefete karşı yumuşaması, muhalefetin daha güçlü ve güvenli hareket etmesini sağlamıştır.¹⁴⁶

Nisan 1917'de V.İ. Lenin ve arkadaşları “mühürlü tren” içinde Almanya, İsveç ve Finlandiya üzerinden Petrograd'da gittiler. Petrograd'a varan V.İ. Lenin, işçilere, köylülere ve askerlere hitap ederek “Ekmek, Toprak ve Barış” sloganını dillendirmiştir. Lenin Petrograd'da işçilerden, askerlerden, denizcilerden ve devrimcilerden oluşan bir Konsey kurdu (Rusça-*sovet*). Bu Konseyler pek çok Rus şehrinde ortaya çıkmıştır ve devrime giden yolda önemli görevi üstlenmiş oldu. Bu Petrograd olayları'ndan sonra Alexander Kerensky hükümeti yönetimi bırakmak zorunda kalmış, Bolşevik (Rusça'da çoğunluk) İhtilali gerçekleşmiş ve V.İ. Lenin dönemi başlamıştır.¹⁴⁷

SSCB'nin kurulmasıyla bu birlik içinde olan ülkelerin merkezi Moskova olmuştur. Kurulan SSCB yönetimi, sosyalizm blokunu oluşturmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan

¹⁴⁶ Alâeddin Yalçınkaya (b), **Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova-Türkler İlişkileri**, (Üçüncü Baskı) Beta Yayınevi, İstanbul 1999, s. 65.

¹⁴⁷ Sergey Kremlev, “**Pravda o «plombirovannom vagone» Lenina: razoblaçeniye mifa (okonçaniye)**”, İnformatsionno-Analitičeskoye Agenstvo “Posolskogo prikaza”, <http://www.posprikaz.ru/2015/01/pravda-o-plombirovannom-vagone-lenina-razoblachenie-mifa-prodolzhenie/>, 01.03.2016.

zaferle çıkan ve giderek güçlenen bu yeni sistem çok ağır insan hakları kısımlarına ve sürgünlere sebep olmuştur¹⁴⁸.

Yıllarca varlığını koruyan Soğuk Savaş'ın sonuna doğru Doğu Bloku'nun lokomotifi olan komünist sistemde, ekonomik ve sosyal sıkıntılar baş göstermeye başlamıştır. Bu sıkıntılı dönemde Devlet Başkanlığı'na Mihail Gorbaçov seçilmiştir. Gorbaçov'un göreve başlamasıyla beraber ülkede bir yenilenme süreci başlamıştır. Bu değişikliğe *perestroyka* (yeniden yapılanma) ve *glasnost* (açıklık) adı verilmiştir. Yeniden yapılanma ile ülke ekonomisinde değişiklikler hedeflenirken, açıklık ile siyasi yapıda değişiklik sağlanması hedeflenmiştir. Ancak hedeflenen değişim gerçekleşmemiş; aksine SSCB bünyesinde olan cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını ilan etmesiyle sonuçlanmıştır. 1991'de ekonomik sıkıntılar çoğalmış ve birlikte bulunan cumhuriyetlerin ayrılması engellenememiştir. Sürecin sona yaklaşmasıyla SSCB sistemi çökmüş ve onun varisi olarak Rusya Federasyonu kabul edilmiştir¹⁴⁹.

2.1. Bağımsız Devletler Topluluğu

SSCB'nin Soğuk Savaş sonrası varisi olan Rusya, bu döneme siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarla başlamıştır. Kendi nüfuz alanı olarak gördüğü bölgelerde etkinliğini devam ettirmek isteyen Rusya'nın hedefi, yer altı kaynakları, enerji kaynaklarının ve enerji dağıtımında tek söz sahibi olan SSCB'nin politikasını devam ettirmektir. Rusya, Asya ve Avrupa arasındaki tek köprü olduğunu ve "bu alana hâkim olan dünyaya hâkim olur" iddiasına sıcak bakmaktadır. Bu çerçevede Rusya'da bazı kesimlerin özellikle Avrasyacıların yeni imparatorluk merkezi olma özlemi bulunmaktaydı¹⁵⁰.

Rusya'nın birinci Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev, Rusya'nın yıllarca kendi nüfus alanı olan bölgelerde askeri varlığını koruması gerektiğini desteklemekteydi. SSCB'nin dağılması ile beraber sınırlarda sorunlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu bağlamda;

¹⁴⁸ İslam Halidov (a), "“Yakın Çevre” Doktrini ve Kırgızistan'da Askeri Üs Mücadelesinin Sonu", Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Dergisi, Sayı 26, Yıl: 5, Güntülü Eğitim Yayıncılık ve Tic.Ltd.Şti, 2014, s. 116.

¹⁴⁹ TUIÇ Akademi :“Putin'in Rusyası”, <https://stratejikoperasyon.wordpress.com/2014/07/27/rusya-dosyasi-tuic-akademi-putinin-rusyasi/>, 10.03.2016.

¹⁵⁰ Barış Adıbelli, *Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s. 37-38.

- Bağımsızlıklarını ilan eden devletler, yeni sınır muhafızları, ulusal ordu ve özel kuvvetler kurmalı mı?
- Askeri ekipmanlar yeni devletler arasında nasıl pay edilecek?
- Yeni devletlerde var olan SSCB silah üretim ve test tesisleri ne olacak?

soruları yeni kurulan birliğin temel gündemini oluşturmaktaydı¹⁵¹.

8 Aralık 1991’de Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya, Belovejskaya Puşsa’da bir araya gelerek SSCB’nin varlığına son vermiş ve Bağımsız Devlet Topluluğu antlaşmasını imzalamışlardı¹⁵². 21 Aralık 1991’de Alma-ata şehrinde yapılan zirvede deklarasyon kabul edilmiştir. Bu deklarasyona göre, BDT’ye üye olan devletler Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Gürcistan, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Rusya, Özbekistan, Tacikistan, Türkmenistan ve Ukrayna olarak sıralanmıştır.

İmzalanan bu deklarasyonda;

- Üye ülkeler arasında ilişkilerin geliştirilmesine,
- İyi komşuluk, dostluk ve karşılıklı iş birliğinin geliştirilmesine,
- Devlet egemenliklerinin karşılıklı tanınmasına ve saygı duyulmasına,
- Toprak bütünlüğü ve mevcut sınırların dokunulmazlığının tanınmasına,
- Kendi kaderini tayin hakkına, birbirilerinin içişlerine karışmamasına, eşitlik, kuvvet kullanmamasına ve kuvvet tehdidinde bulunmamasına,
- Ekonomik ve diğer baskı yöntemlerinden kaçınmalarına,
- Sorunların barışçıl yollarla çözülmesine,
- Ulusal azınlıklar, insan hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesine¹⁵³

karar verilmiştir.

BDT’nin antlaşmasının amaç ve ilkelerine bağlı olarak; uluslararası stratejik istikrarın ve güvenliğin sağlanması amacıyla, askeri-stratejik güçlerin birleşik komutanlığı ve nükleer silahlar üzerindeki tek denetim muhafaza edilecektir. Nükleersiz veya tarafsız

¹⁵¹ Barış Adıbelli, **a.g.e.**, s. 38-39.

¹⁵² Leonid Vardomskiy (?) “Dva desyatiletia posle Belovejskogo soglaşeniya: nekotoriye ekonomičeskiye itogi”, <http://analyticmz.ru/?p=1126>, 25.02.2016.

¹⁵³ Fuad Hüseyinov, “**Bağımsız Devletler Topluluğu’nun Oluşumunun Hukuki Boyutları**”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2544.pdf>, 2003, s. 395.

devlet statüsüne kabul edilen devletlere karşı taraflar saygı duyacaktır. Eski SSCB'ye, üye olmuş devletlerin yanında, BDT'nin tüm üyelerinin rızasıyla amaç ve ilkeleri kabul eden diğer devletlerin de katılması öngörülmüştür¹⁵⁴.

SSCB'nin dağılmasıyla Rusya bir anda "kimlik" sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Yıllarca dünyaya komünizmi tek ideoloji olarak dayatan, bu bağlamda kendi Ortodoks geçmişini reddetme ve yasaklama yoluna giden Ruslar, bu ideolojinin yıkıcı sonucunda dünyanın en büyük jeopolitik sarsıntısını yaşamış ve bölünmüştür. Bu sarsıntıyla parçalanan Ruslar bir kez daha "Ben kimim?" sorusuna cevap aramaya başlamıştır. İmparatorluk geçmişi ile önlerindeki gerçeklik arasında sıkışan Rusya buna pragmatik (faydacı) sayılabilecek çoklu kimlik çözümü bulmaya çalışmıştır. Bunlar; Batıcılık, Asyacılık, Avrasyacılık ve Panslavizm olarak sıralanmaktadır¹⁵⁵.

2005'de Türkmenistan tam üyelikten ayrılmış ve gözlemci üye olmuştur. Türkmenistan, BDT'nin mekanizmalarında ve faaliyetlerinde artık yer almamaktadır. 18 Ağustos 2008'de meydana gelen Rusya ve Gürcistan arasındaki savaş nedeniyle Gürcistan BDT'den çıkmıştır¹⁵⁶. Günümüzde BDT üyeleri; Azerbaycan, Beyaz Rusya, Ermenistan, Kırgızistan, Kazakistan, Moldova, Özbekistan, Rusya, Türkmenistan, Tacikistan ve Ukrayna'dır. Rusya, BDT çatısı altında eski SSCB ülkelerinin bir arada kalmalarını sağlamayı hedeflemiştir¹⁵⁷.

Yeni Rusya'nın ilk Devlet Başkanı Boris Yeltsin olmuştur. Yeltsin hem iç politikada hem de dış politikada demokrasinin göz ardı edilemeyeceğini ifade ederek, ülke için Batı modelini seçmiş ve uygulamaya başlamıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Andrey Kozirev'in "sorunların yalnızca Batı'nın yardımıyla çözülmesine kanaat getirmesi Yeltsin'i cesaretlendirmiştir. Pazar ekonomisine geçiş ve demokratikleşme için atılan adımlar, Yeltsin'in Batı'ya döndüğünün göstergesidir. Yeltsin'in izlediği Batı yanlısı dış politika, SSCB'nin emperyalist yapısının ortadan kaldırılması, ABD ile nükleer rekabetin sona ermesi ve iş birliğinin kurulması, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi

¹⁵⁴ Fuad Hüseyinov, **a.g.m.**, s. 395.

¹⁵⁵ Mehmet Seyfettin Erol (a), "“**Avrasyacılık**” mı? “**Panslavizm**” mi?", http://www.milligazete.com.tr/koseyazisi/Avrasyacilik_mi_Panslavizm_mi/28997#.VxOygzuzTOg, 11.04.2016.

¹⁵⁶ BDT, <http://cis.minsk.by/page.php?id=174>, 18.01.2016.

¹⁵⁷ **a.g.e.**

daimi üyeleri ile ilişkilerin kurulması, NATO ile iş birliğinin geliştirilmesi, Dünya Ticaret Örgütü ve G-7 gibi uluslararası kuruluşlara üyeliğin hedeflenmesi yönündedir. Yeltsin, BDT üyelerine karşı politikaya sıcak bakmamıştır. İzlenen bu politikaya Avrasyacıların da içinde bulunduğu çeşitli çevreler karşı çıkmıştır¹⁵⁸.

Rusya'nın Doğu ile Batı arasında kendine has bir medeniyeti olan Avrasyacı çevrenin temelinde Batı ve ABD karşıtlığı duruşu yatmaktadır. Boris Yeltsin'e karşı eleştirilerin artması dış politikadaki bazı değişikliklere gitmesine neden olmuştur. Bu değişiklikler başta Orta Asya cumhuriyetleri olmak üzere eski SSCB cumhuriyetlerini kapsamaktadır¹⁵⁹.

Eki SSCB ülkelerinde yaşayan etnik Rus nüfusunun güvenliğinden sorumlu olduğunu ileri süren Rusya, ‘‘yakın çevre’’ politikasına yönelmiştir. Yakın çevre politikası Yeltsin tarafından Nisan 1993 yılında onaylanmıştır. Rus dış politikasının temeli haline gelen bu politika *‘‘BDT üyeleriyle ortak güvenlik sistemi oluşturmak için iş birliğinin geliştirilmesi ve geleneksel Rus etki alanlarının korunması’’* şeklinde belirtilmiştir. Aynı şekilde Kasım 1993’de açıklanan Rus askeri doktrinde, eski SSCB bölgesi ‘‘Blizhniy Zarubej’’ olarak adlandırılmıştır. Bu doktrinde ‘‘yabancı ülke birliklerinin yakın çevre ülkelerine yerleşmesinin önlenmesi ve bu ülkelerle Rusya arasındaki entegrasyonun sağlanması’’ üzerinde durulmuştur¹⁶⁰.

2.2. Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü

BDT çatısı altında siyasi kontrol; KGAÖ çatısı altında ise askeri kontrol söz konusudur. Mayıs 1992’de BDT kapsamında imzalandıktan sonra Nisan 1994’de yürürlüğe giren ve Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan ve Tacikistan’ın da dâhil olduğu Kolektif Güvenlik Antlaşması bölgedeki istikrarsızlığı gidermek için atılan bir adımdır. Buna göre

¹⁵⁸ TUIÇ Akademi: ‘‘Putin’in Rusyası’’,
<https://stratejikoperasyon.wordpress.com/2014/07/27/rusya-dosyasi-tuic-akademi-putinin-rusyasi/>,
10.03.2016.

¹⁵⁹ a.g.m.

¹⁶⁰ Tayyar Arı (b), ‘‘Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İş Birliği Girişimleri’’,
<http://www.tayyarari.com/eser.html>, s. 10-12.

KGÖ'ye üye ülkeler birbirlerine karşı güç kullanmayacak, diğer askeri ittifaklara üye olmayacak ve üyelere birine yapılan saldırı bütün üyelere yapılmış sayılacaktır¹⁶¹.

Haziran 1992'de, BDT ülkelerinin sınırları içinde, olası çatışma alanlarına acil müdahale gücü kurulmasına dair Ortak Güvenlik Antlaşması imzalanmıştır. Ocak 1993'de Rusya, Tacikistan ve Kırgızistan arasında yapılan anlaşma ile BDT'nin dış sınırları aynı zamanda Rusya'nın da dış sınırları sayılmıştır. Bu çerçevede Rus Barış Gücü'nün bölgeye yerleşmesinde bu durum rol oynamıştır¹⁶². 1999'da Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan arasında beş yıllığına imzalanan bu antlaşma tekrar uzatılmıştır. Üyelerden Azerbaycan, Gürcistan ve Özbekistan bu antlaşmadan ayrılmıştır. 2002'de bu ülkeler aralarındaki askeri iş birliğini arttırmak için örgütlenmeye gitmiş ve Kolektif Güvenlik Antlaşması üyeleri, Kolektif Güvenlik Antlaşması Örgütü'nü resmen kurmuştur¹⁶³.

1997-1999 döneminde Tacikistan'da iç savaş meydana gelmiştir ve Kırgızistan-Tacikistan sınırının korunması, Rusya'nın başını çektiği BDT Barış Koruma Birliği tarafından yapılmıştır. 1999-2000 yıllarında Özbekistan İslam Harekâtı'na mensup silahlı kişiler Kırgızistan'ın Batken bölgesine saldırıda bulunmuştur ve buna karşılık Rusya askerleri karşı müdahalede bulunmuştur¹⁶⁴.

Bu şekilde BDT coğrafyasında hem askerî hem de siyasi blok ortaya çıkmıştır. Tarih 2006'yı gösterdiğinde daha önce yüzünü Batı'ya çevirmiş olan Özbekistan, tekrardan yönünü Moskova'ya çevirmiştir ve örgüte üye olmuştur. Bu dönemlerde Avrasya bölgesinde renkli devrimler meydana gelmiştir. Özbekistan, örgüte üye olduğu dönemde, üye ülkeler "renkli devrimleri" bastırmak amacıyla özel kuvvetlerin oluşturulmasını gündeme almışlardır. 2009'da KGAÖ'ye bağlı Kolektif Operatif Harekât Birliği oluşturulmuştur. Bu birlik 4.000 askerden oluşmaktadır ve

¹⁶¹ Tayyar Arı (b), **a.g.m.**, s. 11-12.

¹⁶² Utku Yapıcı, Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya, Otopsi Yayınevi İstanbul 2004, s. 105-106.

¹⁶³ Tayyar Arı (b), **a.g.m.**, s. 11-12.

¹⁶⁴ Haktan Birsal, **Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği**, IQ Kültür Sanat Yayınlar İstanbul 2016, s. 130.

Kırgızistan'nın Kant şehrindeki Rus üssünü kullanmaktadır¹⁶⁵.

22 Eylül 2003'te Moskova'da Kırgızistan ve Rusya Savunma Bakanları tarafından Kant Hava Üssü Antlaşması imzalanmıştır. Kırgızistan'ın Başkenti Bişkek'in 20 km dışında bulunan Kant Hava Üssü, 23 Ekim 2003'te Vladimir Putin ve dönemin cumhurbaşkanı Askar Akayev tarafından hizmete açılmıştır. Kant Hava Üssü'nün yasal statüsü KGAÖ'ye dayanmaktadır. Bu üssün öncelikli görevi Orta Asya'nın hava sahasını dış saldırılara ve terör saldırılarına karşı korumaktır. Hava üssünde 4 adet L-39 eğitim uçağı, 5 adet SU-25 uçağı ve 2 adet Mİ-5 helikopter bulunmaktadır. Burası Rusya'nın 5. Volga-Ural askeri bölgesinin Hava Kuvvetleri ve Hava Savunmasına bağlıdır¹⁶⁶. Kırgızistan'ın aldığı kararla bu üs KGAÖ çatısı altında çalışacak ve 2017'dan itibaren 15 yıl boyunca ücretsiz olarak kullanılacaktır¹⁶⁷. KGAÖ genel sekreterliği görevini 2003 yılından beri yürütmekte olan Nikolay Bordyuja'nın yerine, Ermenistan'ın Milli Güvenlik Konseyi sekreteri Yuriy Haçaturov getirilmiştir¹⁶⁸.

Rusya'nın bu girişimleri yayılmacı politika özelliği taşımaktadır. Bu politikayla üye devletleri öncelikle BDT formatında bir araya getirmek ve ekonomik, siyasi ve askeri alanda Rusya'ya bağımlı kılmak amaçlanmaktadır. Rusya, BDT üyeleri arasında en güçlü silahlı kuvvetlere sahiptir ve diğer üye ülkelerin güvenliği örgüt kapsamında bu silahlı kuvvetlerin kontrolünde sağlanmaya çalışılmaktadır. 1993'den itibaren özellikle BDT bölgesinde bulunan Rus azınlığının korunması dış politikada özel yere sahiptir¹⁶⁹.

2000'de Devlet Başkanı seçilen Viladimir Putin'in ilk görevi dış politikayı gözden geçirmek olmuştur. Dönemin Dışişleri Bakanı İgor İvanov ve Milli Güvenlik Bakanı Sergey İvanov'un Rusya'nın yeni *dış politika konseptini* hazırlamışlardır. Dış politika konseptinin detayları şöyledir:

¹⁶⁵ İlyas Kamalov, **Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya'nın Orta Asya Politikası**, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2011, s. 41.

¹⁶⁶ Mihail Lukin, "*Vse Rossiyskiye Bazi*", <http://www.kommersant.ru/doc/766827>, 2007, 12.04.2016.

¹⁶⁷ Yevgeniy Denisenko, "*Sovet Federatsii ratifitsiroval soglaşeniye v Kırgızstane*", http://www.vb.kg/doc/226478_sovet_federacii_ratificiroval_soglashenie_o_rossiysko_y_voennoy_baze_v_kyrgyzstane.html, 2013, 03.03.2016.

¹⁶⁸ Hazel Çağan Elbir, "**Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Yeni Genel Sekreteri Ve Rusya'nın Ermenistan Üzerindeki Etkisi**", <http://avim.org.tr/tr/Yorum/KOLEKTIF-GUVENLIK-ANLASMASI-ORGUTU-NIN-YENI-GENEL-SEKRETERI-VE-RUSYA-NIN-ERMENISTAN-UZERINDEKI-ETKISI>, 28.04.2017.

¹⁶⁹ Murat Elbeye, "**Rusya Federasyonu'nun Dış Politikası**", <http://www.tuicakademi.org/rusya-federasyonunun-dis-politikasi/>, 2011, 03.03.2016.

“Yirmi birinci yüzyılın başında değişen uluslararası konjonktür, Rusya’nın çevresinde meydana gelen gelişmeleri yeniden okumasına ihtiyaç duymuştur. Özellikle Rusya dış politika önceliklerinin belirlenmesi ve mevcut elinde bulundurduğu araçları kullanarak hayata geçirilmesini savunmaktadır. Bu dış politika konseptinde Rusya’nın etki alanının genişlemesi amaçlanarak Rus dilini ve kültürünü tanıtmak ve yurt dışında yaşayan Rus vatandaşlarının haklarının korunması” yer almaktadır¹⁷⁰.

Şekil 4: Kırım’daki Son Gelişmeler Çerçevesinde Ukrayna-Rusya Mücadelesi

Kaynak: <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1156-kirim-daki-son-gelismeler-cercevesinde-ukrayna-rusya-mucadelesi>, 21.11.2016.

Putin’in Devlet Başkanı seçilmesi ile önceki dönemden kalan ekonomik sıkıntıların çözülmesi için politikalar geliştirilmeye başlanmıştır. Ülkenin ekonomik sıkıntılarının çözülmeye başlamasıyla uluslararası arenada söz sahibi olmaya da başlanmıştır. Rusya’nın *sert güç* politikası izleyen Putin uluslararası kamuoyunda oluşan *otoriter Rusya* algısını kırmak amacıyla diplomaside *yumuşak güç* araçlarına destek vermeye başlamıştır. 2012’de başkanlık seçimi sürecinde Putin, dış politika ve uluslararası ilişkilere ilişkin, yumuşak güç unsurlarına değinen bir makale kaleme almıştır. Özellikle

¹⁷⁰ Y. G. Ponomareva, Politiceskiye Otnoşeniya i Politiceskiy Protsess v Sovremennoy Rossii Hrestomatiya, Tom II, İNİON RAN Moskova 2008, <http://mgimo.ru/upload/iblock/a1a/a1a299caec68962b6369c6f7448999b1.pdf>, s. 74-75. 2018.

Rus kökenli soydaşlarının bulunduğu BDT bölgesinde eğitim ve kültür merkezlerinin desteklenmesi ve Rus kültürü ve dilinin yayılmasına değinmiştir. Bu çerçevede, Rossotrudniçestvo, Ruskiy Mir Vakfı, A. M. Gorçakov Kamu Diplomasisi Vakfı ve Dış İşleri Bakanlığı (Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi ve Dış Politika ve Savunma Konseyi) kurumların icraatlarının desteklenmesi vurgulamıştır¹⁷¹.

Rusya'nın dış politika önceliklerinde BDT bölgesinde ekonomik, askeri güçle beraber yumuşak gücünü kullanmak vardır. Rusya'nın dış politikasında *yumuşak gücü* bir araç olarak desteklemesi *sert güç*'ten vazgeçmiş olması anlamına gelmemelidir. Çünkü dış politikanın yeni araçları alternatif değil, sadece eski yöntemlerin tamamlayıcısıdır. Duruma göre, nerede sert güç nerde yumuşak güç kullanılması gerekiyorsa, onu ön plana çıkarmak hedeftir. Uluslararası komuoyunda Rusya'nın olumsuz algısını düzeltmek için faaliyetler içinde olan kurumlar bulunmaktadır¹⁷².

Putin iktidarında, Rusya'yı güçlendirmek için çabalamakta ve son yıllarda Avrupa Birliği modelinden esinlenerek eski SSCB ülkelerini kapsayacak şekilde Avrasya Birliği projesini hayata geçirmeye çalışmaktadır¹⁷³. Mehmet Seyfettin Erol bu konu hakkında şöyle değerlendirmede bulunuyor:

“Rusya’nın, Avrasyacılık adı altında eski SSCB bölgesine dönerken bunun Panslavizm ideolojisinin temelinde olduğu anlaşılmaktadır. Günümüzde Rusya’nın asıl hedefinin SSCB’yi inşa etmek değil, Çarlık Rusyası’nı yeniden ihya etmek hedeflenmiştir. Çünkü Ukrayna’da Kırım konusu, Moldova, Balkanlarda rol alması, Ortodoks Hristiyan nüfusun aynı zamanda Slavlar nüfusun koruyucusu rolünü üstlenmesi yapılan tespiti haklı çıkarıyor” ¹⁷⁴.

¹⁷¹ İslam Halidov (b), “**Rusya’nın Yumuşak Güç Araçları**”, Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID), III/1 (2014), s. 37.

¹⁷² İslam Halidov (b), **a.g.m.**, s. 68.

¹⁷³ BİLGESAM, “**Rusya’nın Yayılma Politikası, NATO ve Türkiye**”, <http://www.bilgesam.org/incele/840/-rusya%E2%80%99nin-yayilma-politikasi--nato-ve-turkiye/#.VukmB9KLSM8>, 03.04.2016.

¹⁷⁴ Mehmet Seyfettin Erol (a), “**Avrasyacılık mı? Panslavizm mi?**”, http://www.milligazete.com.tr/koseyazisi/Avrasyacilik_mi_Panslavizm_mi/28997#.VxOygzuzTOg, 11.04.2016.

Bu konuda bazı farklı açıklamaların da olduğunu vurgulamakta fayda vardır. Avrasyacılık ile Panslavizm arasında farklılıklar bulunmaktadır. Avrasyacılar, Slavları tarihsel ve kültürel bakımdan bir bütün kimlik olarak görmemektedir. Ruslar ile Turan halklarının tarihsel ve medeniyet ilişkileri Batı Slavlardan (Çekler ve Polonyalılarından) daha yakın olduğunu vurgulamaktadır. Siyasi yapı olarak da Slav devletleri birliği değil aksine eski SSCB bünyesinde bulunan devletlerden yana tercih söz konusudur¹⁷⁵.

Geçmiş tarihe bakmakta da fayda vardır. 1812 Yılında Napoleon Bodapart'ın Rusya işgali ve Moskova'yı zapt etmesi¹⁷⁶, Rus entelektüellerin ülkelerinin geriliğinden haberdar olmalarını sağlamıştır. Çar'ın otokratik (*Monarşinin bir çeşididir. Yönetici, bütün siyasî yetkileri tek başına elinde bulundurur. Fakat monarşinin aksine, yönetim miras yoluyla kalmamış; kişi tarafından ele geçirilmiştir.*) Yetkilerini sınırlandıracak bir anayasal sistem, Batı'daki politikaların ve kurumların getirilmesinin araştırmalarına başlanmıştır. Araştırmacılara göre, Batı'dan hoşlanmayan ve manevi açıdan onu sığ ve maddeci gören Slavofil (Slavseverler) kesimler vardı. Rusya'nın sorunlarının çözümü için kendi Slav köklerinin beslenmesi ve Batı kurumlarından farklı ve üstün olan kendi kurum ve tarzlarının geliştirilmesi önemliydi. Bunlar Batı Avrupa kültürünü küçük gören milliyetçilerdi. Günümüzde Rusya'da bu eski tartışma hala tekrarlanmaktadır. Liberal reformcular Batı yanlısıdır; muhafazakâr kesim ise Batı karşıtı milliyetçilerdir¹⁷⁷.

SSCB'nin dağılmasıyla beraber Rusya zor bir süreç girmiştir. Putin'in başkan seçilmesiyle Rusya'da imparatorluk hayalleri desteklenmeye başlanmıştır. Bu politikayı destekleyen bürokrat ve uzmanlardan, dönemin Maliye Bakanı Anatoliy Çubays enerji ve ekonomi sektörüne vakıf yöneticisidir. A. Çubays'ın *liberal imparatorluk* adını verdiği stratejiye dikkat çekmiştir. Bu stratejinin hedefi, ilk aşamada eski SSCB ülkelerinin Rusya'ya bağlanması, ikinci aşamada ise bunun ötesinde bir etkinlik kazanmasıdır. A. Çubays'a göre, "Eski SSCB ülkeleri ve çevre ülkeler dâhil doğalgaz dağıtım şebekesi, elektrik dağıtım şebekesi, bankacılık sektörü, demiryolu ulaşım ağı ve

¹⁷⁵ Fuad Halilov, **a.g.m.**, s. 282.

¹⁷⁶ A. S. Protopopov, V. M. Kozmenko i H. S. Yelmanova, **İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii 1648-2005**, Aspekt Press, Moskva 2008, s. 64.

¹⁷⁷ Micheal Roskin, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Adres Yayınları, Ankara 2009, s. 323-324.

telekomünikasyon ağını Rus şirketleri aracılığıyla satın almak” hedeflenmiştir.¹⁷⁸ Moskova Devlet Üniversitesi’nden Igor Panarin;

“Avrupa’nın bir Avrupa Birliği bulunmaktadır, ABD’nin ise Büyük Ortadoğu Projesi’ne bulunurken buna alternatif olarak Rusya’nın desteklediği Avrasya Projesi olduğunu” ifade etmiştir. “Rusya’da Yeni-Avrasyacı kesim tekrar BDT jeopolitiğine hâkim olmayı düşünürken, Batı bloku buna karşı farklı stratejiler geliştirmeye çalışacaktır¹⁷⁹” demiştir.

2.3. Yeni Avrasyacılık

Yeni Avrasyacılık tanımını anlamak için öncelikle Avrasya kavramını tanımlamaktav fayda vardır. “Avrasya kavramı, coğrafi anlamda Pasifik Okyanusu’ndan Atlantik Okyanusu’na kadar Avrupa ve Asya kıtalarının birleşmesini ifade ederken, dar anlamda Avrupa’nın doğu kısmı ile Asya’nın batı kısmını içine alan bölgedir”¹⁸⁰. Avrasya terimi ilk defa Aleksandr Von Humboldt tarafından, 1849’da, *Kosmos* eserinde gündeme getirilmiştir. Avrupa kelimesinden Avr sözcüğü ve Asya kelimesinin tamamı Asya’nın birleşmesiyle *Avrasya* kelimesini oluşmaktadır¹⁸¹. Bu terimle A. Humboldt Avrupa ile Asya’nın bileşimini işaret etmiştir. Rusça’ya ise V.N. Lamanski tarafından 1833–1914 tarihleri arasında kazandırıldığı söylenebilir¹⁸².

Avrasyacılık düşüncesiyle ilgili tek bir tanımlama üzerinde uzlaşma olmamasına rağmen genel anlamda bu 1920-1930 yıllarına rastlamaktadır. Bolşeviklerin yönetimi ele geçirmesiyle Rusya’da oluşan baskın atmosferden Avrupa’ya kaçan akademisyenler ve aydınlar bu görüşün savunucuları olmuştur. Bu Avrasyacılar, Rusya’nın yerinin Avrupa ile Asya arasında merkez olduğunu savunurlar¹⁸³. Avrasyacılık düşüncesinin mimarlarının Nikolay S. Trubetskoy (1890-1938) ve Petr N. Savitskiy (1895-1968) olduğu bilinmektedir. Bu mimarların yanında G. V. Vernadskiy, G. V. Florovskiy, P.

¹⁷⁸ Feridun Yıldız, “Avrasya Jeopolitiğine Rus-ABD Yaklaşımları”, 21.Yüzyıl Dergisi, Ocak-Şubat-Mart- 2007, s. 157-158.

¹⁷⁹ Feridun Yıldız, *a.g.m.*, s. 151.

¹⁸⁰ Fatih Akgül, *Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık*, İQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009, s. 6.

¹⁸¹ Osman Ağır ve Ömer Ağır, “Avrupa Birliği ve Avrasya Ekonomik Birliği Kuruluş Süreçlerinin Karşılaştırılması”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-2017, <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/355950>, 12.08.2018.

¹⁸² Aynur Mayomerova, “Avrasya İdeolojisi”, *Avrasya*, Cilt: 2, Sayı: 6, Yaz, 2006, s. 2

¹⁸³ Fuad Hilalov, “Avrasyacılık ve Rusya”, <http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/icc.pdf>, 2012, s. 282-284.

M. Bitsilin, A. V. Kartaşev ve N. N. Alekseyev gibi isimler yer almıştır. A. Dugin diğer Avrasyacıları şöyle sıralıyor: P. P. Suvçinskiy, P. S. Arapov, P. N. Malevskiy, V. N. İlin, N. P. Rklitskiy, B. P. Nikitin, A. Y. Bromberg, D. S. Mirskiy, M. V. Şahmatov ve İ. V. Stepanov.¹⁸⁴

1993-1995 yıllarında, Rusya’da iç ve dış politikadaki Atlantikçi ekolün etkisinin azalması ile Yeni Avrasyacı yaklaşım Rus seçkinleri ve kamuoyu nezdinde kabul görmüştür. Yeni Avrasyacı yaklaşımın Rus dış politikasında önünü açmıştır. Rus dış politikasında uygulanmaya konulan Yeni Avrasyacılık yaklaşımı özellikle dönemin Rusya Dışişleri Bakanı ve Başbakanı Yevgeniy Primakov (1996–1999) ile ağırlık kazanmıştır¹⁸⁵. Bu süre zarfında Yeni Avrasyacılık akımının üç önemli türünden bahsedilebilir. Bunlar:

Avrasya Harekâtı Modeli: Avrasya Harekâtı modelinin Aleksandr Dugin’in çalışmaları ekseninde geliştiği söylenebilir. A. Dugin, 1980 yılının sonlarından itibaren Avrasyacılık düşüncesi üzerinden Rusya için yeni jeopolitik modeller oluşturmaya çalışmıştır. A. Dugin’nin en önemli çalışması *Jeopolitiğin Temelleri: Rusya’nın Jeopolitik Geleceği* eserinde kendi Avrasyacı yaklaşımının temel tezlerini ortaya koymuştur¹⁸⁶. Buna göre Avrasyacılık, Rusya kendi varlığını oluşturan Moğol-Tatar-Türk-Slav kültürlerinin bir araya gelmesiyle oluşacaktır. Sovyetler Birliği sonrası Avrasyacılık düşüncesinin öncülüğünü A. Dugin’in yaptığı söylenebilir. A. Dugin’in, Klasik Avrasyacılarıdan farklı olarak, Avrasya’nın oluşmasında en önemli özelliğin Turan unsurlarına dahil edilmemesi ve bazen Berlin–Moskova–Tokyo üçgenini, zaman zaman ise İran ile ittifak düşüncesini ortaya koymasındır. Bu Türkiye’nin NATO ve ABD ile yakın ilişkilerinden kaynaklanmaktadır¹⁸⁷.

Sol Avrasyacı Model: Yeni Avrasyacılık’ın özelliklerinden biri, içinde sol kesimi de barındırmasıdır. Rusya Komünist Partisi liderleri, uluslararası düzeni jeopolitik kuram ile analiz eden bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Yani sınıf çatışmasına dayalı

¹⁸⁴ Aleksandr Dugin (a), “**Yevraziyskiy Triumf**”, <http://arctogaia.com/public/txt-sav.htm>, 12.04.2015.

¹⁸⁵ Nazim Jafarov, **Rusya’da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991–2006)**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2007, s. 113.

¹⁸⁶ Nazim Jafarov, **a.g.e.**, s. 119-120. Baknz: Aleksandr Dugin (b), “*Osnovi geopolitiki. Geopolitiçeskoye Buduşeye Rossi*”, <http://grachev62.narod.ru/dugin/chapt04.htm>, 12.04.2016.

¹⁸⁷ Fuad Hilalov, **a.g.m.**, s. 282-284.

Marksist-Leninist yaklaşımın yerini jeopolitik yaklaşımlar almıştır. Örneğin, Komünist Partisi Başkanı Gennadiy Zyuganov, Rusya için çözüm ve stratejik öncelikler önerdiği çalışmasına “Coğrafyanın Zaferi: Rusya Jeopolitiğinin Temelleri” şeklinde isim vermiştir. Sol kesim içerisinde ağırlığı olan Komünist Partisi liderleri hem Batı karşıtı hem de Rusya’nın özgün kimliğini vurgularken Yeni Avrasyacılık’ı kendilerine daha yakın görüş bir olarak değerlendirmişlerdir¹⁸⁸.

G. Zyuganov, öncelikle uluslararası sistemi genel değerlendirmiş ve uluslararası sistemin tek kutuplu, iki kutuplu ve çok kutuplu olabileceğini vurgulamıştır. Tek kutuplu sistemin Amerikan küresel egemenliği anlamına geldiğini ve Rusya’nın çıkarlarına tehlike oluşturduğunu ifade etmiştir. G. Zyuganov, Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve NATO egemenliğine; Rusya ve Çin’in stratejik ortaklığının karşı koyabileceğini belirtmiştir. Bu modelin önemli unsurlarından biri Rusya’nın jeopolitik statüsünün tekrar onarılmasıdır. Burada amaç, iç uzlaşmanın sağlanması, Rusya-Ukrayna-Beyaz Rusya’nın birleşmesi ve eski SSCB ülkelerinin bir araya gelmesini sağlamaktır¹⁸⁹.

Yeni Avrasyacılık, Y. Primakov doktrini olarak da bilinmektedir. Bu çerçevede 1993 yılında yayınlanan dış politika doktrininde *yakın çevreye* öncelik verilmesi ve ABD hegemonyasından rahatsız olunduğu ifade edilmiştir. Rusya’nın ulusal güvenliğinin ve dış politikasının belirlenmesinde Y. Primakov’un görüşlerinin belirleyici olmasından dolayı, Y. Primakov doktrini, *kontseptsiya* olarak anılmıştır¹⁹⁰. Bu Yeni Avrasyacılık akımına dahil olan modellerin ortak yönleri ise şöyle sıralanabilir: Birincisi; bu üç model de Yeni Avrasyacı geleneğe sadık kalarak, Rusya’nın özgün ağırlıklı kimlik olduğunu ve önemli jeopolitik konuma sahip olduğunu kabul eder. İkincisi; ABD hegemonyasına karşıdır. Üçüncüsü; çok kutuplu bir uluslararası sistem modeli önerilir ve desteklenir. Dördüncüsü; Rusya’nın yakın çevreye öncelik vermesi gereken alanlar içerisinde yer almasıdır¹⁹¹.

¹⁸⁸ Nazim Jafarov, **a.g.e.**, s. 122-123.

Baknz: Gnnadiy Zyuganov, “Geografiya Pobedi: Osnov Rossiyskoy Geopolitiki”, Москва, 1997.

¹⁸⁹ Nazim Jafarov, **a.g.e.**, s. 122-124.

¹⁹⁰ Nazim Jafarov, **a.g.e.**, s. 125.

¹⁹¹ Nazim Jafarov, **a.g.e.**, s. 119.

Yeni Avrasyacıların içinde Rus Ortodoks kilisesi, milliyetçi kesim, Stalinci kesim, devlet başkanı eski yardımcılardan A. Rutskoï, parlamento eski sözcüsü R. Khasbulatov, Liberal Demokrat Parti Başkanı V. Jirinovskiy, S. Stankeviç, A. Kortunov, Rusya Yüksek Sovyeti eski başkanı Y. Ambartsumov gibi alt gruplar bulunmaktadır. Akademik çalışmaları ile öne çıkan isimler ise; A. Dugin, A. Panarin, B. Erasov, E. Bagramov, M. Titarenko ve R. Vakhitov'dur¹⁹².

Klasik ve Yeni Avrasyacı teorileri birbirinden ayıran temel fark, Batı'nın tanımlanması noktasında olmuştur. Klasik Avrasyacı düşüncesi, Batı'yı dönemin şartları ve ABD faktörünün henüz etkin olmaması sebebiyle, dönemin güçlü devletlerini barındıran Avrupa kıtası olarak tasvir etmiştir. Fakat Soğuk Savaş sonrası Yeni Avrasyacılar için Batı tasviri kara Avrupa'sı değil; aksine Doğu Avrupa'yı da içine alacak şekilde ortaya konulmuş ve ABD öteki olarak ileri sürülmüştür¹⁹³. Washington'a yakın Z. Brzezinski'nin tanımladığı Avrasya ise, Lizbon'dan Vladivostok'a uzanan Avrasya satranç tahtası oyununun çerçevesini oluşturmaktadır¹⁹⁴.

Klasik Avrasyacılar Rus milliyetçi değerlerine bağlı söylemler geliştirmiştir ve kullanmıştır. A. Dugin, 1945 ve 1991'den sonra dünyada meydana gelen değişimleri de yansıtmak için Yeni Avrasyacılık'ta Batı karşıtlığının ABD'ye kaydığını belirtmiştir. A. Dugin, tarih boyunca kara ve deniz güçleri arasında çatışmanın olduğunu ve günümüzdeki Avrasya bölgesi ile ABD arasındaki uzaklaşmaya değinmiştir. Örneğin, günümüzde ABD'nin dünya hâkimiyeti kurma çabalarına karşı dünyanın Rusya'nın önderlik ettiği jeopolitik güç olarak Avrasyacılık şemsiyesi altında birleşerek direnmesi gerektiği savunmuştur¹⁹⁵.

Klasik Avrasyacılık ve Yeni Avrasyacılık'ın devlet yapısının jeopolitik olarak ayrılması ve siyasal olarak çökmesi neticesinde ortaya çıkan reaksiyonlar olduğu söylenebilir. Yeni Avrasyacılık'ın temsilcisi A. Dugin, Avrasya kavramı tanımını önceleri Rus

¹⁹² Sait Sönmez, “Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi'nin Doğu Batı Politikaları'nın Analizi”, Akademik Bakış, Cilt 3 Sayı 6 Yaz, 2010, s. 78.

¹⁹³ Yasin Öztürk, “Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2, 2013, s. 227-228.

¹⁹⁴ Mehmet Perinçek, *Avrasyacılık*, Küre Yayınevi İstanbul 2004, s. 25.

¹⁹⁵ Mark Bassin, “Eurasianism “Classical” and “Neo”: The Lines of Continuity”, çeviren: Özgür Tüfekçi, ‘Klasik’ ve ‘Yeni’ Avrasyacılık: Geçmişten Gelen Devamlılık, Bilge Strateji, Cilt 2, Sayı 4, Bahar 2011, s. 127-128.

imparatorluğunun mirası olarak kabul ederken; daha sonra SSCB sistemini temsil eden medeniyet olarak kabul etmiştir. Bunun yanında Anlatizm'e karşı savaşmak isteyenleri desteklemeyi en önemli görev olarak kabul etmektedir. A. Dugin, SSCB sonrası bu bölgede, tekrardan bir siyasal birlik kurulmasını desteklemiştir. Bu durumda A. Dugin'in hem BDT hem de Avrasya Birliği'nin olumlu sonuçlar doğuracağından umutlu olduğunu söyleyebiliriz¹⁹⁶.

Klasik Avrasyacılar Büyük Rusya ve SSCB coğrafyasında Sovyet sisteminin kurulmasından yanadır. Yeni Avrasyacılar ise Slav ve Türk toplulukların içinde olduğu bir Avrasya Birliği hedeflemektedir. Avrasyacılığın önemli hedeflerinden biri ABD hegemonyasını zayıflatarak Rusya'nın süper güç haline gelmesini sağlamaktır¹⁹⁷.

Tarihçi Halil İnalçık;

"Putin'in tekrar bir Çarlık imparatorluğu kurma teorisi var"... "Rus politikasının bugünkü temeli, Avrasyacılık'tır. Bunu 'Neo-Avrasyacılık' diye daha yumuşak hale getirmiştir. V. Putin'in bütün gayreti Avrasyacılık teorisiyle, Rusya hâkimiyetini yine bu bölgelerde ihya etmektir. Rus boyunduruğu altında bu milletleri toplamaktır. Putin'in bugün Kırım'a ordularını gönderme sebebi Çarlık Rusyası'sını ihya etmektir"

diyor¹⁹⁸.

Bu konseptte, Rusya'nın dış politika öncelikleri bireyin, toplumun ve devletin çıkarlarının korunması, ülkenin egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması, Rusya'nın büyük güç ve etkili merkezi haline getirilmesi, bunun için politik, ekonomik entelektüel ve manevi potansiyele sahip olunması hedeflenmiştir. Yirmi birinci yüzyılın başında oluşan uluslararası konjonktüre göre Rusya'nın çevresinde meydana gelen gelişmelerin yeniden okunması gerekmiştir. Rusya dış politika öncelikleri belirleyerek ve elinde bulundurduğu araçları kullanarak, bu politikanın hayata geçirilmesi gerekliliğine dikkat çekmiştir. Rusya'nın etki alanını genişleterek Rus dili ve kültürünü

¹⁹⁶ Mark Bassın, **a.g.m.**, 123-124.

¹⁹⁷ Elnur İsmail, "**Rusya'nın Avrasya Birliği Politikası**", T.C. Türk İş Birliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etüdları 49/2016-1 (125-151), s. 131.

¹⁹⁸ Halil İnalçık (a), "**Halil İnalçık'tan 'Kırım' açıklaması**", <http://www.trthaber.com/haber/gundem/halil-inalciktan-kirim-aciklamasi-120342.html>, 05.10.2016.

tanıtmak ve yurt dışında yaşayan vatandaşların haklarını korumak da bu amaçlardandır¹⁹⁹.

2.4. Avrasya Ekonomik Birliği

SSCB, BDT, ŞİÖ ve Avrasya Ekonomik Birliği (AEB)'nin bölgesel bütünleşme çabalarının fikirsel arka planında Rus yayılmacılığı olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş sonrası Yeni Avrasyacı düşüncenin tekrar canlanmaya başlamasıyla ekonomik temellere dayalı bir bütünleşme hareketine dönüşüm de söz konusudur²⁰⁰.

Avrasya Birliği (AB) fikri ilk kez 1994'de Moskova Devlet Üniversitesinde Kazakistan lideri Nursultan Nazarbayev tarafından dile getirilmiştir. N. Nazarbayev Lev Gumilyev'in fikirlerinden etkilendiğini söylemiştir²⁰¹. 10 Ekim 2000 tarihinde imzalanan Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) anlaşması Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın temelini oluşmasında önemli rol oynamıştır. AET'ye beş ülke dâhil olmuştur: Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Rusya ve Tacikistan. 2002'de Ukrayna, Moldova; 2003'te Ermenistan gözlemci ülke olmuştur. Bu dönemde diğer örgütlerde de olduğu gibi Özbekistan, 2006'da üye olmuş fakat 2008'de ayrılmıştır. AET, BM ve uluslararası hukuk ilkelerine uygun olarak kurulmuş ve uluslararası tüzel kişilik statüsüne çıkmıştır. 2003 tarihinde AET'ye, BM Genel Kurulu'nda gözlemci statüsü verilmiştir²⁰².

6 Ekim 2007 tarihinde Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan tarafında Gümrük Birliği Komisyonu kurulmuştur²⁰³. Kasım 2011'de Beyaz Rusya, Kazakistan ve Rusya arasında bir anlaşma imzalanmıştır²⁰⁴. Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan'ın kurduğu Gümrük Birliği ise AET amaçlarına hizmet etmektedir. Fakat V. Putin, Avrasya Birliği'nin eski SSCB'nin kesinlikle restore edilmiş hali olmadığını ifade etmiş ve üyelerin istedikleri

¹⁹⁹ Y.G. Ponomareva, **a.g.e.**, s. 74-75.

²⁰⁰ Yasin Öztürk, **a.g.m.**, s. 227-228.

²⁰¹ Avrasya Birliği, <http://www.evrazes.com/i/data/item7633-1.pdf>, 17.01.2016.

²⁰² Ekrem Erdem ve Halit Mammadov, "**Post – Sovyet Ülkeler Arasında Bölgeselleşme Eğilimleri**", International Conference On Eurasian Economies, 2013, s. 840.

²⁰³ Tair Mansurov, "**Kak rojdayetsya novaya Yevraziya**", <http://www.evrazes.com/docs/view/611>, 2012, 15.01.2016.

²⁰⁴ Rahimbek Bobohonov, "**İskus i iskustvo voplpşeniya yevraziystva**", <http://www.central-eurasia.com/eau/?uid=547>, 02.12.2015.

zaman Avrasya Birliği'ne bağımsız bir şekilde katılıp ayrılma hakkına sahip olduklarını dile getirmiştir²⁰⁵.

2010'da Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan arasındaki gümrük duvarı kalkmış ve 2011'de AEB süreci V. Putin tarafından ilan edilerek uygulamaya konulmuştur. 2012 itibariyle Tek Ekonomik Saha gelişimi tamamlanmıştır. Tek Ekonomik Saha Ekonomik Birlik Komisyonu (AEB)'nin en önemli organıdır. EBK, 2011 yılında Rusya, Beyaz Rusya ve Kazakistan liderleri kararıyla kurulmuştur. EBK, bu üç ülkenin herhangi bir kurumuna bağılı olmaksızın faaliyet göstermektedir. EBK'nin asıl görevi Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın gelişmesine katkı sağlamaktır. Avrasya Birliği bütünleşme süreci ve aşamalarını şöyle sıralayabiliriz: 1. Serbest Ticaret Bölgeleri 2. Avrasya Ekonomik Topluluğu 3. Gümrük Birliği 4. Tek Ekonomik Saha 5. Avrasya Ekonomik Birliği 6. Avrasya Birliđi²⁰⁶.

V. Putin, AEB'nin kuruluş aşaması ve hedeflenen stratejileri hakkında "İzvestia" gazetesinde bir makale kaleme almıştır. V. Putin, kurulması hedeflenen AEB'nin yapısı itibariyle Avrupa Birliği (AB) gibi olacağı sinyallerini vermiştir. Bu birliğin AB gibi dört sütunlu yapı şeklinde olacağını kaleme almıştır. Avrasya Birliği içerisinde mal, hizmet, emek ve sermaye serbest taşınabilecektir. Bu yapı çerçevesinde ülkelerin egemenliği ulus-üstü bir mekanizmaya devredilecektir. Önemli adımlardan bir diğeri ise AEB'ye üye ülkeler arasında ortak para biriminin teşekkül edeceğidir. AEB, öncelikle bu coğrafyada ortak para birimini faaliyete geçirmesiyle ABD dolarının kullanımını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Nitekim N. Nazarbayev; "Kendi aralarında öncelikle büyük kalem malların ticaretinde kendi dövizlerini kullanmak istediklerini" açıklamıştır. V. Putin, Şengen Antlaşması ve ortak vize uygulamaları oluşturarak Avrasya Birliği coğrafyasında oluşan göç politikasını böylece çözüme kavuşturacağını ve sınır kontrollerine gerek kalmayacağını ifade etmiştir²⁰⁷.

Avrasya Birliği'nin kuruluşu amacı öncelikle Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın hayata geçirilerek mal, hizmet, sermaye ve emek dolaşımının sağlanmasıdır. Daha sonra sanayi, ulaşım, enerji ve tarım politikalarının koordineli olarak yürütülmesi

²⁰⁵ Fuad Hilalov, **a.g.m.**, s. 287.

²⁰⁶ Ekrem Erdem ve Halit Mammadov, **a.g.m.**, s. 842.

²⁰⁷ Yasin Öztürk, **a.g.m.**, s. 232.

ve ortak ulus üstü yapının faaliyete geçirilmesidir. Ayrıca milli yasaların uyum süreci, ekonomik politikaların koordinasyonunun sağlanması, ekonomi güvenliği, göç sorunlarında iş birliğinin sağlanması, sınır ve bölgelerarası iş birliğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır²⁰⁸.

Diğer taraftan eski SSCB'nin dağılmasından sonraki süreçte Rusya'da ırkçı hareketlerin hızlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Orta Asya'dan gelen göçmenlerin Moskova sokaklarını temizlemesi, yani mavi yaka işlerini yapmasına rağmen Rusya'daki Nazi gruplarının eylemlerinden dolayı, amele işini gören Orta Asya'dan gelen göçmenler, her gün hakarete maruz kalabileceği gibi Nazi grupları tarafından ölüm tehlikesiyle çalışmaktadır. Avrasya Birliği'nin kurulmasından sonra yumuşatılması düşünülen göç politikasının olması halinde, Rusya'ya yönelik insan akınının meydana gelmesi ve bununla beraber meydana gelecek problemlerin büyük boyutlara ulaşacağı göz ardı edilmemelidir. Çünkü örnek gösterilen AB'de bile ırkçılık yükselmektedir ve göçmenlere saldırılar mevcuttur²⁰⁹.

Ukrayna, yüz ölçüm olarak Avrupa kıtasında Rusya'dan sonra yer alırken nüfus, stratejik konumu, Karadeniz'e kıyı olması, AB'ye komşu, Rus kültürünün yoğun olduğu ve en önemlisi Rus gazı için transit geçit olan bir ülke konumundadır²¹⁰. Hedeflenen AEB'nin önemli bir güç haline gelebilmesi için Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın bu birlik içinde olması önemlidir. Rusya'nın Batı'ya açılması için bu iki ülke her yönüyle stratejik öneme sahiptir.

2.5. Rusya'nın Yayılmacı Enstrümanı Hibrit Savaş

Hibrit savaş, düzenli kuvvetler, gayri nizami yarı askeri kuvvetler, sivil unsurlar, terör örgütleri, suç örgütleri ve diğer unsurlarında bir arada olduğu çatışma şeklidir. Bu tür savaşta devlet ve devlet dışı aktörler savaş alanında birlikte olurlar²¹¹. Hibrit savaşın en genel biçimdeki anlamı bir devletin diğerlerine karşı askeri saldırısı olarak tanımlanabilir. Hibrit savaş, saldırıya uğrayan devletin iç siyasi bir çatışmanın dışı

²⁰⁸ Avrasya Birliği, <http://www.evrazes.com/docs/>, 18.01.2016.

²⁰⁹ Fuad Hilalov, **a.g.m.**, s. 288.

²¹⁰ Hannes Adomeyt, "Yevraziyskiy Soyuz" Putina: Integratsionniy Proyekt Rossii i Eye Politika na Postsovettskom Prostranstve, Center for International and European Studies (CIES), 2012, s. 4-5.

²¹¹ Oktay Bingöl, "Hibrit Savaş, Rusya ve Türkiye, Merkez Strateji Enstitüsü, Bilgi Notu-005", 29.11.2015, s. 3.

vuruşuyla meydana gelir. Böyle bir saldırının Soğuk Savaş döneminde yaygın olarak bilinen iç savaşlarda SSCB ve NATO devletlerinin üçüncü dünya ülkelerinin topraklarına doğrudan (Angola, Vietnam, Etiyopya vs.) ve dolaylı olarak (Mozambik, Güney Rodezya, vs.) müdahaleleri ile karıştırılmamalıdır. Yukarıda değinilen Soğuk Savaşın çatışmalarında iç çatışmalar her ülkede bağımsız olarak gelişen ve yalnızca dış müdahale nedeniyle değiştirilen iç nedenlerden kaynaklanmıştır. Günümüzde Rusya, modern hibrit savaşı durumunda iç çatışmanın mutlaka var olması gerekmediğini vurgulamıştır²¹².

ABD 11 Eylül saldırısında yaşananlardan sonra, teröre karşı savaş ortamında *hibrit savaş* ve *hibrit tehdit* gibi kavramlar dünya gündeminde olmuştur. ABD'nin işgal altındaki Irak ve Afganistan yönetimindeki başarısızlığı askeri stratejistleri ve güvenlik uzmanları arasında bu gibi kavramların gelişmesinde etkili olmuştur. Bu kavramların yardımlarıyla, *kontrol edilemeyen fanatik bir düşmana* karşı hazır olmayan ABD'nin asker stratejisinin başarısızlıkları açıklanmaya çalışılmıştır. İlk kez ABD'li General James Mattis, Eylül 2005 yılında, hibrit savaş hakkında açıklamalarda bulunmuş ve 2006 yılından itibaren ABD'nin askeri belgelerinde *hibrit tehdit* kavramı görülmeye başlanmıştır. ABD'nin emekliye ayrılmış deniz subayı ve Milli Savunma Üniversitesi araştırmacısı Frank Hoffman, bu kavramı geliştirmiştir. Bu konu üzerine bir dizi makale yayınlamış ve bunlardan 2007 yılında *21. Yüzyılda Çatışma: Hibrit Savaşın Kökeni* başlıklı yayını olmuştur²¹³.

Hibrit savaş kavramına katkısı olan F. Hoffman'a göre hibrit tehditler, "Politik hedeflere ulaşmak için savaş alanında konvansiyonel silahların, gayri nizami taktiklerin, terörizmin ve kriminal unsurların eş zamanlı olarak uyarlanabilir bir şekilde kullanılmasıdır".²¹⁴

Atilla Sandıklı; savaşların gelişen insanlık medeniyetine paralel olarak dönüştüğünü ifade eder. A. Sandıklı'ya göre, öncelikle "Ok, yay, piyade, süvari ve savaş arabalarının

²¹² Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 11.

²¹³ Vladimir Artyuh, "Tuman «*gibridnoy voyny*»: *pochemu vredno mslit gibridno*", <http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Tuman-gibridnoi-voyny-pochemu-vredno-myslit-gibridno-18405>, 25.12.2016.

²¹⁴ Frank G. Hoffman, "*Hybrid vs. Compound war, The Janus choice: Defining today's multifaceted conflict*", Armed Forces Journal, <http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>, 18.09.2017.

kullanıldığı klasik dönem savaşları, süreç içinde tüfek ve top gibi ateşli silahların kullanıldığı erken modern dönem cephe savaşlarına dönüşmüştür”²¹⁵.

Bazı uzmanlar bu kavramın 2005 yılında ortaya çıktığı ve 2008 yılında Rusya-Gürcistan arasında çıkan savaşı analiz etmek için kullanmıştır. Rusya hibrit savaşa hazırlanmış ve Gürcistan’la savaşında uygulamıştır. Bu savaşta bu yöntem, ülke işgali için siyasi, ideolojik ve askeri hazırlığın ve planın en iyi şekilde yapıldığı yöntem olmuştur. Evrensel karaktere sahip olması bakımından küçük bir değişikliklerle birçok ülkeden sonuç alınabilir. Uluslararası güvenlik alanında uzman bir dizi gazeteci ve siyasetçi, 21. yüzyılda savaş türünün hibrit savaş şeklinde olacağını öne sürmüşlerdir²¹⁶.

Yani doğrudan, yabancı askeri müdahaleye maruz kalan ülkede, bu müdahale iç savaş olarak kamufle edilir. Hibrit savaşın önemli özelliği ise görünüşte karşılıklı olarak birbirinden ayrı olan iki faktörün kombinasyonudur²¹⁷. Savaşın doğrudan Rusya tarafından yürütülmesi (Rusya silahlı kuvvetlerinin düzenli birliklerinin askeri operasyonlarına en üst düzeyde doğrudan ve siyasi operasyonel askeri kararların alınması) ve çatışmaya katılımını kategorik olarak tanımamasıdır/kabul etmemesidir. Bu çelişkili kombinasyonun anlaşılması, saldırganlığın bir mağduru ve uluslararası toplum tarafından siyasi ve askeri kararlar verilmesinde son derece önemli ve gereklidir. Rusya tarafından uygulanan savaşın doğasının yanlış bir şekilde anlamak, siyasi güçlerin ve kişilerin “çatışmanın bağımsız tarafları” olarak algılanmasına yol açar. Hibrit savaşın gelişimini öngörmek için gelişim mantığının iç siyasi çatışmalarının gelişim mantığına tekabül etmediği her zaman hatırlanmalıdır. Yerel/iç çatışmaların geliştirilmesi mantığında, modern siyaset bilimi tarafından uzmanlar iyi incelenmiş olması, belirli çatışma cephelerinin kademeli olarak bırakılması ve taraflar arasındaki uzlaşmaya dayalı siyasi çözümler geliştirilmesi hedeflenmelidir²¹⁸.

²¹⁵ Atilla Sandıklı (a), “*Vekâlet savaşları: Ortadoğu ve Türkiye*”, <http://www.bilgesam.org/incele/2293/-vek%C3%A2let-savaslari--ortadogu-ve-turkiye/#.WghLafm0PIU>, 11.12.2016.

²¹⁶ Yevgeniy Dikiy, “*Gibridnaya Voyna Rossii: Opit Ukraini Dlya Stran Baltii*”, Litovskaya voennaya akademiya im. Generala Yonasa Cyamaytisa Yayını Vilnyus 2016, s. 10.

²¹⁷ **Kombinasyon**, Fransızca kökenli olan *Combination* kelimesi Türkçeye 1. Birleştirme, 2. Tertip ve 2. Birleştirmek işi 2. Düzenleniş, sıralanış biçimi olarak çevrilmiştir.

Türk Dil Kurum, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_karsilik&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a01a3ad3bfee5.25717376, 07.01.2017.

²¹⁸ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 12.

Yukarıdaki hibrit savaşın tanımında, çelişkili doğası gereği dış görünüşü iç savaş ile kamufle edildiği için öngörmek ve barışı sağlamak için klasik iç siyasi çözüm mekanizması uygulamak, gibi görünmektedir. Fakat böyle bir yaklaşım başarısızlığa götürür. Çünkü hibrit savaş, iç savaş gelişimi mantığına uymamaktadır²¹⁹. Stratejik ve operasyonel anlamda hibrit savaş, bir devletin bir başkasına karşı planlı bir askeri operasyonudur. Tek bir karargâhta planlanan ve yönlendirilen klasik askeri işgal mantığına uygun olarak gelişir. Dışardan bir iç savaş gibi kamufle edilmesi, başka bir devletin askeri ve siyasi önderliğinde geliştirilen ve uygulanan hibrit savaşın öngörülmesini sağlamaktadır²²⁰.

Hibrit savaşta şunlar olabilir:

- Halkın hükümete olan güvenini kırmak için yolsuzluk ve rüşvet belgeleri paylaşılır.
- Hükümet yöneticilerinin ve yakınlarının zengin yaşamı medyada yayınlanır.
- Savunma bakanlığının gizli savaş planları ve seferberlik çalışmaları gibi gizli belgeler ele geçirilmeye çalışılır.
- Hibrit savaş planlayan devlet, hedef ülke halkının sorunlarını diplomasi ile uluslararası arenada güya savunduğunu göstermeye çalışır.
- Doğal olarak hedef alınan ülkenin hükümete güveni azalır ve zayıf düşürülürken öbür taraftan kendi ülkesine sempati artar. Böylece hedef ülke hükümetinden memnun olmayanların memnuniyetsizliğini artırır.
- Grevler, iş bırakmalar, iş yerleri ve banka soygunu, sokak gösterileri artarak meydan toplantıları başlamış olur.
- Gösteri ve toplantıları kanunsuz olduğunu öne sürerek şiddete başvuran hükümete karşı, halkın memnuniyetsizliği artar.
- Bu şekilde halk ile güvenlik güçleri arasında çatışmalar başlamış olur. Olası yaralanmalar ve ölümler propaganda vasıtaları aracılığıyla abartılarak yansıtılır ve bu şekilde halkın memnuniyetsizliği artar.
- Zaman ilerledikçe devlet kurumlarına saldırılar ve işgal süreci başlamış olur.

²¹⁹ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 12.

²²⁰ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 13.

- Yukarıda ifade edilen aşamaların gerçekleşmesiyle otorite boşluğu oluşturulmuş olur. Sıra isyan hareketlerin tetiklenmesine gelmiştir. Bu isyan hareketlerini tetiklemek ve desteklemek amacıyla düzenli askeri birliklerin sınıra yakın konuşlandırılması ve düzensiz üniformasız askerlerin hedeflenen bölgeye sızdırılması gerekir.
- Bunlarla koordineli bir şekilde ekonomik unsurlar da harekete geçer.
- Hibrit savaş uygulayan ülkenin imkânı varsa petrol, enerji, ilaç ve gıda maddelerinin sevkiyatı durur ve ambargo uygulanır.²²¹
- Bunun yanında yerel nüfusun içinde bir bölümünün örgütlenmesi, silahlandırılması ve harekete geçmesi için süreç başlatılır. Hibrit savaş uygulayan devletçe, bu kesimin içine profesyonel askeri ve istihbarat uzmanları gizlice yerleştirilir ve bunların orada var oldukları enformasyon ve propaganda ile inkâr edilir.

Savaş alanına dahil edilen askeri personelin hangi birliğe ait olduğunu gösteren kimlik işaretleri bulunmaz²²².

- Hibrit savaşta konvansiyonel yığınaklama ve bir savaş ilanı yoktur. Bundan dolayı hibrit savaşın başlangıç veya bitiş tarihi yoktur²²³.

²²¹ Ahmet Akın (E) Topçu Kurmay Albay, “*Hibrit savaş konsepti nedir? Nerede ve nasıl uygulanır?*”, <http://stratejikanaliz.com/hibrit-savas-konsepti/>, 13.10.2017.

²²² Yılmaz Erdoğan, “*Rusya’nın Ukrayna’da Uyguladığı Yeni Nesil Savaş: Hibrit Savaş ve Etkileri*”, Deniz Harp Okulu Komutanlığı Tuzla/İstanbul, Lisans Bitirme Ödevi Mayıs 2016, s. 26.

²²³ Yılmaz Erdoğan, **a.g.e.**, s. 29.

Şekil 5: Hibrit Savaş Elemanları

Kaynak: Ahmet Akın (E) Topçu Kurmay Albay, Hibrit savaş konsepti nedir? Nerede ve nasıl uygulanır? <http://stratejikanaliz.com/hibrit-savas-konsepti/>, 13.10.2017.

ÖZELLİKLER	GELENEKSEL SAVAŞ	HİBRİT SAVAŞ
Savaşın başlaması	Yığınaklanma	Savaş ilanı yok
Yöntem	Cephe savaşları	Hatlara bağlı olmayan hareket
Emir Komuta	Büyük birliklerin sevk ve idaresi	Küçük birlikleri görev tipi emirlerle sevk ve idaresi
Öncelikler	Sınırların korunması	Yeni silah sistemlerinin kullanılması
Uzay	Kara, deniz ve havada savaşlar	Sivil halkın silahlandırılması
Amaçlar	İnsan gücü, ateş gücü, bölge kontrolü	Stratejik sivil ve askeri altyapıları etkileme
		Bilgi ve Elektronik hareket unsurlarının eşzamanlı kullanımı

Şekil 6: Klasik Savaş ve Hibrit Savaş Arasındaki Fark

Kaynak: Yılmaz Erdoğan, a.g.e., s. 30.

Hibrit savaş ile mücadele için NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg ve Avrupa Birliği Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından 7 Ekim 2017 tarihinde Finlandiya’da Avrupa Hibrit Tehditlerle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi açılmıştır. İki örgütü birbirine bağlamayı hedefleyen bu merkez yaklaşık 11 Avrupa ülkesi ve ABD’yi birleştirmektedir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg hibrit savaş aşağıdaki gibi sıralıyor:

- Askeri ve askeri olmayan karma saldırılar
- Gizli ya da açık operasyonlar
- Propaganda ve dezenformasyon
- Düzensiz güçlerin kullanılması
- Askerler (Bazen üniforma içinde bazen üniformasız)
- Bazen siber alanda bazen de sınırda
- Tweetlerden tanklara kadar her şey

Bu merkezin Avrupa ve ABD’de meydana gelen saldırıların türlerini analiz edeceğini ve bu saldırıları önlemenin yollarını arayacağını belirtmiştir²²⁴.

Kremlin’in Rusya-Ukrayna savaşı incelendiğinde, hibrit savaş enstrümanını başarıyla kullandığı söylenebilir. Öncelikle meşru hükümetinin ülke genelinde meydana gelen olayları kontrol altına almak için yetersiz kaldığı iddialarında bulunmuştur. Hedef ülke propaganda imajından uluslararası arenadaki zayıf noktalarının bulunmasına ve Batı müdahalesini etkisiz hale getirilmesini 2008 yılında başarılı bir şekilde gerçekleştirmiştir. Hibrit savaştan daha az yaygın olan başka bir kavram ise “barış uygulama operasyonları” olmuştur. Rusya’nın Ukrayna’ya askeri müdahalede bulunması sonrasında bu ülke genelinde “Rus Baharı 2014” projesi olarak anılmıştır²²⁵.

2.5.1. Hibrit Savaşın Aşamaları/Safhaları

2014 yılında meydana gelen Kırım ilhacında hibrit savaş araçları ve yöntemleri kullanıldığı ve bunun Kremlin’e yakın siyaset bilimcileri ve Rus ordusu tarafından gerçekleştirildiği iddia edilmektedir. Bu araçlar ve yöntemlerin çoğunun SSCB

²²⁴ Teri Schultz, “*AB ve NATO hibrit tehdit merkezi açtı*”, <http://www.dw.com/tr/ab-ve-nato-hibrit-tehdit-merkezi-a%C3%A7t%C4%B1/a-40851514>, 21.10.2017.

²²⁵ Yevgeniy Dikiy, *a.g.e.*, s. 14.

bölgesinde meydana gelen yerel çatışmalar sırasında denendiği ve Rusya'nın Ukrayna'ya karşı "Rus Baharı" projesi olarak bilinen savaşta tek planda birleştirilerek uygulamaya konulduğu söylenebilir. Özellikle Moldova ve Gürcistan'a yönelik saldırı sırasında farklı araçlar kullanılmıştır ve Rus baharı planı Ukrayna'nın farklı bölgelerinde paralel olarak uygulanmıştır²²⁶. Rusya tarafından uygulamaya konulan plan aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

a) Sıfır veya Gizli Aşama: Psikolojik Evre ve Propaganda Evresi

Rusya'nın bu aşamadaki durumu, hedefleri ve sonuçları şöyledir:

- Rusya tarafından hedeflenen ülkeye yönelik silahlı müdahalenin "zorunluluk" olduğuna Rus toplumunun psikolojik hazırlığı söz konusudur.
- Hedef ülke toplumunun saldırıya karşı direncinin zayıflayacağı psikolojik bir hazırlık yapılmalıdır.
- Hedef ülkede bulunan Rus yanlısı grupların daha sonraki aşamalarda saldırı sırasında yer almaları için hazırlıklar tamamlanmalıdır.
- Batı ülkelerinde kamuoyunun hazırlanması ve siyasi konumun belirlenmesi hazırlığı, dünya kamuoyunun gözünde Rusya'nın saldırgan eyleminin meşru sayılmasına neden olacak ve güvenlik mekanizmalarını etkisiz hale getirecektir. Hibrit savaşdaki sıfır aşamanın belirli bir zamanı yoktur; çünkü sonraki aşamalara geçiş için uygun koşullar sağlanıncaya kadar süresiz uygulanabilir. Bu aşamada insan kaynaklarına çok ihtiyaç yoktur. Bu nedenle Rusya, aynı anda farklı ve birçok ülkeye karşı diğer aşamalara geçiş için uygun koşulların oluşması için hazırlık yapabilir²²⁷.

b) İstikrarsızlık Aşaması: Resim Savaşı

Bu aşamada hedef ülkede kaos, istikrarsızlık ve anarşi ortamı oluşturmak ve iç savaş hazırlığı yapmak için istihbarat birimlerinden ve ordudan sınırlı sayıda profesyonel kişiler görevlendirilir. Aynı zamanda propagandanın tüm imkanları Rusya ve Batı

²²⁶ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 24.

²²⁷ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 25.

medyasında belirli bir resmin oluşması için harekete geçer. Bu şekilde dünya kamuoyunda daha sonraki faaliyetlerini meşrulaştırır²²⁸.

Rusya'nın bu aşamadaki hedefleri şöyledir:

- Hedef ülkede iç savaş benzetmesinin yapılması.
- Rus işgaline karşı olan muhalifler hakkında olumsuz imaj oluşturulması.
- Meşru hükümetin ülke genelinde meydana gelen olayları ve silahlı grupları kontrol altına almak için yetersiz kaldığının gösterilmesi.
- Rusya taraftarları arasında şiddete maruz kaldığı imajının oluşturulması
- Ülke yetkilileri tarafından sivillere baskı kurarak sürgün ettirildiği benzetmesi ya da kontrol edilemeyen radikal grupların var oluşu benzetmesi²²⁹.

c) Sivil Direniş

Rusya Federal Güvenlik Servisi (FSB) ve Askeri İstihbarat Teşkilatı (GRU) görevlilerinin denetiminde olan Rus ordusunun özel güçlerinin doğrudan katılımıyla gerçekleşen ve güya “baskıya maruz kalan nüfusun korunması” için özel “sivil savunma” birliklerinin oluşturulmasıdır²³⁰.

ç) Şiddet ve Provokasyonun Tırmandırılması: İlk Kanlı Aşama

Çatışmanın bu aşamasında Rusya'nın amacı hedef ülke yetkililerini tahrik ederek kan dökülmesine neden olacak girişimlerde bulunmaktır. Rus medyası tarafından dünya kamuoyuna servis edilen bu girişimle beraber hedef ülkenin meşru makamlarının taviz vermesine neden olunacak ve Rusya'nın sonraki eylem aşamasına geçişinin meşrulaştırılması sağlanacaktır. Buna ek olarak hedef ülkede Rus yanlısı grupların dönüşü olmayan noktaya gelmesi sağlanacaktır. Öyle ki Rusya yanlısı güçler ile hedef ülkenin silahlı güçleri arasında nefret öyle bir noktaya gelecektir ki Rusya'nın arabuluculuğu ve barış gücü çabaları olmadan bunun çözülmesi imkânsız olacaktır²³¹.

²²⁸ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 25.

²²⁹ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 26.

²³⁰ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 26.

²³¹ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 26.

d) Alternatif Yönetim

Bu aşamada çatışmanın daha önceki aşamalarında aktif yer alan Rusya yanlısı grupların “özyönetim” veya “alternatif hükümet” kurmaları hedeflenir. Yani öncelikle kendiliğinden ortaya çıkan savunma gruplarından, ilerleyen zamanda yerel halkın iradesinin meşru temsilcilerine geçiş aşamasıdır. Hedef ülke hükümetinin kontrol etmekte zayıf kaldığı bölgelerin Rusya yanlısı gruplar tarafından kontrol edilmesidir. Sonuç olarak bölgeleri kontrol eden gruplar ile hedef ülke hükümeti arasında “ tarafların eşitliği” ilkesinin öne sürülmesi söz konusudur. Bu şekilde hedef ülke hükümetinin ülkenin tüm topraklarını kontrol etmesi veya belli bölgelerin kontrolü ele alması gündeme getirilir. Çatışmanın bu aşamasına, gerekirse “yerel yönetim”e bağlı olan paramiliter²³² oluşumlar olarak kamufle edilmiş Rus ordusunun önemli birimleri katılabilir.

e) Saldırıların Meşrulaştırılması: Referandum Aşaması

Bu aşamada, Rusya’nın amacı tüm ülkenin işgalinin uluslararası meşruiyet kazanmasıdır veya bir kısmının işgalinin, "halkın iradesinin" (referandumlar, seçimler vb.) yoluyla uluslararası meşrulaştırılmasıdır. Bu tedbirlerin alınması gelecekte Rusya’nın hedef ülke hükümetinden ve uluslararası toplumdan müzakere sürecinde iki tarafın eşit yetkilere sahip olması ve sivilleri korumak için askeri yardım talebinde bulunulduğunda müdahalesini meşru kılmak içindir. Çatışmanın önceki aşamalarında hedef ülkenin hükümeti devrilmemiş ve yeri kukla bir rejim ile değiştirilmemişse, çatışmanın bir sonraki aşamasına geçilecektir. Bu, kontrol edilemeyen bölgelerde hükümet ile sözde özyönetim organları arasındaki savaşın tetiklenmesine, Rus silahlı kuvvetlerinin tam ölçekli askeri işgal girişiminde bulunmasına yol açacaktır. Rusya tarafından işgal edilen topraklarda yerel özyönetime bağlı “paramiliter oluşumlar” kılıfı altında Rusya’nın düzenli birlikleri hareket edecektir²³³.

²³² Paramiliter, "İşlev ve örgütlenme olarak askeri ancak düzensiz gönüllülerden oluşan, devletçe desteklenen, yarı askeri güç" demek! Arslan Bulut, "**Hükümet yanlısı paramiliter örgüt" ne demek?**", <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hukumet-yanlisi-paramiliter-orgut-ne-demek-43311yy.htm>, 11.09.2017.

²³³ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 27.

Çatışmanın bu aşamasında hedef ülke hükümetinin askeri olarak yenilgiye uğratılması ve yerine Rusya kontrolünde olan kukla rejimin ülke genelinde iktidara getirilmesi hedeflenmektedir. Hükümetin devrilmemesi söz konusu olduğunda doğal olarak çıkmaza girilir ve bu “minimum” seçenek olarak adlandırılır. Ancak ülke topraklarının bir bölümünü kontrol edemez hale gelir ve işgal edilmiş bölgelerin kukla özyönetim organları tarafından özerklik tanınması ve silahlı oluşumların yasallaştırılması yanı sıra Rus askeri varlığının “barışı koruma şartı” olarak meşrulaştırılması dayatılır. Son olarak Rus silahlı kuvvetlerinin çatışmaya doğrudan katılmasının gizlenmesi imkânsız hale geldiğinde tek taraflı olarak Rusya’nın Moldova ve Gürcistanda hayata geçirdiği gibi “barış gücü birliğinin ve barış uygulama operasyonu” adı altında işgalinin tanınması istenir²³⁴.

Askeri Anlamda	Askeri olmayan anlamda
Hududa Yakın Bölgelerde Tatbikatlar	Enerji Kaynakları, Altyapıları, Ücretleri, Pasaport Dağıtma
Küçük yeşil adamlar	Ekonomik Baskılar
Stratejik Uçuşlar ve İntikaller	Diplomasi
Deniz Kuvvetlerinin Kullanımı	Organize Suçların Artması
Ayrılıkçıların Desteklenmesi	Siber Savaş
Bilgi Harekatı(Askeri)	Bilgi Harekatı
Gayri Nizami Harp	Uluslararası Hukukun Kullanılması
Yığınaklanma	Tarihi Bağların Hatırlatılması

Şekil 7: Rusya’nın Hibrit Savaş Kapsamında Askeri ve Askeri Olmayan Uygulamaları

Kaynak: Yılmaz Erdoğan, **a.g.e.**, s. 50.

Orta Asya ve diğer bölgeler potansiyel olarak Rusya’nın egemen olan yaşam ve çıkar alanıdır. Günümüzde hibrit savaş kavramı ve uygulaması Rus askeri ve siyasi düşüncenin en üst düzeyde başarısı sayılarak komşu devletleri Kremlin’e boyun eğdirmenin en etkili yöntemi olarak görülmektedir. Bu şekilde Rusya’nın Ukrayna’dan Baltık ülkelerine, Güney Kafkasya’ya ve Orta Asya’ya kadar olan bölgelere kısa vadede

²³⁴ Yevgeniy Dikiy, **a.g.e.**, s. 28.

uygulama ihtimalinin bulunduğu bazı çevrelerce gündeme getirilmektedir. Son yıllarda hibrit savaş kavramı medyada gündeme gelmesine rağmen, hakkında kapsamlı bir tanımlama yapılmadığı gibi hibrit savaşın diğer askeri çatışmalarla olan farklılıkları da açıklanmamıştır²³⁵.

Kırım'a uygulanan hibrit savaşta, Rus Askeri İstihbarat Teşkilatı Özel Kuvvetleri olduğu anlaşıldıktan sonra, Rus askeri Batı medyasında *little green man* olarak adlandırılmıştır. Bu Özel Kuvvetler kritik öneme sahip yapıları işgal etmiştir. AB ve Ukrayna, bunların Rusya'nın birlikleri olduğunu iddia etmiş fakat karşı taraf kesin dille reddetmiştir. Kırım'da uygulanan hibrit savaşta önemli unsurlar ortaya çıkmıştır. Birincisi özel birliklerin organize operasyonu ile *ağ merkezliliği* ortaya çıkmışken diğer taraftan Rusya'nın düzenli birliklerinin savaşa karışmadan sonuç almasıyla *temassız* olduğu ortaya konmuştur²³⁶.

Kırım'ın ilhakından sonra gündemde olan hibrit savaş kavramı Türkiye'nin de gündemine girmeyi başarmıştır. Mart 2016 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri "hibrit savaş" konulu konferans düzenlemiştir. Konferans, "Harbin Değişen Karakteri", "Hukuksal Boyut, Stratejik Vizyon ve Öncelikler", "Teknoloji ve Hibrit Savaş" ile "Geleceğin Hibrit Tehditlerini Bertaraf Etmek" konularında düzenlenmiştir. Konferansta "Teknoloji ve Hibrit Savaş", "Hibrit Savaş Kapsamında Siber Savaş", "Siber Savaş" ve "Virüs" gibi başlıklar ele alınmıştır. İngilizce olarak gerçekleşen konferansta 7 ülkeden 27 konuşmacı bildiri sunmuştur²³⁷.

²³⁵ Yevgeniy Dikiy, *a.g.e.*, s. 11.

²³⁶ Uğur Ermiş, "*Hibrit Savaş ve Siber Uzay*", <https://siberbulten.com/makale-analiz/hibrid-savas-ve-siber-uzay/>, 10.02.2017.

²³⁷ TSK'dan "*Hibrit Savaş Konferansı*", <http://www.milliyet.com.tr/tsk-dan-hibrit-savas-konferansi-ankara-yerelhaber-1288846/>, 10.03.2017.

BÖLÜM 3: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY I: KIRIM SORUNU

2014 yılında Rusya ile Ukrayna arasında çıkan krizde Kırım'ın ilhakı kamuoyuna yansımıştır. Rusya, Kırım'ın tarih boyunca Rusya veya Ukrayna'ya bağlı olduğunu ve Slavların bu bölgenin asli unsuru olduğu algısını oluşturmaya çalışmıştır. Hâlbuki farklı tarihi tezler de vardır. Çünkü yüzyıllarca yarımada'nın asli unsurunu Kırım Türkleri oluşturmuştur. Kırım Türklerinin yaşadığı bölgede azınlık durumuna düşmesi 1783'te Rusya tarafında işgal edilmesiyle gerçekleşmiştir. Hem Çarlık Rusyası hem de SSCB döneminde varlıklarının yok edilmesi için sistematik baskılara maruz kalmışlardır. Bunun en somut örneği Kırım Türklerinin 1944'te tamamen yurtlarından sürgün edilmesidir²³⁸.

Sistematik zulüm ve baskılardan söz edilirken Ahıska Türklerinin hatırlanmasında fayda vardır. Çünkü Rusya sıcak denizlere inme stratejisi gereği Karadeniz ve Kafkasya'da stratejik bölgelerde ikamet eden Türk ve Müslüman toplumları bulunduğu bölgelerden sürgüne ve yok etmeye maruz bırakarak demografik yapıyı değiştirme politikasını uzun süre uygulamıştır. Nasıl ki Kırım Türklerini sürgün edildikten sonra o bölgeye Rus ve Ukraynalılar yerleştirilmiş ise Ahıska Türlerini de sürgüne tabi tutarak Ahıska bölgesine Gürcü ve Ermenileri yerleştirmişlerdir.

İkinci Dünya Savaşı'nda Müslüman toplumlara sürgün ve asimilasyon politikalarının uygulanması Kırım Türklerini de etkilemiştir ve ağır kayıplar verilmiştir. Bu noktada, 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilen Kırım'ın geçmişi ve günümüz tarihine eğilmek faydalı olacaktır.

3.1. Kırım Çatışmasının Tarihsel Arka Planı

Halil İnalcık, Osmanlı ve Kırım hakkında kaleme alınan kaynaklar hakkında şöyle diyor:

“Kaynakların kısırlığından ve karışıklığından dolayı bu mesele hakkında gerek Osmanlı tarihlerinde gerekse hususi surette Kırım hanlığı üzerine

²³⁸ M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, “Kırım'ın Kısa Tarihi”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara-2015, s. 5.

yazılmış eserlerde verilen malumatın gayet noksan ve yanlış olduğu itiraf edilmelidir. Kendisine kadar hiçbir Avrupalının bu meseleleri Şark kaynaklarına göre çözüme teşebbüsüne girişmediğinden şikâyet eden J. Von Hammer, Osmanlı tarihi üzerindeki mahut eserinde ve ayrıca Kırım hanları üzerine çıkardığı kitapta bu meseleye temas eder. Fakat kendisinin de bütün yaptığı, XVI. asır sonlarına doğru Arapça tanınmış bir umumi tarih yazan ve bunda Kırım hanlarından da bahseden Cenabi'yi hiçbir tenkide tabi tutmadan aktarmaktan ibaret kalmıştır. Cenabi'nin bazı kronolojik hataları yüzünden hadiseleri nasıl karıştırıp kendi hayaline göre tasvir ettiği görülmüştür. J. Von Hammer'den sonra Osmanlı tarihi üzerine yazmış olanlar bu bahiste tamamıyla ona tabi olmuşlardır. Nitekim, Zinkenisen'in verdiği malumat onunkinin aynı olduğu gibi N. Iorga da onun söylediklerini kısaltarak nakletmekten başka bir şey yapmamıştır"²³⁹.

H. İnalçık;

“Bizzat Osmanlı kaynaklarına gelince, eski Osmanlı vekayinamelerinde Kırım Hanlığının Osmanlı Devleti ile birleşmesine dair malumata rastlayamıyoruz. Fakat XVI. asrın sonlarında Cenabi, yazdığı umumi tarihte Kırım Hanlarına ayırdığı bahiste Hanlığın ne suretle Osmanlılara tabi olduğu hakkında malumat vermektedir. Cenabi'nin naklettiği rivayet, kendisinden sonra bu meseleye temas eden müverrihlerin çoğu tarafından tekrarlanmış ve bugüne kadar umumiyetle bir hakikat gibi kabul olunmuştur"²⁴⁰.

Zeki Velidi Togan'a göre,

“Kırım kelimesinin menşei konusu henüz çözülmüş değildir. Kırım'ın Türkistan'daki “Kurum” ile ilgili olabileceği belirtilmiştir. Diğer yandan XIV. yüzyıl Türkçesinde “Kırım” sözünün Arapça karşılığı “hendek” veya kutsal kitap Kur'an'daki “uhud” karşılığının kullanılmış olmasını dikkate alan bazı Türk

²³⁹ Halil İnalçık (b), **Yeni Vesikalara göre Kırım Hanlığı'nın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi**, Belleten 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1944, s. 186-187.

²⁴⁰ Halil İnalçık (b), **a.g.e.**, s. 187-188.

tarihçileri de bulunmakta ve kelimenin “müstahkem mevki” anlamına geldiğini beyan etmişlerdir. Diğer yandan Türk destanlarında Kırım, “kerü Kırım, kırk bin mescitli, kırk kaleli Kırım” şeklinde ifade edilir. Kırım kelimesinin kökeninin tam olarak bilinmemesinin yanında, “kerü” kelimesinin de açıklaması henüz yapılamamıştır. Kırım Türkçesi ses bilgisi ve kelime hazinesi, Oğuz grubundan etkilenmesine rağmen, Kıpçak grubuna (Kumukça, Kırım Karaycası, Karakalpakça ve Özbekçenin bazı ağızları, Ortaçağ Kıpçakçası, Kumanca) girer”

²⁴¹.

Tarihçi Halil İnalcık’a göre;

“Tatar terimi yanlıştır; aslında söylenmesi gereken ve doğru olan Kıpçak Türküdür. Rus İmparatorluğu, Osmanlı Devleti denetiminde olan Kırım Türklerini değişik dönemlerde tarih boyunca işgal etme ve topraklarına katma girişimlerinde bulunmuştur”.

H. İnalcık “Tatar” isminin ise Moğolca olduğunu söyler ve devam eder:

1240 yıllarında Doğu Avrupa’ya gelen Moğol ordularında Tatarlar bulunmaktaydı. Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti’ni fethettikten sonra, diğer bölgeler Altınorda Devleti Moğol Hanlığına tabiydiler. Moğol Devleti’nin yönetimi altında bulunanlara Tatar denildi. Kıpçak Türkü’nün lügati neşredilmiştir ve Kıpçak lehçesi vardır. Özetlemek gerekirse Tatarlık²⁴² iddiasında bulunanlar Moğolluk iddiasında bulunuyor demektir. Rusya bilerek kendi nüfuzunu kurmak istediği Türk illerinde Tatar unvanını kullanmaktadır”²⁴³.

“Burada yaşayan halkın çoğu Türk olmasına rağmen Batı, özellikle

²⁴¹ Elif Hendem, “Yıldız Dergisi-Kırım Türkçesi Derlemeleri II”, T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, s. 4-12.

²⁴² Günümüzde Kırım Türkleri için Kırım Tatarları ifadesi kullanılmaktadır. Ünlü tarihçi ve Kırım Türkü olan Halil İnalcık “Kırım Tatarları” tabirini eleştirmiş ve açıklama getirmiştir. SSCB döneminde ve aynı zamanda Ukrayna Anayasa iç hukuk düzenlemesi de Kırım Tatarları (Kımskiye Tatari) şeklinde kullanılmaktadır. Diğer taraftan Rusya sınırları içinde Tataristan Cumhuriyetinin mensupları Kazan Türkleri de bulunmaktadır. Bu Türk topluluğuna da SSCB döneminde olduğu gibi günümüzde Rusya tarafından “Kazan Tatarları” (Kazanskiye Tatari) deniyor. Kırım Türkleri, Türklerin Kıpçak Boyuna mensup olduğu ve daha kapsamlı olmasından dolayı Kırım Türkleri tabiri tercih edilmiştir.

²⁴³ Halil İnalcık (a), a.g.m.

Avrupalılar, “Kırım Tatarları” demektedirler. Fakat buradaki deyim in farklı bir etnik yapıyı ifade etmesinden çok siyasi bir anlam taşıdığı ileri sürülebilir²⁴⁴.

Devlet Duma’sının (Çarlık Duma) 10 Kasım 1910 tarihli oturumunda Müslüman grubu başkanı Sadri Mahsudi Arsal şöyle beyanda bulunmuştur: “*Tatarlar terimi, ilmi bir terim değildir. Bu, tarihi bir yanlışlığın sonucudur*”. SSCB rejiminde “Tatarlar” kelimesi halkın tek resmi adı olmuştur²⁴⁵. Bu çalışmada Kırım Tatarları terimi yanında ağırlıklı olarak Kırım Türkleri terimi kullanılacaktır.

Kırım Türklerinin tamamı Sünnî Müslüman olup, Hanefî mezhebine bağlıdırlar. Kırım Türklerinin konuştukları lehçelerinin hepsi Türk diline aittir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta “Kırım Türkçesi”nde (Tatarcası) tek bir lehçenin mevcut olmadığıdır. Sürgün öncesi “Yalıboyu” tabir edilen Kırım’ın güney sahil şeridinde yaşayanlar büyük ölçüde Oğuz ağırlıklı bir lehçe konuşulmaktadır. “Çöl” tabir edilen Kırım’ın kuzey kesimlerindeki düzlük bölgeleri ve Kerç yarımadasının halkı Kıpçak özelliği taşıyan lehçeye sahiptirler. Coğrafik olarak Kırım’ın orta kesimlerindeki Bahçesaray ve Karasubazar bölgelerinde konuşulan şive ise yukarıda anılan diyalektlerin karışımından meydana gelen bir yapı oluşturur. “Orta yolak” tabir edilen ve aynı zamanda edebî Kırım Türkçesi dili olarak kabul edilen bu şive ise bir Oğuz-Kıpçak karışımı mahiyetindedir. Türk dünyasında hem Oğuz hem de Kıpçak grupları tarafından anlaşılabilen yegâne lehçeyi teşkil eder²⁴⁶.

Şive farklılığı ve yüz yapılarıyla Kırım’ın hangi bölgesinden olduğu kolaylıkla anlaşılabilir. Örneğin çöl bölgesinde yaşayanların çekik gözlü ve elmacık kemiklerinin çıkık olması Mongoloid yapısına yakındır. Yalıboylular ise Akdeniz yapısına sahiptir. Şive yönüyle Bahçesaray, Akmesit ve Karasubazar gibi orta bölgelerin bir karışımını oluşturur.

²⁴⁴ Abdullah Saydam, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, 2. Baskı (Tıpkıbasım), s. 17.

²⁴⁵ Timur Bek Devletşin, **Sovyet Tataristan’ı**, Çeviren: Mehmet Emircan, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 11.

²⁴⁶ Hakan Kırımlı (a), “**Kırım Tatarları Kimdir?**”, <http://www.kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456>, 12.04.2016.

Bu farklılıklar, bölgeler arasındaki âdetler, yaşam biçimi ve kültür yönüne de yansımıştır²⁴⁷.

VII-IX. yüzyıllarda Kırım “Küçük Hazaristan” ismiyle Hazar İmparatorluğu’nun bir parçası haline gelmiştir. Peçenekler ve Kıpçak Türklerinin gelişi ile yarımada ve çevresi Türk kimliği kazanmaya başlamıştır. Öyle ki Kalka Zaferi’nden sonra (1223) buraya gelen Moğollar, Kırım yarımadasını “Türkleşmiş” olarak bulmuştur²⁴⁸. Cengiz Han, Türkistan seferini bitirince Kafkasya’nın kuzeyinden Kıpçakların (Kuman) memleketine yürümüştür. Kıpçak başbuğlarından Könçek Han Rus knezlerinden yardım talebinde bulunmuştur. Kıpçak ve Rus kuvvetleri Moğollara karşı Azak Denizi’ne akan Kalka nehrinde 16 Temmuz 1223 tarihinde yenik düşmüştür²⁴⁹.

İslamiyet Kırım’a, Altınorda Devleti’nin kuruluşundan çok önce girmiştir. Altınorda Hanı Berke Han zamanında (1257-1267), İslam dininin resmi din olarak kabul edilmesiyle Kırım ve çevresinde, yeni dini kabul edenlerin sayısı hızla artmıştır. İslamiyetin yanı sıra Kırım’da Hristiyanlık ile Musevilik vardır. Gayrimüslimlerin hemen hepsi Gözleve, Karasupazar, Akmescit, Bahçesaray gibi şehirlerde yaşamışlardır²⁵⁰.

Kırım Hanlığı (1441-1783) siyasi bir teşekkül olarak XIV. yüzyılın ikinci yarısında, Altınorda Devleti’nin taht kavgaları sonrasında parçalanması neticesinde ortaya çıkmıştır. Bu karışıklıklar sırasında Kırım rakip beylerin ve hanların sığındığı bir bölge durumundaydı. 1394-1395’e Toktamış gibi Cuci’nin küçük oğlu Tokay Timur soyundan olan Baş-Timur Kırım’da sikkeye kendi adını basarak hâkimiyet iddiasında bulundu. Onun oğulları (Uluğ Muhammed ve Edike) rakiplerine karşı mücadelelerinden sonra nihayet Kırım’da ayrı bir hanlık kurmayı başardılar. Kırım Hanlığı’nın gerçek kurucusu Hacı Giray olup adını taşıyan en eski para 845 (1441-1442) tarihini taşır. XV. yüzyıl başlarında Altınorda’da şiddetlenen iç rekabet ve savaşlar sebebiyle birçok kabilenin, Orta Asya’ya yahut batıya, Kırım’a ve Karadeniz’in kuzeyindeki steplere kaçtıkları

²⁴⁷ Hakan Kırımlı (a), **a.g.m.**

²⁴⁸ Abdullah Saydam, **a.g.e.**, s. 17.

²⁴⁹ Nadir Devlet (a), **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014, s. 75-76.

²⁵⁰ Abdullah Saydam, **a.g.e.**, s. 22.

kayıtlara girmiştir²⁵¹.

3.1.1. Demografik Yapının Evrimi

Kırım Özerk Cumhuriyeti 26100 km² büyüklüğünde ve 821 km sınır uzunluğunda olup, Ukrayna'nın Zaporisya ve Herson bölgeleri ile Rusya'nın Krasnodar bölgesiyle komşudur. İdari olarak 14 alt bölgeye ayrılmıştır. Kırım Özerk Cumhuriyetinin nüfusunun %59'u Ruslardan, %23'ü Ukraynalılardan ve %12'si ise Kırım Türklerinden oluşmaktadır. Bölge 16 Mart 2014 krizinden önce Ukrayna'ya bağlı özerk bir cumhuriyet konumundaydı²⁵². 2015 tarihli istatistik verilerine göre, Kırım 1.898.946 bin ve 2018 tarihli istatistik verilerine göre ise Sivastopol şehri 394.727 bin olup, toplam nüfus sayısı 2.293.673 bin civarındadır²⁵³.

Kırım, Rusya'nın güneyinden Karadeniz'in kuzeyine kadar uzanan bir yarımada'dır. Batı tarafı Karadeniz, doğu tarafı Azak denizi, güney tarafı Karadeniz ile çevrili; kuzey tarafından "perekop" adının verildiği dar bir berzah (dil şeklinde) ile birleşmiştir. Bu perekopun kapatılması halinde doğal bir kaleye dönüşmüş olur. Akdeniz'de Kıbrıs nasıl stratejik konuma sahip ise; Karadeniz'de de Kırım yarımadası da öyle bir öneme sahiptir²⁵⁴.

Kırım yarımadasının, Avrasya coğrafyasında jeostratejik, jeopolitik ve jeoekonomik yönleriyle önemli bir konumda olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bu karasuların içinde önemli oranda petrol ve doğalgazın bulunduğu görüşü de bulunmaktadır. Karadeniz'e hâkim olan gücün, Kafkasya ve Hazar Bölgesi'ndeki petrol akışını kontrol etmesi söz konusu olabilir²⁵⁵.

²⁵¹ Halil İnalçık (c), "Kırım", cilt 25, 2002, s. 454.

²⁵² Abdulkadir Baharççek ve Osman Ağır, "Kırım'ın Rusya Federasyonu'na Bağlanması'nın Rusya'ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X, Sayı: 52, Kasım-Aralık 2015, s. 33.

²⁵³ Kırım Cumhuriyeti ve Sivastopol şehri Devlet İstatistik Federal Servisi, http://crimea.gks.ru/wps/wcm/connect/rosstat_ts/crimea/ru/census_and_researching/census/crimea_census_2014/score_2010/, 20.08.2018.

²⁵⁴ Halil Akman, "Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/1 Winter 2014, p. 1-20, Ankara, s. 10.

²⁵⁵ Halil Akman, **a.g.m.**, s. 11.

Şekil 8: Kırım Haritası

Kaynakça: İlber Ortaylı, “*Kırım İlber Ortaylı Yazdı*”, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/kirim-ilber-ortayli-yazdi.html>, 03.09.2016.

3.1.2. Osmanlı Devleti Döneminde Kırım’ın Statüsü

Kırım, 1475 yılından 1774 yılına kadar yaklaşık 300 yıl boyunca Kıpçak soyundan gelen Giray Hanlar tarafından, Osmanlı Devleti egemenliği altında, özerk bir eyalet olarak yönetildi²⁵⁶. Kırım’ın İstanbul’a bağlanması doğru bir adım sayılmıştır. Çünkü daha önce Kırım’ı yöneten kişiler Cengiz Han soyundan olmuş ve Hanlık yapan aileye ise *giray* denilmiştir. Kırım’daki asilzade ve seyyidlere *mirza* denilmiştir. 15. yüzyıldan başlayarak mirzaların katıldığı meclis tarafından bir mirza seçilmiş ve İstanbul tarafından tayine tabi tutulmuştur. Kırım’a tanınan geniş yetkili özerklik, 17. yüzyıl başından itibaren eyalet statüsünde anılmış ve Han ise eyalet valisi statüsü taşımaya başlamıştır²⁵⁷.

²⁵⁶ Alaeddin Yalçinkaya (a), a.g.m, s. 104-105.

²⁵⁷ Ekrem Buğra Ekinci, İki Ateş Arasında Eski Bir Türk Yurdu: Kırım, <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=498>, 16.08.2018.

1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile bağımsız hale gelen Kırım Hanlığı, 1783 yılında Çariçe II. Katerina tarafından Rusya'ya ilhak edilmiştir. 1426 yılından itibaren süregelen Giray Hanların yönetimine son verilmiştir²⁵⁸.

1783'ten sonra bölgenin statüsünde bazı değişiklikler görülmüş; fakat Rus egemenlik haklarında değişiklik olmamıştır. Bunlardan 1853-1856 Osmanlı-Rus arasında meydana gelen Kırım Savaşı'nda Rusların mağlup olması sonucunda, 1856 yılında Paris Konferansı yapılmış ve burada Osmanlı Devleti bir Avrupa devleti olarak kabul edilmiştir. Kırım yarımadasının Ruslara bağımlı statüsü değişmemiş, Rusların Karadeniz ve Doğu Avrupa'daki hareketlerine kısıtlama getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Batı tarafından destelenmesinin nedeni ise Rusların Karadeniz ve Doğu Avrupa'daki ilerleyişine Batı'nın kayıtsız kalmayacağını göstermiştir²⁵⁹.

Rus ticareti için Karadeniz bir çıkış kapısıdır. Avrupa'nın en uzun akarsularından biri Volga Nehri'dir. Petersburg'dan Hazar Denizi yönüne akmakta ve Karadeniz'e dökülmektedir. Karadeniz'in buz tutmadığı dikkate alınırsa Çarlık Rusyası için bu denizin önemli olduğu söylenebilir. Çarlık Rusyası yöneticileri Osmanlı Devleti'nin eski gücünü kaybetmesiyle, II. Katerina (1762-1796) öncelikle Karadeniz'de Kırım'ı ilhak etmiştir. Daha sonra Boğazlar ile İstanbul'u ve Ege Denizi'ndeki adaları ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bu şekilde Grek Devleti kurarak emellerine ulaşmak ve böylece Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırarak "Türk meselesini" bitirme iddiasında bulunmuşlardır²⁶⁰. Rusların Karadeniz'e tam hâkimiyet kurabilmesi için Kırım Türklerinin sürgün edilmesi ve bu bölgeye Slav kökenlileri yerleştirme politikası izlediği söylenebilir.

3.1.3. Çarlık Rusyası Dönemi Kırım Statüsü ve Göçler

1774 yılında Çarlık Rusyası ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması neticesinde Kırım Hanlığı Osmanlı Devleti himayesinden çıkıp, 1783'te Rusya'nın ilhakına maruz kalınca, Kırım Türkleri için esaret yılları başlamıştır²⁶¹. Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Kırım resmen Çarlık Rusyası'ya geçmiştir. 4

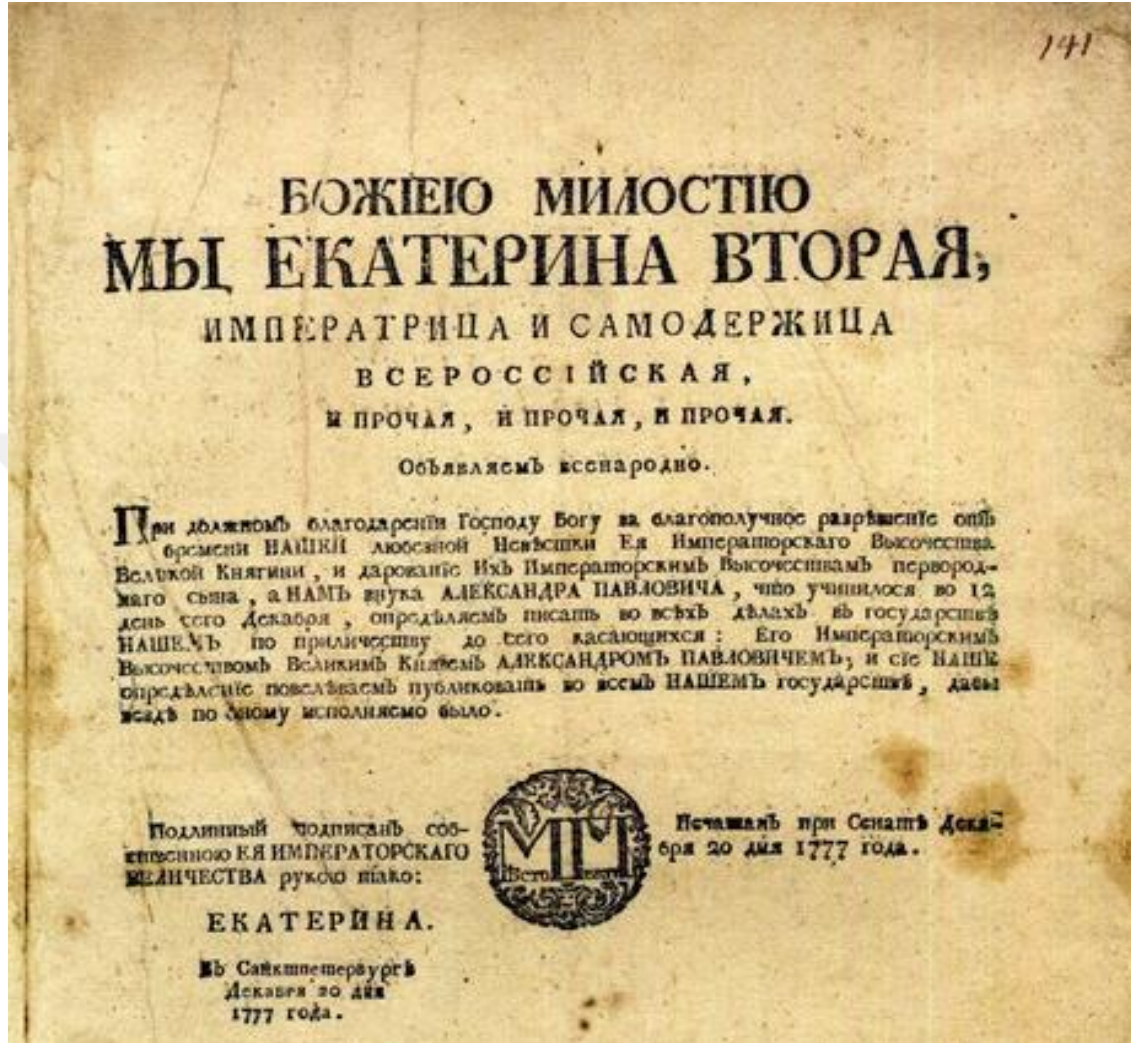
²⁵⁸ Alaeddin Yalçinkaya (a), **a.g.m.**, s. 104-105.

²⁵⁹ Alaeddin Yalçinkaya (a), **a.g.m.**, s. 104-105.

²⁶⁰ Muharrem Dördüncü, "1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi", <http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/III1/6.pdf>, s. 2.

²⁶¹ Nadir Devlet (b), **Çağdaş Türk Dünyası**, Marmara Üniversitesi Yayınları N: 475, İstanbul 1989, s. 218.

Nisan 1783'te Çariçe II. Katerina Kırım, Taman ve Kuban'ın Rus hâkimiyeti altına alınmasıyla ilgili şu bildiriye yayınlamıştır²⁶².

Şekil 9: 1783 Yılında Çariçe II. Katerina Kırım, Taman ve Kuban'ın Rus Hâkimiyeti Altına Alınmasıyla İlgili Yayınladığı Bildiri

Kaynak: Kırım Cumhuriyeti Devlet Konseyi, İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 06.08.2018.

1783'te Çarlık Rusyası ilhakına maruz kalan Kırım yarımadasında askeri idare yapısı kurulmuştur ve ekonominin, nüfus yapısının, sosyal hayatın tespit edilmesinde eski Hanlık idarecilerinden bazılarına görev verildiği Kırım Mahalli Hükümeti kurulmuştur. Hedeflenen verilerin elde edilmesiyle geçici idare görevini tamamlamıştır ve 1784'te

²⁶² İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016. bk. <http://www.prilib.ru/History/pages/item.aspx?itemid=503>, 6.10.2016.

Rus idari yapısı tesis edilmiştir. Rus idari yapısından maksat Kırım’a ayrı eyalet statüsü verilmeyerek diğer bölgelerle birleştirilmiştir. 13 Şubat 1784’te Tavrida bölgesi/oblastı oluşturulmuş ve sadece Kırım değil adanın kuzey stepleri ve Tarnan bölgesini de içine almıştır. 1796 Tarihinde Yeni Rusya eyaleti/Novorossiyskaya guberniya ile birleştirilmiştir. 1802’de Tavrida bölgesi Yeni Rusya eyaleti/Novorossiyskaya guberniyasından ayrılarak tekrar eyalet olmuştur²⁶³.

Nadir Devlet’e göre;

“Kırım Türkleri dalgalar halinde Türkiye’ye göç etmeye zorlanmıştır. Bu göç tarihleri 1792, 1860-1863, 1874-1875, 1891-1902 olarak sıralanabilir. Ruslar, Kırım Türklerini göç ettirerek sayılarının azalmasını hedeflemiştir. 1897 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Kırım Türklerinin nüfusu 188.000’e, yani %35’e düşmüş durumdaydı. Kırım Hanlığı işgalinden XIX. yy. sonuna kadar Rus, Ukrayna, Alman ve Bulgar göçmenleri getirerek bölgeye yerleştirilmiştir”

diyor²⁶⁴.

Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle, Kırım Türklerinin kimliğini ve geçmişini silmek için antik çağdaki yer isimleri verilerek, isimler değiştirilmeye çalışılmıştır. Kırım’ın sahil kesimleri ve güzel bölgeleri Rus subayları, idari otorite ve asilzadelere verilmiştir. Çeşitli yerlere Yunan, Ermeni, Ukraynalı, Kazak, Alman, Moldovalı ve Polonya Yahudileri yerleştirilmiş ve bunlara özel haklar tanınmıştır. Tarihte bilinen Kırım Hanlığı önce Tavrida oblastına, daha sonra Novorosiyskaya eyaletine, en sonunda Tavrida (Herodotos çağında yaşamış olan antik Tavr halkına bağlıyor) guberniyasına dönüştürülmüştür. Guberniyanın idari bölümündeki yedi uzey/kaza ismi Yunanca kökten gelen Simforopol/Toplayıcı şehir, Perekop, Yevpatorya, Feodosya/Theodos şehri, Mariupol, Dnyeprovsk ve Melitopol gibi isimlerle

²⁶³ Halil İnalçık (c), **a.g.m.**, s. 458.

²⁶⁴ Nadir Devlet (b), **a.g.e.**, s. 218. bk. İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016.

değiştirilmiştir. Tavrida'nın idari merkezi ise Simforopol olmuş ve bu idari taksimat küçük değişiklikler hariç 1917 yılına kadar muhafaza edilmiştir²⁶⁵.

3.1.4. SSCB Dönemi Kırım Statüsü ve Kırım Türklerinin Sürgün Edilmesi

1917 Ekim devriminden sonra 18 Ekim 1921'de bu bölge Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adıyla Sovyet Rusya parçası haline gelmiştir. Rusya Merkez Yürütme Kurulu ve Halk Komiserler Konseyi kararname esasına göre Kırım SSC sınırları içinde Dcankoy, Yevpatoria, Kerç, Sivastopol, Simferopol, Feodosya ve Yalta bulunmaktadır. Cumhuriyetin kuzey sınırlarının ayrı gündem ve incelemeye tabi tutulması kararlaştırılmıştır. İlk Kırım Özerk anayasası 10 Kasım 1921'de kabul edilmiştir. 5 Mayıs 1929'da kabul edilen yeni anayasada Kırım'ın yeni adı "Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" ile değişmiştir. 1932'de Kırım yarımadası 25,9 bin kilometreye sahipti ve bölgede Ruslar, Tatarlar, Ukraynalı, Alman, Yunan ve Ermeniler vardı. 1941-1944 Yıllarında Almanya ve Romanya tarafından çevrelenen Kırım, 30 Haziran 1945'de SSCB Yüksek Konseyi kararıyla Kırım Özerk Bölgesi, Kırım iline dönüştürüldü. 29 Ekim 1948'de Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi kararıyla Sivastopol şehri bağımsız yönetim şekline geçirilerek özel bütçe oluşturulmuş, statüsü Cumhuriyete bağlı şehir olmuştur²⁶⁶.

Kırım Türkleri için en büyük felâket 11 Mayıs 1944'te Josef Stalin tarafından imzalanan Kırım yarımadasından sürülmesini emreden karar olmuştur²⁶⁷. 1944'te Almanya ile iş birliği yaptıkları iddiasıyla Kırım yarımadasının asli unsuru olan Kırım Türkleri bu bölgeden çıkarılmıştır²⁶⁸. Bu kararı uygulamak için İç İşleri Halk Komiserliği-NKVD birlikleri 17 Mayıs'ı 18 Mayıs'a bağlayan gece Kırım'ın her yerinde harekete geçmiştir. Geç saatlerde yataklarından kaldırılan Kırım Türklerine hazırlanmaları için sadece 15-20 dakika verilmiş ve ellerinde taşıyabilecekleri kadar eşyalarını almalarına izin verilmiştir. Hayvan vagonlarına doldurulan Kırım Türkleri, çoğu vagonlarda oturmaya yer kalmayacak şekilde doldurulmuş ve dışarıdan

²⁶⁵ Giray Saynur Bozkurt (a), **1905-1907 Yılları Rusya Müslümanlarının Siyasi Kimlik Arayışı**, Doğu Kütüphanesi, 1. Baskı, İstanbul 2008, s. 51-52. Baknz: Hakan Kırımlı (b), Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 6-8.

²⁶⁶ İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016.

²⁶⁷ Hakan Kırımlı (a), "**Kırım Tatarları Kimdir?**", <http://www.kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456>, 20.10.2016.

²⁶⁸ Alaeddin Yalçınkaya (a), **a.g.m.**, s. 104-105.

mühürlenerek yaklaşık 3-4 haftalık yolculuğa çıkarılmıştır. Günlerce devam eden yolculukta yiyecek ve su verilmeyen, vefat eden insanların cesetlerini dışarı çıkarılmasına izin verilmeyen, sağlık yardımının dahi olmadığı ölüm yolculuğunda havasızlık, açlık, susuzluk ve hastalıktan binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu sürgünde, Kırım Türkü, Sovyet Partizanları, Kızıl Ordu askerleri, Komünist Partisi mensupları dahi istisna edilmemiş ve sürgün edilmiştir. Kırım Türklerini taşıyan hayvan vagonları neredeyse tamamı Orta Asya, Sibirya ve Urallar'a boşaltılmıştır²⁶⁹.

Sürgünün akabinde özellikle Kırım bölgesinde Kırım Türkçesi ile yazılan kitaplar yakılmıştır. Sürgün esnasında yaklaşık halkın yüzde %40'nın yollarda hayatını kaybettiği söylenebilir²⁷⁰. Eğitim kurumlarının müdürleri değiştirilerek Kırım Türklerinin yerini Rus veya Ukraynalılar almıştır. Gazete ve dergilerin editörleri, millî tiyatro yönetmenleri, yazar ve şairler tümüyle işten çıkarılmıştır. Diğer kesimleri burjuva milliyetçiliği veya SSCB karşıtı hareketlerle suçlanarak Sibirya ve Urallara sürgün edilmiştir. 1933-1939 yılları arasında J. Stalin'in zulüm (temizlik hareketi) sırasında, din adamları dâhil Kırım Türkleri aydınlar topluluğunun (entelijansının²⁷¹) hemen hemen tamamı idam edilmiş ya da çalışma kamplarında ölmüştür²⁷².

1944'te meydana gelen başka gelişmede ise Kırım özerk yapısını kaybetmiştir ve 1945'de oblast olarak SSCB'ye bağlanmıştır. O dönemde, SSCB'de uzun sürede ne Kırım'ın ne de Ukrayna'nın sorun çıkaracağı tahmin edilmiyordu. SSCB'ye göre bu bölgeler merkez Moskova'ya her şeyi ile bağlı durumdaydılar²⁷³. 19 Şubat 1954'te SSCB Yüksek Konseyi, Kırım ilinin Rusya'dan çıkarılarak Ukrayna SSC'ye bağlanması kararını yayınlamıştır. Aynı yılın 26 Nisan'ında SSCB Yüksek Konseyi ilgili kararnameyi onaylamış ve SSCB anayasasında değişiklik yapmıştır²⁷⁴.

²⁶⁹ Hakan Kırımlı (a), **a.g.m.**, s.

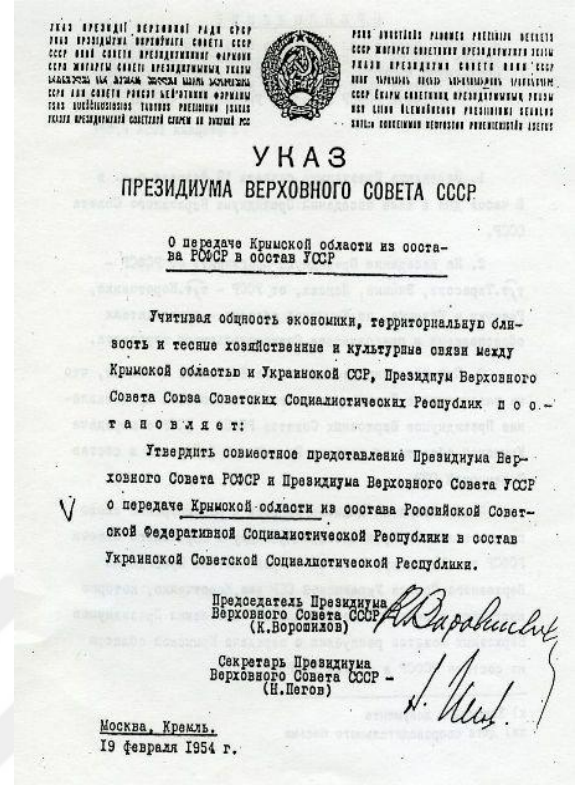
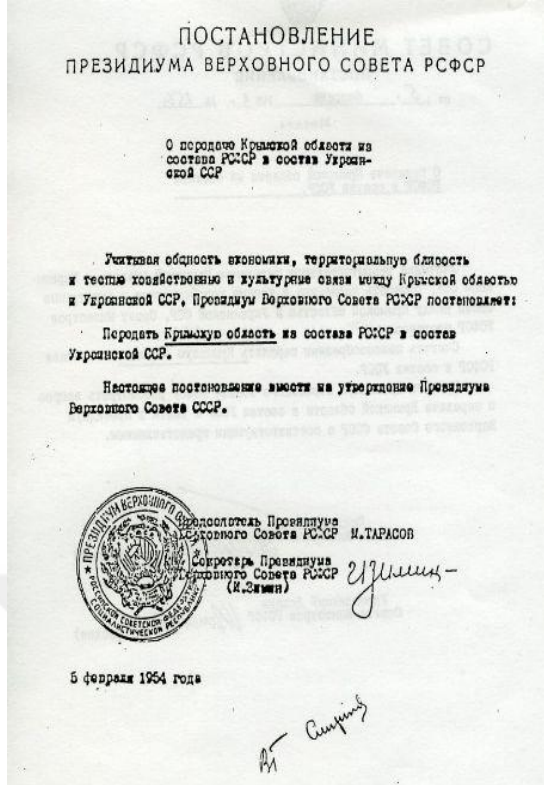
²⁷⁰ Alaeddin Yalçinkaya (a), **a.g.m.**, s. 104-105.

²⁷¹ **Entelijans**-aydınlar topluluğu (Latince: *Intelligentia*, Rusça: *интеллигенция*).

²⁷² M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, “**Kırım'ın Kısa Tarihi**”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara 2015, s. 46-47.

²⁷³ Murat Ercan, “**Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon Mu? İlhak Mı?**”, *International Journal of Social Science* Doinumber: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2833> Number: 36, p. 95-113, Summer II 2015, s. 104.

²⁷⁴ *İstoriya i sovremennost*, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016.

Şekil 10: Kırım İlinin Rusya'dan Çıkarılarak Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyetine Bağlanması Kararı

Kaynak: Aleksey Bogomolov, “Kto Na Samom Dele Otdaval Krim Ukraine”, <http://www.sovsekretno.ru/articles/id/4087/>, 10.10.2016. bk. Kırım'ın Ukrayna'ya bağlanması kararı: Kremlin, *Postanovleniye GD FS RF ot 24.10.1996 N 747-II GD*, <http://kremlin-moscow.com/538721>, 07.10.2016.

Kırım, 1954 yılında N. Kruşçev tarafından Ukrayna ile Rusya'yı birleştiren 1654 tarihli Preyaslav Antlaşması'nın 300. yıldönümüne atfen Ukrayna SSC'ye hediye olarak verilmiştir. Burada “hediye” olarak adlandırılan statü değişikliğini Alaeddin Yalçinkaya şöyle açıklıyor:

“Hediye”nin temelinde, Ukraynalıların Ruslara olan sadakatini ödüllendirmekten çok İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Ukrayna'da Rusya karşıtı gelişen hareketleri teskin etmek amacı bulunmaktadır. SSCB ve diğer Doğu Bloku üyesi hemen bütün ülkelerle Rusya'nın yaşadığı ve toplumun derinliklerinden gelen direnişlerle beslendiği birçok anlaşmazlıkların yanında, İkinci Dünya Savaşı'nda Ukraynalıların tabi tutulduğu zorunlu göçün neden olduğu sıkıntılar vardı. Gerçekten de yönetimin Sovyetleştirme olarak kabul ettiği uygulamalar sürgünlerden sonra Türk halkları arasında

olduğu gibi Baltık ülkelerinde, Moldova’da ve Ukrayna’da da bir Ruslaştırma hareketi olarak kabul edildi”²⁷⁵.

Kırım Türkleri sürgün edildiği bölgelerde özel yerleşime tabi tutulmuşlardır. J. Stalin’in ölümünden sonra N. Kruşçev’un yumuşama politikası izlemesi neticesinde 1956’da Kırım Türkleri’nin *özel yerleşimine* son verilmiştir. Fakat sürgün edilen diğer halklara tanınan öz vatanlarına geri dönme hakkı Kırım Türklerine tanınmamıştır. Kırım Türkleri vatana dönme hakkını ancak 1989’da kazanmıştır. Ancak belirtilmelidir ki sürgüne uğrayan Kırım Türkleri, sürgünden önce sahip oldukları haklardan özellikle ana dilde eğitimden mahrum bırakılmışlardır²⁷⁶.

SSCB Yüksek Sovyet Prezidyumu, 5 Eylül 1967 yılında yayınladığı bir kararname ile Kırım Türklerine haksızlık edildiğini kabul etmiş ve tüm yurttaşlar gibi Kırım Türklerinin de SSCB’nin her yerinde yaşayabileceklerini açıklamıştır. Bu kararnamenin yayınlanmasında ustaca ibareler kullanılmış; “Kırım Tatarları” tabiri yerine “Kırım’da eskiden yaşamış Tatar milletinden yurttaşlar” denilmiştir. Burada 1944 yılından sonra bir millet olarak Kırım Türklerini yok sayma siyasetinin sürdürüldüğü görülmektedir. Sözgelimi kararnamede yer alan “Tatar” milleti ile Kazan Tatarlarından olup Kırım yarımadasında bir süre yaşamış insanlar oldukları ima edilmektedir. 1960 yılından sonra 1970 yılı boyunca Millî Hareket’in öncüleri ve liderleri olan Mustafa Cemilev (Abdülcemil Kırımoğlu), Reşat Cemilev, İzzet Hayırov, Rollan Kadıyev, İsmail Yazıcıyev, Dr. Zamfira Asanova’nın davaları ve mahkûmiyetleri birbirini izlemiştir. Bu davaların sonunda yüzlerce Millî Hareket mensubu hapse ve çalışma kampı cezalarına çarptırıldılar. Kırım Türkleri sürgün edildikten sonra yaşadığı bölgelerde örgütlenmişler ve vatana dönme mücadelesi başlatmışlardır. Vatana dönüş mücadelesi Kırım Tatar Millî Hareketi adını almıştır²⁷⁷.

Vatana dönme mücadelesine ömrünü vakfeden ve liderleşen şahıs Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu olmuştur. M. A. Kırımoğlu’nun liderliğindeki bu hareket SSCB döneminde insan hakları hareketi olarak faaliyetlerde bulunur. Bu girişimlerin neticesinde 1980

²⁷⁵ Alaeddin Yalçinkaya (a), **a.g.m.**, s. 104-105.

²⁷⁶ İsmail Aydingün, “Sürgün, Vatana Dönüş ve Kültürel Canlanma: Kırım Tatarlarında Kültürel Melezlik, Karadeniz Araştırmaları”, Sayı 42, Yaz 2014, s. 55.

²⁷⁷ Hakan Kırımlı (a), “**Kırım Tatarları Kimdir?**”, <http://www.kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456>, 20.10.2016.

yıllarının sonlarından itibaren Kırım Türkleri vatanlarına dönmeye başladılar. SSCB'nin dağılmasıyla Kırım Türklerinin içindeki umutsuzluk azalmış ve yerini geri dönme umudu almıştır²⁷⁸.

23-27 Temmuz 1987'de Kırım Türklerinin Kızıl Meydan'daki dört günlük girişimi dünyada gündem olmuştur. Yerel makamlar bu girişimi önlemeye çalışmalarına rağmen Kırım Türkleri geri adım atmadılar. Nisan 1989'da geri dönen Kırım Türklerinin sayısı 40.000'e ulaşmıştır²⁷⁹. Şubat 1991'de Kırım Türklerinin küçük unsur olarak dahi yer almadığı Kırım Özerk Cumhuriyeti kurulmuştur. Bu yeni yönetimde Kırım Türklerinin dönüşü konusunda eski olumsuz politika devam ettirilmiştir. 1993'te buna karşı Kırım Türklerinin göstermiş olduğu tepki neticesinde Rus milliyetçileri, 98 kişilik Kırım Meclisi'ne 14 kişilik Kırım Türkü vekilliği kotası koydurmuştur. Daha sonra Kırım Meclisi'nde Rus çoğunluğun belirlenmesiyle, 14 kişilik Kırım Türkü vekilliği kotası kaldırılarak tamamen meclis dışında bırakılmıştır²⁸⁰.

1990'lı yıllardan itibaren vatana dönüş süreci hızlanmış; ancak başka zorluklarla da karşılaşmışlardır. Her şeye rağmen 1990 yılından sonra ortaya çıkan tabloda Kırım Türklerinin durumunun SSCB dönemine göre daha iyi olduğunu ifade etmek mümkündür. Ancak vatana dönüş konusunda Kırım'a dönebilen Kırım Türklerinin sayısının 300.000 civarında olduğu söylenebilir²⁸¹.

İlber Ortaylı:

“Rusya İmparatorluğu'nun tarihi ilginçtir. İşgal edilen bölgelere yerleşenler İngiliz ve Fransız kolonilerindeki hatta Orta ve Doğu Avrupa ve

²⁷⁸ Giray Saynur Derman (b), “*Kırım Tatarlarının Vatana Dönüş Mücadelesi*”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kirim-tatarlarinin-vatana-donus-mucadelesi/142657/>, 21.10.2016.

²⁷⁹ M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, **a.g.e.**, s. 56-57.

²⁸⁰ M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, **a.g.e.**, s. 56-57.

²⁸¹ Giray Saynur Derman (b), **a.g.m.**

bk. **Ahıskalı Türkler**-Sürgün ve baskılardan söz edilirken aynı dönemlerde sıkıntılar yaşamış olan Ahıska Türklerini hatırlamamız isabetli olur. Çünkü Rusların sıcak denizlere inme stratejisi gereği Karadeniz ve Kafkasya'da stratejik bölgelerde yaşayan Türk ve Müslüman toplumları bulunduğu bölgelerden sürgüne ve yok etmeye maruz bırakmıştır. Bununla demografik yapıyı değiştirmeye çalıştığı iddiaları bulunmaktadır. Nasıl ki Kırım Türkleri'nin sürgün edildikten sonra o bölgeye Rus ve Ukraynalılar yerleştirilmiş ise aynı durum Ahıska Türlerini sürgüne tabi tutarak Ahıska bölgesine Gürcü ve Ermeniler yerleştirilmişlerdir. İkinci Dünya savaşında bu iki Türk toplumu aynı kaderi yaşamaya mahkûm edilmiştir. İnsan dışı şartlarda hayvan vagonlarına doldurularak pek tanımadıkları bölgelere sürgün edilmişlerdir.

Baltık'taki Almanlara benzemezler. Yerli halkla tevazu içinde kaynaşır, onların dillerini ve adetlerini benimserlerdi. Fakat Sovyet devrinde yerleşen yoğun işçi ve köylü kitleleri kendi dillerini tuttular hatta yerli halkları etkilediler, Rusça onların günlük dili haline geldi. Her halükârda Kırım'daki Ruslar, Stalin'in büyük ölçüde Kuban bölgesinden ve diğer bölgelerden getirip yerleştirdiği Ruslardır. Kuvvetli milliyetçi duyguların yanında belki Sovyet ideolojisinin bile halen en kuvvetle yaşadığı kesim burasıdır. Şüphesiz onlar gibi düşünmeyen bir kitle de var”

demiştir²⁸².

Fetih veya istila kelimeleri SSCB eserlerinde kullanılmamakta, *katılma* kelimesiyle değiştirilerek kullanılmaktadır²⁸³. “Katılma” ifadesinin özellikle Kırım Türklerine karşı kullanıldığının altını çizmek gerekir.

20 Ocak 1991’de Kırım’ın statüsü ile ilgili yapılan referandumda nüfusun %93’ü Kırım’ın özerklik statüsüne destek vermiştir. 12 Şubat 1991’de, Ukrayna SSC yasalarıyla Kırım Özerk statüsü güvence altına alınmıştır. 20 Ocak Kırım Özerk Cumhuriyeti günü olarak kutlanmaya başlanmıştır. Mart 1991 yılında Kırım Vilayeti Halk Konseyi Milletvekili tanımı Kırım Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüksek Konseyi olarak değişmiştir. 1992’de ise Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Konseyi ve 1994’de Kırım Yüksek Konseyi olarak değişmiştir. 1996’da Ukrayna Anayasasında özerk statü düzenlemesi yapılmış ve Ukrayna’nın Verhovnaya Rada’sı Kırım Özerk Cumhuriyeti’nin en yüksek temsil organı olarak kabul edilmiştir²⁸⁴.

1996’da Kırım, Ukrayna’ya bağlı özerk bir cumhuriyet olmuştur. Kırım’ın parlamentosu ve kendi hükümeti vardır. Bu hükümet tarım, turizm ve kamu hizmetleri gibi kısıtlı yetkisi olan bir hükümettir ve etkin çalışacak şekilde tasarlanmamıştır. Bunun nedeni Ukrayna yöneticilerinin çoğunluğunun Ruslardan oluşması ve bu bölgenin Ukrayna’dan kopmaması için Kırım Özerk Cumhuriyeti’ne fazla alan

²⁸² İlber Ortaylı, “*Kırım Sorunu*”, <http://www.milliyet.com.tr/kirim-sorunu/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/09.03.2014/1848628/default.htm>, 7.05.2016.

²⁸³ Timurbek Devletşin, *a.g.e.*, s. 10.

²⁸⁴ İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016. bk. <http://crimea.gov.ru/act/11749>, 6.10.2016.

bırakmamasıdır. Kırım Türkleri kendilerine ait temsil kurumu olan Kırım Tatar Milli Meclisi'ni (KTMM) oluşturmuşlardır. KTMM'nin amacı, Kırım Türklerinin vatandaşlık, eğitim, konut, vb. konulardaki haklarını korumaktır²⁸⁵.

3.1.5. Ukrayna Anayasasına Göre Kırım'ın Statüsü

28 Haziran 1996'da Ukrayna Yüksek Meclisi tarafından Ukrayna Anayasası kabul edilmiştir. XV bölümden oluşan Anayasada 08.12.2004, 01.02.2011, 19.09.2013, 22.02.2014 ve 02.06.2016 tarihlerinde değişiklikler yapılmıştır²⁸⁶. 8 Aralık 1991 yılında Belovejskaya Puşsa'da Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya Bağımsız Devlet Topluluğu kuruluş antlaşmasını imzalayarak SSCB'nin varlığına son vermiştir. Birliğin dağılmasıyla bağımsızlığını ilan eden ülkeler arasına Ukrayna da dahil olmuştur ve Kırım bölgesi Ukrayna'nın sınırları içinde kalmıştır. Ukrayna'nın ayrılmasıyla Anayasa'da Kırım'ın statüsü özerk bir cumhuriyet olarak belirlenmiştir. Ukrayna Anayasasının X. bölümünde Kırım'ın “Özerk Cumhuriyet” statüsünde olduğu belirtilmiştir²⁸⁷.

3.1.5.1. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna Toprak Yapısı İçindeki Yeri

Anayasa'nın IX. bölümü Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın Toprak Yapısı başlığı altında açıkça yazılmıştır. Anayasa'nın IX. bölümü iki maddeden oluşmaktadır. 132. maddede Ukrayna toprak yapısının Ukrayna devlet topraklarının birliğine ve bölünmezliğine dayandığı yazılmıştır. Bunun yanında 132. maddede her bölgenin kendi tarihî, demografik, etnik, kültürel ve ekonomik farklılıkları dikkate alınmıştır. 133. maddede ise Ukrayna'nın idarî ve toprak yapısının Kırım Özerk Cumhuriyeti, bölgeler, şehirler, şehir bölgeleri, yerleşim merkezleri ve köylerden oluştuğu belirtilmiştir. 133. maddenin birinci fıkrasındaki yapısal sınıflandırmadan sonra ikinci fıkrasında sınıflandırmalar somutlaştırılmıştır. Bu sınıflandırmada belirtilen birinci birimde Kırım Özerk Cumhuriyeti bulunmaktadır. Anayasa'nın X. bölümü 134. maddesinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu yazılmıştır. Ukrayna

²⁸⁵ Göktürk Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s. 76.

²⁸⁶ Cumhurbaşkanlığı, “*Ukrayna Anayasası*”, <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>, 05.08.2018.

²⁸⁷ Bahadır Bumin Özarlan, **a.g.m.**, 10.10.2016.

Anayasasının 134. maddesinde, Kırım'ın yetkisi olan konularda karar alma ve karar vermesi belirtilmiştir²⁸⁸.

3.1.5.2. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin Yetkileri

Ukrayna Anayasası 138. maddenin içinde, on bent ile Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin yetkileri düzenlenmiştir:

- Milletvekili seçimlerini düzenlemek ve seçim komisyonunu onaylama görevi Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'ne verilmiştir.
- Yerel referandumları düzenlemek ve gerçekleştirmek.
- Kırım'a ait mülkleri idare etmek.
- Ukrayna'nın uyguladığı merkezî vergi ve bütçe politikası kapsamında Kırım'ın bütçesini hazırlamak, onaylamak ve uygulamak.
- Sosyoekonomik ve kültürel gelişim, doğanın rasyonel kullanılması ve ulusal programlara uygun bir şekilde çevrenin korunmasını, Kırım'ın programlarını hazırlama sürecini, onaylanmasını ve hayata geçirilmesini sağlamak.
- Bunun yanında tatil yerlerini belirlememek ve sağlıklı koruma için bölgeleri oluşturmak.
- Vatandaşların hak ve özgürlükleri ile ulusal uyumun korunması, kamu güvenliği ve yasal düzenin korunmasını teşvik etmek için katkıda bulunmak.
- Kırım'da resmî dilin ve ulusal dillerin kullanılması, kültürlerin kullanılması ve gelişmesine katkı sağlamak ve tarihî anıtları korumak.
- Sınır dışı edilen kişilerin geri dönmesi durumunda devlet programlarının geliştirilmesine ve yapılmasına katkı sağlamak.
- Kırım'ın veya belirli bölgelerde ekolojik acil durum bölgesinin kurulması için girişimde bulunmak.

Bunların dışında Ukrayna Anayasası'nın 138. maddesinin 10. bendine göre, Ukrayna tarafından Kırım bölgesine başka yetkiler de verilebilir, yazmaktadır²⁸⁹.

²⁸⁸ Verhovnaya Rada, Kanstitutsiya Ukraini, <http://portal.rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf>, 08.10.2016. bk. Bahadır Bumin Özarıslan, **a.g.m.**, 10.10.2016.

²⁸⁹ **a.g.k.**

137. maddede Kırım aşağıdaki konularda normatif düzenlemeyi yapabilir:

- Tarım ve ormancılık,
- Toprak geliştirilmesi ve madencilik,
- Kamu işleri, el sanatları ve hayır işleri,
- Kentsel planlama ve konut işleri,
- Turizm, otel işletmeciliği ve fuarlar,
- Müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, diğer kültürel kurumlar, tarihi ve kültürel yapılar,
- Toplu taşıma araçları/kamu taşımacılığı, yollar ve su,
- Avcılık ve balık tutma,
- Sağlık hizmetleri.

9. maddeden sonra şu ifade yer almaktadır: “Ukrayna Cumhurbaşkanı yukarıda ifade edilen konularda Ukrayna Anayasa’na ve yasal düzenlemelere aykırı olması halinde Anayasa mahkemesine başvurarak yapılan düzenlemeleri askıya alabilir”²⁹⁰.

3.1.6. Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'na Göre Kırım'ın Statüsü

21 Ekim 1998 yılında Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi kabul edilmiştir ve Ukrayna Yüksek Meclisi 350-XIV sayılı ve 23 Aralık 1998 tarihli kanunla Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası onaylanmıştır²⁹¹.

3.1.6.1. Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin İdari Statüsü ve Sınırları

Kırım Anayasası'nın 1. maddesi ve 1. bendine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti, Ukrayna'nın ayrılmaz bir parçası olduğu ve Ukrayna Anayasası'na ve yasalarına uygun şekilde yetkilerini kullanabilir. 2. bendine göre Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin ve Bakanlar Konseyi'nin yetkileri, oluşumu ve çalışma usulü Ukrayna Anayasası ve kanunları çerçevesinde belirlenir²⁹².

²⁹⁰ a.g.k.

²⁹¹ Kırım Özerk Cumhuriyeti Verhovnaya Rada'sının, <http://www.rada.crimea.ua/>, 20.11.2016.

bk. Bahadır Bumin Özarslan, a.g.m., 10.10.2016.

²⁹² a.g.k.

Kırım Özerk Cumhuriyeti Anayasası'nın 7. maddesinde ise Kırım'ın sınırları düzenlenmiştir. 7. maddenin 1. bendine göre 20 Ocak 1991 yapılan referandum ve Ukrayna Anayasası ile sınırların belirlenmesine ilişkin kabul edilen yasa ile sınırlar esas alınmış ve Kırım sınırları belirlenmiştir. 7. maddenin 2. bendinde ise Kırım sınırlarının Ukrayna Anayasası'nın hükmüne göre referandum yapılarak ve Ukrayna Anayasası çerçevesinde Kırım Özerk Cumhuriyeti Yüksek Meclisi'nin alacağı kararla değişiklik yapılabilir. Bu değişikliğin hayata geçirilmesi için merkezi idarenin onayı olmadan gerçekleşmesi hukuki olmamış ve ancak Ukrayna Anayasası çerçevesinde mümkün kılınmıştır²⁹³.

3.2. Durum Tespiti: Kırım Çatışmasının Nedenleri

Kırım çatışmasının nedenlerinin irdelenmesi isabetli olabilir. Öncelikle Ukrayna devletinin tarihi geçmişinde Kiev Rusya'ya ev sahipliği yapmıştır. Etnik olarak Slav kökenli olmaları ve inanç sisteminde ise Ortodoks Hristiyanların var olması Ruslar ile ilişkilerinin ana unsuru olduğu söylenebilir. Soğuk Savaş sonrası Ukrayna Devleti'nin ve toplumun yarından fazlasının Batı ile ilişkilerin geliştirilmesine destek vermesi, Rusya ile olan ilişkilerin olumsuz yönde gelişmesine neden olmuştur.

3.2.1. Sorunun Arka Planı

Ukrayna tarihi incelendiğinde Rusya ile tarihsel ve kültürel bağın ne kadar önemli ve yakın olduğunu görebiliriz. Slav dünyasının tarihi yükselişi, günümüzdeki Ukrayna coğrafyasında, 882-1240 yılları arasında Kiev Rus Devleti ile başlamıştır²⁹⁴. Rus tarihçilerin savunduğu teze göre, 9. yüzyılda Kiev Rus Devleti'ni kuran Doğu Slavlar, bugünkü Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Rusyalıların ataları olduğunu iddia etmişlerdir. Ruslar, Ukraynalılar ve Beyaz Rusyalıların sadece lehçeleri ile farklılık gösterdiğini düşünürken, Ukraynalılar kendilerini Ruslardan ayrı tanımlamaktadırlar. Rus tarihçilerinden Nikolai Karamzin, S.M. Solovev ve V.O. Kliuçevskiy'e göre, ilk Rus devleti 10. yüzyılda, merkezi Ukrayna'da olan Kiev Rus Devleti'dir. Rus varlığının

²⁹³ a.g.k.

²⁹⁴ Atilla Sandıklı ve Elnur İsmayilov, “Ukrayna Krizi'nin Bölgesel Güvenliğe Etkileri ve Türkiye”, <http://www.bilgesam.org/incele/2234/-ukrayna-krizi-nin-bolgesel-guvenlige-etkileri-ve-turkiye/>, s. 14.

Kiev Rus Devleti'nden 19. yüzyıldaki Çarlık Rusyası'ya kadar devam ettiğini savunmaktadırlar²⁹⁵.

Bir diğer görüş ise, Mihail Pogodin'in 1856 yılında Rus bakış açısına karşı olarak ortaya koyduğu tezdır. Buna göre, Moğol istilasından sonra Kiev'deki Ruslar Rusya'daki topraklara göç etmek zorunda kaldığını ve 14. ve 15. yüzyıllarda Karpatlardan gelen kabilelerin Ukrayna'ya yerleşerek Ukrayna'nın etnik temelini oluşturduğunu savunmaktadır. Bir diğer Ukrayna tarihçisi Mihailo Hruşevskiy, on cilt yayınladığı "*Ukrayna Ruslarının Tarihi*" ve diğer çalışmalarında Rus bakış açısını reddetmiştir. Ukraynalılar, Beyaz Rusyalılar ve Rusların farklı tarihlere sahip olduklarını, Rusların tarihinin kuzeydoğuda başlarken Ukraynalıların Kiev Rus Devleti ile başladığını ve zaman içerisinde kaderlerinin kesiştiği noktalar olsa da her birinin diğerinden ayrı geliştiğini savunur²⁹⁶. Görüldüğü üzere Ukraynalılar ile ilgili savunulan iki önemli tez bulunmaktadır. Birincisi Rusların savunduğu Ukraynalıların Slav/Rus menşeli olduğudur. İkincisi ise Ukraynalıların Rus olmadığıdır.

Aralık 1922 yılında Ukrayna Birlik Antlaşması'nı onaylayarak SSCB'ye bağlı bir cumhuriyet olmuştur²⁹⁷. Rus yayılcılığını savunan A. Soljenitsin'in, Ukrayna ve Kazakistan hakkındaki görüşlerine bakmakta fayda vardır. 1990 yılında kaleme aldığı "*Rusya'yı Yeniden Nasıl Düzenleriz*" başlıklı makalesinde Ukrayna ve Kazakistan'ın gerçekte ayrı birer devlet olmadıklarını, bu ilk devlete ait toprakların yarısının Rusya'nın olduğunu savunmuştur. Bugünkü büyük toprakların komünistler tarafından düşünülerek değil, nasıl denk gelindiyse o şekilde verildiğini söylemiştir²⁹⁸.

16 Temmuz 1990'da Ukrayna bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlık isteyen kesimin öncülüğünü yapan Leonid Kravçuk 23 Temmuz 1990'da parlamento başkanı seçilmiştir. 1 Aralık 1991'de bağımsızlık referandumu yapılmıştır ve %92'lik oyla kabul edilmiştir. Aynı gün altı cumhurbaşkanı adayı seçimde yarışmıştır ve %61 oyla

²⁹⁵ Özcan A. Sevinç, **Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıkları**, İstanbul 2005, Küre Yayınları, s. 76-77.

²⁹⁶ Özcan A. Sevinç, **a.g.e.**, s. 77-78.

²⁹⁷ Tolga Bilener, **a.g.e.**, s. 315.

²⁹⁸ Çto lyubimiy nastavnik Putina govorit nam o yego sleduyuşiy tseli, <http://inosmi.ru/russia/20150211/226201491.html>, 11.02.2015. bk. Aleksandr Soljenitsin, "proroçeski" opisal ukrainskiye sobitiya eşe v 1998-m, <http://afmedia.ru/obshchestvo-i-politika/aleksandr-solzhenicyn-slavyanskaya-tragediya>, 11.04.2017

ilk cumhurbaşkanı L. Kravçuk seçilmiştir. L. Kravçuk 5 Aralık 1991’de Ukrayna Parlamentosu’nun aldığı kararla 1922 yılında imzalanan SSCB’nin Birlik Antlaşması’nı geçersiz saymış ve ayrılma kararını onaylamıştır²⁹⁹.

7 Temmuz 1993’de Donbass bölgesinde maden işçilerinin grev yapmaları erken seçime gitmeyi tetiklemiştir. 26 Haziran 1994’de yapılan erken seçime mevcut Cumhurbaşkanı L. Kravçuk, L. Kuçma, Petr Talançuk, Vladimir Lanovoi, Aleksandr Moroz, İvan Pluş ve Valery Babiç yarışmıştır. İlk turda adaylar %50’nin üzerinde oy alamamış ve adayların içinden L. Kravçuk yüzde %38,36 ve L. Kuçma ise %31,17 oranında oy alarak ikinci tura kalmışlardır. 10 Temmuz 1994’de yapılan ikinci turda L. Kuçma %52,15 oy alarak Ukrayna’nın ikinci Devlet Başkanı seçilmiştir³⁰⁰. SSCB’nin dağılmasıyla 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna’nın ikinci lideri L. Kuçma dış politika bağlamında hem Batı’ya hem de Rusya’ya önem veren bir siyaset izlemeye çalışmıştır³⁰¹.

SSCB’nin yıkılması ile elinde nükleer silahı olan Ukrayna, Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması’nı 5 Aralık 1994’te Budapeşte Memorandumu imzalamıştır. Bu çerçevede nükleer silahları teslim etmeyi ve yayılmamasını kabul etmiştir. Bunun karşılığında Rusya, İngiltere ve ABD öncelikle Ukrayna’nın bağımsızlığına, egemenliğine, mevcut sınırlarına saygı göstermeyi, tehdit ve güç kullanmaktan kaçınmayı garanti etmişlerdir³⁰².

14 Kasım 1999’da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminde %56 oyla tekrar Cumhurbaşkanı olan L. Kuçma, Nisan 2000’de referandum düzenlemiştir. Referanduma Verhovnaya Rada’nın sayısını 300 ile sınırlamak, dokunulmazlığı kaldırmak, ikinci bir meclis oluşturmak ve parlamentoyu feshetme yetkisini Cumhurbaşkanıya vermek önerilerini halkın %80’i kabul etmiştir. Kasım 2000’de muhalif gazeteci Georgi

²⁹⁹ İsmail Aydıngün, **a.g.m.**, s. 222.

³⁰⁰ Sinan Oğan (a), “**Ukrayna’da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu**”, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/157-ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu>, 17.01.2010. bk. Leviy Bereg (LB) Gazetesi, “*Kuçma Leonid Daniloviç*”, https://lb.ua/file/person/1406_kuchma_leonid_danilovich.html, 02.01.2017.

³⁰¹ Giray Saynur Bozkurt (c), “**Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimleri**”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 9 (Bahar 2006), s. 156.

³⁰² Generalniy Assambleya Soveta Bezopasnosti, **Vseobşee i Polnoye Razorujeniye Podderjaniye Mejdunarodnoy Bezopasnosti**, 49. Sessiya, 19 Dekabrya 1994 goda. http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/765&referer=/english/&Lang=R, 03.10.2016.

Gorgonadze'nin cesedinin ormanlık bölgede bulunması ile siyasi istikrarsızlık baş göstermiş ve dönemin Başbakanı V. Yuşenko 2001'de istifa etmiştir ve yerine Anatoliy Kihan getirilmiştir³⁰³.

L. Kuçma'nın seçilmesiyle ülkede siyasal istikrar sağlanmaya başlanmış ama muhalif kesime baskılar çoğalmıştır. Ukrayna, L. Kuçma'nın yönettiği otoriter sistemle yönetilmeye başlamıştır. L. Kuçma yönetiminin ülkede yolsuzluklar yaptığı iddiası gündeme gelmiştir. 2002'ye gelindiğinde gündemde olan iddiaları ispatlamak için kamuoyuna ses kaydı servis edilmiştir. Bu olay Kuçmagate olarak adlandırılmış ve bunun arkasında ABD'nin olduğu iddia edilmiştir³⁰⁴.

2008'de Romanya başkenti Bükreş'te gerçekleşen NATO Zirvesi'nde V. Putin, Ukrayna'nın NATO üyeliğine karşı çıkarken şu ifadeleri kullanmıştır: "Ukrayna devlet bile değil. Topraklarının bir bölümü Doğu Avrupa'dır ve önemli bir bölümü de bizim tarafımızdan hediye edilmiştir. Ukrayna'nın NATO'ya katılması halinde Ukrayna Devleti'nin ortadan kalkacağını, Kırım'ın ve Doğu Ukrayna'nın ayrılacağını" dile getirmiştir³⁰⁵.

3.2.2. Ukrayna'nın Jeopolitiği ve Kırım'ın Önemi

Ukrayna, Slav dillerinde *sınır ülke* veya *uç ülke* anlamına gelmektedir. Ukrayna, Rusların gözünde zengin doğal kaynakları, fabrikaları, sanayi merkezleri ve tahıl ambarlarına sahip ülke olarak görülmüştür³⁰⁶. Ukrayna'nın, Avrupa'nın güneydoğusunda 7 ülke ile sınırı bulunmaktadır. Kuzeydoğuda Rusya, kuzeyde Beyaz Rusya, batıda Polonya, Slovakya ve Macaristan, güneybatıda Romanya ve Moldova ile sınırı bulunmaktadır. 603.700 km² yüzölçümüne sahip³⁰⁷ Ukrayna, idari olarak 24

³⁰³ Tolga Bilener, **a.g.m.**, s. 323.

³⁰⁴ A. Sait Sönmez, Harun Bıçakçı ve Cuma Yıldırım, "**Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi**", International Journal of Social Sciences and Education Research, 1 (3), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/260523>, s. 796.

³⁰⁵ Olga Allenova, Yelena Geda, ve Vladimir Novikov, "**Blok NATO razošelsya na blokpaketi**", <http://kommersant.ru/doc/877224>, 19.02.2017.

³⁰⁶ İsmail Aydingün, "Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasya'nın 'Geçiş' Ülkesi Ukrayna", **Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar - Türkiye ile İlişkiler**, Editörler İsmail Aydingün - Çiğdem Balım, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011, s. 211.

³⁰⁷ Simoniya N.A., **Ensikolopodiya Stran Mira**, Rossiyskaya Akademiya NaukoTdeleniye Obşestvennih Nauk, Moskova-2004, s. 114.

bölgeden (oblast), özel statülü şehir olarak Kiev ve Sivastopol ile beraber Kırım Özerk Cumhuriyeti'nden³⁰⁸ oluşmaktadır. Haziran 2016 istatistiklerine göre Kırım ve *Sevastopol* bölgeleri hariç ülke nüfusu 42.620.007 civarındadır³⁰⁹. Ukrayna nüfusunun %77,3'ünü etnik Ukraynalılar, %17,3'ünü etnik Ruslar ve %5,4'ünü diğerleri oluşturur³¹⁰.

Ukrayna, toprak büyüklüğü bakımından Rusya ve Kazakistan'dan sonra SSCB'de üçüncü yere sahip cumhuriyet idi. Kara iklimi, platolar, ovalar ve bozkırlar Ukrayna'nın sahip olduğu coğrafi özelliklerdir. Ukrayna'daki nehir ve akarsular 20 bin civarındadır. Bunlardan Dinyeper 2,201 kilometre uzunluğunda (Volga ve Tuna'dan sonra Avrupa'nın en uzun nehridir), Dinyester, Donetsk ve Bug ülkeyi kuzeyden güneye bölen en önemli dört nehridir. Kuzeyden güneye üç parçaya bölünen, kuzeyi ormanlık ve bataklık; orta kısımları ormanlarla kaplı bozkır; güneyi ise ağaçsız bozkırlardan oluşur³¹¹.

1991 yılında bağımsızlığını kazanan Ukrayna'nın, kimlik tanımı sorununa çözüm arama konusunda başarısız olduğu söylenebilir. Ukrayna'da, Ortodoks ve Katolik kiliseleri arasındaki ayrışma, dini sorunlar, etnik grupların farklılıkları kültürel kimlik sorununu; genelde halkın Batı veya Rusya'ya yakınlık gösterdikleri farklılıklar ise siyasi kimlik sorununu ortaya çıkarmıştır. Böylece dış politikadaki kimlik sorunları da ortaya çıkmaktadır. Ukrayna'nın uluslararası arenada ve dış politikadaki konumu, halkın doğrudan etkilediği ve belirleyici rol oynadığı bir süreçtir³¹². Ukrayna'nın Doğu ve Güney kesimi kendilerinin Rusya'ya ve BDT'ye yakın durması gerektiğini desteklerken, Batı kesimi ise Avrupa Birliği'ne ve NATO'ya yakın durulması ve üye olmaları gerektiğini desteklemektedirler. Ülke içindeki bölgeler arasında farklılık

³⁰⁸ 16 Mart 2014 yılında Kırım'da yapılan referandum ve sonucunda ortaya çıkan fiili durumun uluslararası hukuk ve diğer normlar açısından tartışmalı olması nedeniyle, referandum öncesi mevcut statükoya yer verilmiştir.

³⁰⁹ Ukrayna Devlet İstatistik Servisi, https://ukrstat.org/operativ/operativ2016/ds/kn/kn_r/kn1016_r.html, 07.08.2018.

³¹⁰ Ömer Çağrı Tecer, “Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 4 2014, s. 13.

³¹¹ İsmail Aydıngün, **a.g.m.**, s. 212.

³¹² Çağatay Balcı, **Ukrayna Jeopolitiği**, Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü, Nisan 2014, s. 1.

gösteren bu ayrılıklar sosyal ve siyasal bütünlük konusunda sıkıntılar oluşturmaktadır³¹³.

Ukrayna ile Rusya, Slav olmanın yanında dil ve kültürel bakımdan birbirine yakın toplumlardır. Ukrayna ve Rusya'nın tarihi olarak bilinen "Kievskaya Rus" şimdiki üç Slav ülkesi olan Rusya, Ukrayna ve Beyaz Rusya'ya dayanmaktadır. Bunun yanında ülkedeki mezhepsel ayrılıkta bulunmaktadır. XI. yüzyılda Kiev Rusya'sında Ortodoks mezhebi hâkimdi. Batı bölgesi dediğimiz Litvanya ve Polonya'nın etkisinde olan bölgede ise Katolik mezhebi hâkimdi. Katolik mezhebi Moskova Patrikhanesi'nden bağımsız olduğunu ilan eden Kiev Patrikhanesi'ne bağlıdır. Diğer yandan Ortodokslar ise Ukrayna'nın doğusunda yaşamakta ve kendilerini Rusya'ya yakın gördüklerinden Moskova Patrikhanesi'nin Ukrayna Metropolitliğine bağlıdır³¹⁴.

Ukraynalılar Bizans kaynaklı olan “Doğu Ortodoks Hristiyan” geleneğini paylaşmaktadır. Ukrayna'da ki Ukrayna Ortodoks Kilisesi'nin kuruluşu M. S. 988 yıllarına dayanır. Bu kilise Ukrayna genelinde 8000'e yakın ibadethaneye sahiptir. 1992 yılına kadar “Ukrayna Ortodoks Kilisesi” isminde bir Kilise yoktu. Nedeni Rus Ortodoks Kilisesi'nin Rusya menfaatine yönelik çalışmalarda bulunduğu suçlamasıyla, Moskova Patriği II. Alexis, Ukrayna topraklarındaki Rus Ortodoks Kilisesi'nin yerine Ukrayna Ortodoks Kilisesi adını vermiştir. Bir diğeri mezhebi temsil eden Ukrayna'da Katolik Kilisesi'ni iki farklı Kilise temsil etmektedir. Birincisi Latin Katolik Kilisesidir. Kilise Leh ve Macar etnik azınlıkların ağırlıkta olduğu gruba ve doğrudan Vatikan'a bağlıdır. İkincisi Bizans-Katolik veya Uniat Katolik Kilisesi ise 1596 yılında imzalanan Brest-Letovsk Antlaşması ile kurulmuştur. Bunlar ise Polonya veya Avusturya egemenlikleri altında yaşayan Ukraynalılardan oluşmaktadır³¹⁵.

Ukrayna'nın bağımsızlığını kazanması ve uluslararası sistemde yerini alması, ülke için önemli gelişmeydi. Bunun nedeni ise Ukrayna toplumu ve yöneticilerinin Moskova bağımlılığından uzak durmaları ve kendi çıkarlarını oluşturan şartlara göre değerlendirip

³¹³ Göktürk Tüysüzöğlu, **a.g.m.**, s. 72.

³¹⁴ A. Sait Sönmez, Harun Bıçakçı ve Cuma Yıldırım, “**Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi**”, International Journal of Social Sciences and Education Research, 1 (3), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/260523>, s. 794-795.

³¹⁵ Tolga Bilener, “**Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna**”, Der: Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Ankara 2004, Phoenix Yayınevi, s. 330-332.

tanımlamalarıydı. Bu süreç kendilerini, jeopolitik çevresini ve uluslararası politikasını yeniden tanımlamalarını beraberinde getirmiştir. Bağımsızlığını kazanmış olan Ukrayna'nın yöneticileri SSCB'den yetişen komünistler olmalarına rağmen, dış politikada Rusya'ya bağımlılığına alternatif olarak, Orta Avrupa yeni jeopolitik seçeneği tercih etmişlerdir³¹⁶. Ukrayna jeopolitik seçeneğini tanımlarken kabul ettiği “mnogo-vektornıy” yani çok-yönlü yaklaşımı, BDT üyeleri ile iş birliği ve dış politika için yeni sayfa olarak değerlendirilmektedir. Özel iş birliği kavramı ile bölgesel güvenlik politikası oluşturulurken, Rusya'nın olmadığı bir zeminde gelişmiş ve GUUAM³¹⁷ girişimleriyle somutlaşmıştır. Bu girişim Rusya'nın SSCB sonrası örgütlemeye çalıştığı BDT'ye karşı bir tepki olarak görülmektedir³¹⁸.

3.2.2.1. Viktor Yuşenko ve Turuncu Devrim

Ukrayna'nın (eski) lideri L. Kuçma, 2000 yılında V. Yuşenko'yu başbakanlığa atamıştır. V. Yuşenko, L. Kuçma'nın devlet yönetimine aykırı politikalar izlediği gerekçeyle görevden alınmıştır. V. Yuşenko'nun başbakanlık döneminde yaptığı kamu reformları, özelleştirmeler ve yolsuzluğun kaldırılması ile ilgili ortaya koyduğu kararlılık halk tarafından desteklenmiştir. V. Yuşenko'nun L. Kuçma tarafından görevden alınması halkın tepkisine neden olmuş ve V. Yuşenko'nun “Bizim Ukrayna” adıyla yeni siyasal ittifak kurarak muhalefete geçmesi ile yeni bir boyut kazanmıştır. L. Kuçma yolsuzluk iddiaları ile itibarının sarsılmasının ardından, 2004 yılında yapılacak başkanlık seçimlerinde yer almamıştır³¹⁹.

2004'te gerçekleşen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde, V. Yuşenko'nun rakibi etnik kökeni Rus olan V. Yanukovic olmuştur. Yapılan cumhurbaşkanlığı seçimini kazanan

³¹⁶ Erhan Büyükkakıncı, “**Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri**”, https://www.academia.edu/2079991/Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_s%C3%BCrecinde_Ukrayna-Rusya_%C4%B0li%C5%9Fkileri, s. 4-5. 10.03.2017.

³¹⁷ 2005'de Özbekistan örgütten ayrılmıştır ve oluşumun adı GUAM olarak değişmiştir. 23 Mayıs 2006 yılında Kiev'de yapılan GUAM Zirvesi'nde, uluslararası örgüt niteliği kazanması kararı alınmış ve adının “GUAM - Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü - GUAM-DEKÖ” (Organization for Democracy and Economic Development-ODED-GUAM) olması kararlaştırılmıştır. Örgütün dönem başkanlığı alfabetik sıraya göre dönüşümlü olarak üye ülkelerce bir yıllık dönemler halinde üstlenilmektedir. bk. GUAM-DEKÖ (Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Ukrayna-Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü), <http://www.mfa.gov.tr/guam-info.tr.mfa>, 10.03.2017.

³¹⁸ Erhan Büyükkakıncı, **a.g.m.**, s. 4-5. 10.03.2017.

³¹⁹ Göktürk Tüysüzöğlü, “**Ukrayna'da Turuncu Devrimin Sonu**”, http://sbedergi.gumushane.edu.tr/Makaleler/948978493_sayi3-9GokturkTuysuzoglu3.pdf, s. 68.

V. Yanukovic'in olduğu açıklanmış; ancak V. Yuşenko'nun itirazları ve taraftarlarının ayaklanması üzerine seçim sonuçları yeniden değerlendirilerek seçimlerde usulsüzlük yapıldığı tespit edilmiştir. Asıl kazananın V. Yanukovic değil V. Yuşenko olduğu, Ukrayna Seçim Komisyonu tarafından ilan edilmiştir³²⁰. Diğer taraftan V. Yuşenko açıklamada bulunarak, halk iradesine tabi olmazlarsa binlerce taraftarla sokaklara ineceğini ifade etmiştir³²¹.

Uzun yıllardan sonra yıkılan SSCB, geride çok tartışmalı boşluklar bırakmıştır. Bu tartışmalı ve çatışmalı sorunları hem etnik hem de dinsel farklılıklar oluşturmaktaydı. Bu hassas konular bölgesel ülkelerin olduğu gibi küresel güçlerin de ilgi odağı olmuştur. Zira bu sorunlar dış güçlerin müdahalesine zemin hazırlamıştır. Özellikle son dönemde Avrasya bölgesinde cereyan eden renkli devrimlerde çaba sarf eden muhalif kesimler olmuştur. Örneğin Kırgızistan'da meydana gelen Lale Devrimi'nde muhaliflerin örgütlü olmaları dikkat çekmiştir. Sanki her şey önceden hazırlanmış ve harekete geçilmiştir. Bunların bir kısmı SSCB'nin dağılmasından sonra bölge ülkelerin gençleri, yurtdışı eğitim tercihlerini Moskova merkezli olmaktan çıkararak Avrupa merkezli eğitime kaydırmışlardır. Bu gelişmelere karşı farklı yorumlarda bulunan kesimler olmuştur.

ABD'nin “Yeni Dünya Düzeni” dediği hedefi, *güç ve çıkar ilişkileri kurma, sermaye ve doğal kaynaklara sahip olma hakkının yeniden paylaştırılması tezi* olduğu söylenebilir. Bunun gerçekleşebilmesi, ülkelerin ve dünyanın yeniden çizilmesi anlamını taşımaktadır. Bunun için iki yöntem ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi *işgal* yöntemidir. Örnek olarak Afganistan ve Irak işgal edilerek zorla demokratikleştirilmeye zorlanmıştır. İkinci yöntem ise *sivil devrimler* yapılarak iktidarların devrilmesi ve yerine küresel aktörler ile iş birliği içinde çalışacak hükümetlerin kurulması iddiasıdır. Sivil devrimleri destekleyen güçlerin devletler, STK ve bazı çokuluslu şirketler olduğu söylenebilir³²².

³²⁰ Göktürk Tüysüzoğlu, **a.g.m.**, s. 68.

³²¹ Ukrayna'daki Turuncu Devrim, <http://akademikperspektif.com/2013/04/22/ukraynadaki-turuncu-devrim/>, 22.05.2013.

³²² Sinan Oğan (b), “**Turuncu Devrimler Kitabı: Birinci Bölüm**”, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/410-turuncu-devrimler-kitabi-birinci-bolum>, 02.01.2017.

Sinan Oğan tarafından *Demokrasi İhracı Projesi* gündeme taşınmıştır. SSCB dağılmadan önce bu projenin ilk adımları Doğu Avrupa ülkelerinde atılmıştır. Bu proje çerçevesinde sivil halk hareketlerinin örgütlenmesi ve toplumsal özgürlüklerin genişletilmesi üzerinde durularak Batı'ya yakın olan yönetimin iktidara getirilmesi hedeflenmiştir. ABD, yeni bir proje hazırlığı yaparak bu tasarıya *demokrasi projesi* adını vermiştir. Bu proje çerçevesinde Arjantin, Şili, Brezilya, Uruguay gibi Güney ve Orta Amerika, Afrika ülkeleri, İspanya, Yunanistan, Türkiye, Doğu ve Güneydoğu Asya ülkeleri ve SSCB, kendi yeni cumhuriyetlerinde *demokrasiye geçiş* süreçlerinin var olduğu söylenebilir³²³.

S. Oğan, ABD'nin proje çerçevesinde medya, eğitim bursları ve ödüller ile hedeflenen, ülkenin aydınlarını kazanmaya yönelik *beyinde iktidar kurmak* olduğunu söylemiştir. Bu yöntemle yeni aydın profili oluşturularak bunların iktidara taşınmasının hedeflendiği söylenebilir³²⁴.

2004'ten itibaren zincirleme şeklinde Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan'da gerçekleşen devrimlerin arkasındaki gücün ABD olduğu iddia edilmiştir. Dönemin Başkanı George W. Bush "*Son 18 ay içerisinde Gül Turuncu Mor Lale ve Sedit devrimlerine tanıklık ettik ve bunlar sadece birer başlangıçtır. Bu devrimlerde STK'ların ve ABD hükûmetinin önemli rolleri bulunmaktadır. Yeni dönem savaşları milletleri değil rejimleri hedef alacaktır*" ifadeleri bu iddiaları desteklemektedir³²⁵.

2004'te yapılan cumhurbaşkanlığı seçimleri sırasında ortaya çıkan halk hareketinin bir devrime dönüşmesi, Ukrayna'daki siyasi dengeleri değiştirmiştir. Bu süreç sonrasında Batı ile ilişkilerin geliştirilmesinden yana olan V. Yuşenko ile Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesinden yana olan V. Yanukoviç arasındaki rekabet, ülkenin siyasi ve toplumsal gidişatının gerginliği ve dış aktörleri olmuştur³²⁶. Devlet Başkanı olan V. Yuşenko görevi süresince Rusya-Ukrayna ilişkilerinde diplomasi yönüyle çatışmacı bir

³²³ Sinan Oğan (b), **a.g.m.**

³²⁴ Sinan Oğan (b), **a.g.m.**

³²⁵ Sinan Oğan (c), "**Kırgızistan'da Devrim Süreci Tamamlanıyor**", <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/144-kirgizistan-da-devrim-sureci-tamamlaniyor>, 03.01.2017.

³²⁶ Çağatay Balcı, **a.g.m.**, s. 2.

dil kullanılırken, uygulamada ise enerji/doğalgaz krizleri yaşanmıştır. V. Yuşenko Ukrayna'nın dış politikasında Batı ile entegrasyon konusuna ağırlık vermiştir³²⁷.

Bu noktada 2006'da Ukrayna ile Rusya arasında yaşanan gaz krizinden de bahsetmek gerekir. Rusya, 31 Aralık 2009'a kadar yeni fiyat tarifesine geçilmesi gerektiğini aksi takdirde Ukrayna'ya gaz tedarikinin kesileceğini duyurmuştur. Rusya gazın metreküp fiyatını 250 dolardan 450 dolara çıkardığını açıklanmıştır. V. Yuşenko açıklanan bu fiyatı kabul etmemiş ve Ukrayna'dan Avrupa'ya ulaşan Rus gazı için Rusya'ya transit geçiş ücretini arttırmıştır. Her iki ülke yetkililerinin açıklamaları olmuştur ve dönemin Rusya Başbakanı V. Putin, Ukrayna'ya gaz akışını durdurdukları açıklamasında bulunmuştur. Daha sonra 19 Ocak'ta Rusya ve Ukraynalı yetkililerin bir araya geldiği toplantıya dönemin başbakanı Y. Timoşenko katılmış ve 2009'da gaz krizini çözen antlaşmayı imzalamıştır³²⁸.

V. Yuşenko'nun, yönetimde olduğu süre boyunca Rusya'ya karşı politikası değişmemiştir. Çünkü perde arkasında Rusya'nın nihai iki hedefinin olduğu tahmin edilmektedir. Birincisi Ukrayna ile ilişkileri sıkı tutarak kontrol altına almaktır. Bunun yolu ise yönetime gelecek olan siyasetleri desteklemekten geçmektedir. İkincisi ise yeni gelen hükümet ile istenilen düzeyde ilişkilerin kurulmaması durumunda iç dinamiklerin harekete geçmesi sağlanacaktır. Özellikle Ukrayna'nın Doğusu ve Kırım'da ikamet eden Rus azınlığı üzerinden halk ayaklanmalarını organize ederek hem Kırım'ı hem de Ukrayna'nın doğusu ilhak edilecektir. L. Kuçma'dan sonra yönetime gelen V. Yuşenko ile inişli çıkışlı olsa dahi ilişkiler belli bir düzeyde devam etmiştir.

V. Yuşenko'nun Rusya ile ilişkilerinde daha dikkatli olmasının nedeni, hibrit savaşın *Alternatif Yönetim* aşaması ile açıklanabilir. Rusya'nın Ukrayna'nın doğusunda özyönetim veya alternatif hükümet kurma girişimleri olduğu söylenebilir.

3.2.2.2. Viktor Yanukoviç Dönemi Rusya-Ukrayna Yakınlaşması

2006 yılında yapılan parlamento seçimlerinde V. Yuşenko ve Y. Timoşenko'nun birlikte hükümeti kurma çalışmaları sonuç vermemiştir. Diğer taraftan Sosyalist Partisi lideri

³²⁷ Habibe Özdal (b), *Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına: Rus Dış Politikasında Ukrayna*, USAK Yayınları, Haziran-2016, s. 235.

³²⁸ Habibe Özdal (b), *a.g.e.*, s. 236-237.

Aleksandr Moroz Y. Timoşenko ile birlikte koalisyon kurulmasına ve başbakanlık adaylığına sıcak bakmamışlardır. Buna rağmen V. Yanukoviç ve Sosyalist Partisi lideri Aleksandr Moroz görüşmüş ve koalisyon hükümetini kurmuşlardır. Dönemin cumhurbaşkanı olan V. Yuşenko bu şekilde V. Yanukoviç'e başbakanlık görevini siyasi rakibi olmasına rağmen vermek zorunda kalmış ve 2007 yılına kadar başbakanlığı sürdürmüştür. Bu gelişmelerin yaşanması Sosyalist Parti içindeki bir kesimin partiden ayrılmasına ve yeni parti kurmalarına neden olmuştur. Diğer taraftan 2007 yılında dönemin cumhurbaşkanı V. Yuşenko erken seçim açıklaması yapmıştır. Yapılan seçim sonrası Y. Timoşenko başbakan olmuştur³²⁹.

2010 yılında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinde aday olarak V. Yuşenko, Y. Timoşenko ve V. Yanukoviç öne çıkmaktaydılar. Bu üç adaydan Y. Timoşenko ve V. Yanukoviç ikinci tura kalmışlardır. İkinci turda Y. Timoşenko %45,47 oy almış V. Yanukoviç ise %48,95 oy alarak Ukrayna'nın yeni cumhurbaşkanı olmuştur. Y. Timoşenko seçimleri az bir farkla kaybetmiş ve seçimde hile yapıldığını öne sürerek yeniden seçim yapılmasını istemiştir. Fakat bir zaman sonra Y. Timoşenko seçim sonuçlarını kabul etmek zorunda kalmıştır³³⁰. Ukrayna'da yapılan, 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimlerine katılım oranı birinci turda %66,5, iken ikinci turda %69 civarında olmakla beraber genel anlamda düşük bir katılım olmuştur. Diğer yandan Turuncu Devrimde liderlik eden V. Yuşenko, liderliğini Y. Timoşenko'ya ve onun ekibine kaptırmıştır³³¹. V. Yanukoviç'in kazanmasının nedeni, ülkede siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın baş göstermesi gibi AB ve NATO'nun üyelik konularında ağır adım atmasına halkın tepki gösterdiği ifade edilmektedir. Çünkü Batı'nın destekleyeceğini düşünerek Rusya ile savaşa giren Gürcistan destek görememiş ve mesele Güney Osetya'nın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle sonuçlanmıştır.

³²⁹ SPU (Sotsialistiçeskaya partiya Ukrainı), <http://censor.net.ua/tag/2798/spu>, 1.04.2017.

³³⁰ Göktürk Tüysüzöğlu, “**Ukrayna’da Turuncu Devrim’in Sonu**”, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi Sayı 3, Ocak 2011, s. 73.

³³¹ Yalçın Sarıkaya, “**Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi**”, http://www.karam.org.tr/Makaleler/83105678_sarikaya.pdf, Karadeniz Araştırmaları, sayı 25, Bahar 2010.s. 6.

2010 Presidential Elections

Şekil 11: 2010 Yılında Yapılan Cumhurbaşkanlığı Seçim Sonuçları Haritası

Kaynak: Alisa Popova, “*Ukraina: Vostok vs Zapad. İnfografika*”,
<https://www.ridus.ru/news/156382.html>, 01.03.2017.

Diğer taraftan seçim sonuçlarının ardından V. Yanukovic, Ukrayna’nın AB ile sürdürdüğü ilişkilere devam edeceğini ve Ukrayna’nın Avrupa’nın önemli bir parçası olduğu açıklamalarında bulunmuştur³³². 18 Nisan 2011’de, V. Yanukoviç ile Avrupa Komisyonu Başkanı Jose Manuel Barroso’un Kiev’de yaptığı görüşmede, Ukrayna’nın Avrupa Birliği ile Ortaklık Antlaşması’nı 2011 yılının sonuna kadar imzalayabileceği ifade edilmiştir. V. Yanukoviç, serbest pazar bölgesinin kurulması gibi konular dâhil Ukrayna-AB anlaşmasında yapılan bütün görüşmelerin Ukrayna’da olumlu karşılık bulduğunu söylemiştir³³³.

2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında meydana gelen savaştan sonra Rusya’ya bir tepki olarak ortaya çıkan, Avrupa Birliği ile Ortaklık Antlaşması’nı 2009 yılında Polonya’nın Dış İlişkiler Bakanı Radoslawk Sikorski’nin verdiği Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı teklifi İsveç’in desteği ile Doğu Avrupa ülkelerini ve komşuları Avrupa’ya yaklaştırma amacı ile Prag Zirvesi kurulmuştur. Temelde, Avrupa Birliği güvenlik ve

³³² Göktürk Tüysüzöğlu, **a.g.m.**, s. 74.

³³³ Ukrayna, AB ile Ortaklık Anlaşmasını 2011 sonuna kadar imzalamak istiyor,
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ab-ile-ortaklik-anlasmasini-2011-sonuna-kadar-imzalamak-istiyor/91473/>, 15.10.2016.

istikrarının sağlanması, Doğu ülkeleriyle siyasi ve ticari ilişkilerinin yanında güvenlik, ülkelerin bağımsızlığı, serbest ticaretin yaygınlaşması, vize serbestisi ve serbest seyahat mutabakatı hedefleniyordu. AB Doğu Ortaklığı'na ülkelerinin yapacakları politik ve ekonomik reformlar için 800 milyon dolar fon ayrılmıştır³³⁴.

Doğu Ortaklığı programında Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan bulunmaktadır³³⁵. Özetlemek gerekirse AB bu proje ile doğu sınırında iyi ilişkilere sahip ve kendisiyle uyumlu ülkeler istemektedir. Doğu sınırının önemli olması bu ülkelerin Rusya'ya komşu olmalarından kaynaklanmaktadır. Doğu Ortaklığı kapsamında ortaklık için Rusya'ya komşu olmak yetmeyeceği gibi AB'nin yasaları ve mevzuatlarının bu ülkelerde hayata geçirilmesi ön görülmektedir³³⁶.

Kırım'da yerleşik olan Rus Deniz Askeri Üssü 15 Nisan 1994'te dönemin Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin ve Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kravçuk arasında, Ukrayna Deniz Kuvvetleri ve Rusya Karadeniz Filosu'nun ayrılmasını içeren aşamalı çözümü için antlaşma imzalanmıştır. 9 Haziran 1995'de Soçi'de bir araya gelen B. Yeltsin ve Ukrayna'nın yeni Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma, Ukrayna Deniz Kuvvetleri ve Rusya Karadeniz Filosu'nun tamamen ayrılma temeline dayanan antlaşmayı imzalamıştır. 28 Mayıs 1997'de Kiev'de gerçekleşen görüşmede, Rusya ve Ukrayna yönetimi üç antlaşmaya imza atmıştır³³⁷.

1. Rusya Karadeniz Filosu'nun şartları ve statüsü hakkına yer verilmiştir.

Kırım'da, Rusya'nın kullanacağı arazi, altyapı ve deniz imza tarihinden itibaren 20 yıla/2017 yılına kadar uzatılmıştır.

2. Ukrayna topraklarında bulunan Rusya Karadeniz Filosu arasındaki karşılıklı ilişkiler ve ödemeler içerir.

³³⁴ Abdulmelik Alkan, "Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı Etki ve Denge Alanları", <http://www.kasem.org/avrupa-birligi-dogu-ortakligi-etki-ve-denge-alanlari/>, 20.09.2016.

³³⁵ AB'nin Doğu Ortaklığı Programı, <http://tr.euronews.com/2013/11/28/ab-nin-dogu-ortakligi-programi>, 20.09.2016.

³³⁶ Mühdan Sağlam, "Ukrayna Soğuşunda Güç Savaşımı", <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/518/ukrayna-sogugunda-guc-savasimi#.WBYLV1SLS00>, 21.09.2016.

³³⁷ Çernomorskiy flot "Spravka", <https://ria.ru/spravka/20100513/233518680.html>, 13.05.2016.

Rusya Karadeniz Filosu'nun ayrılma aşamasında, elinde kalan gemilerin telafisi için Ukrayna'ya 526,509 milyon dolar ödeme yapacağı belirtilmiştir. Bunun yanında antlaşmada 1998 yılından itibaren Rusya Karadeniz Filosu için yıllık 95,75 milyon dolar ödeneceği belirtilmiştir.

3. Karadeniz Filosu'nun ayrılış parametreleri.

Antlaşmanın süresi 20 yıldır. İmzalanan antlaşmaya göre Ukrayna, Sivastopol'e yabancı, Rus donanma tesisleri, 31 test merkezi, muhafız havaalanı, Yalta, Sudak ve Kırım'da askeri sanatoryum kurulmasını ve en fazla 25 bin personel bulundurmasını kabul etmiştir. 24 Mart 1999 yılında Ukrayna Verhovnaya Rada onaylamıştır, 18 Haziran 1999 yılında Rusya parlamentosu onaylamıştır³³⁸.

2010'da seçimi kazan V. Yanukoviç, Rusya-Ukrayna arasındaki soğuk rüzgârı yumuşatmaya başlamıştır. Nisan 2010'da V. Yanukoviç ve D. Medvedev Harkov'da bir araya gelerek antlaşmanın son yıllarına gelindiğinden Rus Deniz Üssü'nün süresinin 25 yıl daha, yani 2042'ye kadar uzatılması için imzalar atılmıştır. Eğer bu tarihe kadar iki taraf herhangi bir karşılık vermez ise otomatik olarak 5 yıl daha uzatılmış sayılacak, 2047'ye kadar devam edecektir. Bunun karşılığında Rusya enerji alanında %30'a varan indirim yapacağını söylemiştir³³⁹. İmzaların atılmasıyla muhalefet kanadında olan V. Yuşenko ve Y. Timoşenko tepki göstermişlerdir. Hatta V. Yanukoviç'i ülkeyi satmakla suçlamışlardır. Fakat gösterilen tepkilere rağmen 450 sandalyeli parlamentoda 236 milletvekilinin desteklemesiyle yasalaşmıştır³⁴⁰.

V. Yanukoviç Batı ile olan ilişkilerin sürdürüleceği mesajını verirken diğer taraftan da Rusya ile olan bağı kuvvetlendirme peşindeydi. Fakat 2013'te meydana gelen olaylarda AB ve NATO'nun Rusya'ya yaklaşmasının kırmızı çizgi olduğunu ifade eden Rusya, Ukrayna ile iplerini tamamen koparmıştır. Rusya Kırım'ı ve Doğu Ukrayna'yı işgal ve ilhak etmesi gibi tehlikeli seçeneği masaya koymuştur.

³³⁸ a.g.m.

³³⁹ Sergey Romaşenko, “*Çernomorskiy flot RF ostanetsya v Krimu do 2042 goda*”, <http://www.dw.com/ru/черноморский-флот-рф-останется-в-крыму-до-2042-года/a-5490289>, 21.04.2010. bk. <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1069216-ukraina-i-rossiya-prodlili-srok-prebyvaniya-chf-rf-v-krymu-na-25-let>, 2017.

³⁴⁰ Göktürk Tüysüzöğlu, a.g.m., s. 74.

3.2.3. Sorunun Ortaya Çıkışı: Kiev Olayları

2010'da başkanlık ve 2012'de ise parlamento seçimleri olan Ukrayna'da bazı gerginlikler olmasına rağmen Kasım 2013'e kadar ılımlı ortam bulunmaktaydı. 21 Kasım 2013'te Ukrayna hükümeti Avrupa Birliği ile Ortaklık Antlaşması'nı imzalamayı reddetmiş, Kiev'de küçük çaplı protestoların başlamasına neden olmuştur. 30 Kasım 2013'te güvenlik güçleri göstericileri dağıtmak için aşırı kuvvet kullanmış ve bu aşırı şiddete tepki gösteren halkın giderek destek vermesiyle olayların, Kiev dışındaki şehirlere de sıçramasına neden olunmuştur³⁴¹.

21 Kasım 2013'de başlayan protestolardaki asıl talep, AB ile Ortaklık Anlaşması'nın imzalanmasıydı. Aralık 2013'te V. Yanukoviç ile V. Putin arasında devlet tahvili alımına dayanan 15 milyar dolar değerinde ekonomik yardım ve doğalgazda indirim antlaşması imzalandı. 16 Ocak 2014'te Ukrayna Parlamentosu'nda vergi düzenlemeleri, protesto, gösteri yasasını ve başka düzenlemeleri içeren torba yasası geçirilmesiyle ikinci dalga protestolar başlamış oldu³⁴². Bunun yanında bin metreküp doğal gazın fiyatını 400 dolardan 285.5 dolara indirmiştir. V. Yanukoviç yönetimine desteklerini sürdüreceğini de ifade etmiştir³⁴³.

2004'te "Turuncu Devrim" ve 2013'te yaşanan olaylar, Kiev'in Bağımsızlık Meydanı'nda meydana gelmiştir. Her iki gelişmenin simgesi olan yerin adı "Bağımsızlık Meydanı" veya Ukraynaca "Maydan Nezalejnosti" olarak geçer. 2013'te patlak veren olaylarda bu meydan 'İkinci Maydan' veya 'Euro Maydan' adını almıştır³⁴⁴. Bu olaylar karşısında V. Putin, 3 Aralık 2013'te yaptığı basın toplantısında şunları söylemiştir: *"Ukrayna'da yaşananlar devrimden çok taşkınlıkları anımsatıyor. Bence, AB ile Ortaklık Antlaşması ile pek ilgisi yok. Muhalefet mevcut hükümeti sallandırmaya çalışıyor. Çok iyi organize edilmiş olaylar. Bu olaylar 2015'te yapılacak seçimler için hazırlanmıştı"*. Olayların kontrolden çıkmaya başlamasıyla hükümet

³⁴¹ Oktay Bingöl, "Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörülleri", Karadeniz Araştırmaları, Yaz 2014, Sayı 41, s. 16.

³⁴² H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, "Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu", Uluslararası Stratejik Araştırmaları Kurumu, Analiz N: 28, Mart 2014, s. 3.

³⁴³ Ufuk Cerrah, "Ukrayna Krizinin Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkileri", http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-386-2014122955guvenlik_kongresi_bildirileri-50.pdf, 2014, s. 833.

³⁴⁴ Deniz Berktaş (a), "Ukrayna'da yeni devrim tartışmaları", <http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ukraynada-yeni-devrim-tartismalari>, 24.11.2014.

karşıtları ile güvenlik güçleri arasında çıkan çatışmalarda yüzden fazla insan yaşamını yitirmiştir³⁴⁵.

Rusya ve eski SSCB bölgesi uzmanı olan ABD Dış İşleri Bakan Yardımcısı Viktoriya Nuland, Avrupa ve Avrasya arasındaki sorunların çözümü konusunda görevlendirilmiş yetkilidir. Asıl görevi Ukrayna ile AB arasındaki serbest ticaret antlaşması ve siyasi ortaklık çalışmalarını sonuçlandırmaktır. V. Nuland 5 Aralık 2013'te yaptığı Kiev ziyaretinde ABD, Ukrayna'da Avrupa ile yakınlaşmak isteyen herkesi destekleyeceğini vurgulamıştır. Buradan sonra Moskova ziyaret ederek Kiev'deki kullandığı bu ifadeleri tekrar etmiştir. Moskova'dan tekrar Kiev'e gelen V. Nuland muhalefet liderleri "Udar Partisi" lideri V. Kliçko, "Batkivşina Partisi" lideri Arseni Yatsenyuk ve "Svoboda Partisi" lideri Oleg Tyagniboka ile görüşmelerde bulunmuştur³⁴⁶. V. Nuland'ın ve senatör John McCain'in yönetimine karşı gösterilere de katılmıştır. Sonradan V. Nuland'ın, V. Yanukoviç sonrası A. Yatsenyuk'un başbakan olmasını istediği ses kayıtlarının ortaya çıkmasıyla Batı'nın bu süreçte yaşanan gelişmelere müdahalesi olduğunu göstermiştir³⁴⁷. Bu temasların nedensiz olmadığını ve Ukrayna meselesinde ABD'nin göz ardı edilemeyeceği gündeme getirilmiştir.

AB ve Rusya'nın arabuluculuk girişimi ile hükümet ve muhalefet arasında 21 Şubat 2014 tarihinde antlaşma sağlanmıştır. Bu antlaşmada Almanya, Fransa ve Polonya Dışişleri Bakanlığı yetkililerinin de imzası bulunmaktadır. Anlaşmanın şartlarında yeni düzenlemeler yapılacak, her iki taraf bu antlaşmanın hayata geçene kadar güç kullanmayacak ve ölümle sonuçlanan bazı vakalar AB'nin katılımı ile araştırılacaktır. İlerleyen süreçte görüldü ki yapılan anlaşma sonuçsuz kalmış ve gösteriler devam etmiştir³⁴⁸. V. Yanukoviç Ukrayna parlamentosu tarafından görevinden azledilmiş ve 22 Şubat 2014 tarihinde Batkivşina (Anavatan Partisi) mensubu olan Aleksandr Turçinov'u meclis başkanlığına seçilmiştir. Batkivşina (Anavatan Partisi) lideri olan Arseni

³⁴⁵ M. Seyfettin Erol (b), **a.g.m.**, s. 4-5.

³⁴⁶ Dmitriy Sedov, "*SSA berut riçaga «yevrointegratsii» Ukraini v svoi ruki*", <http://www.fondsk.ru/news/2013/12/11/usa-berut-rychagi-evrointegratsii-ukrainy-v-svoi-ruki-24537.html>, 21.02.2017.

³⁴⁷ Habibe Özdal (a), **a.g.m.**, s. 92.

³⁴⁸ Hatem Cabbarlı, "**Batı-Rusya Karşılaşmasında Ukrayna Faktörü**", <http://politikaakademisi.org/2014/12/12/bati-rusya-karsilasmasinda-ukrayna-faktoru/>, 12.12.2014.

Yatsenyuk 450 milletvekilinden 371'nin oyunu almış ve Ukrayna'nın Başbakanı seçilerek 25 Mayıs 2014 tarihine kadar geçici hükümeti kurmuştur³⁴⁹.

V. Yanukoviç'in görevden alınmasıyla Kiev'den önce Harkov'a kaçmış daha sonra da Rusya'ya sığınmıştır. Akabinde Rusya, Ukrayna'daki durumun kötüleşmesiyle mevcut durumun analizi için Ukrayna Büyükelçisini geri çekmiştir.³⁵⁰ 26 Şubat 2014 yılında V. Putin Başkomutan sıfatıyla Ukrayna sınırında askerî tatbikat için emir vermiş ve 1200 askeri araç, 880 adet tank, 90 savaş uçağı, 120'den fazla helikopter ve 150 bin asker ile gövde gösterisi yapmıştır³⁵¹.

A. Yatsenyuk'un Başbakan olduğu geçici hükümetin Azınlık Dilleri Yasası'nı iptal etmesiyle Rusça resmi dil olmaktan çıkarılmıştır. Bu gelişmelerin akabinde Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde Rusya yanlısı gösteriler başlamıştır. İşte söz konusu bu gösteriler, Moskova'nın askeri müdahalesini de beraberinde getirmiştir³⁵². 25 Mayıs 2014 tarihinde yapılan devlet başkanlığı seçimini Petro Poreşenko kazanmıştır. Diğer taraftan seçimler ülkenin doğusu ve güneyi ile birlikte Kırım'da yapılamamıştır³⁵³.

Ukrayna parlamentosundaki büyük partiler. 1. Batkivşina (Anavatan Partisi), Yuliya Timoşenko öncülüğünde kurulan, Ukrayna'nın batısından ve Orta kesiminden destek alan, milliyetçiliğinin ağırlıklı olduğu ve parlamentoda 86 sandalyesi bulunan partidir. Batkivşina mensubu olan Aleksandr Turçinov'u meclis başkanlığına seçilmiştir. Batkivşina lideri olan Arseni Yatsenyuk Başbakan olmuştur. Genelde Rusya'ya karşı bağımlılıktan kurtulmak için AB ile ilişkileri geliştirmekten yana tavır sergilemektedir. 2. Bölgeler Partisi, V. Yanikoviç'in mensubu olduğu partidir. En çok desteği Ukrayna'nın doğusundan alan ve Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulmasından yana olan 450 sandalyeli mecliste, 77 sandalyeye sahiptir. 3. UDAR-Ukrayna Demokratik İttifakı Partisi ağır sıklet boks şampiyonu Vitali Kliçko tarafından kurulmuştur ve parlamentoda 41 sandalyesi vardır. 4. Özgürlük Partisi, 1991 yılında kurulan Ukrayna

³⁴⁹ Giray Saynur Derman ve Y. Ongarova, “**Ukrayna’da Siyasi Kriz**”, Karadeniz Araştırmaları, Yaz 2014, Sayı 42, s. 18-19.

³⁵⁰ Rusya, Ukrayna Büyükelçisi'ni Moskova'ya çağırdı, <http://www.hurriyet.com.tr/rusya-ukrayna-buyukelcisini-moskovaya-cagirdi-25878170>, 14.02.2014.

³⁵¹ UNIAN Haber Ajansı, “**Putin prikazal otvesti voyska, uçastvovavşije v uşeniyah na granitse s Ukrainov**”, <https://www.unian.net/politics/919345-putin-prikazal-otvesti-voyska-uchastvovavshie-v-ucheniyah-na-granitse-s-ukrainoy.html>, 11.02.2017.

³⁵² H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 7.

³⁵³ Ufuk Cerrah, **a.g.m.**, s. 832-833.

Sosyal Milliyetçi Partisi'nin 2004 yılında isim değişikliğine gidilmiş ve Oleg Tyagnibok liderliğinde Özgürlük Partisi adını almıştır. Mecliste 35 sandalyeye sahiptir. 5. Komünist Parti lideri Petr Simonenko Ukrayna'nın doğu kesiminden ve yaşlı nüfustan destek almaktadır. Doğal olarak Rusya ile daha yakın ilişkiler kurulmasından yanadır ve parlamentoda 23 sandalyesi olan partidir. 6. Litvin Bloku (Halk Partisi), Vladimir Litvin tarafından kurulmuş milliyetçi bir partidir ve Ukrayna'nın batı kesiminden destek almaktadır. Parlamentoda 20 sandalyesi vardır³⁵⁴.

Ukrayna'da başlayan krizin geldiği aşamada ülke içinde bir hesaplaşma veya demokrasi arayışı izlenimi taşıdığı söylenebilir. Süreç ilerledikçe olayların yaşanmasıyla ülkede bölünme senaryoları gündeme gelmeye başlamıştır. Şöyle ki Katolik kesimin yaşadığı Batı Ukrayna ile Ortodoks kesimin yaşadığı Doğu Ukrayna şeklide bölüneceği ifade ediliyordu. Fakat yaşanan kriz Kırım'ın ilhak edilmesiyle uluslararası gündeme oturmuştur.³⁵⁵

17 Aralık 2013'te Moskova'da bir araya gelen V. Yanukoviç ile V. Putin arasında 15 milyar dolarlık ekonomik yardım, kredi olmak üzere yaklaşık 14 alanda iş birliği anlaşmalarına imzalar atılacağı gündeme gelmişti³⁵⁶. Diğer önemli gelişme ise Ukrayna'ya 400 dolardan satılan gazın metreküp fiyatı 268 dolara çekilmiş ve 1 Ocak 2014 tarihinden itibaren 2019 yılına kadar geçerli olan antlaşma imzalanmıştı³⁵⁷. Krizin tırmanmasıyla Başbakan D. Medvedev Ukrayna'ya yapılan ekonomik yardım paketinin askıya alındığını ve doğal gazda varılan indirimin tekrardan revize edileceğini açıklamıştır³⁵⁸.

3 Mart 2014'te BM Güvenlik Konseyindeki oturumda Ukrayna durumu ile ilgili konuşan Rusya BM Temsilcisi Vitaliy İvanoviç Çurkin'e göre, "Ukrayna

³⁵⁴ Steven Woehrel, "Ukraine: Current Issues and U.S. Policy", USA Congressional Research Service (CRS) Report RL33460, May 2011, s. 3. bk. <http://tass.ru/info/1406095>, 11.02.2017.

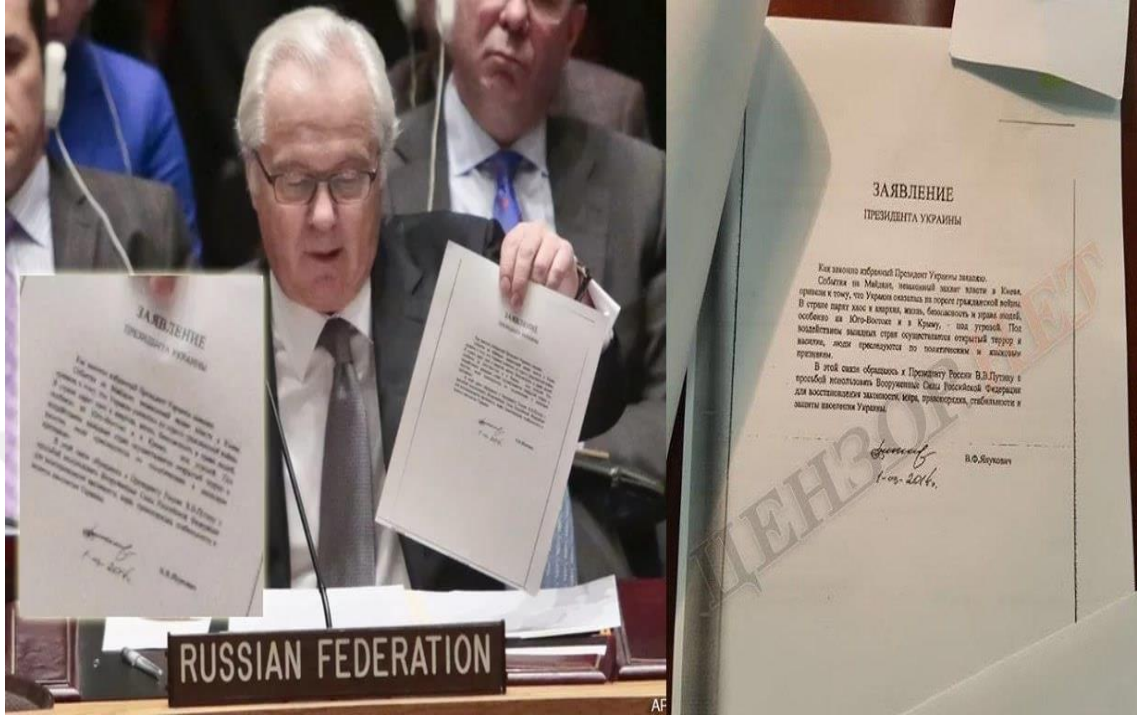
³⁵⁵ M. Seyfettin Erol (b), "Ukrayna-Kırım Krizi Ya Da "İkinci Yalta Süreci", http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf, Karadeniz Araştırmaları, Bahar 2014, Sayı 41, s. 2.

³⁵⁶ Tatyana Silina, "Dve şagi nalevo, dve şagi napravo", <http://gazeta.zn.ua/internal/dve-shagi-nalevo-dve-shagi-napravo-.html>, 13.12.2013.

³⁵⁷ Putin obeşayet Ukraine skidki na gaz i 15 mlrd. dollarov, http://www.bbc.com/russian/russia/2013/12/131217_yanukovych_russia_negotiations, 17.12.2013.

³⁵⁸ H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 5.

Cumhurbaşkanı V. Yanukoviç resmi mektup ile Ukrayna’da meydana gelen olaylardan dolayı Rusya’nın Ukrayna’ya müdahale etmesini istemiştir” ifadelerini kullanmıştır³⁵⁹.

Şekil 12: V. Yanukoviç’in Yazdığı İdda Edilen Mektup

Kaynak: Yuriy Vişnevskiy, a.g.m. bk.: <http://eduard-456.livejournal.com/800161.html>, 2017.

04 Mart 2014’te V. Putin’in Kremlin’de yaptığı basın toplantısı notları şöyledir:

“Moskova ve Ukrayna arasında imzalanan uluslararası anlaşma özelde Budapeşte’de imzalanan memorandum gereği nükleer silahları teslim etme karşılığında biz Ukrayna egemenliğine saygı duyuyoruz. Eğer bu bir devrim ise demek yeni bir devlet kurulmuştur. O zaman biz yeni kurulan bu yeni devlet ile herhangi bir belge imzalamadık. Bizim yaptıklarımızın sık sık yasadışı olduğu ifade ediliyor. O zaman ben onlara şu soruyu soruyorum: Sizin yaptıklarınızın hepsi yasal mı? Evet diyorlar. O zaman ABD’nin Afganistan’da, Irak’ta ve Libya’da yaptıklarını hatırlatmakta fayda var. Ukrayna’ya Rus birliklerinin girdiğini kabul etmiyoruz; oradaki askeri kıyafetli kişiler yerel savunma güçleridir. Biz V. Yanukoviç’i şu an bir gücü

³⁵⁹ Yuriy Vişnevskiy, “*Fatalnoye pismo., Poçemu Putinu iz-za Yanukoviça prişlos ubit Çurkina*”, <http://www.dsnews.ua/politics/fatalnoe-pismo-chto-takogo-v-obrashchenii-yanukovicha-k-putinu--20032017100000>, 20.03.2017. bk. <http://eduard-456.livejournal.com/800161.html>, 2017.

olmasa da Ukrayna'nın meşru cumhurbaşkanı olarak görüyoruz. Eğer bu kanunsuzluk Ukrayna'nın Doğu bölgelerinde yaşanmaya başlarsa ve insanlar bizden yardım isterse onlara yardımcı olacağız. Çünkü meşru cumhurbaşkanının resmi bir talebi oldu ve buna karşılık vermenin de meşru olduğunu düşünüyoruz”³⁶⁰.

Bir zaman sonra Rusya'nın ileri sürdüğü sözde V. Yanukoviç'in Ukrayna'ya müdahale talebinin yalan olduğu ortaya çıkmıştır. Öncelikle Ukrayna eski Cumhurbaşkanı V. Yanukoviç gazetecilere verdiği demeçte “Ben Ukrayna içinde meydana gelen olaylara Rusya'nın askeri müdahalede bulunmasını istemedim. Beni suçlayanlar yalan söylüyor. Benim böyle bir mektup yazmadığımı araştırdığınızda sizler de göreceksiniz” ifadelerini kullanmıştır³⁶¹.

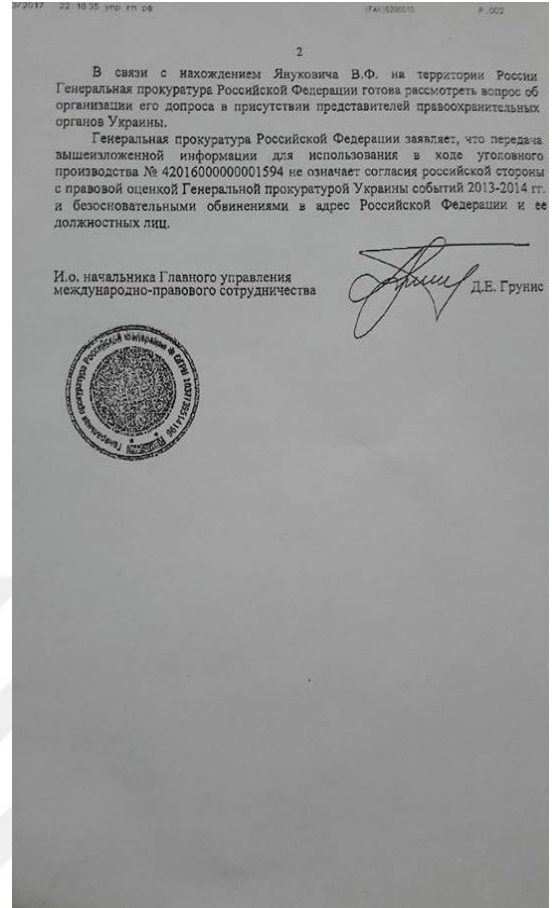
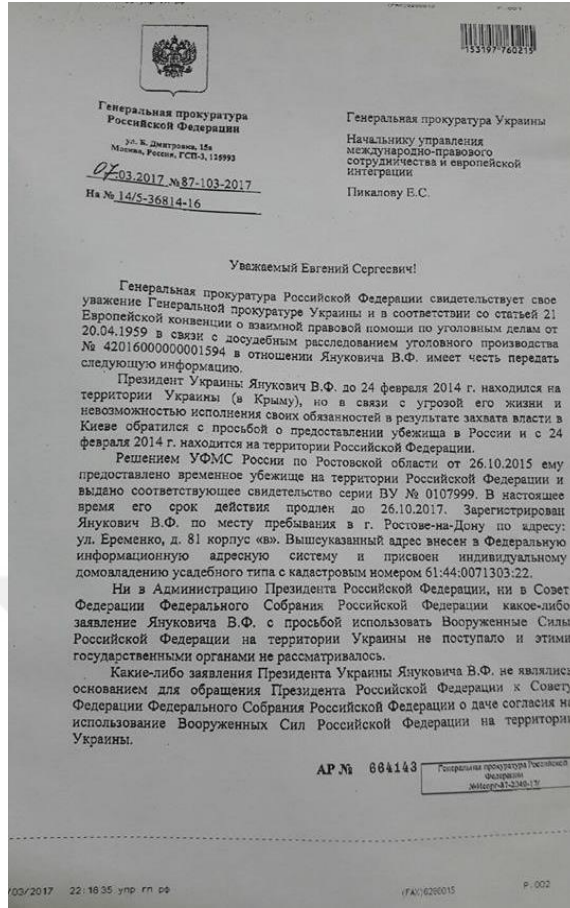
Diğer taraftan Ukrayna Başsavcısı Yuriy Litsenko, Rusya Federasyonu Başsavcısından gelen mektubu/belgeyi yayınlamıştır. Belgede şöyle diyor: “İddia edildiği gibi ne Rusya Cumhurbaşkanlığı idaresi ne de Federal Meclis Konseyi V. Yanukoviç tarafından Ukrayna topraklarına askeri müdahale yapılmasını istediğine dair mektup ulaşmamıştır” açıklamasını yapmıştır³⁶². Aynı şekilde V. Putin'in sözcüsü Dmitriy Peskov Cumhurbaşkanlığı'na “Söz konusu resmi bir mektup ile müracaat kaydını yapmadığını”; gazetecilerin BM Temsilcisi V. Çurkin'in BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı konuşmayı hatırlattığında ise “Ben bilmiyorum” cevabını vermiştir³⁶³.

³⁶⁰ Kremlin, Vladimir Putin otvetil na voprosı jurnalistov o situatsii na Ukraine, <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>, 04.03.2014.

³⁶¹ Youtube web sayfası, Sovpadeniye? Ne dumayu! Syujet s pismom Yanukoviça. Radi čego bıl ubit Çurkin?, https://www.youtube.com/watch?v=nPaQR5XNC_4, 18.03.2017.

³⁶² Lutsenko opublikoval ofitsialnoye pismo prokuraturı RFo tom, čto Ynukoviç ne prosil vvodit rossiyskuyu armiyu v Ukrainu. Dokument, http://censor.net.ua/news/431354/lutsenko_opublikoval_ofitsialnoe_pismo_prokuratury_rf_o_tom_çto_yanukovich_ne_prosil_vvodit_rossiyiskuyu, 9.03.2017.

³⁶³ Fatalnoye Pismo. Poçemu Putinu İz-Za Yanukoviça Prişlos Ubit Çurkina, <http://www.dsnews.ua/politics/fatalnoe-pismo-çto-takogo-v-obrashchenii-yanukovicha-k-putinu--20032017100000>, 20.03.2017.

Şekil 13: Rusya Federasyonu Başsavcısından Gelen Mektup/Belge

Kaynak: http://censor.net.ua/news/431354/lutsenko_opublikoval_ofitsialnoe_pismo_prokuratury_rf_o_to_m_cho_yanukovich_ne_posil_vvodit_rossiyiskuyu, 09.03.2017.

V. Putin'in ileri sürdüğü gerekçeler ile algı oluşturarak kendilerine göre meşru zemin oluşturmak; diğer taraftan Kırım'a müdahalede ilk tepkileri etkisiz hale getirmek için bu mektup kullanılmıştır. Hem Rus yetkililerin hem de resmen müracaat ettiğini ileri sürdükleri V. Yanukoviç bile, V. Putin'i ve bu görüşü savunanları yalanlamıştır.

Bu gelişmeler ve yapılan açıklamalar analiz edilirse, bu aşamanın hibrit savaş aşamalarından *Sıfır veya Gizli Aşama: Psikolojik ve Propaganda Evresi* olduğu söylenebilir. Çünkü bu açıklamalarla beraber hedef ülkeye yani Ukrayna'ya silahlı müdahalenin zorunlu olduğu algısı yayılarak, psikolojik hazırlığın tamamlanması hedeflenmiştir. Bu şekilde hedef ülke toplumunun direncini zayıflatırken aynı zamanda etnik Rus yanlısı grupları daha sonraki aşamalarda yanlarına çekebilmek için hazırlığın yapılması hedeflenmiştir. Diğer taraftan dünya kamuoyu önünde Rusya'nın müdahalesinin meşru sayılmasına zemin hazırlamıştır.

27 Şubat 2014'te üniformalı ve silahlı kişiler hem Kırım Parlamentosu'nu hem de Başbakanlık binasını ele geçirmişlerdir. Bu silahlı grubun baskısı altında toplanan parlamento referandum yapmak için 25 Mayıs'ı duyurmuşlardır. İlerleyen günlerde Kırım Parlamentosu'nda Rus etnik kökenli milletvekillerinin bulunduğu oturumda Kırım'ın yeni başbakanı seçilen Rus Birliği Partisi Başkanı Sergey Aksenov, referandum tarihinin 30 Mart'a çekildiğini açıklamıştır. Daha sonra referandum 16 Mart 2014 tarihine çekilmiştir³⁶⁴.

16 Mart 2014'te yapılması planlanan referandumda sorulacak iki soru bulunmaktadır: 1. "Rus vatandaşı olmak suretiyle Rusya Federasyonu'na katılmayı destekliyor musunuz?" 2. "1992 Anayasası'na dönülmesi suretiyle Kırım'ın eski statüsünü kazanmasını destekliyor musunuz?". 1992 Anayasası'nda göze çarpan en önemli husus Kırım'ın "Kırım Cumhuriyeti" adı altında kendi bütçesini ve mülkiyetlerini yönetme hakkı bulunmasıdır. Başka ülkeler ile ilişkilerini bağımsız sürdürebilecek, Ukrayna'ya antlaşma ve sözleşmelerle bağlı olacak; fakat devlet statüsünde bir bölge olacaktır. Burada yapılması istenen, referandumu Kiev tarafı tanımasa da, Kırım'da yapılması açıklanan referandumda sorulacak sorulara bakılırsa, Kırım ya Rusya'ya bağlanacak ya da daha geniş yetki elde edecek³⁶⁵.

Referandumun yapılacağı açıklamalarının yapılmasıyla hibrit savaşın *İstikrarsızlık Aşaması/Resim Savaşı* aşamasına geçilmiştir. Burada hem Batı medyasında hem de Rus medyasında belirli bir resmin oluşması hedeflenmiştir. Meşru hükümetin ülke genelinde kontrolü sağlamada yetersiz kaldığı imajı oluşturulmuştur.

Rusya Federasyonu Federal Meclis Konseyi 1 Mart 2014 tarihli N 48-SF Moskova Şehri, "Rusya Federasyonu Silahlı Kuvvetlerin Ukrayna toprakları içinde kullanımına dair karar"³⁶⁶ çıkarılmış ve resmîyet kazandırılmıştır. Rusya'nın aldığı bu kararlar birlikte hibrit savaşın bir sonraki *Sivil Direniş* aşamasına geçilmiştir. Bölgede baskı

³⁶⁴ H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 6.

bk. <https://lenta.ru/news/2014/03/17/crimea1/>, 11.01.2017.

³⁶⁵ H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 6.

³⁶⁶ Postanpvlenniye Soveta Federatsii Federalnogo Sobraniya Rossiyskoy Fedefatsii ot 1 Maya 2014 g. N 48-SF g. Moskva "Ob ispolzovanii Voorujennih Sil Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukraini", <https://rg.ru/2014/03/05/voyska-dok.html>, 5.03.2014.

altında olan nüfusun varlığını öne sürerek etnik Ruslardan oluşan grupların desteklenmesi ve öz savunma birliklerinin oluşumunu desteklemesi söz konusu olabilir.

5 Mart 2014 yılında Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey Lavrov, ABD Dış İşleri Bakanı John Kerry ve İngiltere, Fransa ve Almanya Dış İşleri Bakanları Paris Uluslararası Konferansı'nda bir araya gelmiştir. Burada açıklamalarda bulunan J. Kerry “Biz Ukrayna'nın egemenliğine ve toprak bütünlüğünün ihlal edilmesine izin vermeyiz” demiştir³⁶⁷. Bu açıklamaların ne denli kararlı ve etkili olup olmadığı sürecin ilerlemesi ile ortaya çıkmıştır. Rusya hiçbir beyana aldırış etmeden Kırım'ı ilhak etmiştir. Buna karşılık Batı dünyası bazı yaptırımlarda bulunmuştur; ancak caydırıcı olamamıştır. Rusya askeri kartını masaya koymuştur; ama Batı bunun karşısında ekonomik yaptırımlar ile geçiştirmeye çalışmıştır. Rus medyası, ABD'nin asıl amacının AB ülkelerini Rusya ile savaşa sokmak istediği iddiasında bulunmuştur. Bu teze göre, ABD öncelikle Rus ekonomisinin çökertilmesini ve diğer taraftan AB'yi tekrar kontrol altına almayı hedeflediğini savunmuştur.

Şekil 14: 16 Mart 2014 Kırım Referandumu Propagandası

Kaynak: Tançenko Alyena, “*V rosii nazvali nastayaşie rezultatı referendumu v*

³⁶⁷ Dcon Kerri: mı zaşitim suverenitet Ukraini,
http://www.bbc.com/russian/international/2014/03/140305_us_eu_russia_ukr_wrap, 6.03.2014.

Kırmu”, <http://iz.com.ua/ukraina/40397-v-rossii-nazvali-nastoyaschie-rezultaty-referenduma-v-krymu.html>, 25.02.2017.

2014’te Ukrayna’da meydana gelen karışıklıkları fırsata çeviren Rusya, Kırım’ı ilhak etmiştir. Kırım Türklerinin çoğunluğu referanduma katılmama kararı almasına rağmen Rusya alınan bu tarz kararlara aldırış etmeden referanduma gitmiştir. Rusya’nın referanduma katılım oranının %83,1 olduğu ve bunların %96,7’sinin Rusya’ya katılma yönünde oy kullandıklarını açıklanmıştır³⁶⁸. Bölgesel olarak Kırım %96,77, Sivastopol şehri ise %95,6 oranında katılıma evet demiştir³⁶⁹. Mustafa Abdulcemil Kırımoglu BM Güvenlik Konseyi’nde yaptığı konuşmasında, Kırım’da yapılan referandumda katılım oranının Rusya’nın açıkladığı gibi %82 olmadığını savunmuştur. Aslında Kırım’ın genelinde katılım oranı %32,4-34,2 arasındadır³⁷⁰. BDT’de yaşayan etnik Rus toplumunun, Rusya’nın izlediği yakın çevre politikasına ve ikili ilişkilerine önemli katkı sağladığı söylenebilir.

Referandumdan sonra Kırım Türklerinin haklarının ve hayat standartlarının iyileştirilmesi için çalışma başlatılmış ve bu kapsamda Rusça ve Ukraynacanın yanında Kırım Türkçesi’nin de üçüncü resmî dili olarak ilan edilmiştir. Kırım Türkleri’nin din ve kültürünün korunmasına karar verilmiştir. Kırım yerel makamları ve hükümeti yönetme görevi için %20 oranın Kırım Türklerine ayrıldığını ilan etmişlerdir³⁷¹. Ukrayna’da başlayan gösteriler Kırım’a sıçramış ve referandum kararının alınmasıyla ülkedeki kriz bu bölge üzerinden okunmaya başlanmıştır³⁷².

Gayriresmî Türk Heyeti’nin³⁷³ 2015’te hazırladığı Kırım raporunda şöyle deniyor: Kırım’ın ilhakından sonra yayınlanan yeni anayasasının 10. maddesinde resmi dillerin

³⁶⁸ Yevgeniy Biyatov, “*Referendum v Kırmu o statute avtonomii (2014)*”, <https://ria.ru/spravka/20160316/1389995767.html>, 9.0 1.2017.

³⁶⁹ Alen Jyuppe vıstupil za provedeniye novogo referenduma po Kırmu pod mejdunarodnim kontrolem, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3812922>, 9.01.2017.

³⁷⁰ Andrey İllarinov, “*Proval Kırmskogo okkupenduma*”, <http://echo.msk.ru/blog/aillar/1292062-echo/>, 8.01.2017. bk. <http://www.segodnya.ua/regions/krym/dzhemilev-v-nyu-yorke-nazval-referendum-cinichnym-i-absurdnym-509020.html>, <https://haqqin.az/news/19557>, 8.01.2017.

³⁷¹ M. Akif Kireççi ve Selim Tezcan, **a.g.e.**, s. 57.

³⁷² H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 5-6.

³⁷³ Ağırlıklı olarak akademisyenlerden oluşan, iş dünyası ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin de içinde bulunduğu Gayriresmî Türk Heyeti Kırım Türklerinin durumunu incelemek üzere Rusya’nın kontrolü altında bulunan Kırım’a gitmişlerdir. Heyet, Kırım yetkilileri, KTMM yetkilileri, Kırım Müftülüğü, medya kuruluşları, eğitim kurumları ve Kırım Türkleri ile görüşmeler yapmış, bunun yanında farklı toplumsal çevrelerle bir araya gelerek görüşlerini dikkate almıştır. Kırım’a gönderilen Gayriresmî

Rusça, Ukraynaca ve Kırım Tatarca olduğu eklenmiştir³⁷⁴. Fakat eğitim alanında bunun uygulamaya yansımada büyük sıkıntıların olduğu ve özellikle Kırım Tatarca'sına yeteri kadar yer verilmediği görülmüştür. Aslında eğitimdeki sorunların Kırım Tatar Millî Mektepleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. 1989 yılının sonuna doğru Kırım yarımadasında kurulmuş olan Millî Mektepler, genelde Kırım Tatarlarının tercih ettiği ve Kırım Tatarca'sına ağırlık veren okullar olmuştur. Esasen bu mekteplerin mevcut öğrenci sayısına göre 200 okul olması gerektiğini ifade eden raporda, ne yazık ki şu anki okul sayısının 15 olduğu vurgulanmıştır³⁷⁵.

Sezai Özçelik, Kırım'ın ilhakı ile ilgili şu ifadeleri kullanmıştır:

“2014 Kırım'ın İşgali, Kırım Tatarlarının tarihsel süreçte yaşadıkları dördüncü travmadır. İlk travma, 1783'te Kırım'ın Çarlık Rusyası tarafından ilhak edilmesidir. İkinci travma, 1917'de kurulan Kırım Halk Cumhuriyeti'nin Bolşevik Kızıl Ordu tarafından ortadan kaldırılmasıdır. Üçüncü travma belki de Kırım Tatarlarının kimliklerinin oluşmasında önemli bir yere sahip olan 1944 Sürgünü'dür. Dördüncü travma ise 2014'te Kırım'ın uluslararası hukuku hiçe sayılarak işgal edilmesidir. Tarihin derinliklerinden gelen düşmanlıklar yanında mutlak tek kişi hâkimiyeti, Rus imparatorluğu hayalleri, İslamafobi gibi etkenler ile de baş etmek zorunda kalmaktadır. Putin, 21. yüzyılın “Yeni Çarı” olarak görülmektedir”³⁷⁶.

Türk Heyeti Üyeleri (26-30 Nisan 2015) Prof. Dr. Zafer Üskül (Heyet Başkanı) (TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu eski Başkanı- Öğretim Üyesi), Prof. Dr. Ayşegül Aydingün (ODTÜ), Prof. Dr. Abdullah Gündoğdu (Ankara Üniversitesi), Prof. Dr. İbrahim Kaya (İstanbul Üniversitesi), Yrd. Doç. Dr. Levent Korkut (Medipol Üniversitesi), Çağla Mazlum (DEİK Avrasya Koordinatörü),
Kaynak: Gayriresmî Kırım Heyeti'nin Kırım Raporu Taslak Planı,
http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf, 09.05.2016.

³⁷⁴ Konstitutsiya Respubliki Krim, <http://rk.gov.ru/rus/info.php?id=623228>, 16.10.2016. bk. Zakon Respubliki Krim, <http://crimea.gov.ru/textdoc/ru/7/project/351.pdf>, 16.10.2016.

³⁷⁵ Gayriresmî Türk Heyeti, “**Kırım Raporu Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakı Sonrasında Kırım Tatarlarının Durumu 2015**”, http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf, 16.10.2016.

³⁷⁶ Sezai Özçelik (c), “**2014 Kırım'ın İşgali Kırım Tatarları için İkinci Sürgün ve Dördüncü Travmadır**”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/2014-kirim-in-iskali-kirim-tatarlari-icin-ikinci-surgun-ve-dorduncu-travmadir/141516/>, 1.11.2016.

Rusya'nın Ukrayna üzerindeki ekonomik, siyasi ve kültürel etkinliğinin oldukça güçlü olmasının nedenleri arasında iki ülkenin güçlü iktisadi ilişkileri ve Ukrayna'da bulunan Rus nüfus gösterilebilir³⁷⁷.

3.2.3.1. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Yasaklanması

Kırım Etnik İlişkiler ve Sürgünden Dönen Vatandaşlar Komitesi Başkanı Zaur Smirnov, Kırım'da faaliyet gösteren Kırım ve Kırım Birliği gibi STK'ları birleştirerek, KTMM'ya alternatif oluşturacağını açıklamıştır. KTMM'nin Kırım Türkleri adına hareket etme konusunda tekeldi davrandığını da iddia etmiştir. Bunun yanında KTMM liderleri, Kırım'ın Rusya ile birleşmesini reddettikleri ve yarımadayı terk etmelerinden dolayı Kırım Türklerini temsil etme haklarını yitirdiklerini ifade etmiştir. Diğer yandan Kırım Türkleri'nin bir buçuk yıldır KTMM olmadan sorunları çözmeyi öğrendiklerini ve bunu da Kırım ve Kırım Birliği STK'ları oluşturarak ve hükümetle iş birliği yaparak çözdüklerini ifade etmiştir³⁷⁸. Bu açıklamalar KTMM'nin yasaklanması için zemin oluşturmuştur. Akabinde Rusya Adalet Bakanlığı, KTMM'yi aşırı örgüt ilan etmiş ve ardından 26 Nisan 2016'da KTMM'yi yasaklamıştır³⁷⁹.

Sürgüne maruz kalan Kırım Türkleri yıllar sonra geri döndükleri vatanları Kırım Özerk Cumhuriyeti Ukrayna'ya bağlı, fakat çoğunluğu Rus etnik grubunun hâkim olduğu bir sistem ile yönetilmiştir Kırım Türkleri Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin haricinde kendilerine öz Kurultay sistemi ile özyönetim yapısı kurmuştur. Bu özyönetim yapısına göre, Kırım Türkleri kendilerini Kırım Tatar Millî Kurultayı'nda temsil edecek vekilleri Kırım'da ve ve sürgün olduğu bölgelerde genel seçimler yaparak seçerler. Kırım Tatar Millî Kurultayı 234 kişilik vekilden oluşur ve iki yılda bir toplanır. Toplantıda ilke kararları alınır ve 33 kişilik daimî görev yapan KTMM'yi ve Meclis Başkanı seçilir. Sürgün olduğu bölgelerde yaşayan Kırım Türkleri'nin kurdukları teşkilatların bu

³⁷⁷ H. Özdal, H.S. Özertem, K. Has ve M. Yegin, **a.g.m.**, s. 4.

³⁷⁸ Kırım Tatar Milli Meclisi'ne alternatif geliyor, <https://tr.sputniknews.com/rusya/20151116/1019066560/kirim-tatar-rusya-ukrayna.html>, 09.08.2016.

³⁷⁹ Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi, “**İşgalcilerin Kırım Tatar Milli Meclisi'ni Yasaklaması Hk.**”, <http://www.kirimderneği.org.tr/sdetay.asp?did=714>, Ankara-2016.

sistemde temsilini sağlamak için 2009’da kurulan Bütün Dünya Kırım Tatar Kongresi yardımcı organ olarak dahil edilmiştir³⁸⁰.

Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesiyle KTMM yetkilileri farklı ortamlarda eleştirilerde bulunmuşlardır. Yapılan bu eleştiriler sonrası Rusya Mustafa A. Kırımoglu’nun 22 Nisan 2014 tarihi itibariyle Kırım’a girişini beş yıllığına yasaklanmıştır. Mustafa A. Kırımoglu’na uygulanan bu yasak Kırım Türkleri tarafından protesto edilmiştir. Rusya Mustafa A. Kırımoglu’na uyguladığı yasağı takiben KTMM üyelerine yönelik baskıları artmış ve 5 Temmuz 2014 tarihinde Refat Çubarov’u da aşırıcılıkla suçlayarak Kırım’a girmesini beş yıllığına yasaklamıştır. 1989 yılından itibaren Kırım’a dönen Kırım Türklerini temsil eden KTMM Ukrayna Hükümeti tarafından sivil toplum kuruluşu olarak tanınmıştır. KTMM Kırım Türklerini hem Ukrayna hemde uluslararası düzeyde temsil eden meşru bir kurum olarak değerlendirilmiştir. KTMM, Ukrayna yanlısı tutumuyla³⁸¹ ülkenin toprak bütünlüğünden yana olduğunu açıklamıştır.

Şekil 15: Akmeşcit, Kırım Tatar Milli Meclisi

Kaynak: Kırım Tatar Milli Meclisi, <http://qtm.org/ru>, 20.10.2016.

³⁸⁰ Namık Kemal Bayar, “Kırım Tatarları, Türkiye ve “Rusya Krizi”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kirim-tatarlari-turkiye-ve-rusya-krizi/141127/>, 10.11.2016.

³⁸¹ Gayriresmî Türk Heyeti, **a.g.r.**, s. 12-14.

İlhak sonrası Rusya tarafından Kırım Savcısı olarak tayin edilen Nataliya Poklonskaya'nın yaptığı açıklamada, Rusya Federasyonu'nun Aşırı Faaliyetlerin Önlenmesine Dair Kanunu'nun 9. ve 10. maddelerine dayanarak KTMM'nin faaliyetlerinin durdurulması kararı aldığını bildirmiştir. Söz konusu karara göre, mahkemenin kararı sonuçlanıncaya kadar KTMM'nin hesapları dondurulacak ve toplantı düzenleme, propaganda yapma ve diğer bütün faaliyetlerde bulunma haklarını kullanamayacaktır³⁸².

Avrupa Halkları Federal Birliği (FUEN)'nin 29 Nisan 2016'da yayınladığı basın bildirisinde;

“Üye kuruluşumuz 26 Nisan 2016 Rus işgalinde, Kırım'daki Yargıtay'ın kararı ile Kırım Tatar Milli Meclisi'nin aşırılık yanlısı bir örgüt olarak yasa dışı ilan edilmesinden büyük bir endişe duymaktadır. Simferepol (Akmescit)'teki mahkeme Kırım Tatar lideri ve Kırım Tatar Milli Meclisi Eski başkanı Mustafa Jemilev (Mustafa Abdülcemil Kırımoğlu) hakkında tutuklama emri vermiştir. Kırım Tatar halkına karşı sistematik baskı ve ayrımcılık kampanyasının bir parçası olan bu karardan üzüntü duymaktadır ve şiddetli olarak kınamaktadır. Üye kuruluşumuz Kırım Tatar Milli Meclisi, Kırım Tatar halkının temsilcisi ve karar alıcı organıdır. Meclis demokratik norm ve prensipler tarafından yönetilmektedir ve Kırım'da etnik bir azınlık olarak Kırım Tatar halkının haklarını savunmaktadır. Barışçıl ve demokratik bir zeminde Etnik bir grubun haklarını savunmak ne Kırım'da ne de Avrupa'da herhangi bir yerde aşırılık olarak tanımlanamaz. Kırım Tatar halkını destekler ve onlar ile dayanışma gösteririz”

açıklamasında bulunmuştur³⁸³.

³⁸² Rusya, Kırım Tatar Milli Meclisi'nin faaliyetlerini durdurdu, <http://www.sozcu.com.tr/2016/dunya/rus-yonetimi-kirim-tatar-milli-meclisinin-faaliyetlerini-durdurdu-1183566/>, 15.11.2016.

³⁸³ FUEN, “*FUEN Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Faaliyetlerini Yasaklayan Mahkeme Kararını Kınar*”, <https://www.fuen.org/tr/haberler/single/article/fuen-condemns-the-court-decision-prohibiting-the-activities-of-the-mejlis-of-the-crimean-tatar-people/>, 17.09.2016.

Kırım'ın ilhakı ve Rusya'ya bağlanmasından sonra 18 Mart 2014 yılında Kremlin Sarayı'nda yapılan imza töreninde V. Putin'in yaptığı konuşmasında özetle; “*Rusya Federasyonu'nun, Rusya toprakları dışında Rusça konuşulan her yere müdahale etme hakkı olduğu, Rusya'nın tarihî sınırlarına kavuşana kadar mücadele edeceklerini ve bunun için güç kullanmaktan çekinmeyeceklerini*” ifade etmiştir.³⁸⁴

27 Mart 2014'te BM Genel Kurulu'nda Ukrayna toprak bütünlüğünü destekleyen ve Kırım'ın işgali sayılan 16 Mart 2014 tarihli referandumun tanınmaması için oylama yapılmıştır. Oylamada 100 lehte, 11 karşı ve 58 çekimser oy kullanılmıştır. Oylamada karşı oy kullanan bazı ülkeler Beyaz Rusya, Bolivya, Küba, Kuzey Kore, Nikaragua, Sudan, Suriye, Venezuela ve Zimbabwe'dir.³⁸⁵ Kırım'ın uluslararası statüsünün değiştirilmesi ile ilgili yapılan oylamada Batı ülkeleri statüsünün değiştirilmemesi yönünde oy kullanmış, Çin ise çekimser kalmıştır.³⁸⁶

Rusyanın dünya kamuoyunda Kırım ilhakını meşrulaştırmak için BM'ye yaptığı girişimler ile hibrit savaşın en son *Saldırıların Meşrulaştırılması ya da Referandum Aşaması'na* geldiği söylenebilir. Rusya ilhak edilen Kırım'da referandum ve seçim yaparak halkın iradesinin meşru olduğunu destekleyen imajını ortaya koymuştur.

2008'de Romanya'nın başkenti Bükreş'te gerçekleşen NATO Zirvesi'nde V. Putin Ukrayna'nın NATO üyeliğine şu ifadelerle karşı çıkmıştır: “Ukrayna devlet bile değildir. Ukrayna nedir? Topraklarının bir bölümü Doğu Avrupa'dır. Önemli bir bölümü de bizim tarafımızdan hediye edilmiştir”. V. Putin, Zirve'de döneminin ABD Başkanı George W. Bush'a, Ukrayna'nın NATO'ya katılması halinde Ukrayna devletinin ortadan kalkacağını, Kırım'ın ve Doğu Ukrayna'nın ayrılacağını dile getirmiştir³⁸⁷.

Kremlin Sözcüsü Dmitriy Peskov, The Associated Press'e verdiği demeçte, “Rusya'da hiç kimsenin hiçbir zaman Kırım konusunda tartışmaya dahi girmeyeceğini ifade

³⁸⁴ Namık Kemal Bayar, “Kırım Tatarları, Türkiye ve “Rusya Krizi”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kirim-tatarlari-turkiye-ve-rusya-krizi/141127/>, 10.11.2016.

³⁸⁵ Sezai Özçelik (ç), “Rusya'nın Müttefiki Belarus ve Kırım”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/rusya-nin-muttefiki-belarus-ve-kirim/150344/>, 10.11.2016.

³⁸⁶ Sezai Özçelik (d), “*Çin Dış Politikası ve Kırım*”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/cin-dis-politikasi-ve-kirim/150524/>, 23.11.2016.

³⁸⁷ Olga, Yelena ve Vladimir, **a.g.m.**, <http://kommersant.ru/doc/877224>, 19.02.2017.

etmiştir. Avrupalı ve ABD’li ortaklarımızın bunu anlamaları için zaman gerekecektir. Biz yeterince sabırlıyız” şeklinde konuşmuştur³⁸⁸. Başbakan Yardımcısı Dmitriy Rogozin, Kırım’ın Rusya ile birleşmesini şöyle ifade etmiştir: “Kırım ve Sivastopol’ün Rusya’ya geri dönmesinin tarihi bir olay ve Rus ulusal kimliğinin canlandırılması günü olduğunu ve Rus halkının inanılmaz bir cesaret ve dayanışma göstererek ve beraberlik sergileyerek Rusya ile birleştiğini” açıklamıştır³⁸⁹.

V. Putin’nin Devlet Başkanı seçilmesiyle Rus dış politikasında izlenen Avrasyacı ekolün tekrar etkin olduğu görülmektedir. Avrasyacı çerçevede yeniden oluşturulan ve izlenen politikada A. Dugin’in katkısı olduğu görülmektedir. A. Dugin zaman zaman Rusya’nın yayılmacı politikasını gündeme getirmekte; Rus etnik grupların yaşadığı toprakların işgal edilmesini dillendirmektedir.

A. Dugin, “Tarihte Ukrayna bir ulus devleti olmamıştır ve etnik Ukrayna olmadığı gibi Ukrayna milleti ve medeniyeti hiç olmamıştır. Batı Rus toprakları vardır. Bunların bir parçası Polonya’da, bir parçası Avusturya’da, bir parçası bizimle olmuştur ve bazen farklı yönetim altına girmişlerdir”.³⁹⁰ Bu açıklama ile Rusya’nın yayılmacı politika izlediği ve izleyeceği olasılığını da desteklediği söylenebilir.

A. Dugin, “Kırım olayı bitmiştir. Onlar Kırım’la vedalaştı. Biz ise tam tersine şimdi hep ebediyen beraber olacağız. Merhaba Kırım! Bu saatten sonra Kırımın fazla anlamı kalmamıştır. Bundan sonra Novorossiya anlam kazanmaya başlamıştır”³⁹¹.

A. Dugin’nin açıklamalarında, yukarıda da vurgulandığı gibi konunun sadece Kırım ile sınırlı kalmadığı ve 2008’de Gürcistan ile yaşanan savaşın devamı niteliğinde olduğu söylenebilir. Ayrıca bu söylemler, NATO’nun genişlemesine verilen bir tepkidir. 26 Ağustos 2008’de Rusya, Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarını tanımıştır. Bu konu üzerine açıklamada bulunan dönemin Devlet Başkanı D. Medvedev “İlgili bütün uluslararası hukuku göz önünde bulundurarak bu cumhuriyetlerin bağımsızlıklarını tanıyoruz. İnsanların hayatını kurtarmanın tek yönteminin bu olduğunu düşünerek diğer

³⁸⁸ Rusya işgalin tanınmasını bekliyor,

<http://qha.com.ua/tr/siyaset/rusya-isgalin-taninmasini-bekliyor/150337/>, 13.11.2016.

³⁸⁹ Rusya ilk kez tek kutuplu dünyanın sonu geldiğini açıkladı,

https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_18/tek-kutuplu-dunyanin-sonu/, 15.02.2017.

³⁹⁰ A.G. Dugin (c), “*Ukraina: moya voyna. Geopolitičeskiy dnevnik*” Tsentr poligraf Yayını-2015, s. 11.

³⁹¹ A.G. Dugin (c), *a.g.e.*, s. 78.

devletlerin de bu konuda Rusya'yı örnek alarak hareket etmesini istiyoruz" demiştir³⁹². NATO'nun ve AB'nin genişleme hamleleri ve Kosova konusundaki tavırları Rusya'nın yayılmacı politika izlemesinin meşrulaştırmasına neden olmuştur.

A. Dugin, AB konusunda farklı bir görüşe sahip olduğunu ifade etmektedir. AB birliği ülkelerini ikiye ayırmıştır: "İki Avrupa vardır; biri Atlantikçi diğeri ise kıta Avrupa'sıdır". Bu açıklamayı Kırım konusunda AB ülkeleri arasında farklı görüş ve açıklamalarından sonra yapmıştır³⁹³.

Rusya'nın Kırım'a müdahale etmesi ABD'yi harekete geçirmiştir. ABD'nin Ukrayna sorununda doğrudan müdahalede bulunması söz konusudur. ABD, öncelikle konunun diplomatik yollarla çözülmesinden yana olduğunu açıklamıştır. Rusya, diplomatik girişimleri önemsemeden askeri müdahalede bulunmuş ve mesele Kırım'ı ilhak etmesiyle sonuçlanmıştır. Bu girişimden dönülmesi için ABD'nin diplomatik söylemleri sonuç vermemiştir ve Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımlar takip etmiştir.

Ukrayna sorununun çözüme kavuşturulması için gösterilen onca çaba ve girişimler genel anlamda çok başarılı sayılamaz. Rusya Ukrayna'nın doğusunda bağımsızlıklarını ilan eden bölgelere doğrudan sahip çıkmıştır ve günümüzde de desteklemektedir. A. Dugin'nin açıklamaları yukarıda ifade edilenleri doğrular niteliktedir. Devamında;

*"Ukrayna konusu ne kadar uzarsa Rusya için o kadar iyi olacaktır. Şu an tüm Ukrayna'yı alamayız. Eğer hepsini almaya kalkarsak kaybedebiliriz. Biz Doğu Ukrayna ve Kırım'da ideolojik ve yapısal zemine dayalı seferberliğe yardımcı olmalıyız"*³⁹⁴. *Biz artık Batı tarafını geri getiremeyiz ve işgal de edemeyiz; fakat Doğu'daki teröre biz Batı'da gerilla savaşıyla cevap vermeliyiz"*

diyor³⁹⁵.

³⁹² Caner Sancaktar, "*Kosova'dan Abhazya ve Güney Osetya'ya: Batı'nın Tutarsızlığı*", http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/936/kosovadan_abhazya_ve_guney_osetyaya_batinin_tutarsizligi, 02.11.2016.

³⁹³ Detaylı bilgi için bk. A.G. Dugin (c), **a.g.e.**, s. 9.

³⁹⁴ A.G. Dugin (c), **a.g.e.**, s. 14.

³⁹⁵ A.G. Dugin (c), **a.g.e.**, s. 15.

Halil İnalçık, Rusya'nın yayılmacı politikasını şöyle yorumlamıştır:

*"Neo-Avrasyacılık" diye tanımladığı Rusya'nın bugünkü amacına, Kırım'ı kendi kontrolü altına alarak ulaşmaya çalıştığına ve Putin'in tekrar bir Çarlık imparatorluğu kurma teorisi var. Rus politikasının bugünkü temelini Avrasyacılık olduğunu ve bunu Neo-Avrasyacılık diye daha yumuşak hale getirdiğini söylemiştir. Putin'in bütün gayreti Avrasyacılık teorisiyle, Rusya hâkimiyetini yine bu bölgelerde ihya etmektir"*³⁹⁶.

3.3. Kırım Çatışmasının Tarafları

Kırım çatışmasında tarafları/aktörleri üç başlık altında toplamak doğru olur. Birinci taraf doğrudan çatışmadan etkilenmektedir. İkinci taraf çıkar ve menfaatleri ölçüsünde etkilenirler. Üçüncü taraf, bölgesel ve küresel olarak uluslararası bağlamda etkilenir. Kırım'daki çatışma Kırımlı Rusların kimlik, Ukraynalıların ise güvenlik ihtiyacından yaşanmaktadır.

Birincil taraflar, doğrudan çatışmadan etkilenen aktörlerdir. Bunlar Ukrayna ve Rusya'dır.

İkincil taraflar, çıkar ve menfaatleri ölçüsünde doğrudan değil dolaylı olarak etkilenen aktörlerdir. Bunlar AB, ABD/NATO ve Türkiye'dir.

Üçüncül taraflar, bölgesel ve uluslararası bağlamda çatışmaya dahil olan ve çözüm odaklı çalışanlardır. Bunlar tarafsız ve nötr olan BM ve AGİT'tir.

3.3.1. Ukrayna (Birincil Taraf)

Soğuk Savaş sonrası devletler arasındaki *devletlerin ardılığı sorunu* ortaya çıkmıştır. Rusya'nın ve Ukrayna'nın anlaşılamadığı bölge, Kırım bölgesidir. Kırım'da olan Karadeniz Filosu'nun Ukrayna'ya devredilmesiyle beraber Rusya ile Ukrayna arasında egemenlik sorunu ortaya çıkmıştır. SSCB'nin dağılmasıyla 1991'de bağımsızlığını ilan eden Ukrayna'nın, kimliğini, ulusal çıkarları ve jeopolitik konumunu tanımlaması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bununla beraber öncelikle Batılı ülkeler ve kurumlarla

³⁹⁶ Halil İnalçık (a), "*Halil İnalçık'tan "Kırım" açıklaması*", <http://www.trthaber.com/haber/gundem/halil-inalciktan-kirim-aciklamasi-120342.html>, 05.10.2016.

ilişkilerin gelişmesine olumlu bakılmıştır³⁹⁷. Sosyalist bir sistemden liberal demokratik yeni sisteme geçiş ve dönüşüm aşaması, siyasal kurumların yenilenmesi ve tanımlanması söz konusudur. Sosyalist sistem ile liberal demokratik sistemin ayrıldığı nokta kurumların statüleri ve işlevleridir³⁹⁸.

Diğer taraftan Ukrayna'nın doğu bölgesi ve Kırım'daki Rus kökenli milletvekilleri ve iş adamları, Rusya ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için girişimlerde bulunmuşlardır. Yapılan bu girişimlerle Temmuz 1993'te Don Havzası (Donbas)'na Serbest Ticaret Bölgesi kurulması için anlaşma imzalanmıştır. Ancak Eylül 1993'te Donbas ve Kırım bölgesinde, Rus lobileri önderliğinde bir referandumun yapılması ve Kırım'ın Ukrayna'dan ayrılarak Rusya'ya bağlanması gibi bir girişim de söz konusu olmuştur. Ukrayna ise ortaya çıkan bu duruma referandumu ertelene kararı alarak karşılık vermiştir³⁹⁹.

Ukrayna'nın doğusu olarak adlandırılan bölge Don Havzası (Donbas-Donetsk basseyne) olarak adlandırılmaktadır. Rusya'nın sınırları içinde kalan ve Ukrayna tarafında Donetsk Lugansk illeri olan bu bölge iyi bir ekonomik yapıya sahiptir. Bu bölgenin Ukrayna Rada'daki temsili ise toplam sandalye sayısının 1/3 yakındır. Aynı zamanda Rus nüfusunun yaklaşık %80 doğu bölgesinde⁴⁰⁰ bulunmaktadır. Bu bölge, yani Don havzası, madencilik ve ağır sanayi komplekslerinin ağırlıklı olduğu bir bölgedir. SSCB'nin dağılmaya başlamasıyla bağımsızlık süreci boyunca kömür madenleri Moskova tarafından yönetilmiştir. Ukrayna'nın Doğu'sundaki siyasi hareketlerde⁴⁰¹ Rusya yanlıları, Rusça'ya ikinci dil statüsü verilmesini, Ukrayna'nın federal sisteme geçmesini, BDT ile ekonomik entegrasyonun sağlanmasını ve Donbas bölgesine özekliğin verilmesini savunmuştur⁴⁰².

³⁹⁷ Erhan Büyükkakıncı, “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri”, https://www.academia.edu/2079991/Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_s%C3%BCrecinde_Ukrayna-Rusya_%C4%B0li%C5%9Fkileri, s. 6-9.

³⁹⁸ Cem Karadeli, “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna'da Siyasal Dönüşüm ve Meşruluk Kavramı”, Der: Erhan Büyükkakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Ankara 2004, Phoenix Yayınevi, s. 350-351.

³⁹⁹ Erhan Büyükkakıncı, **a.g.m.**, s. 13.

⁴⁰⁰ Donetsk, Harkiv, Lugansk

⁴⁰¹ Donbas Hareketi, Ukrayna Halk Kongresi, Slav Birliği Partisi, Lugansk merkezli (Don) Kazaklar Birliği.

⁴⁰² Erhan Büyükkakıncı, **a.g.m.**, s. 13.

Tablo 1:
Kırım'ın Etnik Yapıdaki Değişimi

	1783	1897	1937	1989	1993
Kırım Türkleri	83	34	21	1.5	9.6
Ruslar	5.7	?	47.7	67	61.6
Ukraynalılar	2.9	?	12.8	25.8	23.6

Kaynakça: Sevinç A. Özcan, **Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıkları**, Küre Yayınları 2005, s.110.
bk. Erhan Büyükkakıncı, **a.g.m.**, s.16.

Ukrayna, Kırım ve Ukrayna'nın doğusu ile ilgili tedirgin olmuş ve yıllarca dikkatli davranmaya çalışmıştır. Yukarıda gösterilen tabloda Kırım'da demografik değişikliğin devlet politikası olarak bilinçli yapıldığı fikri ağırlık kazanmaktadır. Kendi topraklarında yaşayan Kırım Türklerini planlı bir suçlamayla ülkelerinden çıkarmışlardır. Yaşanan bu acı olaylardan haberdar olan Ukrayna, Kırım Türklerinin geri dönmesi ile Kırım'ın demografik yapısında da değişiklik olma ihtimalini dikkate alarak bu sürece olumlu bakmıştır.

V. Putin'nin Kırım girişimleri sırasında kullandığı kelimeler yıllardır Ukrayna'yı tedirgin eden hususlardır. V. Putin, "Rusya, dışardaki Rus nüfusun "bölünmüş ulus" olduğunu ve SSCB'nin dağılmasıyla, milyonlarca Rus, eski müttefik ülkelerde azınlık durumuna düşmüştür. 1991'de Rusya'nın zor günlerini yaşadığını ve Kırım'ın "patates torbası gibi elden ele geçtiğini" vurgulamıştır⁴⁰³. Rusya'da V. Putin'nin iktidara gelmesi ile Ukrayna'da Batı ilişkilerine önem veren hükümetin iktidara gelmesi, iki ülke arasındaki ilişkilerin açılmasına neden olmuştur.

3.3.2. Rusya (Birincil Taraf)

Rusya için tampon bölge konumunda olan Ukrayna coğrafyası, tarihte birçok ulusun geçiş güzergâhı olmuştur. Başkent Kiev, Rusya'nın geçmişteki merkezi olmuştur. İki ülke hem tarihsel hem de kültürel olarak birbirine yakın devletlerdir. Kiev Rus Devleti'nin başkenti Ukrayna topraklarında yer almaktaydı. Ukrayna'nın doğusunda Ortodoks ve Rus nüfusu vardı. Sivastopol 1783 yılından beri Rusya'nın Karadeniz

⁴⁰³ Halit Mammadov, "Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini", Rapor, Ankara-2014, http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/rus_dis_politika_rapor.pdf, s. 73-75.

Donanması'nın komuta merkezi olmuştur. 28 Mayıs 1997 yılında Kiev'de gerçekleşen görüşmede Rusya ve Ukrayna yönetimi anlaşmayı imzalamışlardır. Kırım'da Rusya'nın kullanacağı arazi, altyapı ve deniz; imza tarihinden itibaren 2017 yılına kadar uzatılmıştır⁴⁰⁴.

Rusya, eski SSCB cumhuriyetlerinde yaşayan Rus nüfusunun güvenliğinden sorumlu olduğunu ileri sürerek “yakın çevre” politikasına yönelmiştir. Bu çerçevede B. Yeltsin tarafından Nisan 1993 yılında onaylanan belgede, Rus dış politikasının esasları, “*BDT üyeleriyle ortak güvenlik sistemi oluşturmak için iş birliğinin geliştirilmesi ve geleneksel Rus etki alanlarının korunması*” şeklinde belirtilmiştir. Kasım 1993 yılında açıklanan Rus askeri doktrininde ise Orta Asya'nın da dahil olduğu eski SSCB alanları “*Blizhniy Zarubej*”, yani “yakın çevre” olarak adlandırılmış ve “yabancı ülke birliklerinin yakın çevre olarak tanımlanan ülkelere yerleşmesinin önlenmesi, yakın çevre ülkeleri ile Rusya arasındaki bütünleşmenin sağlanması” üzerinde durulmuştur⁴⁰⁵.

V. Putin ile birlikte Rusya'nın yakın çevresinde entegrasyon projeleri yeniden ele alınmaya başlanmıştır. Bunun asıl nedeni Moskova'nın kendisini uluslararası arenada hesaba katılan aktör olarak görmesidir. Nitekim Rusya yeniden *büyük güç* statüsünü tesis ederken, yakın çevrede belirleyici güç olmasının uluslararası arenada da yansımaları olacaktır. Çünkü uluslararası arenada *büyük güç* olmanın ve küresel meselelerde söz sahibi olmanın, bulunduğu bölgede belirleyici aktör olmaktan geçtiğini düşünmektedir⁴⁰⁶.

M. Seyfettin Erol, Ukrayna ve Kırım'ın Rusya'nın güneye doğru yayılma politikasının ayrılmaz bir parçası olmasının ne ifade ettiğini şöyle anlatmıştır:

“Rusya Kırım'ı kaybederse, Karadeniz'i, Baltıklar ve Hazar arasındaki hat üzerinde tampon bölgeyi ve doğal olarak bölgesel üstünlüğünü, Avrasya Birliği'ni hedef alan Gümrük Birliği Projesi'ni, Yakın Çevresi Politikası ve

⁴⁰⁴ Soglaşeniye mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o statuse i usloviyah prebıvaniya Çernomorskogo flota Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukrainı, <http://flot2017.com/file/show/normativeDocuments/579>, 13.08.2016.

⁴⁰⁵ Tayyar Arı (b), “**Orta Asya'da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri**”, <http://www.tayyarari.com/eser.html>, s. 10-12.

⁴⁰⁶ Habibe Özdal (a), “**İç-Bölgesel-Küresel Dinamikler Bağlamında Ukrayna Krizi**”, https://www.academia.edu/27331338/%C4%B0%C3%A7-B%C3%B6lgesel-K%C3%BCresel_Dinamikler_Ba%C4%9Flamında_Ukrayna_Krizi, s. 86. 21.02.2017.

*güvenliğini kaybeder. Enerji güvenliğini kaybeder. Böylece orta ve uzun vadede Rusya'nın iktisadi-mali anlamda başlayan ve sonrasında siyasi ve güvenlik bağlamında kendisini gösterecek olan beka sorunu gelir*⁴⁰⁷.

Karadeniz havzasında meydana gelen Kırım'ın ilhakı sonrasında önemli değişimler yaşanmaya başlamıştır. Öncelikle bu bölge uluslararası hukukta kapalı deniz statüsüne sahiptir. 1982 tarihli BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'nde kapalı veya yarı kapalı denizi şöyle tanımlar: *"İki veya daha çok devlet tarafından çevrili ve diğer bir denize veya okyanusa dar bir geçitle bağlı bulunan veyahut da bütünüyle veya büyük bir bölümü ile, iki veya daha çok devletin kara sularından ve münhasır ekonomik bölgelerinden oluşan bir körfez, bir deniz havzası veya bir deniz anlaşılır"*⁴⁰⁸. Diğer taraftan Montrö Sözleşmesi kapsamında da Rusya'nın endişeleri bulunmaktadır. ABD'nin Karadeniz bölgesinde etkinlik kazanması, özellikle Romanya'daki askeri hareketliliği, Rusya'yı rahatsız etmektedir. Rusya'nın Soçi kentinde gerçekleşen Kış Olimpiyatları için ABD'nin USS Taylor firkateyninin Karadeniz bölgesine gelmesi ve kalış süresinin uzaması ile Rusya Montrö Sözleşmesi'ni hatırlatarak, sürenin 21 günü geçtiğini böylece sözleşme ihlali olduğunu söyleyerek tepki göstermiştir⁴⁰⁹.

V. Putin, Rus donanması için Novorosiysk kentinde deniz üssünün kurulması için kararname imzalamıştır. İmzalanan kararname ile V. Putin ve Savunma Bakanı Sergey İvanov; SSCB'nin dağılmasından sonra Karadeniz'de Sivastopol dışında kalan ve Rusya sınırları içinde yeni deniz üssünün 2005 yılında çalışmalara başlayacağını belirtmişlerdir⁴¹⁰. Karadeniz Filosu için inşa edilen Novorosiysk limanına gelen V. Putin incelemelerde bulundu ve Filo Komutanı Aleksander Vitko, bölge ile ilgili bilgi verdi. A. Vitko, NATO'nun savaş gemilerinin Karadeniz'de kalıcı olmaya başladığını ve bu durumda menzili 1500 km bulan denizaltıların Karadeniz Filo'sunda yer alacağını

⁴⁰⁷ M. Seyfettin Erol (b), **"Ukrayna-Kırım Krizi " Ya Da "İkinci Yalta Süreci"**, http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf, Karadeniz Araştırmaları, Bahar 2014, Sayı 41, s. 6.

⁴⁰⁸ BM Enformasyon Merkezi, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, Sözleşmesi <http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, 16.08.2016.

⁴⁰⁹ Merve Suna Özel, **"Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri"**, https://www.academia.edu/19626752/Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_Ukrayna_Krizi_ve_T%C3%BCrkiye_ye_Etkileri, s. 83-84.

⁴¹⁰ Sinan Oğan (ç), **"Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması"**, <http://www.turksam.org.tr/makale-detay/449-kuresel-mucadelenin-yeni-rekabet-alani-karadeniz-ve-montro-anlasmasi>, 02.09.2005.

aktarmıştır. 2020 yılına kadar Karadeniz Filosuna ek 80 gemi ile beraber gemi sayısının 206'ya çıkarılması hedeflenmiştir. Askeri gücün modernizasyonu için harcamaların 2020 yılına kadar 545 milyar dolar olacağı medyaya yansımıştır⁴¹¹.

Rusya için Karadeniz çok önemlidir. Özellikle Gürcistan ve Ukrayna, Rusya'nın kırmızı çizgi olduğunu her defasında dile getirmiştir. 2008 yılında Gürcistan-Rusya savaşında olduğu gibi Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi Batı'ya verilen mesaj niteliğindeydi⁴¹².

Kırım yarımadası, jeopolitik ve geo-stratejik bakımdan geçmişte ve günümüzde önemini sürdürmektedir. Kırım, geçmişten günümüze sırasıyla Altınorda, Cenevizliler, Osmanlı, Rusya, ABD ve AB gibi güçlerin nüfuz kurmak için çalıştığı kilit bölgedir. Doğal olarak Kırım'a sahip olmak isteyen güçlerin bakışı ve nedenleri farklı olmuştur⁴¹³.

3.3.3. Avrupa Birliği (İkincil Taraf)

SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan boşlukları uluslararası bazı aktörler doldurmaya çalışmış ve o coğrafyaya yönelik politikalar geliştirmişlerdir. AB 2000 yılından itibaren genişleme perspektifiyle bu bölgeye yönelmiştir. Doğu Ortaklığı projesi kapsamında Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan bir genişleme politikasını hayata geçirmiştir. Bu kapsamda adı geçen ülkelerin AB standartları konusunda ilerlemesi ve daha sonra birliğe katılmaları sağlanacaktır⁴¹⁴.

AB'nin başlattığı Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi, 2004 yılında yayınlanmıştır. Bu kapsamda gençlere yönelik eğitim, kültür ve STK alanında değişim programları gerçekleştirmek, ticari ilişkiler, çatışma veya kriz durumunda AB'nin daha fazla ağırlık oluşturması, enerji, ulaşım, telekomünikasyon alanında entegrasyonun sağlanması hedeflenmiştir. 2004 yılında Komşuluk Politikası'na Ukrayna'yı dahil eden AB Doğu Ortaklığı kapsamında güçlü ilişkilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Doğu

⁴¹¹ Rusya'nın Karadeniz Filosuna 80 savaş gemisi daha eklenecek, <http://haberrus.com/savunma/2014/09/23/rusyanin-karadeniz-filosuna-80-savas-gemisi-daha-eklenecek.html>, 24.09.2014.

⁴¹² M. Seyfettin Erol (b), **a.g.m.**, s. 5-6.

⁴¹³ Murat Ercan, **a.g.m.**, s. 104.

⁴¹⁴ Abdulkadir Aksöz, **a.g.**, s. 15.

Ortaklığı Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan ile gerçekleştirilen ortaklık antlaşmasıdır⁴¹⁵.

AB ile Ortaklık Antlaşması'nı 2009 yılında Polonya'nın Dış İlişkiler Bakanı Radoslawk Sikorski'nin verdiği AB Doğu Ortaklığı teklifi İsveç'in verdiği destek ile Doğu Avrupa ülkelerini ve komşularını Avrupa'ya yaklaştırmaya amacı ile Prag Zirvesi kurulmuştur. 2008 yılında Rusya ile Gürcistan arasında meydana gelen savaştan sonra Rusya'ya bir tepki olarak kurulmuştur. Fakat temel hedefin Avrupa Birliği güvenlik ve istikrarının sağlanması, Doğu ülkeleriyle siyasi ve ticari ilişkilerinin yanında güvenlik, ülkelerin bağımsızlığı, serbest ticaretin yaygınlaşması, vize serbestisi ve serbest seyahat mutabakatı hedefleniyordu. AB Doğu Ortaklığı ülkelerinin yapacakları politik ve ekonomik reformlar için 800 milyon dolar fon ayırmıştır⁴¹⁶.

Doğu Ortaklığı programında Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan bulunmaktadır.⁴¹⁷ Özetlemek gerekirse AB bu proje ile doğu sınırında iyi ilişkilere sahip ve kendisiyle uyumlu ülkeler istiyor. Doğu sınırının önemli olmasının nedeni Rusya'yı işaret ediyor. Doğu Ortaklığı kapsamında Rusya'ya komşu olmanın yetmeyeceği gibi AB mevzuatının da bu ülkelerde hayata geçirilmesi ön görülmektedir⁴¹⁸.

AB'nin bölgeye ilgisinin bir başka sebebi, enerji sektöründe dışa bağımlılık oranının %55 seviyesinde olmasıdır. AB bu enerji ihtiyacını Rusya, Hazar Havzası, Kuzey Denizi, Ortadoğu ve Afrika'dan temin etmektedir. AB için önemli olan enerjinin güvenilir bir şekilde kesintisiz, yeterli miktarda, çeşitli bölgelerden istikrarlı fiyatla elde etmektir. AB ithal ettiği enerji, petrol %34.5, doğalgaz %30 ve kömürün %27'sini Rusya'dan tedarik etmektedir. Genel anlamda AB'nin Rusya'ya enerji bağımlılığı %30 görülmektedir. AB'nin doğal gaz konusunda dışa bağımlılığı Rusya %30, Norveç %30, Cezayir %14 ve Katar %10 şeklindedir. AB'nin petrol ithalatının %34,5'i Rusya tarafından karşılanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Rusya, Güney Kafkasya, Orta Asya

⁴¹⁵ Furkan Şenay ve Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 18.

⁴¹⁶ Abdulmelik Alkan, "Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı Etki ve Denge Alanları", <http://www.kasem.org/avrupa-birligi-dogu-ortakligi-etki-ve-denge-alanlari/>, 20.09.2016.

⁴¹⁷ AB'nin Doğu Ortaklığı Programı, <http://tr.euronews.com/2013/11/28/ab-nin-dogu-ortakligi-programi>, 20.09.2016.

⁴¹⁸ Mühdan Sağlam, "Ukrayna Soğuşunda Güç Savaşımı", <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/518/ukrayna-sogusunda-guc-savasimi#.WBYLV1SLS00>, 21.09.2016.

ve Ortadoğu AB için önem taşımaktadır. AB enerji aktarımı güvenliği açısından da bu bölgelerde olası bir jeopolitik değişikliği de yakından takip etmektedir. AB'nin Rusya'dan ithal ettiği doğal gaz ve petrol güzergâhı Ukrayna, Beyaz Rusya, Karadeniz ve Baltık Denizinden geçmektedir. Bundan dolayı enerji güvenliğinin sağlanması açısından bu güzergâhın güvenli ve istikrarlı olması önemlidir⁴¹⁹.

Kırım'ın ilhakından sonra ABD'nin Rusya'ya karşı ekonomik yaptırımları gündeme gelmiştir. Bazı Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri yaptırım konusuna karşı çıkmıştır. AB ve Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler 330 milyar doları bulurken ABD ile Rusya arasındaki ekonomik ilişkiler 38 milyar dolar seviyesindedir. Bu rakamları dikkate alan AB, ABD ile yaptırım konusunda görüş farklılıkları ortaya koymaktadır. Karşı karşıya gelen AB ve Rusya karşılıklı bağımlılık durumun söz konusudur ve bu iki tarafı rahatsız etmiş, ekonomik kayıplara neden olmuştur. Almanya, Fransa, İtalya gibi bazı Avrupa ülkeleri kendi ekonomik çıkarlarının ön planda tutmasıyla Rusya'ya uygulanan yaptırımlara karşı çıkmıştır⁴²⁰.

SSCB'nin dağılmasından sonra Rusya'nın hâkim olamadığı alanları ABD, NATO aracılığıyla doldurmaya çalışırken diğer taraftan AB boş durmadan paralel şekilde çalışmalar yürütmektedir. ABD'nin Ukrayna konusundaki önemli konularından biri enerji arzının güvenliğidir. AB ülkelerinin enerji alanında Rusya'ya bağlı olduğunu ve buna karşı alternatif güzergâhların desteklenmesini teşvik etmektedir. Bu şekilde Rusya'nın önemli gelir kaynağı olan doğalgaz ve petrol gibi enerji sektörüne darbe vurmayı amaçlamaktadır⁴²¹.

3.3.4. ABD (İkincil Taraf)

ABD'nin dış politikası savunmaya ağırlık verdiği gibi enerji kaynaklarının olduğu bölgelerin güzergahları üzerindeki geçit ve boğazların kontrolüne önem vermektedir. “Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeleri ve güzergahlarını kontrol eden dünyayı

⁴¹⁹ Ufuk Cerrah, **a.g.m.**, s. 816-822.

⁴²⁰ Ufuk Ceffar, **a.g.m.**, s. 833-835.

⁴²¹ Abdulkadir Aksöz, **a.g.m.**, s. 15-16.

kontrol eder” jeopolitik görüşe önem vererek dış politika yapımında buna dikkat edilmektedir. Bu kapsamda ABD’nin önem verdiği ülkelerden biri de Ukrayna’dır⁴²².

1994’te Ukrayna Nükleer Silahların Yayılmasını Önleme Antlaşması’nı imzalamış ve ülkeden çıkmasını kabul etmiştir. 14-15 Mayıs 1995 yılında dönemin ABD Başkanı Bill Clinton Ukrayna’yı ziyaret etmiştir. Ziyaret çerçevesinde Ukrayna’ya 4 milyar dolar yardımda bulunulacağı açıklanmıştır. Diğer taraftan Batı ülkelerinin ekonomik anlamda önemli ölçüde katkısı olmuştur. 1996 yılında Ukrayna’ya 310 milyon dolar ekonomik yardımda bulunulmuştur. 1997 yılında Batılı devletlerden ve kurumlardan 4,6 milyar tutarında kredi verilmiştir. 1994 yılında başlatılan Barış İçin Ortaklık Programı NATO ile Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin askeri ve savunma alanında iş birliği yapmalarını öngörmektedir. 1994 yılında Barış İçin Ortaklık Programı’na davet edilen ve eski SSCB ülkelerinden ilk katılan ülke olmuştur⁴²³.

Karadeniz’de bölge dışı güç olan ABD, varlığını askeri güç kullanarak arttırmaya çalışmaktadır. Bu durumda NATO ve AB ortak menfaatleri için birlikte hareket etmektedir. Bulgaristan ve Romanya’nın 2004 yılında NATO’ya üye olmaları, 2007’de ise AB’ye üye olmaları ile Karadeniz bölgesinde NATO ve AB varlığını artırmıştır. Diğer yandan Barış İçin Ortaklık ve Avrupa Birliği Komşuluk Politikası yoluyla bölge içinde olan diğer ülkeler nezdinde etki alanını genişletmeye çalışmaktadır. Afganistan ve Irak operasyonları için Romanya Mihail Kogalniceanu askeri üssü 2002’den beri ABD tarafından kullanılmaktadır. Romanya ve Bulgaristan’ın ABD Avrupa Ordusu (USAREUR) ve Doğu Ortak Hareket Gücü (JTF-E) çerçevesinde hareket ettiği ve ABD ile eğitim, askeri ekipman ve asker yerleştirme konularında iş birliği içinde olduğu görülmektedir⁴²⁴.

Ukrayna ve Kırım konusunda önemli aktör olan ABD’nin bakış açısı AB ile paralellik göstermektedir. Kırım’ın ilhakıyla Rusya’ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlarda da ABD’nin etkisi olduğunu göz ardı etmemek lazımdır. Montrö Sözleşmesi’nde

⁴²² Yusuf Yıldırım, “Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü”, *T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta-2010.

⁴²³ Habibe Özdal (c), “**Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi Ankara-2015, s. 110-111.

⁴²⁴ Sezai Özçelik (e), “**Karadeniz’deki Rus ve ABD Güçlerine Uzman Bakışı**”, <http://www.turksam.org.tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi>, 7.03.2014. bk. <http://www.virahaber.com/abdinin-montro-alternatifi-32664h.htm>, 18.03.2017.

Karadeniz’e kıyısı olmayan ülkelerin askeri gemilerin de en fazla 21 gün kalmasına izin vermektedir. ABD’nin Karadeniz’de filo kuramaması şu anki dengelerin Rusya lehinde olduğunu göstermektedir⁴²⁵.

Kırım’ın ilhakından sonra Avrupa ülkelerinin tavrına, Rusya’da farklı yorumlar yapılmıştır. Rusya, Ukrayna krizinin ABD tarafında organize edildiğini ve şu anki durumun tamamen ABD lehine döndüğünü iddia etmektedir. Bu krizden olası AB ve Rusya yakınlaşması süreci büyük zarar görmüştür. Almanya ve Rusya, AB’nin ABD’den uzak tutma politikasına darbe vurmuştur ve olası Rusya-Almanya ittifakı engellenmiştir. Avrupa’da Rusya algısı değişmiştir. Ukrayna krizinin meydana gelmesiyle AB güvenliği için ABD’nin önemi artmıştır. ABD krizi fırsata çevirerek AB ile arasında oluşan sorunları bu vesileyle aşmaya çalışmıştır⁴²⁶.

3.3.5. Türkiye (İkincil Taraf)

Ukrayna Karadeniz’de hem komşu hem de tarihi ve ekonomik ilişkilerinden dolayı Türkiye için önemli bir bölgedir. Türkiye’nin Kırım konusunda aktif girişimde bulunup ağırlık vermese de resmî açıklamalarından hareketle, bir taraf olarak 06 Mart 2016’da, Türkiye Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı’nın yaptığı açıklama şöyledir:

“Ukrayna’ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosu, bugün, 16 Mart 2014 tarihinde Kırım’ın statüsüyle ilgili bir referandum düzenleme kararı almıştır. Ukrayna’daki siyasi krizin, ülkenin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü temelinde, demokratik ilkeler çerçevesinde, uluslararası hukuka ve anlaşmalara uygun şekilde çözülmesi gerektiğini vurgulamaya geldik. Ayrıca, soydaşlarımız Kırım Tatarlarına da ev sahipliği yapan Kırım Özerk Cumhuriyeti’ndeki koşulların özel bir hassasiyet taşıdığının altını çizerek, Kırım’da gerilimin düşürülmesi için ilgili tüm taraflara itidal ve sağduyu çağrısı yaptık. Bu anlayışla, söz konusu referandum kararının, ülkedeki krizin çözümü gayretlerine katkı sağlamayacağına inanıyoruz. Kararı, Kırım’daki farklı gruplar arasında ciddi kırılmalara yol açabilecek, bölgede

⁴²⁵ Abdulkadir Aksöz, “Karadeniz’in Kilidi: Kırım’ın İlhakı Sorunu”, <http://ulkemasalari.org/wp-content/uploads/2017/03/KARADEN%C4%B0Z%C4%B0N-K%C4%B0L%C4%B0D%C4%B0-KIRIM.pdf>, Rapor Aralık 2015, s. 15-16.

⁴²⁶ M. Seyfettin Erol (b), a.g.m., s. 8.

ve ötesinde olumsuz sonuçlar doğurabilecek, tehlikeli ve yanlış bir adım olarak değerlendiriyoruz. Ukrayna'daki siyasi krize, oldu bittilerle değil, yukarıda anılan temelde, uzlaş ve diyalog yoluyla çözüm bulunabileceğini bu vesileyle bir kez daha anımsatmak istiyoruz”⁴²⁷.

10 Ekim 2017’de Ukrayna ziyaretini gerçekleştiren Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Ukrayna Devlet Başkanı P. Poroşenko ile ortak basın toplantısında Ukrayna’nın doğusu ve Kırım hakkında açıklamalarda bulunmuştur. R.T. Erdoğan;

“Ukrayna’nın Kırım Tatarlarına verdiği destekten büyük bir memnuniyet duyuyoruz. Soydaşlarımızın durumunu gündemde tutmaya devam edeceğiz. Kırım’daki yasadışı tutumun ortadan kalkması için Ukrayna ile eşgüdüm halinde çalışmaya devam edeceğiz”

ifadelerini kullanmıştır. Şöyle devam etmiştir:

“İlhakı tanımıyoruz, Ukrayna’nın doğusundaki çatışmaların bir an önce sona ermesi de en büyük dileğimiz. Sorun uluslararası hukuk ve diyalog çerçevesinde bitirilebilir. Minsk sürecini destekliyoruz”

demiştir.⁴²⁸

Türkiye öncelikle Rusya’nın oldu bitti tavrını kabullenmediğini belirtmiştir. Nasıl ki Abhazya ve Osetya konusunda oldu bittiye getirilerek konuyu kapatma çabası içerisine girilmişse de Kırım’da da aynı tavrın sergilenmesine karşı çıkmıştır. Yapılan sözde referandumun donmuş çatışmalara örnek teşkil etme ihtimaline ve bunun ağır sonuçlara yol açabileceğine değinilmiştir. Kırım Türklerinin Türkiye için ayrı bir yeri olduğu ve Kırım konusunda ayrı bir hassasiyet taşıdığının bilinmesini istemiştir. Bu krizin çözümünün en önemli maddesi Ukrayna’nın toprak bütünlüğü ve siyasi birliğinin uluslararası hukuka ve anlaşmalara uygun şekilde olması gerektiğine yönelik bir durum söz konusudur. Çatışma çözümünde tarafların diyalog ve uzlaş içinde olduğunun

⁴²⁷ Türkiye Dışişleri Bakanlığı, No: 77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk., http://www.mfa.gov.tr/no_-77_-6-mart-2014_-kirim_daki-son-gelistmeler-hk.tr.mfa, 10.10.2017.

⁴²⁸ Hikmet Genç, Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kırım’ın ilhakını tanımayacağız, <http://www.aksam.com.tr/siyaset/kirimin-ilhakini-c2tanimayacagiz-c2/haber-667834>, 10.10.2017.

vurgulandığı söylenebilir. Türkiye'nin yaptığı bu açıklama yaşanan krizi dikkate aldığını göstermektedir.

Türkiye'nin bu açıklaması Kırım sorununa karşı hassasiyetini, kırmızı çizgilerini göstermiş ve çözüm yolunu da ortaya koymuştur. Fakat bu açıklamalar ve çözüm yolu Türkiye'nin gelişmelere karşı arabulucu olma konusunda pasif kaldığının da bir göstergesi olarak değerlendirilebilir⁴²⁹.

2008'de Rusya ve Gürcistan arasında meydana gelen savaşta Türkiye, Rusya'nın yanında duruyor imajını yansıtmıştır. Fakat Kırım sorunu Türkiye için farklı şartlar taşıyor. Türkiye-Rusya arasında bağımlılık ilişkisinin olması, tercihin kolay olmadığı ve bunun bazı nedenlerinin var olduğu, örneğin ülke içerisinde yaşanan bazı krizler ve bu suni krizler ile Türkiye'nin olaylardan uzak tutulmaya çalışıldığı ileri sürülebilir. Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren bu krizde etkin rol alması gerekmektedir. Böylece Kırım Türkleri ve Karadeniz'in güvenliği konularına ağırlık verilmelidir. Çünkü Türkiye'de "2023 Türkiye Vizyonu" gündemi meşgul ederken, Karadeniz ve Akdeniz'de var olmayan Türkiye, ileriye dönük politika geliştirmekte zorluklarla karşı karşıya kalacaktır⁴³⁰.

Kırım krizinde taraflar kırmızı çizgilerini açıklamıştır. Bu açıklamalar uluslararası güvenliği tehdit edebileceği gibi Türkiye-Rusya'ya bakan yönüyle bir kırılma sürecine girebileceği ihtimalinin bulunduğu söylenebilir. Çünkü kırılma, Türkiye ve Rusya ilişkilerinde etkin olacaktır. Bunun her iki tarafın pozisyonları itibarıyla bir tercih durumları söz konusudur. Bir tarafta Kırım Türkleri diğer tarafta Türkiye-Rusya arasındaki *Avrasya İş birliği Eylem Planı* bağlamında gösterilen gelecek arayışı girişimleri de etkilenebilir. Türkiye, Karadeniz'de mevcut statükosunun korunmasından yana tavır sergilemiştir. Rusya ise Kırım'ı ilhak etmesiyle Karadeniz statükosunun bu şekilde olmayacağını söylemiştir. Karadeniz'de mevcut statükonun korunmasından yana olanlar ile revizyonist olan iki farklı yaklaşım mücadele vermektedir. Bir tarafta Türkiye ile Batı yer alırken diğer tarafta ise Rusya yer almaktadır⁴³¹.

⁴²⁹ M. Seyfettin Erol (b), **a.g.m.**, s. 10.

⁴³⁰ M. Seyfettin Erol (b), **a.g.m.**, s. 10

⁴³¹ M. Seyfettin Erol (b), **a.g.m.**, s. 10-11

3.4. Çatışmanın Bağlamı

3.4.1. Ekonomik Yaptırımlar

Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle AB, ABD, İngiltere, Avusturya ve Kanada, Rusya'nın tavrını değiştirmesi için ekonomik yaptırım kararı almıştır. Alınan yaptırıma karşı Rusya geri adım atmamış; aksine Ukrayna'nın doğusunda çıkan ayrılıkçı hareketlere destek vererek direnmiştir. Ekonomik yaptırım ABD Başkanı Barak Obama'nın 6 Mart 2014'te Hazine Bakanlığı'na yetki vermesiyle bölgede barışı ve güvenliği bozan kişi ve kurumlara çeşitli yaptırımlar uygulanabilecektir. 17-20 Mart 2014'te Rus ordusu Kırım topraklarına girerek bu sefer ABD hükümetine verilen yetkiyi genişleten iki karar yayınlamıştır⁴³².

Ekonomik yaptırımlar, Rusya'nın Kırım'a girişimi üzerine üç dalga şeklinde olmuştur: Birinci dalga yaptırım, V. Putin'nin karar merkezinde olan kişi ve kurumlara yönelik olmuştur; fakat etkisiz kalması üzerine bankacılık, finans, teknoloji ve savunma sanayi sektörüne yoğunlaşmasına neden olmuştur. İkinci dalga yaptırım ise Rusya'nın Ukrayna'nın güneydoğusunda ayrılıkçılara verdiği desteği üzerine olmuştur. İkinci dalga yaptırım ise Ukrayna'daki krizin silahlı çatışmaya dönüşmesi üzerine gerçekleşmiştir. 28 Nisan 2014'te ABD Hazine Bakanlığı karar alarak Rusya'nın önemli şirketlerine yaptırım uygulamıştır. Bunun yanında ABD Ticaret Bakanlığına bağlı Endüstri ve Güvenlik Bürosu Rusya'nın askeri gücüne katkısı olduğunu düşünen şirketlere ihracat yasağı koymuştur. ABD'nin aldığı yaptırım kararlarının benzerini AB, 28 Nisan ve 12 Mayıs tarihlerinde almıştır⁴³³.

Üçüncü dalga yaptırımlar ise 16 Temmuz günü ABD Rus enerji şirketlerini, önemli firmaları ve siyasileri hedef almıştır. Diğer taraftan AB aynı ay içinde benzer bir karar almış; fakat enerji şirketleri yaptırımlar dışında tutmuştur. 25-30-31 Temmuz tarihlerinde Rusya'nın Kırım ve Ukrayna'nın doğusunda faaliyetlerine destek olan aktör ve kuruluşlara yaptırım uygulanmıştır. Bunun yanında Sberbank, Gazprombank, Vneşekonombank ve VTB Bank gibi Rus bankalarının, AB'deki faaliyetleri

⁴³² Muhammet Koçak, “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna”, SETA, Sayı: 135, Ağustos 2015, s. 17.

⁴³³ Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 17-18.

engellenmiştir. Aynı karar AB ve ABD tarafından 12 Eylül’de genişletilmiştir. Bu yaptırımların amacı V. Putin’in çevresi hedef alınarak kriz bölgesinde etkili olan aktörleri ekonomik olarak zayıflatmaktır. Rusya’ya uygulanan yaptırımlardan AB etkilenmiş ve bunun önemli ölçüde faturası olmuştur. Bu durum, AB ülkeleri arasında tartışmalara neden olmuştur⁴³⁴.

3.4.2. Barış Müzakereleri

Ukrayna’da 21 Kasım 2013’te AB’yle Ortaklık Antlaşması’nı imzalamayan V. Yanukoviç, AB yanlısı muhalefetin başlattığı gösterilerle değişmiştir. Asıl krizin derinleşmesi 16 Mart 2014’te, Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesiyle başlamıştır. Bu tarihten itibaren Kırım fiilen Rusya’nın kontrolüne girmiştir. Diğer taraftan 7 Nisan 2014’te ülkenin doğusunda başlayan ayrılıkçı hareketler ile krizin buraya yönelmesine neden olmuştur. Ukrayna ve ayrılıkçılar arasında çıkan çatışmada ağır silahlar kullanılmış ve yeni bir krizle karşılaşmıştır. Bu krizle beraber Donetsk ve Lugansk bölgelerinin bir bölümü ayrılıkçı hareketlerin kontrolüne geçmiştir⁴³⁵. Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesiyle Batı dünyası harekete geçmiştir. Rusya’ya geri adım attırmak için öncelikle ekonomik yaptırım yoluna başvurulmuştur. Yaptırım konusunda farklı görüşler söz konusu olmuştur. Burada iki tez öne sürülmüştür: Birincisi Batı denildiğinde, özelde AB ülkelerinin ekonomik yaptırım dışında ileri gidemeyeceğini savunanlardır. İkincisi ise ABD, Ukrayna’nın NATO’ya alınması için Kırım’ın Rusya tarafından ilhak edilmesine ses çıkarmayacaktır.

3.4.2.1. Minsk I Anlaşması

Azerbaycan başkenti Bakü’de AGİT Parlamenterler Meclisi toplantısında Rusya’nın Ukrayna’da yaşanan kriz ile ilgili uluslararası temas grubunun kurulması için verdiği öneri kabul edilmiş ve uluslararası temas grubu kurulmuştur⁴³⁶. Daha önce buna benzer bir öneriyi P. Poroşenko yapmıştır. P. Poroşenko 6 Haziran 2014’te krize çözüm bulmak için diplomatik girişimin gerekliliğini ve bunun da koordinasyon grubu kurulmasıyla

⁴³⁴ Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 18-19.

⁴³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “*Ukrayna’da Son Durum ve İkili İlişkiler*”, http://www.mfa.gov.tr/ukrayna_da-son-durum-ve-ikili-iliskiler.tr.mfa, 7.05.2017.

⁴³⁶ AGİT ‘Ukrayna Temas Grubu’ kurdu, https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_06_30/Ukrayna-icin-uluslararası-temas-grubu-kurulacak/, 28.06.2014.

olacağını dile getirmiştir. Bu çerçevede kurulan koordinasyon grubu Haziran 2014'te AGİT, Ukrayna ve Rusya temsilcilerinin katılımıyla Kiev'de görüşmüştür. V. Putin çözüme ayrılıkçı hükümet temsilcilerinin, Lugansk Halk Cumhuriyeti (LNR) ile Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR)'nin de katılması halinde 15 maddelik Barış Planı'nın mümkün olabileceğini söylemiştir⁴³⁷. V. Poroşenko 15 maddelik Barış Planı'nı sunmuştur⁴³⁸.

Kırım çatışmasında birincil taraf olan Rusya ve Ukrayna temsilcileri ile üçüncül taraf olarak AGİT gözlemcileri bu görüşmeye katılmıştır. Bu görüşmeyle birlikte çatışmayı çözüme kavuşturabilmek için sıralanan beş aşamadan ilki, *Ön Görüşmeler* aşamasıdır. Bu aşamada taraflar arasında güven inşası sağlanarak, müzakere yeri, tarafların sayısı, görüşülecek konular ve tarih belirlenir.

23 Haziran 2014'te yapılan görüşmede Ukrayna temsilcisi eski Cumhurbaşkanı L. Kuçma, Rusya'yı temsilen Rusya'nın Ukrayna Büyükelçisi Mikayil Zybarov, Donetsk ve Lugansk bölgelerini temsilen Viktor Medvedçuk ve AGİT'ten gözlemciler katılmıştır⁴³⁹. Oluşturulan grup, 6 ve 17 Temmuz 2014'te Kiev'de toplanmış ve barış anlaşmasını olgunlaştırmışlardır⁴⁴⁰. 31 Temmuz 2014'te Minsk toplantısı Ukrayna, Rusya, Lugansk Halk Cumhuriyeti (LNR), Donetsk Halk Cumhuriyeti (DNR) ve AGİT katılımıyla başlamıştır⁴⁴¹. V. Putin 7 maddelik çözüm planını sunmuştur⁴⁴².

Bu görüşmeyle birlikte çatışmayı çözüme kavuşturabilmek için sıralanan beş aşamadan ikincisi olan *Barış Müzakeresi* aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada çatışmayı çözüme kavuşturmak için ihtimaller artabilmektedir. Eğer bu süreç iyi şekilde devam ederse barış içinde yaşama fırsatı doğar.

Bir ay içinde birkaç kez toplantı yaparak bir araya gelen ve en son 5 Eylül 2014'te Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te üç taraflı görüşmeler gerçekleşmiştir. Bu

⁴³⁷ Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 19-20.

⁴³⁸ Detaylı bilgi için bk. Vse punkti mirnogo plana Poroşenko po Donbassu, <http://vesti-ukr.com/donbass/57644-poroshenko-obnarodoval-mirnyj-plan-po-donbassu>, 20.06. 2014.

⁴³⁹ Ukrayna: Rusya yanlısı muhalifler de ateşkes ilan etti.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140623_ukrayna_ateskes, 23.06.2014.

⁴⁴⁰ Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 20.

⁴⁴¹ Ukrayna, Rusya ve AGİT Ukrayna'daki krizi konuştu, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-rusya-ve-agit-ukrayna-daki-krizi-konustu/133359/>, 1.09.2014.

⁴⁴² Detaylı bilgi için bk. Putin'den Ukrayna'da çözüm için 7 madde, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/putinden-ukraynada-cozum-icin-7-madde>, 4.09.2014.

görüşmelerde 1 Eylül 2014'te görüşülen 12 maddelik Barış Planı gündeme alınmıştır⁴⁴³. 5 Eylül 2014'te, Minsk görüşmesi protokolün imzalanmasıyla son bulmuştur.

İmzalanan antlaşmayla birlikte çatışmayı çözüme kavuşturabilmek için sıralanan beş aşamadan üçüncüsü olan *Barış Antlaşması* safhasına geçilmiştir. Bu aşamada çeşitli antlaşmaların bulunduğu söylenebilir. Bunlar ateşkes antlaşması, ön hazırlık antlaşması, tasarlama antlaşması ve uygulama antlaşması olarak sıralanabilir. Taraflar arasında imzalanan 12 maddelik Barış Planı, ateşkes antlaşması kategorisinde değerlendirilebilir. Her iki tarafın Barış Planını imzalamasıyla *Onaylama* süreci de tamamlanmıştır.

Tarafların imzaladığı bu protokole rağmen çatışmanın devam etmesi üzerine grup 19 Eylül 2014'te tekrar Minsk'te toplanmıştır ve memorandum imzalanmıştır⁴⁴⁴. Protokolden sonra çatışmanın devam etmesi, memorandumun imzalanmasını beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede imzalanan memorandumda yabancı askerlerin çıkartılması, uçuşların durdurulması, ağır silahların bölgeden çekilmesine karar verilmiştir.

Çatışma çözümünün beşinci aşaması olan *Uygulama* aşaması ile ateşkes ilan edilmesi, silahsızlanma, güvenlik şartlarının oluşturulması, tarafların insan haklarına riayet etmesi gibi hususlara dikkat edilmelidir. Ancak çatışma çözümü sürecinde, uygulama aşamasına kadar süreç olumlu şekilde ilerleyebilirken, son aşamada çıkmaza girebilir. Ukrayna ve Rusya arasında imzalanan Barış Planı uygulama aşamasına gelirken tıkanmıştır. Antlaşmaya bağlı kalmayı üstlense bile uygulama sürecinde sıkıntı yaşanmıştır.

23 Ağustos 2014'te Angela Merkel Ukrayna ziyaretini gerçekleştirmiştir⁴⁴⁵. A. Merkel, Ukrayna temaslarında federasyona vurgu yapmıştır. Federasyondan kastedilen, sistemin Ukrayna Cumhurbaşkanı'nın istediği adem-i merkeziyetçilik ile aynı olduğudur. Bunun yanında Rus dilinin kullanıldığı bölgelerle ilgili adımlar atılması gerektiğini ve geniş

⁴⁴³ OBSE, **Protokol o rezultatah konsultatsiy Trehstoronney kontaktnoy gruppi**, Minsk 5 Sebtyabrya 2014 g., <https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>, s. 1-2. 5.09.2016.

⁴⁴⁴ AGİT, "**Memorandum**", <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>, 19.02.2017.

⁴⁴⁵ Angela Merkel pribil v Kiyev i naçal vstreçu s Poroşenko, http://zn.ua/POLITICS/angela-merkel-pribyla-v-kiev-151429_.html, 23.02.2017.

tabanlı diyalogun oluşturulmasını gerektiğine değinmiştir⁴⁴⁶. Bu açıklamalara paralel olarak A. Merkel, yardımcısı Zigram Gabriyel federasyonu gündeme getirmiştir. Z. Gabriyel, öncelikle ateşkesin sağlanması gerektiğini ve Ukrayna’da çatışmayı çözmek için federasyon kavramının tek seçenek olduğunu ifade etmiştir. Devamında, eğer Ukrayna toprak bütünlüğünü sağlamak istiyorsa Rus dilli bölgelere makul seçenekleri sunmalı; aksi takdirde Kırım’ın tekrar Ukrayna’ya dönüşünün ise zor olduğunu düşündüğünü söylemiştir⁴⁴⁷.

Almanya-Rusya arasında genelde ekonomik, özelde enerji ilişkiler/bağımlılık Ukrayna konusunda etkili olduğunu göstermektedir. A. Merkel’in adem-i merkezîyetçiliğe, diyaloga ve azınlıkların yani Rus dilli etnik kimliğe vurgu yapmıştır. Diğer taraftan aynı gün Başbakan Yardımcısı Z. Gabriyel’in federasyona vurgu yapması ve Kırım’ın tekrar Ukrayna’ya dönüşünün ise zor olduğunu söylemiştir. Böylece Almanya, Kırım’ın Rusya’ya bırakılması durumunda Donetsk ve Lugansk bölgelerini Ukrayna sınırları içinde koruyabileceğini belirtmiştir.

16 Ocak 2015 tarihinde V. Putin, Ukrayna Cumhurbaşkanı P. Poroşenko’ya yazılı mesaj göndermiştir. Cumhurbaşkanı sözcüsü Dmitriy Peskov “P. Poroşenko’nun gönderilen mesaja karşı geldiğini ve herhangi bir plan önermediğini; karşı çıkması bir yana tam tersi Dombas bölgesine tekrar saldırıya başladığını” söylemiştir⁴⁴⁸.

V. Putin P. Poroşenko’ya yazılı mesajında;

“Ukrayna’nın Doğusunda Donetsk ve Lugansk bölgelerinde Ukrayna güçlerinin sivilere yönelik saldırıları bizi endişelendiriyor. 19 Eylül 2014 tarihli barış memorandumunu tehlikeye atıyor. Bizim teklifimiz, taraflar arasında karşılıklı ateşkesin sağlanmasıdır. Ukrayna güçleri, Donetsk ve Lugansk bölgelerindeki

⁴⁴⁶ Merkel poyasnila, çto v Germanii podrazumevayut pod federatsiyey dlya Ukraini, http://zn.ua/POLITICS/merkel-poyasnila-çto-v-germanii-podrazumevayut-po-federalizaciy-ukrainy-151436_.html, 23.08.2014.

⁴⁴⁷ Zamestitel Merkel posovetoval Ukraine zabıt pro Kırım i gotovitsya k federalizatsii, http://zn.ua/POLITICS/zamestitel-merkel-posovetoval-ukraine-zabyt-pro-krym-i-gotovitsya-k-federalizacii-151431_.html, 23.08.2014.

⁴⁴⁸ Peskov rasskazal ob otvergnutom Ukrainoy plane Putina, <https://lenta.ru/news/2015/01/18/peskov/>, 18.01.2015. bk. <http://www.interfax.ru/world/418526>, 16.01.2015.

ayrılıkçı hareketlere son vermeli, 19 Eylül 2014 tarihli Barış memorandumunda kabul edilen ve 100 mm kalibreyi aşan silahları geri çekmelidir⁴⁴⁹”

demıştır.

Diğer taraftan P. Poroşenko mektuba 26 Ocak 2015’te cevap vererek “Bütün tarafların Minsk Barış Planı’na uymaları gerektiğini” vurgulamıştır⁴⁵⁰. Facebook hesabından⁴⁵¹ açıklama yapan P. Poroşenko, ateşkes sağlanması ve Ukraynalı pilot Nadejda Savçenko gibi diğer bütün esirlerin serbest bırakılmasını ve Minsk Barış Planı’na uyulmasını belirtmiştir⁴⁵².

V. Putin, P. Poroşenko, A. Merkel ve F. Hollande’ın katılımı ile Normandiya formatında gerçekleşen Dörtlü Zirve gerçekleşmiştir. On sekiz saatlik görüşmeler sonucunda P. Poroşenko Ukrayna, Rusya ve AGİT’in anlaşma imzaladığını bildirmiştir. P. Poroşenko;

“15 Şubat’tan itibaren ateşkes sağlanacağını, tüm savaş esirlerinin 19 gün içinde serbest bırakılması konusunda anlaşmaya varıldığını, Temas grubu Ukrayna topraklarındaki bütün yabancı askerlerin çıkması konusunda uzlaştığını, ayrıca önümüzdeki 19 gün içerisinde rehinelerin serbest bırakılmasına karar verildiğini”

ifade etmiştir.

İlk önce Rusya yanlısı ayrılıkçıların elinde, 204 asker olmak üzere toplam 600 esir bulunmaktadır ve bunlardan 40’ının bırakılması kararı alınmıştır⁴⁵³. Barış Planı’nın

⁴⁴⁹ Opublikovano poslaniye Putina ob otvode tyajeloy artillerii iz Donbassa, <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3468072-opublykovano-poslanye-putyna-ob-otvode-tiazheloi-artylleryy-yz-donbassa>, 18.05.2015.

⁴⁵⁰ Poroşenko, Putin’e gönderdiği mektubun içeriğini açıkladı, <http://www.gundemavasya.com/porosenko-putine-gonderdigi-mektubun-icerigini-acikladi-4908h.htm>, 29.01.2015.

⁴⁵¹ P. Poroşenko’nun Facebook adresi: Петро Порошенко @petroporoshenko

⁴⁵² Poroşenko, Putin’e gönderdiği mektubun içeriğini açıkladı, <http://www.dunyabulteni.net/ukrayna-devlet-baskani-petr-porosenko/320815/porosenko-putine-gonderdigi-mektubun-icerigini-acikladi>, 28.01.2015.

⁴⁵³ Poroşenko: Ukrayna, Rusya ve Agit Minsk’te Anlaşma İmzaladı, <https://www.haberler.com/porosenko-ukrayna-rusya-ve-agit-minsk-te-anlasma-6960204-haberi/>, 02.11.2017.

çıkmaza girmesiyle birlikte tekrar görüşmeler yapılmış ve taraflar arasında yeni bir antlaşma imzalanmıştır. İmzalanan bu memorandum ile az da olsa ateşkes sağlanmıştır.

3.4.2.2. Normandiya Formatı

Rusya, Almanya, Fransa ve Ukrayna liderlerini buluşturan ve ilk toplantının Normandiya’da yapılmasıyla “Normandiya Formatı” olarak tanımlanan görüşmelerde Ukrayna çatışmasına çözüm bulunması amaçlanmıştır⁴⁵⁴. Antlaşmalara zemin hazırlayan Minsk Formatı’ndaki görüşmeler, doğrudan Ukraynalı taraflar arasında yapılmıştır. Minsk’te yapılan görüşmelere Rusya ve AGİT arabulucu statüsünde katılmıştır. 12 Ocak 2015’te Rusya, Almanya, Fransa ve Ukrayna liderlerinin bir araya geleceği görüşmeden önce, bu ülkelerin Dışişleri Bakanları’nın Almanya’nın başkenti Berlin’de bir araya gelmesi planlanmıştır. Zirveye krizin çözümü açısından son umut olarak bakılırken, Rusya, Almanya, Fransa ve Ukrayna’nın Dışişleri Bakan Yardımcıları Berlin’de yapılan toplantıdaki konuların liderlerin imzasına sunulması için hazırlıklar yapmıştır⁴⁵⁵.

3.4.2.3. Minsk II Anlaşması

5 Eylül 2014’te ve 19 Eylül 2014’te yayınlan 9 maddelik memorandum ve 12 maddelik Minsk Barış Planı’nın bazı maddeleri uygulanmış, bazıları da askıda kalmıştır. Almanya ve Fransa’nın devreye girmesiyle 12 Şubat 2015’te 13 maddelik Minsk II Anlaşması imzalanmıştır⁴⁵⁶.

⁴⁵⁴ Doğu Ukrayna görüşmeleri devam edecek, <https://www.gazetem.ru/dogu-ukrayna-gorushmeleri-devam-edecek/>, 15.01.2017.

⁴⁵⁵ Berlin’de 7 saatlik ‘Ukrayna’ toplantısı, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201502101013879536/>, 10.02.2017.

⁴⁵⁶ Kremlin, Kompleks mer po vıpolneniyu Minskikh soglaşeniy, <http://kremlin.ru/supplement/4804>, 15.10.2017. bk. https://zn.ua/POLITICS/chem-zakonchilis-peregovory-v-minske-dokumenty-i-zayavleniya-storon-166784_.html, 15.10.2017.

Şekil 16: 12 Şubat'ta İmzalanan Minsk II Anlaşması

Kaynak: Natalya Betina, “Minsk anlaşmasının uygulanması”.

<https://tr.sputniknews.com/infografik/201602171020938925-Ukrayna-Minsk-anlasmasi/>, 09.05.2017.

MİNSK ANLAŞMASININ MADDELERİ. NELER UYGULANDI

☒ Ateşkes

Ukrayna'nın Donetsk ve Lugansk bölgelerinin bazı ilçelerinde ateşkesin, 15 Şubat 2015 günü saat 00.00'dan itibaren sıkı şekilde uygulanması

☒ Silahların geri çekilmesi

- İki tarafın da tüm ağır silahları eşit mesafeye geri çekmesi:
- Ukrayna ordusu için mevcut temas hattının gerisine
 - Milis güçler için 19 Eylül 2014 Minsk memorandumuna göre temas hattının gerisine

Güvenlik bölgesi:

- 100 mm ve daha büyük kalibreli topçu sistemleri için en az 50 km genişliğinde
- Çok namlulu roketatarlar için 70 km genişliğinde
- Tornado-S, Uran, Smerç çok namlulu roketatarlar ve Toçka (Toçka-U) taktik roket sistemleri için 140 km genişliğinde

Ağır silahları geri çekme sürecinin, ateşkes başladıktan 2 gün sonra başlaması ve 14 gün içinde tamamlanması

☒ Silahlı grupların geri çekilmesi ve silahsızlandırılması

Tüm yabancı silahlı grupların, askeri teçhizatın ve kiralık askerlerin AGİT gözetiminde Ukrayna'dan çekilmesi

Tüm yasadışı grupların silahsızlandırılması

☒ AGİT gözlem misyonu

AGİT'in ateşkes ve ağır silahların geri çekilme sürecini gözlemlemesi ve doğrulaması

☒ Esir takası

Silahlı birliklerin geri çekildiği günden itibaren 5 gün içinde tüm esir ve rehinenin serbest bırakılması

☒ Genel af

Donbass'taki olaylarla ilişkin vatandaşlara yönelik kavuşturmaya ve cezalandırmaya yasaklayan yasanın kabul edilmesi yoluyla genel af

☒ Ekonomik istikrar

Sosyal para transferleri (emeklilik maaşları, faturaların ödenmesi) dahil tüm sosyal ve ekonomik ilişkilerin onarımı, Ukrayna'nın mevzuatı dahilinde vergilendirmenin yeniden başlatılması

☒ Siyasi istikrar

Ukrayna mevzuatına uygun şekilde yapılacak yerel seçimlere ilişkin diyalogun başlatılması. Yüksek Rada, 30 gün içinde, özel rejimin geçerli olduğu bölgeyi belirlemeli. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu gözetiminde AGİT standartlarına uygun seçimlerin yapılması

Tek tarafı olarak Ukrayna'dan bağımsızlıklarını ilan eden Lugansk Halk Cumhuriyeti'nde yerel seçimlerin tarihi 21 Şubat 2016, Donetsk Halk Cumhuriyeti'nde ise 20 Nisan 2016 olarak belirlendi

Çatışma bölgesinde Ukrayna sınırları üzerindeki kontrolünün yeniden devletin eline geçmesi

Ukrayna'da anayasa reformunun yapılması. Ademi merkez yetkiliği öngören anayasanın 2015 sonlarına kadar yürürlüğe girmesi

Donbass'ın özel statüsüne ilişkin kalıcı yasanın 2015 sonlarına kadar kabul edilmesi.

Özel statünün kapsamı:

- Dil özgürlüğü;
- Yerel özyönetimin, savcılar ve hakimleri atama sürecine dahil edilmesi;
- Merkez yönetimin yerel özyönetimlerle ekonomik, sosyal ve kültürel gelişime ilişkin anlaşmaları imzalama imkanı;
- Sosyal ve ekonomik kalkınmayan devlet desteğinin sağlanması;
- Rusya bölgeleriyle sınır ötesi işbirliğine merkez yönetim tarafından destek;
- Kamu düzeninin sağlanması amacıyla yerel meclisler tarafından milis güçlerin kurulması;
- Yüksek Rada'nın belirlediği yerel seçimlerle görevle gelen meclis üyelerinin ve yetkililerin yetkileri, süresi dolmadan sonlandırılmaması

☒ İnsani yardım

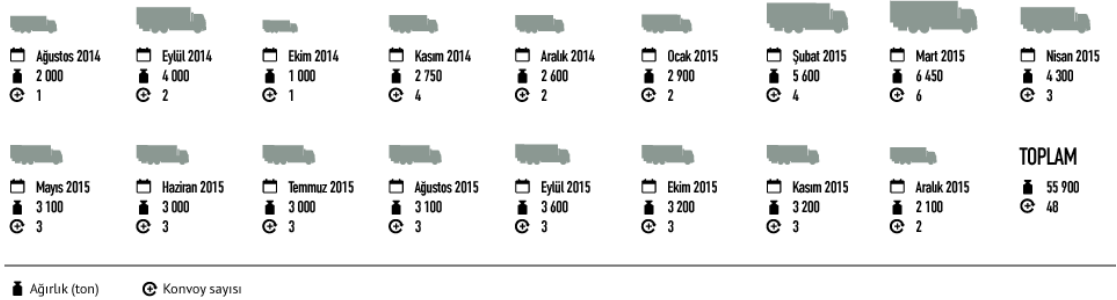
Uluslararası mekanizma temelinde insani yardımın muhtaç insanlara ulaştırılması ve dağıtılması

☒ Uygulandı

☒ Kısmen uygulandı

☒ Uygulanmadı

RUSYA'DAN İNSANİ YARDIM KONVOYLARI

Şekil 17: Minsk Anlaşmasında uygulanan maddeler

Kaynak: Natalya Betina, a.g.y.

V. Putin, 18 Şubat 2017 tarihinde Donetsk ve Lugansk bölgesinde ayrılıkçıların verdiği pasaport, doğum belgesi, eğitim belgeleri, evlilik cüzdanı, isim değişikliği, ölüm belgesi, araçların tescil belgeleri, araba plakası gibi belgelerin Rusya'da kabul

edilmesini içeren kararnameyi imzalamıştır. Fiili olarak yönetimi elinde tutan kurum ve kuruluşlar tarafından Ukrayna vatandaşlarına, vatansızlara ve devamlı bu topraklarda ikamet edenlere bu haklar verilmektedir. Bu kategoride olanlar fiili yönetim tarafından verilen belgelerle vizeye ihtiyaç duymadan Rusya'ya giriş-çıkış yapabilir. Açıklamada evrensel insan hakları ilkeleri çerçevesinde karar alındığı ve bu bölgelerde Minsk Barış Planı kapsamında siyasi çözüm sağlanıncaya kadar kararın geçici olduğu bildiriliyor.⁴⁵⁷

Almanya'da gerçekleşen 53. Uluslararası Münih Güvenlik Konferansı'nda P. Poroşenko alınan bu karara tepki göstermiştir. P. Poroşenko "Bu, benim için Rusya'nın uluslararası hukuk kurallarını çiğnemesinin ve Rus işgalinin başka bir kanıtıdır" ifadesini kullanmıştır. Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi Genel Sekreteri Aleksandr Turçinov, bu kararın V. Putin'in Minsk sürecinden çıkmış olduğunu gösterdiğini belirtmiştir⁴⁵⁸.

Bu süreçte birincisi 12 maddeden, ikincisi ise 9 maddeden oluşan bir memorandum imzalanmıştır. İki defa imzalanan barış anlaşmalarının bazı maddeleri uygulanmış, bazı maddeleri ise uygulanamamış, sekteye uğramıştır. Tekrar 12 Şubat 2015'te 13 maddelik Minsk II Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmanın 5. maddesi olan genel af ve 10. maddesi olan silahlı grupların geri çekilmesi ve silahsızlandırılması gibi maddeler uygulanmamıştır. Ukrayna için önem arz eden bu 10. maddenin uygulanmaması, sürecin durağan hal almasına neden olmuştur.

3.5. Çatışmanın Stili

Çatışma stilleri, taraflar arasında meydana gelen çatışma eylemlerinin belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu çerçevede taraflar arasında yaşanan çatışmada tarafların nasıl davrandıkları ve yaşanan çatışmaya nasıl tepki verdikleri değerlendirilmektedir. Kırım sorunda Rusya rekabetçi (köpekbalığı) stili kullanmıştır. Bölgede yaşayan Rus azınlığı desteklenmiş, sürecin kazanan tarafı olmuştur. 16 Mart 2014 tarihinde Rusların yaptığı referandumla Kırım, Rusya tarafından ilhak edilmiştir. Uluslararası aktörlerin ve

⁴⁵⁷ Ukaz o priznanii dokumentov, vıdannih grajdanam Ukrainı i litsam bez grajdanstva, projivayuşim na territoriyah ot delnih rayonov Donetskoy i Luganskoy i Luganskoy oblastey Ukrainı, <http://kremlin.ru/events/president/news/53895>, 18.02.2017.

⁴⁵⁸ Ali Cura, "Rusya Devlet Başkanı Putin'den tartışmalı karar", <http://aa.com.tr/tr/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-den-tartismali-karar/753432>, 18.02.2017.

örgütlerin göstermiş olduğu tepkiye rağmen, Kırım Rus topraklarına katılmıştır. Ukrayna'nın uyguladığı ise kaçınma (kaplumbağa) stili olmuştur. Diğer taraftan AB ülkeleri uzlaşma (tilki) stilinden yana tavır almıştır.

BÖLÜM 4: ÇATIŞMA ÇÖZÜMÜ TEORİSİ BAĞLAMINDA ÖRNEK OLAY II: TRANSDİNYESTER SORUNU

1787-1791 Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasındaki savaşın Rusların lehine dönmesiyle 1791 yılında Yaş Antlaşması imzalanmış ve Kırım, Çarlık Rusyası'na bağlanmıştır. 1806-1812 Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasındaki savaş, aynı şekilde Rusların galip gelmesiyle 1812'de Bükreş Antlaşması imzalanmış ve günümüzdeki Moldova (Besarabya) bölgesi Ruslara bırakılmıştır. Bu bölge Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası ve Romanya arasında el değiştirmiştir. Transdinyester sorununun tarihi arka planına bakıldığında Kırım sorunuyla benzerlik taşımaktadır. Moldova'nın Batı yanlısı politika izlemesi ve Ukrayna ve Moldova'nın da içinde olduğu GUAM gibi BDT alternatif bir örgütlenme Rusya tarafından olumsuz karşılanmıştır. Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesini dünya kamuoyu şaşkınlıkla izlemiştir. Rusya'nın, Kırım için referanduma giderek uluslararası hukuk normlarına ve demokrasiye uygun bir şekilde yapıldığını savunması, ilhakın doğru olduğunu göstermez. Moldova'nın Transdinyester bölgesine yönelik aynı yayılmacı politikayı amaçladığı endişesi de hâkimdir. Kırım'da askeri bir üssün kurulmasıyla, bölge halkı sürgün edilerek yerine etnik Ruslar devlet politikasıyla yerleştirilmiştir. Moldova'nın Transdinyester bölgesinde Rus askeri üssünün bulunması ve etnik Rus grubunun desteklenmesi Moldova'nın endişelerini artırmıştır.

Nehrin her iki tarafının farklı güçlerin kontrolünde olması, asıl toplumsal kırıma fay hattını oluşturmaktadır. Çünkü Romanya yönetimine bağlanmış olan Besarabya (Moldova) bölgesi Romen dilinde konuşuyor ve kendilerinin Romen olduğunu söylüyorlar. Diğer taraftan günümüzdeki Transdinyester bölgesi ise SSCB kontrolünde yoğun bir Slav göçüne maruz kalmış ve şehirlerde Rusça egemen hale gelmiştir. Bu bölgenin siyasi geçmişi Rusya ile ilişkilendirilmiş ve Transdinyester'de yaşayanların kimliğini oluşturan önemli faktör haline gelmiştir. 1991'de Moldova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle Romanya ile birleşme iddiaları gündeme gelmiş ve bu sorunun fitilini ateşlemiştir⁴⁵⁹.

⁴⁵⁹ Rüştü Kaya, “Transdinyester Sorunu: Moldova’daki Rus Azınlık ve Moldova’nın Dış Siyasetine Etkisi”, Editörler: Mehmet Şahingöz ve Alper Alp, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar, Türk Yurdu Yayını,

Bu çatışmanın altında iki farklı tez bulunmaktadır. Birincisi Moldova milletinin kökeninin Romenlere dayandığı, ikinci tez ise Moldova milletinin Romenlerden ayrı bir millet olduğu ve Slav oldukları yaklaşımıdır.

4.1. Transdinyester Çatışmasının Tarihsel Arka Planı

1310 tarihinde Eflak (Valahya) bölgesinin Basarab *Kuman* olduğu kabul edilmektedir. Tikomir veya Tok Temir'in oğlu olduğu kabul edilen *Basarab-loan Besarab* veya *Basarab* 1330 yılında Posada mevkiinde Macarlar'ı mağlub ederek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bağımsızlığını ilan etmesiyle topraklarını Prut nehrinin ötesine kadar genişletmiştir. Kazanılan yeni toraklara hâkim olmasıyla, bölgeye kendi adı *Besarabya* 'yı vermiştir. Besarabya'nın ölüm tarihi 1352 olarak bilinmektedir⁴⁶⁰.

Moldova'nın her iki nehir arasındaki bölgeleri Osmanlı Devleti tarafından fethedildikten sonra bu bölge Osmanlı kaynaklarında Kara Boğdan olarak geçmiş ve daha sonra sadece Boğdan⁴⁶¹ olarak anılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeye verdiği adın, 1400'lü yılların ortalarında Macar Krallığına karşı ayaklanan ve bağımsız devlet kuran, ikamet yeri Maramureş olan küçük Ulah (Valah) asilzade ailesinden gelen Voyvoda Bağdan adından gelmektedir.⁴⁶²

4.1.1. Demografik Yapı

Transdinyester Avrupa'nın güneydoğusunda, Dnestr nehrinin sol yakasında Moldova Cumhuriyetinin sağ tarafında Benderı şehrine, Slobodzey ilçesine bağlı: Knopka, Kitskani, Mereşentı ve Kremençug köyleri gibi yerleşim birimlerine komşudur. Toplam 4163 km sahip ve sınırların uzunluğu 816 km'dir. Transdinyester batıdan Dnestr nehri boyunca Moldova ile 411 km, Ukrayna ile 405 km sınıra sahiptir ve denize doğrudan erişimi yoktur⁴⁶³. Transdinyester'in toplam nüfusu 555 bin olup bunun %31,9

Ankara 2016, s. 164-165. bk. Neil Melvin, *Russians Beyond Russia: The Politics of National Identity*, Royal Institute of International Affairs, London 1995, s. 58-61.

⁴⁶⁰ Kemal Karpat, “**Eflak**”, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 10, TDV, İstanbul, 1994, s. 467.

⁴⁶¹ **Boğdan** bölgesi şimdiki Moldova'nın tamamını ve Romanya'nın Kuzey Doğusunu kapsayan bölgedir. Dönemin Vali'si olan Voyvoda I. Boğdan'dan esinlenerek verilen isimdir. bk. <https://www.ismailaga.org.tr/sultan-fatihin-bogdan-seferi>, 28.01.2018.

⁴⁶² Abdülkadir Özcan, “**Boğdan**”, *DİA*, Cilt IV, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 269.

⁴⁶³ Moldova Transdinyester Cumhuriyeti, “**Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika**”, <http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 22.01.2018.

Moldovalılar, %30,4'u Ruslar ve %28,8 Ukraynalılar teşkil etmektedir. Resmi diller: Moldova, Rusça ve Ukraynacadır; başkent Tiraspol şehridir. Transdinyester idari olarak 2 seviyede idari ve bölgesel birime bölünmüştür. Yüksek seviye 5 bölge ile temsil edilmektedir: Grigoriopol, Dubossarı, Kamenka, Rıbnitsa, Slobodzey. İdari-bölgesel birimler Şehirler: Benderi, Tiraspol, Rıbnitsa ve Dubossarı'dır. Transdinyester'in idari ve bölgesel yapısının birincil seviyede yerel öneme sahip şehirleri: Slobodzey, Grigoriopol ve Kamenka köy meclisleri ve kırsal yerleşimlerdir. Transdinyester'de yaklaşık 147 köy vardır⁴⁶⁴.

Transdinyester'in jeopolitik olarak direk denize çıkışı yoktur; fakat Kırım'ın ilhakıyla Rusya için vazgeçilmez bir bölge olmuştur. Rusya'nın hem Kırım'da hem de Transdinyester'de askeri üsleri bulunmaktadır. Böylece doğal olarak Ukrayna çevrelenmiştir.

Rusya'nın Kırım'ı ilhakından sonra şu gerçek ortaya çıkmıştır: Dünyada çok sayıda gri alan bulunmaktadır ve bu tartışmalı bölgeler çözülmemiş durumlarıyla çatışma için bir kıvılcımın yettiği yerlerdir. Kırım'ın ilhakı sırasında uluslararası kamuoyunda tanınmaması söz konusu olmuştur; fakat Rusya'nın bir parçası olduğu da açık bir şekilde ortaya çıkmıştır⁴⁶⁵.

⁴⁶⁴ A.g.k.

⁴⁶⁵ Adam Taylor, “*A map of Transnistria, Crimea, and other geographical ‘gray areas’ to be worried about*”, https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/03/24/a-map-of-transnistria-crimea-and-other-geographical-gray-areas-to-be-worried-about/?utm_term=.dca373a5b048, 24.01.2014.

Şekil 18: Transdinyester Haritası

Kaynak: <http://www.infokart.ru/karta-pridnestrovskoj-moldavskoj-respubliki/>, 23.01.2018.

4.1.2. Osmanlı Devleti Dönemi Besarabya Statüsü

XIV. yüzyılın sonuna doğru Eflak bölgesi, XV. yüzyılın ilk yıllarında ise Boğdan bölgesi Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetini tanımıştır. Her ikisi de beylik olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmışlar; siyasi, sosyal ve dini teşkilatlarını korumuşlardır. Her iki bölge prensleri (voyvodalar) yerli soylu ailelerden gelmekteydiler⁴⁶⁶. Fatih Sultan Mehmet talebi üzerine Voyvoda Petro Aron, 13 Mayıs 1455 yılından itibaren Osmanlı

⁴⁶⁶ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861), Cilt VI, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2007, s. 42.

Devleti'ne yılda 2000 altın vermiş ve bunun karşılığında varlığını koruyabilmiştir. Bu anlaşma karşılığında Moldovalı tüccarlara ayrıcalık gösterilmiştir⁴⁶⁷.

1 Mayıs 1484'te II. Bayezid Boğdan seferine çıkmıştır. Sefere çıkmasıyla Kırım Han'ı Mengli Giray ile Eflak voyvodasına birlikte katılmaları için haber vermiştir. Kırım Han'ı Mengli Giray ile Eflak voyvodası bu teklifi kabul etmiş; Osmanlı ordusu ile beraber yaklaşık 60 bin kişi olmuştur. Yaklaşık on gün süren kuşatmanın ardından 15 Temmuz 1484'de Kili Kalesi fethedilmiştir. 11 Ağustos 1484 tarihinde ise Akkirman fethedilmiştir⁴⁶⁸. Boğdan, Kili ve Akkirman'ın fethedilmesiyle bölge II. Bayezid döneminde kesin olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır⁴⁶⁹.

Osmanlı Devleti, Romen (Latin) dillerine mensup olan ve Romen dilinin konuşulduğu Eflak Beyliği (Valahya) ile Boğdan (Moldova) Beyliği'ni iki memleket anlamını taşıyan "Memleketeyn" olarak adlandırmıştır. Bu iki Beylik Latinceye benzeyen bir dil kullanmışlar ve bölge halklarına Valak ve Ulak denmiştir. Boğdan (Moldova) Beyliği 1455 tarihinde Osmanlı Devleti hâkimiyetini tanımış ve 1541 tarihinden sonra Erdel Beyliği (Transilvanya) gibi "sair memâliki mahruse" sayılmaya başlanmıştır. Eflak Beyliği (Valahya) kendilerinin Romen olduklarını kabul etmişlerdir⁴⁷⁰. Hem Eflak hem de Boğdan bölgelerinin idaresi için yerli boyarlar yerine aralarında Rumenli olan Fenerli Rumlar 3 yıllığına göreve getiriliyordu. Batı kaynaklarında bu prenslere "Hospodar"⁴⁷¹ olarak adlandırılmıştır.⁴⁷² Moldova'ya Türkçe verilen ad Boğdan olmuştur.

⁴⁶⁷ Ruslan Şevçenko, "Mejdunarodnyy status Moldovi: istoriko-yuridiçeskiye aspektı (1359-1991), <http://statulmoldovenesc.blogspot.com.tr/2011/01/1359-1538.html>, 08.01.2018.

⁴⁶⁸ Yasemin Sarğın, "Başlangıcından 1606'ya Kadar Osmanlı Devleti İle Eflak ve Boğdan Voyvodalıkları Arasındaki İlişkiler", Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Afyonkarahisar 2013, s. 20.

⁴⁶⁹ Abdülkadir Özcan; "Boğdan", DİA, Cilt IV, TDV Yayını İstanbul 1992, s. 269.

⁴⁷⁰ Fatma Uygur, 1857 Eflak ve Boğdan Seçimlerine Fransız Müdahalesi ve Sonuçlarına Dair Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 42/Güz 2017), s. 171.

⁴⁷¹ İlber Ortaylı, **Hospodar** kelimesinin eski Sloven dilinde "efendi" "bey" anlamına geldiğini ve Osmanlı Devleti idaresinde iki farklı anlamda kullanılmıştır. Birincisinde memuriyet ve beraatla verilen özerk yöneticilik olup özellikle Eflak ve Boğdan bölgelerinde uygulanmıştır. İkincisi ise Balkanlarda özelde ise Bulgaristan'da timar rejiminin bozulmasıyla meydana gelen toprak ağalığıdır. İkinci olanda gospodarlık resmi unvan olmasından ziyade içtimai kurumdur. 1711 Yılından itibaren Fenerli Rum beylerine verilen ünvandır. 1. Gospodar Nikola Mavrokordato olmuştur. bk. İlber Ortaylı, Gospodarlık, TDV İslâm Ansiklopedisi, 14. Cilt, s. 115-116.

⁴⁷² Fatma Uygur, **a.g.m.**, s. 172.

Bu bölgeler Osmanlı Devleti kontrolüne geçince *Karadeniz'in Osmanlı gölü haline geldiği tabiri* gerçekleşmiş oldu. Besarabya idare şekli olarak önce Rumeli Beylerbeyliğine daha sonra da Özü Eyaletine bağlanmıştır. 1768-1774 tarihinde Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası savaşı bu bölgede meydana gelmiştir⁴⁷³. Avusturya ve Çarlık Rusyası birleşerek 1736-1939 yılları arasında Osmanlı Devleti'ne savaş açmışlardır. Meydana gelen savaşta Osmanlı Devleti galip gelmiş ve 1739 yılında Belgrat Anlaşması⁴⁷⁴ imzalanmıştır.

Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti sınırlarına girmiş ve mülteci Lehliler ile Müslümanları öldürmüşlerdir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 1768'de Çarlık Rusyası'na savaş ilan etmiştir. 1770'de savaş Rusların lehine dönmüş Boğdan ve Eflak işgal edilirken diğer taraftan Rus ordusu Kırım'a girmiştir. 1774'de Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında Küçük Kaynarca Antlaşması imzalanmıştır. Bununla beraber 28 maddelik ağır şartlar kabul edilmiştir. Kırım, Osmanlı Devleti hâkimiyetinden çıkmıştır ve Ruslar Karadeniz sahillerine ulaşmışlardır. Bundan sonraki Rus-Türk ilişkilerinde dönüm noktası olmuştur.⁴⁷⁵ 1774 Küçük Kaynarca antlaşmasının imzalanmasıyla Belgrat Antlaşması şartları hükmünü kaybetmiştir.⁴⁷⁶ Osmanlı Devleti 1774'te imzaladığı Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla, Kırım ile beraber büyük kayıplar vermiştir.

1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasıyla Özi Çarlık Rusyası'na, bunun karşılığında Bender bölgesi Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır. İlk önce Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kırım bağımsız hanlık haline gelmiş ve kendi hanlarını seçebilme hakkı tanınmıştır. Bunun yanında dini olarak hilafet müessesesine bağlı olacak ve hutbeler padişah adına okunacaktır. 3. madde, hem Osmanlı Devleti hem de Çarlık Rusyası, Kırım'ın iç işlerine karışmayacaktır. 16. madde ile Besarabya, Akkirmen, Kili, İsmail, Sair kaleleri, Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti'ne iade edilirken 18. madde ile Kılburun Kalesi, 19.

⁴⁷³ Besarabya, <http://www.e-tarih.org/sozluk.php?sd=sozlukdetay&id=71>, 11.02.2018.

⁴⁷⁴ Belgrad Antlaşmasının maddeleri: Rus Hükümeti Kırım ve Eflak'ı bırakacaktır. Ancak Azak Kalesi'ni alan Rus yönetimi bu kalenin varlığını sona erdirmek suretiyle kaleye sahip olabilecektir. Aynı zamanda Karadeniz'de hâkimiyetini sürdüren Osmanlı, Rusya'nın burada savaş gemilerini bulundurmasını engellemiştir. bk. 1. Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Belgradsık Mirnyı Dogovor 1739 g., <https://www.prilib.ru/history/619583>, 11.02.2018. 2. <https://antlasmalar.com/belgrad-antlasmasi/>, 11.02.2018.

⁴⁷⁵ Ahmet Nimet Kuras, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014, s. 309-310.

⁴⁷⁶ Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Belgradsık Mirnyı Dogovor 1739 g., <https://www.prilib.ru/history/619583>, 11.02.2018.

madde ile de Kerç ve Yenikale, 21. madde ile Küçük ve Büyük Kabrtaylar Çarlık Rusyası'na bırakılmıştır. 17. madde ile Memleketteyn statüsü belirlenmiş ve Hristiyan halkın yükümlülüğü Çarlık Rusyası'na verilmiştir⁴⁷⁷. Yapılan antlaşmalarla Osmanlı Devleti karşısında başarı elde edilmesinden cesaret alan Avusturya Bukovina'nın kendilerine verilmesini istemiştir. Savaşta ağır kayıplar veren Osmanlı Devleti tekrar bir savaşa girmemek için 8 Mayıs 1775 tarihinde yapılan antlaşma ile Bukovina Avusturya'ya bırakılmıştır⁴⁷⁸.

Kırım'ın Çarlık Rusyası'nın kontrolüne geçmesinden dolayı savaş eşiğindeyken Fransa'nın arabuluculuğuyla 21 Mart 1779 tarihinde Aynalıkavak Tenkihnamesi imzalanmıştır. Bununla beraber Çarlık Rusyası Kırım ile ticaret konusu, Eflak ve Boğdan ile ilgili olan sorunları kendi yararına dönüştürebilmiştir. Sorunların çözüme kavuşturulması için taviz veren taraf Osmanlı Devleti olmuştur⁴⁷⁹.

1782'de St. Peterburg'da Çarlık Rusyası ve Avusturya, Osmanlı Devleti'nin paylaşılması için anlaşmışlardır. Avusturya'yı yanına alan Çarlık Rusyası, Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerini sertleştirmiş ve tehditle bazı isteklerde bulunmuştur. Bu tehditlere karşın, Osmanlı Devleti Çarlık Rusyası'nın elçisine istedikleri şartlara karşılık ultimatom vermiş; fakat Çarlık Rusyası ultimatomu reddetmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Çarlık Rusyası'na savaş ilan etmiştir. Çarlık Rusyası'na savaş ilanından 6 ay sonra Avusturya müttefiki olma nedeniyle Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Osmanlı Devleti Çarlık Rusyası ile savaşmayı düşünürken Avusturya'nın da savaş ilan etmesiyle, iki taraf da savaşmak zorunda kalmıştır⁴⁸⁰. Yaş, Hotin ve Özi Kalesi Çarlık Rusyası'nın eline geçmiştir. Bu kalelerin düşmesi ve 1 Ağustos 1789 tarihli Fokşani mağlubiyeti ile Çarlık Rusyası bu bölgede üstünlüğü ele geçirmiştir. 22

⁴⁷⁷ Kemal Beydilli (a), “**Küçük Kaynarca Antlaşması**”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayını, Cilt: 26, 2002, s. 525-526.

⁴⁷⁸ Uğur Kurtaran (a), “XVIII. Yüzyıl Osmanlı- Avusturya Antlaşmalarında Belgrad ile İlgili Hükümler”, Yeni Türkiye 67/2015, 1645-1646.

⁴⁷⁹ Osman Köse, “**Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri**”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/2 Fall 2006, s. 159.

⁴⁸⁰ Uğur Kurtaran (b), “**XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri**”, Tarih Okulu Dergisi (TOD), Yıl 7, Sayı XVII, Mart 2014, s. 408-409.

Eylül 1789’da Çarlık Rusyası Akkerman, Basarabya ve Bender bölgelerini, Avusturya ise Belgrat ile Semendire bölgelerini ele geçirmiştir⁴⁸¹.

4 Ağustos 1791’de Osmanlı Devleti-Avusturya arasında Zıştovi Barış Antlaşması imzalanmıştır. 18 Ağustos 1791 tarihinde ise Osmanlı Devleti-Çarlık Rusyası arasında Kalas Mütarekesi yapılmıştır. 10 Ocak 1792’de ise Yaş Barış Antlaşması imzalanmıştır⁴⁸². Dinyester (Turla) Nehri Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası arasında sınır olarak belirlenmiş; Bender, İsmail, Kili, Akkerman, Bucak, Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti’ne iade edilmiştir. Diğer taraftan Özi Kalesi ve arazilerinin Çarlık Rusyası’na ait olduğu Osmanlı Devleti tarafından kabul edilmiştir⁴⁸³. Besarabya, Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti’nde kalmıştır. Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında imzalanan Yaş Antlaşması ile Besarabya bölgesi Osmanlı Devleti hâkimiyetine girmiştir.

Şekil 19: Yaş Antlaşmasında Belirlenen Sınırlar

⁴⁸¹ Uğur Kurtaran (b), **a.g.m.**, s. 409.

⁴⁸² Muharrem Dördüncü, “1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi”, <http://sbd.aku.edu.tr/III1/6.pdf>, s. 78.

⁴⁸³ Ayla Efe, “Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/191.pdf>, s. 145.

Kaynak: Kemal Beydilli (b), Yaş Antlaşması, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yas-antlasmasi>, 26.01.2018.

Çarlık Rusyası gemilerinin boğazlardan geçmesini tehdit olarak gören Osmanlı Devleti bunu engellemek istemiştir. Çarlık Rusyası buna karşın İstanbul Büyükelçisine gönderilen talimatta, iki ülke arasında yapılan antlaşmaya saygılı olunmasını istemiştir. Eğer buna uyulmadığı takdirde büyükelçilik ve çalışanları, İstanbul'dan ayrılmasını iletmıştır. 1806'da Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası'na ait gemilerin boğazlardan geçmesini yasaklamıştır. Buna karşılık Çarlık Rusyası Boğdan ve Eflak bölgelerinin merkezkaç eğilimlerini oluşturmaya ve desteklemeye başlamıştır. Bunun yanında Sırlara destek vererek Osmanlı Devleti'ne isyan etmelerini teşvik etmiştir. 1806 yılında Boğdan ve Eflak voyvodaları görevden alınmış ve akrabaları olan Aleksandr ve Skarlak voyvoda olarak atanmıştır. Görevine son verilen Eflak voyvodası Çarlık Rusyası'na kaçmıştır. Görevden alınmalara Çarlık Rusyası itiraz etmiş ve bunu Osmanlı Devleti'ne bildirmiştir⁴⁸⁴.

4.1.3. Çarlık Rusyası Dönemi Besarabya Statüsü

1806'da başlayan savaşla Çarlık Rusyası, Boğdan'ı, Bender, Kili ve Akkirman Kalelerini almıştır. Fransa'nın girişimiyle iki devlet arasında barış görüşmeleri başlamıştır⁴⁸⁵. 31 Ekim 1811'de Yerköy'de başlayan ve yaklaşık 7 ay süren görüşmeler neticesinde Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası Bükreş'te, 29 Mayıs 1812'de, Bükreş Antlaşması imzalanmıştır. Bükreş Antlaşması 16 madde ve 1 de sonuçtan ibarettir⁴⁸⁶. Yapılan antlaşmaya göre; Tuna nehri Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında sınır olacaktır. Çarlık Rusyası işgal ettiği yerleri geri verecek; fakat Besarabya bunun dışında kalacak ve Osmanlı Devleti Boğdan ve Eflak'tan 2 yıl boyunca vergi almayacak; Sırlar kendi içlerinde serbest kalacaktır. Tuna Nehri'nde Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası gemileri serbest dolaşabilecektir. Prut ve Tuna nehirlerinin sol tarafı Osmanlı Devleti ve

⁴⁸⁴ Günel Teymurova, “1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı ve Azerbaycan”, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2016, s. 46-47.

⁴⁸⁵ Besarabya, <http://www.e-tarih.org/sozluk.php?sd=sozlukdetay&id=71>, 01.02.2018.

⁴⁸⁶ Levent Düzcü, “Tuna Sınırını Yeni Baştan Düzenlemek/Tahdîd-İ Hudûd: Osmanlı'nın Rusya İle İmtihanı (1812-1818)”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2016, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 3, s. 183.

Çarlık Rusyası arasında sınır kabul edilecektir⁴⁸⁷. Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusyası 28 Eylül 1812’de Bükreş Antlaşması’nı imzalayarak savaşı sonlandırmışlardır.

Günümüzdeki Moldova bu şekilde üçe ayrılmış ve Besarabya, Çarlık Rusyası’nın bir parçası haline gelmiştir. Bukovina Avusturya’nın bir parçası olmuş, Dinyester ve Prut (Bukovina’dan Tuna’ya kadar) 1813’te Besarabya (daha önce Dinyester ve Tuna’nın güney kısmı Besarabya olarak adlandırılmıştır) olarak adlandırılan bölge Çarlık Rusyası’nın bir parçası olmuştur. Diğer bölgeler ise Osmanlı Devleti’nin bir parçası olarak kalmıştır. 1859-1861 yıllarında bu bölge Eflak ile birleşerek Romanya’yı kurmuşlardır⁴⁸⁸. Çarlık Rusyası’na bırakılan ve Besarabya adı verilen bu bölge günümüzde Moldova olduğu ve Prut Nehri’nin doğu yakasıdır. Bir taraftan Rusya’dan etnik olarak Rus kökenli göçmenleri, diğer taraftan Osmanlı Devleti topraklarından Bulgar Gagavuz göçmenleri getirmiş ve yerleştirmiştir⁴⁸⁹.

Osmanlı Devleti ve Çarlık Rusyası arasında imzalanan 1812 Bükreş Antlaşması ile bölge Ruslara bırakılmıştır. Besarabya bölgesi 1854 yılı Kırım savaşına kadar Çarlık Rusyası’nın elinde kalmıştır. Yapılan Paris Antlaşmasıyla Boğdan’a bağlanmıştır⁴⁹⁰. 1878 Berlin Antlaşmasıyla tekrar Çarlık Rusyası’nın eline geçmiştir.

Günümüzdeki Moldova Devleti 1918 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir ve siyasi varoluşu uzun sürmemiştir. 1918’de bağımsız bir devlet olmuş; 1991’den günümüze kadar devam etmiştir. Bu bölge yüzyıllar boyunca Romanya, Osmanlı Devleti, Çarlık Rusyası ve SSCB gibi güçlerin yönetiminde olmuştur. Dönem ve konjonktürel nedenlerden dolayı Moldova topraklarının bir bölümü bir devlet yönetiminde olurken,

⁴⁸⁷ Nükhet Elüt, “**1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Ve İki Ülke Açısından Sonuçları**”, <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ELTUT-N%C3%BCkhet-1877-1878-OSMANLI-RUS-SAVA%C5%9EI-VE-%C4%B0K%C4%B0-%C3%9CLKE-A%C3%87ISINDAN-SONU%C3%87LARI.pdf>, s. 122-123.

⁴⁸⁸ Haritovna N.İ., “**Bessarabiya i Pridnestrovye posle sobitii Rusko-Turetskoy voyni 1806–1812 gg.**”, *İstoričeskiy jurnal: naučnyye issledovaniya* № 3 (21)-2014, s. 307-308. http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=31588, 03.03.2018.

⁴⁸⁹ Deniz Berktaş (b), “**Moldova Nereye Gidiyor?**”, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1269-moldova-nereye-gidiyor>, 01.02.2016.

⁴⁹⁰ Besarabya, <http://www.e-tarih.org/sozluk.php?sd=sozlukdetay&id=71>, 04.02.2018.

belli bir diğer bölümü farklı devlet veya devletlerin yönetiminde olmuştur. Bu bölgeler Dinyester Nehri'nin doğu ve batı yakasında cereyan etmiştir⁴⁹¹.

4.1.4. SSCB Dönemi Transdinyester'in Statüsü

Ekim 1917 Bolşevik Devriminde İtilaf Devletleri içerisinde yer alan Romanya Krallığı 1918 tarihinde Besarabya bölgesini ilhak etmiştir⁴⁹². 27 Kasım 1918'de Besarabya Millî Meclisi Romanya ile birleştiğini duyurmuştur⁴⁹³. 27 Mart ve 9 Nisan 1918'de parlamentoda (Sfatul-Tseriy)⁴⁹⁴ yapılan oylamada 86 evet, 3 karşı ve 36 çekimser oyla Besarabya'nın Romanya ile birleşmesi onaylanmıştır. Besarabya'nın birleşmesi Bükreş'te gerçekleşmiştir. Besarabya Bölgesi Romanya'nın bir eyaleti haline gelmiştir ve birleşme yasasında geniş özerklik sağlanmıştır⁴⁹⁵. Böylece Besarabya bölgesinde ki Moldova Halk Cumhuriyeti Romanya yönetimine girmiştir. Dinyester Nehri'nin batı tarafı Romanya ile birleşmiştir. Doğu tarafı yani günümüzdeki Transdinyester bölgesi ise Çarlık Rusyası'nın 1917 Ekim Devrimi'nde yıkılmasının ardından 1922 tarihinde, kurulan SSCB'ye katılmıştır⁴⁹⁶.

1920'de Rus Bolşevikleri tarafından işgal edilen Ukrayna, SSC olmuştur. 1920-1924 yılları arasında Ukrayna SSC'de idari toprak bölünmeleri söz konusu olmuştur. 1924-1925 yılında yapılan bölgesel bölünmelerde 53 bölgeye ayrılmıştır. İlçeler ve köylerin

⁴⁹¹ Rüştü Kaya, “**Transdinyester Sorunu: Moldova’daki Rus Azınlık ve Moldova’nın Dış Siyasetine Etkisi**”, Editörler: Mehmet Şahingöz ve Alper Alp, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar, Türk Yurdu Yayını, Ankara 2016, s. 164.

⁴⁹² Gün Taş, Unutulan Türkler: Gagauzlar, <http://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/>, 06.01.2018.

⁴⁹³ Hacer Tokyürek, Prof. Dr. Nevzat Özkan'ın Gagavuz Edebiyatı Adlı Eseri Üzerine. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2), 2017, s. 1258.

⁴⁹⁴ **Sfatul Tseriy**: (Сфатул Цэрий) : Türkçe Parlamento-yasama organı. 21 Kasım (4 Aralık) 1917 yapılan Askeri-Moldova Kongresinde milliyetçi kesim tarafından kurulmuştur. Besarabya'daki Sovyet gücünün kaldırılması hedeflenmiştir. 2 (15) Aralık 1917 tarihinde Moldova Halk Cumhuriyetini ilan etmişlerdir. Geçici parlamento olarak devlet organlarından, askeriye, adalet sistemi ve eğitim sistemini oluşturmuşlardır.

Sfatul Tseriy, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/137358/%D0%A1%D1%84%D0%B0%D1%82%D1%83%D0%BB>, 02.02.2018.

⁴⁹⁵ Moldavskaya demokratičeskaya respublika, <http://moldovenii.md/ru/section/786/content/10079>,

⁴⁹⁶ Rüştü Kaya, **a.g.m.**, s. 164.

sınırları değişmiştir⁴⁹⁷. 12 Ekim 1924'te Ukrayna SSC'ye bağlı Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur⁴⁹⁸.

Şekil 20: Romanya'ya Bağlı Besarabya Bölgesi ve Ukrayna'ya Bağlı Moldova Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti-12 Ekim 1924

Kaynak: Moldavane levoberejya Dnestra, <http://moldovenii.md/ru/section/786/content/10081>, 02.01.2018.

Moldova ÖSSC, 1924'ten 1940'lara kadar Ukrayna SSC sınırları içerisinde var olmuştur. Dinyester Nehri'nin sol yakasında Moldova ÖSSC'nin kurulması, Romanya'ya bağlı olan Besarabya (Moldova)'ya karşı, SSCB tarafından stratejik bir

⁴⁹⁷ Viktor Holubko, "Administrativno-Territorialnoye Deleniye Ukraini: İstoričeskiy Opyt i Perspektivi", <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/619038>, 05.01.2018. <http://docplayer.ru/26070722-Administrativno-territorialnoe-delenie-ukrainy-istoricheskiy-opyt-i-perspektivy.html>, s. 91-92.

⁴⁹⁸ Moldovskaya Sovetskaya Sotsialističeskaya Respublika, <http://geography.su/demogr/item/f00/s00/e0000701/index.shtml>, 01.02.2018.

hamleydi. Bu SSCB'nin Romanya kontrolünde olan Besarabya bölgesi hakkında sürdüren iddialarını meşru kılmak için atılan bir adımdı. Moldova ÖSSC, 1926 nüfus sayımında %48.5 Ukraynalı, %30.1 Moldovalı, %8.5 Rus, %8.5 Yahudi, %1.4 Alman, %2,5 ve diğer milletlerden oluşmaktaydı⁴⁹⁹. Moldova ÖSSC ilan edilen bölgeler, günümüzdeki Ukrayna toprakları olan Podolsk ve Odessa bölgeleriydi⁵⁰⁰.

Yaklaşık 16 yıl varlığı söz konusu olan ve Ukrayna sınırlarında kurulan Moldova ÖSSC'nin nüfus dağılımının çoğunluğunu Ukraynalılar oluşturmuştur. Etnik gerginliğin olmamasının ana sebebi de bundan kaynaklandığı söylenebilir. Kızıl Ordu'nun Besarabya'ya girmesi, Romanya'nın bu bölgeden çıkmasına neden olmuştur. Bu durumu fırsata çeviren SSCB, Ağustos 1940'da Ukrayna sınırlarında kurulmuş olan Moldova ÖSSC'ye son vererek iki yakayı birleştirmeyi hedeflemiştir. Ukrayna tarafında bulunan Moldova ÖSSC ile Besarabya bölgesinin birleşme hazırlıkları tamamlanmıştır⁵⁰¹.

2 Ağustos 1940'ta SSCB Yüksek Konseyi 7. oturumunda, Moldavya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin kurulmasına ilişkin kanun kabul edilmiştir. Moldova SSC'nin kurulmasıyla ülkede sanayinin geliştirilmesi için, Rusya ve Ukrayna'dan çok sayıda göçmenler gitmiştir. Yeni oluşan jeopolitik durum uzun sürmedi ve 1941 yılında Almanya ve müttefikleri SSCB'ye saldırmıştır. Bu durumu değerlendiren Romanya bir yıl önce SSCB'ye bağlanan bu bölgeyi geri almıştır. Buna ek olarak Büyük Romanya hedefinde olan Besarabya, Kuzey Bukovina, Güney Bug ve Dinyester nehirleri arasındaki Balta, Odessa ve Nikolayevka şehrinin sağ kıyısı kontrol altına alınmıştır⁵⁰². Bu bölgeleri yönetmek için Besarabya (Kışinev) Valiliği, Bukovina (Çernovitsi)

⁴⁹⁹ Viktor Holubko, **a.g.m.**, s. 91-92.

⁵⁰⁰ Kratkaya istoriya administrativnogo deleniya Ukrainio, <https://nashkrai.kiev.ua/istoriaadminidelenia.html>, 06.01.2018.

⁵⁰¹ Nikolay Babilunga, "**Pridnestrovskaya Moldovskaya Respublika: Priznanna İstornografiya Nepriznannogo Gosudarstva**", http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no18/1_babilunga.pdf, s. 20.

⁵⁰² Nepriznannıye Gosudarstva-Pridnestrovskaya Moldovskaya Respublika, <http://www.geopolitics.ru/2014/01/nepriznannıye-gosudarstva-pridnestrovskaya-moldavskaya-respublika/>, 04.01.2018.

Valiliği ve Transnistriya (19 Ağustos ve 17 Ekim 1941 yılına kadar Tiraspol, sonra Odessa) Valiliği oluşturulmuştur⁵⁰³.

Devam eden dünya savaşı bağlamında 28 Haziran 1940-22 Haziran 1941 tarihleri arasında SSCB ile birleşmesinden sonra Besarabya ve Kuzey Bukovina nüfus hareketleri dikkate alınmalıdır⁵⁰⁴. 28 Haziran 1940 tarihinde Prut Nehri üzerinde SSCB ve Romanya sınırının belirlenmesi sonucu iki tarafın arasında, iki dalga şeklinde karşılıklı göç yaşanmıştır. Siyasi nedenlerden dolayı Besarabya bölgesini ilk önce Romen Subaylar ve aileleri, jandarma, polis, kamu hizmet görevlileri, hâkimler, arazi sahipleri, gazeteciler ve öğretmenler, Beyaz Hareketi⁵⁰⁵ eski üyeleri ve göçmenler terk etmek zorunda kalmıştır. 28 Haziran 1940 tarihli bir kararla Rus baskısı altında kalan Besarabya ve Kuzey Bukovina yönetimleri ve sivilin geri çekilmesi bildirilmiştir. Bu kararda öncelikle etnik Romenler, daha sonra Besarabya ve Bukovina Romenleri ve eski Krallık yerlilerinin çekilmesi söz konusudur⁵⁰⁶.

Şornikov Pyot “*İkinci Dünya Savaşı’nın Başlangıcında Besarabya Nüfusunun Kitlese Göçü, Ulusal Strateji Sorunları*” adlı çalışmasında Besarabya, Kuzey Bukovina ve Romanya’ya yapılan göçleri ele almıştır. P. Şornikov, 1940 yılında Besarabya bölgesini terk eden insan sayısı 30 bin ile 320 bin arasında değiştiğini söylüyor. Bu konuyu Romanya askeri yetkilisi İ. Antenesko gündem yapmıştır. 22 Kasım 1940 tarihinde Hitler ile yaptığı görüşmede 28 Haziran’da “300 bin Romen mülteci Besarabya ve Kuzey Bukovina’dan Romanya’ya geçtiğini” söylemiştir. 1941 tarihinde Bükreş mülteci gazetesi olan “Besarabya” editörü V. Tsepordey, o dönemde Romanya’da yaşayan Besarabyalıların tahmini sayısının 100 bin olduğunu söylemiştir. Romanya İçişleri Bakanlığı’na göre, 4 Ağustos 1940 yılına kadar 112 bin Besarabyalı ve Kuzey Bukovinalı Romanya’yı terk ettiğini yazmaktadır⁵⁰⁷.

⁵⁰³ S. G. Sulyak, “*Mstityami Vozvraşayemsa Mı Na Moldovskuyu Zemlyu: K Diskussii Ob Okkupatsii Bessarabii*”, Editör: İ.M. Blagodatskih, Velikaya Oteçestvennaya Voyna 1941-1945 g.g. v İstoriçeskoy Pamyati Pridnestrovya, Tiraspol 2011, s. 40.

⁵⁰⁴ Şornikov Pyotr Mihayloviç, “*Massoviye peremeşeniya naseleniya Bessarabii v naçale Vtoroy Mirovoy Voynı*”, Problemi Natsionalnoy Strategii № 1 (10) 2012, s. 159.

⁵⁰⁵ Bolşeviklerin kurduğu SSCB sistemine karşı mücadele eden grup.

⁵⁰⁶ Şornikov Pyotr Mihayloviç, **a.g.m.**, s. 160.

⁵⁰⁷ Şornikov Pyotr Mihayloviç, **a.g.m.**, s. 160-161. bk. S. G.Sulyak, **a.g.m.**, s. 38.

23 Ağustos 1939'da Vyacheslav Molotov ve Joachim von Ribbentrop⁵⁰⁸ imzalanan Molotov-Ribbentrop Paktı ile SSCB'ye bırakılan Besarabya bölgesi, İkinci Dünya Savaşı esnasında mihver devletler tarafından saldırıya maruz kalmış ve tekrar kontrol altına alınmıştır. Fakat Besarabya bölgesi 1944 tarihinde, SSCB tarafından tekrar geri alınmıştır⁵⁰⁹ ve bir daha Romanya'ya bağlanmamıştır. İkinci Dünya Savaşı sona ermiş ve 10 Şubat 1947 yılında imzalanan Paris Antlaşması'yla bölge tamamen SSCB'ye bağlanmış ve Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adını almıştır⁵¹⁰. 1956 yılında Moldova SSC'ye 14. Ordu'yu yerleştirilmiştir. 1984'te ise Kişinev'de olan bu karargâh Tiraspol şehrine transfer edilmiştir. Karargâh SSCB'nin dağılmasından sonra silah ve mühimmat depolarını korumayı ve Güneydoğu Avrupa'da olası bir askeri operasyon için buradaki varlığını devam ettirmeyi amaçlamıştır⁵¹¹.

Bir toplumun tarihi geçmişi, o toplumun kimlik oluşumu ve aidiyet algısında ciddi tesir bırakmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra SSCB Moldova'nın siyasi, kültürel ve iktisadi hayatında etkisi olmuştur. SSCB bu bölgeye yönelik önemli hedeflerinden biri Romanya'nın Moldova üzerindeki etkisini kırmaktır. Bunun da yeni bir Moldova kimliğini oluşturarak uygulamaya konulduğu söylenebilir. Moldovalıların Romenlerden farklı bir halk olduğu ve Latin alfabesinden Kiril alfabesine geçerek farklılık algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. İzlenen bu politika ile 1980'de, Moldova diline yaklaşık %40 oranında, Slavca kökenli kelime girmiştir. Bir diğer adım ise 1940'ta Transdinyester bölgesine siyasi ve iktisadi amaçla, etnik Rus ve Ukraynalılar yerleştirilmiştir. Sanayileşmenin artmasıyla inşa edilen yeni fabrikalara yönetici, teknik mühendis ve işçiler çalışmak üzere bu bölgeye yerleştirilmiştir. Bir diğer nedeni ise

⁵⁰⁸ Ali Servet Öncü ve Oğuzhan Ekinci, “İkinci Dünya Savaşı Öncesi Beklenmeyen Gelişme: 23 Ağustos 1939 Tarihli Alman Rus Paktı”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 182, Sayı 182, Yıl Ağustos 2014, s. 250. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/200538>, 08.08.2018.

⁵⁰⁹ Rüşü Kaya, “Transdinyester Sorunu: Moldova'daki Rus Azınlık ve Moldova'nın Dış Siyasetine Etkisi”, editörler: Mehmet Şahingöz ve Alper Alp, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar, Türk Yurdu Yayını, bk. Çernyavskiy Stanislav İvanoviç, “Vostochnaya Politika Rumunii v Postsovetskiy Period”, Vostochnaya Politika Rumunii v Proşlom i Nastoyaşem (konets XIX – načaloo XX vv.), Moskva 2011, s. 204., bk. Neil Melvin, Russians Beyond Russia: The Politics of National Identity, Royal Institute of International Affairs, London 1995, s. 58-61.

⁵¹⁰ İbrahim Sarı, Türk Alemleri, Nokta E-Book Publishing Yayınevi, Birinci Baskı, Antalya 2017, s. 140.

⁵¹¹ Nepriznannyye gosudarstva- Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika, <http://www.geopolitics.ru/2014/01/nepriznannyye-gosudarstva-pridnestrovskaya-moldavskaya-respublika/>, 09.01.2018.

SSCB'nin eğitim politikası olmuştur ve Rusça bilmek insanların siyasi ve iktisadi hayatta önünü açan faktör olduğu söylenebilir⁵¹².

Çatışmanın asıl sebebi, tarihi köklerinde yani 1924 yılında Moldova ÖSSC'nin (günümüzdeki Transdinyester bölgesi) kurulması ve 1940 yılına kadar varlığının olmasında gizlidir. Çünkü 16 yıllık varlığı söz konusu olan bölge, çatışma nedeni olmaktadır. SSCB'nin dağılmasıyla Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester Moldova Cumhuriyeti gibi yeni iki devletin ortaya çıkması aktif çatışmayı tetiklemiştir⁵¹³.

4.1.5. Moldova Anayasası'na Göre Transdinyester'in Statüsü

Moldova Cumhuriyeti anayasası Parlamento tarafından kabul edilmiştir. 27 Ağustos 1994'te Moldova Anayasası yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten itibaren 15 Nisan 1978'de yapılan tüm değişiklikler ve eklemeler geçersiz sayılmıştır. Moldova Cumhuriyeti Anayasası 7 bölüm, 9 alt bölüm ve 143 maddeden oluşmaktadır. 1. bölüm Genel Prensipler olarak 14 maddeden oluşmaktadır. 1. bölümün 1. maddesi Moldova Cumhuriyeti devleti; 1. maddenin 1. bendi Moldova Cumhuriyeti egemen, bağımsız, tek ve bölünmez bir devlet; 2. bendi devletin yönetim şekli Cumhuriyet; 3. bendi Moldova Cumhuriyeti hak ve özgürlüklerin, insanoğlunun özgürce gelişmesinin, adaletin ve siyasal çoğulculuğun en yüksek değerler olduğu ve güvence altına alındığı demokratik hukuk devletidir" yazmaktadır⁵¹⁴.

13. madde, devlet dili ve diğer dillerin işleyişi ile ilgilidir. 13. maddenin 1.bendi Moldova Cumhuriyeti'nin resmi dili Moldovaca ve Latin harfleri temelinde işler. 2. bendi devlet, ülkenin topraklarında kullanılan Rusça ve diğer dilleri koruma, geliştirme ve işleme hakkını tanır ve korur; şeklindedir. 14. madde Moldova Cumhuriyeti'nin başkenti Kişinev şehridir. 4. bölüm 60. maddede, Parlamento en üst temsilci ve yasama organıdır ve 101 milletvekilinden oluşmaktadır⁵¹⁵.

⁵¹² Rüştü Kaya, **a.g.m.**, s.s. 165-166.

⁵¹³ Transdinyester Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, İstoriya zarojdeniya voorujennogo konlikta mejdu RM i PMR, <https://www.president-pmr.org/category/84.html>, 05.01.2018.

⁵¹⁴ Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Konstitutsiya Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/constitution>, 05.01.2018.

⁵¹⁵ **a.g.k.**

4.1.5.1. Transdinyester'in Moldova Toprak Yapısı İçindeki Yeri

73. madde yasama girişimi hakkı parlamento milletvekilleri, Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, hükümet ve Gagavuz Özerk Bölgesel Halk Meclisi'ne tanınmıştır. 109. madde Yerel Kamu İdaresinin Temel İlkeleri 1. bendi idari ve bölgesel birliklerde kamu yönetimi, yerel özerklik, kamu hizmetlerinin ademi merkeziyetçiliği, yerel kamu yönetimi makamlarının seçimi ve vatandaşlarla olan görüşmeler, yerel öneme sahip en önemli hususlarla ilgilidir. 2. bendi özerklik, hem yerel hem kamu yönetiminin organizasyonunu ve faaliyetlerini hem de temsil edilen toplulukların işlerinin yöntemleriyle ilgilidir. 3. bendi bu ilkelerin uygulanması devletin üniter yapısını etkileyemez, yazmaktadır.

110. madde⁵¹⁶ İdari ve Bölgesel Düzenleme'nin 1. bendi Moldova Cumhuriyeti toprakları idari olarak köyler, kasabalar, ilçeler ve Gagavuzya özerk bölge olarak tanımlanmıştır. Yasaya göre, bazı şehirler belediye olarak tanınabilir. 2. bendi Dinyester Nehri'nin sol (Transdinyester bölgesi kastediliyor) yakasındaki yerleşim yerlerine, yasanın belirlediği özel statüye uygun olarak özerklik koşulları verilebilir. 111. maddenin 1-7. bentlerinde Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Özetlenecek olursa Transdinyester ile ilgili 110. maddenin 2. bendinde genel ifade söz konusuysa Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ile ilgili ise hem 73-110. maddeler hem de 111. maddenin 1-7. bendinde detaylara yer verilmiştir⁵¹⁷.

4.1.6. Transdinyester Anayasası'na Göre Transdinyester'in Statüsü

Transdinyester Anayasası, 24 Aralık 1995'te yapılan referandumla beraber kabul edilmiş ve 17 Ocak 1996 yılında Transdinyester Cumhurbaşkanı tarafından imzalanmıştır. Transdinyester Anayasası 5 bölüm 9 altbölüm ve 106 maddeden oluşmaktadır⁵¹⁸.

⁵¹⁶ Moldova Cumhuriyeti Anayasasının 110.Maddesinde 25.07.2003 tarihinde değişiklik yapılmıştır [st.110 v redaksii ZP344 ot 25.07.03, MO170-172/08.08.03 st.721], o vnesenii izmeneniy v Konstitutsiyu Respubliki Moldova, http://lex.justice.md/document_rus.php?id=4B6A3062:0AD29173, 05.01.2018.

⁵¹⁷ Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Konstitutsiya Respubliki Moldova, <http://www.presidente.md/rus/constitution>, bk. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>, 05.01.2018.

⁵¹⁸ Transdinyester Moldova Cumhuriyeti Dış İşleri Bakanlığı, Konstitutsiya Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki, <http://mfa-pmr.org/ru/konstitutsia>, 05.01.2018.

4.1.6.1. Transdinyester Moldova Cumhuriyeti'nin Yetkileri

1. Bölüm Anayasal Sistemin Temelleri adlı 15 maddeden oluşmaktadır. 1. madde Transdinyester'in egemen, bağımsız, demokratik, hukuk devleti ve egemenliğin kaynağının halk olduğu vurgulanmıştır. Halk doğrudan devlet yetkileri ve yerel öz yönetim organları aracılığıyla kendi gücünü kullanıyor. 2. madde Transdinyester vatandaşları, vatandaşlıktan ve vatandaşlığını değiştirme hakkından mahrum edilemez. Dolayısıyla Transdinyester Moldova Cumhuriyeti vatandaşı başka bir devletin vatandaşlığına sahip olmasıyla çifte vatandaş olabilir. 4. maddede özel ve diğer mülkiyetler devlet tarafından eşit şekilde korunmaktadır. 5. maddede Araziler miras yolu ile ömür boyu kullanama hakkına sahiptir. 10. maddede Cumhuriyetin dış politikası egemen devlet eşitliği, anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözülmesi, diğer devletlerin iç işlerine karışmama ve güç kullanmaması ilkesine dayanmaktadır. Uluslararası hukuk ilkeleri ve normlar, uluslararası sözleşmeler Transdinyester'in diğer devletler ile olan ilişkiler temelini oluşturur. 11. maddede Transdinyester'in egemenlik ve bağımsızlığını korumak için Silahlı Kuvvetler oluşturulur. Silahlı Kuvvetlerin kurulması ve işletilmesi kanunla belirlenir. 12. maddede resmi diller, Moldova, Rusça ve Ukraynacadır. 13. maddede Transdinyester'in başkenti Tiraspol şehridir. 14. maddede Transdinyester'i oluşturan bölgeler Şehirler-Benderı (köyler Varnitsa, Gıska, Protyagaylovka), Dubbosarı, Rıbnitsa, Tiraspol'dür. İlçeler ise Grigoriopol, Dubbosarı, Kamenskiy, Slobodzey, Rıbnitsa⁵¹⁹dır.

3. bölüm devlet yönetimi, 8 altbölüm ve 47 maddeden oluşmaktadır. 3. bölümün 1. alt bölümü Temel Anayasal Düzenin Geliştirilmesi olarak yazılmıştır. Bu bölümün 55. maddesi Transdinyester Cumhuriyeti'dir. 56. maddenin 1. bendi Transdinyester'in yetkileri düzenlenmiştir:

- Elverişli yaşanabilir ortamın oluşturulması ve korunması
- Halk sağlığının uygulanması
- Sosyal güvenlik sistemin oluşturulması ve işletilmesi ve nüfusun korunması, nüfusun istihdam edilmesi

⁵¹⁹ a.g.k.

- Bilim, kültür, fiziksel kültür ve sporun geliştirilmesi ve eğitim imkanının sağlanması
- Dış politika faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi
- Devletin mali sisteminin oluşturulması ve idame ettirilmesi
- Ekonominin gelişmesini sağlamak
- Gümrük düzenlemesi önlemlerinin uygulanması
- İç ve dış ticaretin işleyişi
- Ulaştırma ve haberleşme sistemi şartlarının oluşturulması
- Nüfus ihtiyacını karşılama amaçlı tarım sektörü koşullarının sağlanması
- Doğal kaynakların korunması ve rasyonel kullanılması
- Sanayi ve enerjinin işleyişi için koşulların oluşturulması
- Devletin güvenliği ve savunma yeteneğinin sağlanması
- Normal yaşamın devam etmesi için iç ve dış güvenliğin sağlanması
- Vatandaşların hak ve özgürlüklerini garanti altına alma, mülkiyet ve kamu düzenini koruma, suçla mücadele konularında alınacak tedbirler dahil kolluk kuvvetlerin uygulanması
- Transdinyester Moldova Cumhuriyeti'nin sınırı ve statüsünün korunmasının belirlenmesi
- Adalet organlarının faaliyetlerinin sağlanması
- Halkın refah ve menfaatini sağlamak için Transdinyester⁵²⁰ topraklarında tekdüze çözüm ve uygulama gerektiren diğer hususlardır.

3. alt bölüm Transdinyester Yüksek Konseyi 9 maddeden oluşur. 3. altbölümün 67. maddesinin 1-2. bendinde Yüksek Konsey (bundan böyle Üst Kurul olarak anılacaktır) devlet gücünün temsilcisi ve tek yasama organıdır. Yüksek Konsey 43 milletvekilinden oluşur ve görev süreleri 5 yıldır. 68. maddede milletvekili olabilmek için 25 yaşını doldurmuş ve ülke topraklarında en az 5 yıl ikamet ediyor olması gerekir. 3-1. alt bölüm Transdinyester Hükümeti, 1 madde ve 8 bentten oluşur. 76. maddenin 1. bendinin 1. alt bendi Transdinyester'in yürütme organının hükümet olduğunu yazar. 2. alt bendi

⁵²⁰ a.g.k.

Transdinyester Hükümeti, Hükümet Başkanı, Başbakan Yardımcıları, bakanlar, şehir ve ilçe başkanlarından oluşu⁵²¹.

7. alt bölüm Savunma, Güvenlik ve Kolluk Faaliyetleri 3 maddeden oluşur. 93. madde Transdinyester Moldova Cumhuriyeti ulusal güvenliğinin sağlanması, devlet savunması, Silahlı Kuvvetleri'nin kurulması ve faaliyetleri, devletin diğer askeri teşkilatları, paramiliter güçler, devlet güvenlik hizmetleri, içişleri ve diğer güvenlik güçlerinin oluşturulması ilkeleri kanunla belirlenir⁵²².

5. bölüm 30 Haziran 2000 tarihinde, N 310-KЗИД ile Transdinyester Moldova Cumhuriyeti Anayasası'nda 7. maddede değişiklik ve ilaveler olmuştur. Bunlardan 3. madde SSCB ve Moldova SSC tarafından kabul edilen kanunlar ve diğer yasal işlemler, Transdinyester Moldova Cumhuriyeti topraklarında Transdinyester Moldova Cumhuriyeti Anayasası ve yasaları ile çelişmeyen bir bölümde uygulanabilir. Bu yasanın yürürlüğe girmesinden iki yıl sonra SSCB ve Moldova, SSC tarafından kabul edilen kanunlar ve diğer yasal işlemler geçersiz hale gelir ve Transdinyester, Moldova Cumhuriyeti topraklarında uygulanmaz⁵²³.

4.2. Durum Tespiti: Transdinyester Çatışmasının Nedenleri

Transdinyester çatışmasının önemli nedenlerinden biri Moldova Devleti'nin ve Transdinyester bölgesinin tarihi geçmişi ve statüsü ele alınmıştır. Transdinyester bölgesi dönem dönem farklı devletlerin hâkimiyetine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ikinci defa SSCB hâkimiyetine giren Transdinyester bölgesi, çatışmanın kaynağını oluşturmuştur. Etnik olarak Rus kökenli ve Ortodoks Hristiyan olan Transdinyester toplumu Rusya ile ilişkilerin iyi olmasını desteklemişlerdir.

4.2.1. Sorunun Arka Planı

Devlet Başkanı Mihail Gorbaçov ülkede yenilenme sürecini başlatmıştır. “perestroyka” (yeniden yapılanma) ve “glasnost” (açıklık) hayata geçirilmiştir. Bununla beraber milliyetçilik duyguları dışa vurmaya başlamış; SSCB cumhuriyetlerinde “Halk

⁵²¹ a.g.k.

⁵²² a.g.k.

⁵²³ Transdinyester Moldova Cumhuriyeti, Konstitutsiya Respubliki Moldova, <http://zakon-pmr.com/DetailDoc.aspx?document=46557>, 05.01.2018.

cepheleri” oluşturulmaya başlanmıştır. Moldova’da bu süreç 1988 sonbaharından beri faal olmuş ve yerel parti seçkinlerinin ve entelektüellerinin Moldova’nın devlet dili ve statüsünü gündeme getirmesiyle başlamıştır. Bunun yanında bazı sendikaların, devlet dilinin Moldova dilinin yanında Rusça olması önerileri dile getirilmiştir⁵²⁴.

Diğer taraftan etnik gruplar arasında Romanlaşma endişesi oluşmaya başlamıştır. Fakat Rusça’nın etnik gruplar arasında kullanılmasında bir engel yoktur. Özellikle Transdinyester bölgesinde tarihi nedenlerden dolayı Rusça konuşan sayısının çok olması doğal olarak en fazla tepki buradan gelmiştir⁵²⁵. Bu tepki, Transdinyester’in tarihi geçmişinde bölgeye Slav kökenli halkın yerleştirilmesi ve Slav kültürünün yaşatılmasından kaynaklanmaktadır. 11 Ağustos’ta Tiraspol şehrinde S. M. Kirova Fabrikası’nda kitlesel bir toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda Moldova SSC Yüksek Kurulu’na Cumhuriyet Konseyi ve Milletler Konseyi gibi çift konseyli sistem için önerilen bazı maddeler şöyledir:

- Bu değişiklikler ulusal ve yerel basında yayınlanacak.
- Dil yasasının ülke çapında tartışılması için iki aylık süre tanınacak.
- İki dilli devletin olması için referandum yapılacaktır.

Ayrıca Moldova hükümeti istikrarın 16 Ağustos’a kadar sağlamaması durumunda Kirov halkı eylemler ve mitingler yapacaklarını, uzun süreli grevler yapacağını, cumhuriyetin ve Tiraspol’deki diğer kurumların dayanışma ve ortak eylem konusunda destek çağrısı yapacağını karar alacaklarını duyurmuşlardır. Yapılan bu açıklamaya Elektromaş adlı fabrika çalışanları katılmıştır. Elektromaş Fabrikası’nda, geleceğin ilk cumhurbaşkanı olan İ. N. Smirnov’da bulunmaktaydı⁵²⁶.

Rus yanlısı ve Rus etnik grubunun çok olduğu Tiraspol şehrinde, 22 Ağustos’ta 50 bin kişilik miting yapılmıştır. Oluşturulan grev komitesi ideolojik, hukuki, mali ve ekonomik gruplar, basın grupları ve basın ilişkileri grupları, bilgi merkezi, kentin yaşam destek ekibi, kamu düzeni ve sekreterliği gibi gruplardan oluşuyordu. Grev komitesi aslında şehrin gücünü ele almasıyla çeşitli konularla ilgilenmeye başlamıştır. 26

⁵²⁴ A.Z. Volkova, “**Političeskaya zabastovka v Moldavskoy SSR (avgust-sentyabr 1989g.)**”, UDK 94 (477.6) Vestnik CPbGU. Ser. 2, 2010, vip. 2, s. 146.

⁵²⁵ Pridnestrovskiy konflikt. Spravka, <https://ria.ru/spravka/20050305/39490539.html>, 16.02.2018.

⁵²⁶ A.Z. Volkova, **a.g.m.**, s. 146-147.

Ağustos'ta Tiraspol Grev Komitesini temel alan Ulusal Birleşik Grev Komitesi kurulmuştur. Ulusal Birleşik Grev Komitesi siyasi grevlerin koordinasyon organı haline gelmiştir. Aynı şekilde 28 Ağustos'ta Moldova Halk Cephesi'nin Kişinev'de yaptığı Büyük Millet Toplantısı'na on binlerce insan katılmıştır⁵²⁷.

2 Ağustos 1989'da Moldova Yüksek Konseyi (Kurulu) SSCB'yi, Besarabya'yı işgal etmekle suçladı ve bu nedenle egemenlik hakkının olduğunu ilan etti. 6 Ağustos'ta Moldova Yüksek Konseyi (Kurulu) halkın kendi kaderini tayin hakkının olduğunu, Romen dilinin devlet dili olmuştur ve Kiril alfabesini Latin alfabesiyle değiştirilmiştir. 27 Ağustos 1989 yılında Moldova Yüksek Konseyi (Kurulu) SSCB'den ayrılma niyetini açıklamıştır. 27 Ağustos 1991'de Kişinev SSCB'den ayrılma bildirgesi ve Molotov-Ribbentrop Paktı feshi yayınlamıştır⁵²⁸.

Transdinyester bölgesindeki milletvekilleri, devlet dilinin iki dil olmasını, Kiril alfabesinin korunmasını ve bu değişikliklerle ilgili referandum yapılmasını referandum sunmuşlar; fakat kabul edilmemiştir. Sonuç olarak 31 Ağustos 1989'da bu iki belge kabul edilerek bu tarih, Ulusal Tatil ve Dil Günü olarak kabul edilmiştir. Kişinev'in bu değişiklikleri Transdinyester tarafından farklı algılanmış, Moldova SSC vatandaşlarının eşitliğinin ihlali olarak görmüştür ve bazı şehirlerde-bölgelerde gösteriler başlamıştır. Moldova SSC Yüksek Kurulu'ndaki Transdinyester bölgesinin milletvekilleri, bölgenin Moldova'nın bir parçası olarak özerkleştirilmesi için referandum yapılmasını istemiştir. Moldova SSC Yüksek Kurulu toplantısında gündem yapılması engellenmiştir. Bu sırada Romanya'nın üç renkli bayrağının aynısı Moldova SSC bayrağı olarak kabul edilmiştir⁵²⁹. Moldova'nın bu girişimine sessiz kalmayan Transdinyester bölgesi örgütlenme çalışmalarına hız vermiştir.

Bu gelişmelere paralel olarak grev harekâtı yeni meslek kollarını içine almaya başlamıştır.

- 8 Ağustos'ta Benderi bölgesinde çalışma komitesi kurulmuştur ve bölge başkanı D. F. Dobrov olmuştur.

⁵²⁷ A.Z. Volkova, **a.g.m.**, s. 148.

⁵²⁸ N. Dyakov, **a.g.m.**, s. 60.

⁵²⁹ Pridnestrovskiy konflikt. Spravka, <https://ria.ru/spravka/20050305/39490539.html>, 16.02.2018.

- Aynı şekilde diğer bölgelerden biri Rıbnitsa'da, 24 Ağustos 1989'da grev komitesi kurulmuştur ve Başkanı A. A. Pirojanskiy olmuştur.
- Dubossarı bölgesinde 28 Ağustos'ta grev komitesi kurulmuştur V. A. Finagin ve A. G. Porojan eş başkanlar olarak seçilmiştir.
- Grigoriopol bölgesinde, 5 Eylül 1989'da grev komitesi kurulmuştur ve başkanı G. A. Usova olmuştur.
- Slobodzey bölgesinde ilçe yönetiminin karşı çıkmasıyla grev komitesi kurulmamıştır⁵³⁰.

12 Eylül tarihinde Kent Konseyi kendi bölgelerinde yeni yasalarının yürürlüğe girmesini ertelemeye karar vermiştir ve SSCB Yüksek Kurulu'na itirazda bulunarak SSCB sınırlarında dil konusunu çözmelerini talep etmişlerdir. Bunun akabinde ulusal ve bölgesel toprakların oluşturulması için çalışma başlattıklarını ilan etmişlerdir. 13 Eylül 1989'da Rıbnitsa belediye ve şehir konsey üyeleri ortak oturum gerçekleştirmiştir. Bu oturumda bazı kararlar alınmıştır. Rıbnitsa belediye ve şehir konsey üyeleri, Tiraspol, Benderı, Rıbnitsa, Slobodzey, Kamenka, Beltsı, Dubossarı şehir ve ilçe çalışanlarına yönelik Moldova SSC içinde Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulması için çağrıda bulunmuşlardır. Olumlu karar çıkması halinde devam eden çalışmalarla Özerk Cumhuriyetin kurulması 1 Ocak 1990'da tamamlanmış olacaktır. 3 Aralık 1989'da SSCB sınırlarında Rıbnitsa'da ilk kez referandum yapılmıştır⁵³¹.

15 Eylül 1989'da grev yapanlara M. Gorbaçov çağrıda bulunmuş ve siyasi grevler geçici olarak durdurulmuştur. Aslında yukarıda adı geçen firma, kuruluşlar ve komiteler bölge halkının organize olmasını koordine etmiş ve referandum düzenleyerek Transdinyester'in kurulmasında etkin rol oynamıştır⁵³². 2 Eylül 1990'da düzenlenen Halk Vekilleri Kongresi'nde Transdinyester ilan edilmiştir. 2 Eylül 1990'da Transdinyester'in kuruluş bayramı olarak kutlanır⁵³³.

22 Aralık 1990 tarihinde M. Gorbaçov'un imzaladığı kararnamede "Moldova SSC durumunun normalleşmesi" için tedbir alınmasını, 4. paragrafta ifade edildiği gibi

⁵³⁰ A.Z. Volkova, **a.g.m.**, s. 150.

⁵³¹ A.Z. Volkova, **a.g.m.**, s. 153.

⁵³² Pridnestrovskiy konflikt. Spravka, <https://ria.ru/spravka/20050305/39490539.html>, 16.02.2018.

⁵³³ Transdinyester DİB, <http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 16.02.2018.

Transdinyester bölgesinin çeşitli yerlerinde, 2 Eylül 1990 tarihinde 2. Halk Vekilleri Kongresi'nde Transdinyester Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ilanı ile ilgili alınan kararın hükümsüz kabul edilmesini imzalamıştır⁵³⁴.

İlk anayasa 1 Eylül 1991'de kabul edilmiştir. İlk olarak Yüksek Konsey kurulmuş, ilk cumhurbaşkanlığı seçimi 1991 tarihinde yapılmış, yargı ve yasama organları oluşturulmuştur. 24 Aralık 1995 tarihinde ülke genelinde referandum yapılmış ve yeni anayasa kabul edilmiştir. Yeni anayasada Transdinyester demokratik, hukuk, egemen devlet, parlamento-başkanlık yönetim sistemini kabul etmiştir. İlk Cumhurbaşkanı İgor Nikolayeviç Smirnov olmuştur⁵³⁵.

1989 yılından beri Moldova Cumhuriyeti (daha önceki Moldova SSC) yönetimi ile Rusça konuşan nüfusun hükümeti Transdinyester Moldova Cumhuriyeti (daha önce Transdinyester Moldova Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti) arasındaki gerginlikler 1992 yılının bahar aylarında çatışmaya dönüşmüştür. Bu ayrılıkçı girişimleri Moskova ve 14. Karargâh tarafından desteklenmiştir. Mart 1992 yılından sonra askeri operasyona dönüşmüştür. Moldova polisinin Benderi bölgesinde kontrolü sağlama girişimi başarısız kalınca 2 Nisan'da bölgede konuşlandırılmış olan 14. Karargâh, Rusya'nın kontrolüne girmiştir. Benderi Ordu garnizonu 14. Karargâh'ın Barış Koruma Gücü olmasını talep etmiştir. 7 Nisan 1992 tarihinde Andrey Kozırev uzlaşmaya dayalı çözüm bulmak için aracılık yapmıştır. Kolluk kuvvetleri temsilcilerinden karışık bir komisyon kurulmuş ve gerginlik az da olsa azaltılmıştır⁵³⁶.

Bu girişimlerin aksine her iki tarafın milliyetçi kesimleri sorunu askeri yöntemlerle çözmeye çalışmıştır. Her iki taraftan yapılan karşılıklı provokasyonun ardından Moldova'nın farklı bölgelerinden gelen askeri birlikler Benderi şehrine girmiştir. Çatışma sırasında sivillerden can kaybı yaşanmıştır. Transdinyester oluşumu 14. Karargâh'ın araçlarını kullanarak hükümet birliklerini durdurmuştur ve şehrin bir

⁵³⁴ Nepriznanniye gosudarstva-Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika, <http://www.geopolitics.ru/2014/01/nepriznanniye-gosudarstva-pridnestrovskaya-moldavskaya-respublika/>, 08.02.2018.

⁵³⁵ Transdinyester DİB, <http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 05.02.2018.

⁵³⁶ A.V. Sokolov, "Mirotvorçeskaya aktivnost i mirotvorçeskiye silı Rossii v SNG, <http://old.memo.ru/hr/hotpoints/peace/Chapter1.htm>, 05.02.2018. (Opublikovano v knige Mary Kaldor and Basker Vashee (eds), Restructuring the Global Military Sector. Volume I: New Wars. London: Pinter, 1997. xiii1 351 pp.). bk. http://krotov.info/libr_min/18_s/ok/olov_1994.htm, http://krotov.info/libr_min/18_s/ok/olov_1996.htm, 05.02.2018.

bölümünü geri almıştır. Bundan sonra savaş başlamıştır. Burada Moldova birliklerini durduran faktörün öncelikle Rus birlikleri pozisyonu ve 14. Karargâh Generali Aleksandr Lebed'in konuşması olmuştur. 14. Karargâh Generali Aleksandr Lebed'in "Kişinev'e yürüyeceğini ve bunun yerine getirilmesinden kimsenin şüphe etmemesini" söylemiştir. Rus topçuları Moldova birliklerine saldırmaya başlamıştır. Moskova bu generalin açıklamalarına ve tavrına karşı bir girişimde bulunmamıştır⁵³⁷.

1 Mart 1992 gecesı Dubossarı polis arabası pusuya düşürölerek vurulmuştur. Daha sonra anlaşıldığı gibi polise yanlış çağrı gelmiştir. Kimin pusu kurduğı bilinmemektedir. Çeşitli kaynaklarda bir taraftan Moldova polislerini suçlarken diğler taraftan Transdinyester istihbaratını suçlu buluyor. Yaralanan Dubossarı polis şefi ölmüştür. Moldova polisinden şüphelenen Transdinyester Kazakları ve muhafızlardan oluşan bir grup Dubossarı polis binasını (Kişinev'e bağı Transdinyester polisi ile paralel görev yapan) kuşatmışlar ve silahlarını bırakıp binayı terk etmesini istemişlerdir. 1992 Mart ayı boyunca çatışmalar Dubossarı bölgesinde olmuştur⁵³⁸.

Mart 1992 yılında 14. Karargah'ın çatışmaya açık bir şekilde girmesiyle Moldova Cumhurbaşkanı M. Snegura talebi üzerine⁵³⁹ 3 Temmuz 1992 tarihinde Moskova'da Rusya ve Moldova Cumhurbaşkanı bir araya gelmiştir. Bu görüşmede çatışmayı sona erdirmek için, Transdinyester'in statüsünün belirlenmesi ve 14. Karargah'ın bölgeden çekilmesiyle ilgili karar alınmıştır. Ayrıca Transdinyester bölgesine barışı koruma misyonunun uygulanması için Rusya Hava Kuvvetlerinden bir bölüm gönderilmesi kararı alınmıştır⁵⁴⁰.

4.2.2. Moldova Jeopolitiğı ve Transdinyester'in Önemi

27 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan eden Moldova Cumhuriyeti, Balkanlar'ın kuzeydoğusu ve Avrupa'nın merkezinde yer almaktadır. Moldova Cumhuriyeti'in başkenti ülkenin orta kesiminde bulunan Kişinev'dir. Kuzeyde, doğu ve güneyde Ukrayna ile sınırları vardır. Batı'da ise Prut Nehri boyunca Romanya ile doğal sınıra

⁵³⁷ A.V. Sokolov, **a.g.m.**,

⁵³⁸ Pridnestrovskiy konflikt i perspektivy yego razreşeniya: vzglyad iz Kişineva, <https://ava.md/2011/07/19/pridnestrovskiy-konflikt-i-perspektivy/>, 05.02.2018.

⁵³⁹ Pridnestrovskiy konflikt. Spravka, <https://ria.ru/spravka/20050305/39490539.html>, 05.02.2018.

⁵⁴⁰ N. Dyakova, **a.g.m.**, s. 61.

sahiptir. Ukrayna ile toplam 939 km ve Romanya ile 450 km olmak üzere toplam 1389 km sınıra sahiptir. Moldova Cumhuriyeti'nin toplam alanı 33.843.5 km² alana sahiptir. Yaklaşık 3000'den fazla büyük ve küçük nehirlerle sahiptir. Bunlardan onu 100 km uzunluğunu aşmaktadır. Ülkenin ana nehirleri: Dinyester (1352 km, ülke içinde 657 km dahil olmak üzere), Prut (976 km, ülke içinde 695 km dahil olmak üzere), Raut (286 km), Kodılınk (243 km, ülke içinde 125 km dahil olmak üzere), Bı (155 km) ve Botna (152 km). Moldova topraklarında yaklaşık 60 doğal göl ve 3000 gölet ve baraj bulunmaktadır. En büyük göller Beleu, Draçele, Rotunda, Fontan, Bık ve Roşu, her biri 1 km²'yi aşan su yüzeyine sahiptir⁵⁴¹.

Moldova'nın şu andaki idari-bölgesel bölümü, Moldova Cumhuriyeti Anayasası ve 764 sayılı "Moldova Cumhuriyeti'nin İdari ve Bölgesel Yapısı Hakkında" 27.02.2001 tarihli ve 29 Ocak 2002'de kurulmuş olan Kanun Hükmünde Kararname ile belirlenmiştir. Kanun, idari ve bölgesel bölünme olarak iki düzeye ayrılır. Birinci düzey 32 ilçe, 3 belediye, Gagavuzya Özerk Cumhuriyeti ve Dinyester'in sol tarafında idari ve bölgesel birimler bulunmaktadır ve buna özel bir statü verilebilir. Benderı Belediyesi ve Dinyester'in sol tarafındaki idari ve bölgesel birimi tanınmamış Trandinyester'in kontrolü altındadır. İkinci düzeyde şehirler, köyler ve komünler⁵⁴² bulunmaktadır. Komün birden fazla köyün oluşturduğu birleşmedir⁵⁴³.

Şekil 21: Moldova Cumhuriyeti Etnik Nüfus Yapısı

Kaynak: Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu,
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ru&id=5583&idc=168>, 03.02.2018.

⁵⁴¹ Respublika Moldova Ofitsialnyy Stranitsa, Geografiya, <http://www.moldova.md/ru/content/geografiya>, 02.02.2018.

⁵⁴² **Komün:** TDK göre, beraber çalışıp geliri paylaşmak üzere bir araya gelen topluluk demektir.

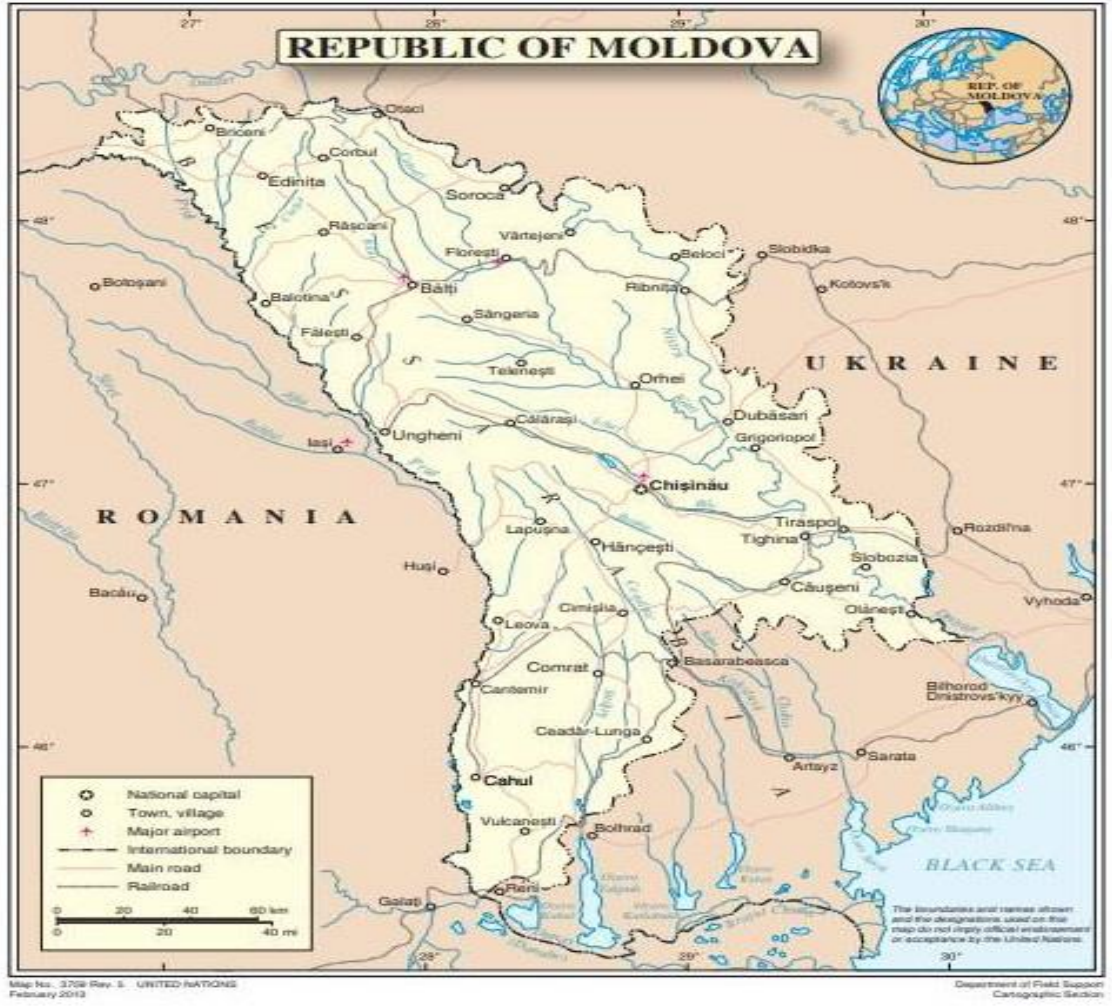
⁵⁴³ Administrativno-territorialnoye deleniye Moldavii, <http://www.moldova.md/ru/content/administrativno-territorialnoe-delenie-moldavii>, 03.02.2018.

2017’de yapılan nüfus sayımına göre Moldova 2.998.235 bin civarındadır. Ülke nüfusunun %96.8 küsuru kendisini Ortodoks olarak kabul etmektedir. Enagelist Hıristiyanlar-Baptistler %1, Yehova Şahitleri %0.7, Ellinciler 0.4, Yedinci Gün Adventisleri %0.3, Katolikler %0.1 ve Ateist %0.2’si oranında diğer grupları oluşturmaktadır⁵⁴⁴.

Ukrayna’da olduğu gibi Moldova SSCB döneminde de, dinen Moskova Metropoliasına bağlıydı. Ancak bağımsızlığını ilandan sonra 8 Ekim 1992’de Romanya Kilisesi Moldova’da “Besarabya Metropoliası” faaliyeti için resmi başvuruda bulunmuştur. Başvuruya olumlu yanıt gelmeyince hukuki süreç başlamış ve 1997’de resmi faaliyetler başlamıştır. Bu şekilde “Besarabya Metropoliası”nin Rus Ortodoks Kilisesinin bölgesi üzerinde hareket etmek üzere tasarlandığı ortaya çıkmıştır. Romen Patrikhanesinin aracılığıyla sadece Moldova, Transdinyester bölgesi, Ukrayna değil Rusya’da bile varlığı söz konusudur⁵⁴⁵. Moldova’nın dini bağlılığı Moskova merkezinden Romanya’ya kaymıştır. Siyasi, kültürel, ekonomik, askeri vb. alanlarda olduğu gibi dini yaşamda da Rusya’ya mesafeli durmayı tercih etmektedir. Halkın kimlik olarak kabul ettiği Rumen ağırlığı her alanda kendini göstermeye başlamıştır.

⁵⁴⁴ Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu,
<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ru&id=5582&idc=30>, 03.02.2018.

⁵⁴⁵ Stratulant, N.V., “Bessarabskaya mitropoliya”-antikanoniçnaya tserkovnaya struktura na territorii Respubliki Moldova”, derleme: Ctratulat N.V., Vostoçnaya Politika Rumunii v proşlom i nastoyaşem (konets XIX–naçalo XX vv.), Rossiyskiy institut strateğiçeskih issledovaniy-2011, s. 297-306.

Şekil 22: Moldova Cumhuriyeti

Kaynak: BM, Republic Of Moldova, <http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/moldova.pdf>, 03.03.2018.

Bu bölgenin ilk sakinleri İstikler ve Daklar olmuştur. Bu topluluklar Romalılara karışarak Romanya halkının çekirdeğini oluşturmuştur. Daha sonra Goth Germen, Alanlar VI-VII. yüzyılda ise Slavlar, Hunlar, Avar ve Bulgar Türkleri gelmiştir. Bulgar kavimleri Tuna nehrinin güneyine yerleşmişken IX. yüzyılda gelen Macarlar günümüzdeki Macaristan ovalarına yerleşmiştir⁵⁴⁶.

Romen tarihçisi Dmitrie Onçul, *Dragoş şi Bogdan fundatorii principatului moldovenesc* (1884) isimli çalışmasında Bulgaristan ve Valçiana kralı Keliman Asan (1241-1245) “Bay Moldovlahiya” başlığını boynunda taşımıştır, diyor. Başka bir çalışmasında *Din Istoria Bucovinei* (1887) “Moldova adı”-“Ülke”, Bulgar Kralı Keliman Asan belgesinde

⁵⁴⁶Abdülkadir Özcan; “**Boğdan**”, DİA, Cilt IV, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 269.

Moldavlahiya şeklinde geçtiğini belirtmektedir. Bulgar Kralı Keliman Asan'ın okuryazarlığına ilişkin literatürde ilk defa "Moldovlahiya"nın ülke olarak geçtiğini, Bulgar tarihçi V. Aprilov Bulgar Mektubu, Odessa, 1845'te (*Българские грамоты, Одеца, 1845 г.*) bildirmiştir⁵⁴⁷.

Moldova, Moldovalılar, Moldovonesk etnik adının XIII. yüzyıldan itibaren farklı kaynaklarda belgelendiği iddia edilmektedir. 1384 tarihinden itibaren Moldova halk sanatında, iç ve dış belgelerde, Moldova resmi yazışmalarında, 1407 tarihli onlarca Moldova-Slav tarih yazışmalarında geçtiği iddia edilmektedir⁵⁴⁸. Moldovan dili çeşitli yabancı kaynaklarda rastlanmış (*moldauische Sprache (Tirol, 1591 г.), lingua moldavorum (8 Histoires... J.-A. Thou, Fransa, 1591)*; daha sonra İtalya'ya yolculuk eden Johann Wolfgang von Goethe⁵⁴⁹ *moldauische Sprache (1787)* gibi örnekler vermiştir⁵⁵⁰.

Doğu Karpatlar, Dinyester ve Karadeniz arasındaki topraklarda Moldova prensliği XIV. yüzyılın ikinci yarısında kurulmuştur (kuruluş tarihi 1359).⁵⁵¹ XIV. yüzyılda Moldova ve Moldovan ismi farklı ülkelerden birçok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Antik dönemden günümüze kadar devam eden bu kaynaklarda Karpat-Dnestr alanına Moldova gibi isim/sıfat kullanılması Avrupa'da da görülmüştür. 20 Mart 1360 tarihli Macaristan Kraliyet Başsavcısının belgesinde ilk kez Terra Moldaviae belirtilmiştir⁵⁵².

Osmanlı Devleti 1389'da Kosova Meydan Savaşı'nda Avrupa'nın da önemli bölgesi sayılan Kosova fethedilmiştir. Daha sonra 1390 yılında Balkanların kuzeyinde bulunan Vidin şehrine girilmesiyle Tuna nehrine ulaşılmıştır. Bu bölgede Eflak Beyliği (Valahya

⁵⁴⁷ Stati Vasiliy (a), "Otkole yest, poşla strana Moldaviya", <https://ava.md/2014/08/20/otkole-est-poshla-strana-moldaviya/>, 09.01.2018. bk. <http://m.moldovenii.md/ru/section/222/content/499>, 03.02.2018.

⁵⁴⁸ Stati Vasiliy (b), "Poçemu moldavane ne rumını. Drevnos moldovan i zapozdahye rumını" <https://ava.md/2014/03/31/pochemu-moldavane-ne-rumyny-drevnost-moldavan/>, 09.01.2018.

⁵⁴⁹ Alman edebiyatçı, şairi, romancı, bilim adamı, oyun yazarı, tiyatro yönetmeni, Johann Wolfgang Von Goethe, 28 Ağustos 1749 tarihinde Almanya/Frankfurt'ta dünyaya geldi ve 22 Mart 1832'de vefat etmiştir bk. <https://www.britannica.com/biography/Johann-Wolfgang-von-Goethe>, 03.02.2018.

⁵⁵⁰ Stati Vasiliy (c), "Poçemu moldovane ne rumını. Kogda voznik temrin «limba romînească»? Otkuda upala «rumını», yesli zdes daje rimlyan ne bilo", <https://ava.md/2014/04/11/pochemu-moldavane-ne-rumyny-kogda-voznik/>, 09.01.2018..

⁵⁵¹ Sergey Sulyak, "Polietniçnaya Moldoviya (po danım toponimiki i antronomiki)", Rusin Mejdnarodnyy istoričeskiy jurnal. 2013. № 1 (31). - ISSN 1857-2685. C. 95. (<https://cyberleninka.ru/article/n/polietnichnaya-moldaviya-po-dannym-toponimiki-i-antroponimiki>,)

⁵⁵² Nazvaniye Moldova, <http://www.moldovenii.md/ru/section/222>, 25.01.2018.

Voyvodalığı 1330) ile Boğdan (Moldova) Beyliği bulunmaktaydı. Bizans etkisiyle Ortodoksluğu kabul eden bu beylikler, Macar Krallığı'na karşı gelmiş ve bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Boğdan 1455'ten itibaren Osmanlı Devleti'ne özerk ve haraçgüzar statüsüyle bağlanmıştır. Eflak ve Boğdan Beylikleri yıllık haraç ve cizre ödemekle mükellefler. Eflak ve Boğdan halkının dini değerlerine dokunulmamış ve ibadetlerinde serbest bırakılmışlar; kiliseleri ise camiye çevrilmemiştir⁵⁵³.

4.2.2.1. 1990-1996 Mirçi Snegura Dönemi

Moldova Cumhuriyeti'nin Yeniden Canlanma ve Mutabakat Partisi Başkanı olan Mirçi Snegura, 1989-1990 yılları arasında, MSSC Yüksek Konseyi Başkanı olarak görev yapmıştır. 26 Mart 1989 yılında SSCB Yüksek Konseyi milletvekili seçilmiştir⁵⁵⁴. 23 Haziran 1990 yılında Moldova SSC Parlamentosu Egemenlik Deklarasyonunu kabul etmiştir. Bu tarih aynı zamanda ulusal bir diplomatik hizmetin oluşturulması fikrini tetiklemiştir. 27 Ağustos 1991 Bağımsızlık Bildirgesi akabinde ulusal diplomatik hizmetin oluşturulmasında önemli bir aşama olmuştur. Moldova Cumhuriyeti diğer ülkeler tarafından tanınması ve diplomatik ilişkilerin kurulmasına başlatmıştır. 30 Ocak 1992 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) üyesi ve 2 Mart 1992'de ise Birleşmiş Milletler (BM)'in tam üyesi olmuştur. 1994 yılına kadar Moldova Cumhuriyeti'nin ilk sekiz elçiliği Romanya, ABD, Rusya, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Ukrayna, Avusturya, Belçika'da ve BM'de, daimi temsilcilik olarak açılmıştır. 18 Aralık 1991'de Rusya hükümeti, Moldova Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanımıştır. 6 Nisan 1992'de Moldova Cumhuriyeti ve Rusya arasında diplomatik ilişkiler kurulduğu tarihtir. 16 Ekim 1992'de Moldova Cumhuriyeti, Rusya'da Büyükelçiliğini açmıştır. Haziran 1992'de Rus Büyükelçiliği Moldova Cumhuriyeti'nde açılmıştır⁵⁵⁵. 23 Mayıs 1991 tarihinde Moldova SSC Yüksek Konseyi Kararı ile Moldova SSC adı Moldova Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir⁵⁵⁶.

⁵⁵³ Arzu Kılınç, “Eflak-Boğdan ve Karadeniz’de Bal ve Balmumu”, <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866406.pdf>, 17.11.2017.

⁵⁵⁴ Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/mircea-snegur>, 04.02.2018

⁵⁵⁵ Valeriy Ostalep, “Vneşnyaya Politika Moldavii 1991-2014 godı”, s. 91-96.

⁵⁵⁶ Moldova Cumhurbaşkanlığı, Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/presidency>, 02.02.2018.

Moldova Cumhuriyeti, AGİT, Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi, BDT üyesidir Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Tuna Komisyonu ve diğer uluslararası örgütler çerçevesinde faaliyet göstermektedir. AB ile entegrasyon, Moldova Cumhuriyeti'ne ulusal güvenliğin güçlendirilmesi ve toprak bütünlüğünün ve bölgede siyasi istikrarın tesis edilmesine katkıda bulunacağı belirtilmiştir. Moldova Cumhuriyeti'nin dış politikasının ana ve uzun vadeli hedeflerinden biri, AB'ye kademeli olarak girmesidir. Bu yöndeki ilk adım ise Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmasının imzalanmasından geçtiğine inanıldığı söylenebilir. Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) ile işbirliği kapsamında ulusal, bölgesel ve uluslararası güvenliği güçlendirmek için Barış İçin Ortaklık programına önem vermektedir⁵⁵⁷.

1990'ların başında Romanya hükümeti Moldova vatandaşlarını ve az bir ölçüde Ukrayna vatandaşlarını Romanya vatandaşlığına kabul etmek için girişimde bulunmuştur. Romanya vatandaşlığına dönüş ile ilgili Kanun Hükmünde Kararname ile 28 Haziran 1940 yılına kadar Romanya'da doğanlar ve onların torunlarına verilmesi onaylanmıştır. Geri dönmek isteyenler mallarını rahat ülkeye getirebilmeleri için gümrükte kolaylıklar tanınmıştır⁵⁵⁸.

26 Nisan 1996'da Moldova Cumhuriyeti'nin BDT üyeliği meclis tarafından onaylanmıştır. 29 Temmuz 1994'te devlet resmi dili Latin harfi temelinde işleyen Moldova dili olmuştur. Moldova Cumhuriyeti, BDT ülkeleri ile olan ilişkilerde güven ve karşılıklı saygıya dayalı siyasi, ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda karşılıklı olarak faydalı bağlar kurarak, devletlerarası anlaşmaların dostluk ve işbirliği uygulanmasından yana olmuştur. Moldova Cumhuriyeti ile Romanya arasında ki çok taraflı işbirliği, Avrupa ülkeleri ile ilişkilerde büyük önem taşımıştır. 28 Kasım 1994'te Moldova Cumhuriyet'i, AB Ortaklık ve İşbirliği Anlaşması imzalamıştır ancak 1 Temmuz 1998'de yürürlüğe girmiştir. Moldova Cumhuriyeti dış politika da hem Doğu hem de Batı arasında ilişkilerin güçlendirilmesine önem vermekteydi. Bu dönemde Moldova Cumhuriyet'i esnek ve dengeli dış politika yürütmeyi amaçlamıştır⁵⁵⁹. Diğer

⁵⁵⁷ Moldova Cumhuriyeti Hükümeti, Ob utverdenii kontseptsii vneşney politiki Respubliki Moldova, <http://lex.justice.md/ru/306955/>, 05.02.2018.

⁵⁵⁸ İgor Şornikov, "Yevraziyskaya regionalnaya identičnost i Pridnestrovye", <http://www.gumilev-center.ru/evrazijskaya-regionalnaya-identichnost-i-pridnestrove/>, 10.12.2018.

⁵⁵⁹ İgor Botsan (a), "Partii i kolebaniye mejdu geopolitičeskimi polyusami",

tarafından yapılan bazı araştırmalarda ülke nüfusunun %85 AB faaliyetlerini olumlu bulmuştur ve üyelik konusunda desteklerini ifade etmiştir⁵⁶⁰.

SSCB'den ayrılan ve yeni bir devlet olarak uluslararası arenada yerini alan Moldova Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Mirçi Snegura olmuştur. On yıllarca SSCB sistemiyle entegre olması hem ekonomik hem de siyasi olarak Rusya'ya sırtını dönmesi kolay olamazdı. Ülke içerisinde az da olsa belli bir kesimin Rusya'ya olan olumlu bakışı değişmemiştir. Diğer taraftan Moldova toprağı olan Transdinyester bölgesinde meydana gelen sorunda, Rusya önemli rol oynamaktaydı. Transdinyester bölgesinde yaşayan etnik Ruslar ekonomik, askeri ve siyasi olarak Rusya tarafından desteklenmektedir. Bütün bunlar dikkate alınarak Rusya ile ilişkileri sürdürürken diğer taraftan Transdinyester konusunda taviz verilmesine müsaade edilmemiştir. Mirçi Snegura döneminde Transdinyester ile silahlı çatışmalar olmuştur. Rusya'nın açık bir şekilde destek vermesine rağmen bu dönemde geri adım atılmamıştır. AB, NATO ve Romanya ile olan ilişkilere ağırlık verilmiştir. Ülke genelinde bir uyanma ruhu oluşmuş ve insanlar kendilerini SSCB icadı olan Moldovalı değil, Romen olduklarını dillendirmeye başlamıştır. Okullarda, devlet kurumlarında ve sivil hayatta gerçekleşen değişimler buna örnek gösterilebilir.

4.2.2.2. 1996-2000 Petru Luçinskiy Dönemi

1996'da cumhurbaşkanlığı seçimi başlamış ve seçime sekiz aday katılmıştır. Moldova Cumhuriyeti'nde ilk cumhurbaşkanını meclis seçmiştir. 1996'daki seçimde Cumhurbaşkanını meclis değil halk seçmeliydi⁵⁶¹. 1996'da yapılan seçimde Mirçi Snegura tekrar aday olmuştur. Yapılan seçimde birinci turda Mirçi Snegura %38.75 Petru Luçinskiy ise %27,66 alarak ikinci tura kalmıştır. Tekrar ikinci tura gire

<http://www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/partide-pendularea-geopolitica/>, 12.11.2018.

⁵⁶⁰ Vasiliy Andriyeş, Determinantı yevrointegratsii Moldovı posle raspada Sovetskogo Soyuzı, Editör: Petra Bayora, Determinantı i perspektivı politiki Yevropeyskoy integratsii Respubliki Moldova http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf, s16.

⁵⁶¹ V Moldove v pervıye s 1996 goda startovalı prezidentskiye vıborı, <https://ru.tsn.ua/svit/v-moldove-vpervıye-s-1996-goda-startovalı-prezidentskie-vybory-738309.html>, 2016.

adaylardan Petru Luçinskiy %54.02 oy almış Mirçi Snegura ise %45.98 ile seçimi kaybetmiştir⁵⁶².

Petru Luçinskiy iktidara gelmesiyle Mirçi Snegura döneminde başlatılan reformlara devam etmiştir. Bunlardan bazıları şöyle sıralanabilir, özelleştirme süreci, AB ile entegre olma süreci ve BDT ülkelerine mesafeli durmasıydı⁵⁶³. 1997’da Petru Luçinskiy’in cumhurbaşkanı olmasından sonra ekonomide ki istikrarı sağlamaya çalışmıştır. 21 Nisan 1998’de Parlamento çalışmalarının ikinci gününde Demkonventsiya, Demokratik ve Müreffeh Moldova Bloku ve Demokratik Güçler Partisi Komünistlere karşı birleşme kararı almıştır. Partiler arasında ittifaklar ve koalisyonlar söz konusu olmuştur. 1999 yılında 3 defa hükümet değişmiştir⁵⁶⁴. 13 Aralık 1996’da yeni seçilen Cumhurbaşkanı P. Luçinskiy dönemin Avrupa Komisyonu Başkanı Jak Santer ile görüşmesinde “Moldova Cumhuriyeti’nden ilk dileği 2000 yılına kadar AB üyesi olmasıdır” demiştir.⁵⁶⁵

P. Luçinskiy, “iki Romen devlet” fikrini destekleyen siyasi ve kültürel bir yakınlaşmanın destekçisi olmuştur. Romanya ile birleşmeyi destekleyenler Avrupa bütünleşmesinin sadece birleşik devlet şartlarında mümkün ve gerçek olabileceğini iddia etmişlerdir⁵⁶⁶.

1998’de Rusya’da meydana gelen ekonomik kriz iki ülke arasındaki ilişkileri etkilediği gibi Moldova Cumhuriyeti’nin ekonomisini de yakından etkilemiştir. Çünkü Moldova Cumhuriyeti ihracatının büyük bölümünü Rusya’ya yapıyordu. İon Sturz hükümeti istifa etmesi hem ekonominin hem de iç siyasetin yeniden şekillenmesine neden olmuştur⁵⁶⁷. 1998’de demokrasi ve reformdan yana olan ittifak parlamentoda çoğunluğu oluşturmuştur ve ülkenin Avrupa ile entegrasyonunu “en yüksek stratejik referans

⁵⁶² Anayasa Mahkemesi resmi açıklaması, konstitutsionniy sud postanovleniye Nr. 24 ot 21.12.1996, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285969&lang=2>, 06.01.2016.

⁵⁶³ Luçinskiy Petr, <http://moldovenii.md/ru/people/940>, 13.01.2018.

⁵⁶⁴ Vladimir Bruter, Politicheskiye protsessy v Moldove v 1988 - 2003 gg., http://www.igpi.ru/bibl/igpi_publ/moldova-broter.html, 17.01.2018.

⁵⁶⁵ Igor Botsan (a), **a.g.m.**

⁵⁶⁶ Vasiliy Andriyesh, **a.g.m.**, s. 9-10.

⁵⁶⁷ Svetlana Çebotar i Natalya Sterkul, na pereputye: Respublika Moldava i yeye otnoşeniya s ES i Rossiye, Editör: Petra Bayora, Determinanty i perspektivy politiki Yevropeyskoy integratsii Respubliki Moldova, http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf, s. 20.

noktası” olduğunu savunmuşlardır. Hükümetin benimsediği 1998-2002 Dış Politika Konsepti’nde de AB’nin stratejik hedef olduğu vurgulanmıştır⁵⁶⁸.

P. Luçinskiy döneminde önemli bir yapılanma söz konusu olmuştur. 1996 tarihinde Avusturya’nın başkenti Viyana’da yapılan AKKA Konferansı’nda, Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan ve Moldova’nın da aralarında bulunduğu ülkeler kendi ülkelerinde bulunan Rus askerlerinin çekilmesini talep eden bir bildiri yayınlamışlardır. 10 Ekim 1997’de Strazburg’da yapılan Avrupa Konseyi Zirvesi’nde ülkelerin baş harflerini simgeleyen GUAM örgütünü kurmuşlardır.⁵⁶⁹ GUAM’a üye ülkeler arasında hem siyasi hem de ekonomik ilişkilerini geliştirmek öncelik olmuştur. Ülke yetkilileri toprak bütünlüğü, egemenlik, sınırların dokunulmazlığı, hukukun üstünlüğü, demokrasi ve insan haklarının önemine değinmişlerdir⁵⁷⁰. ABD, NATO ve BİO programı gibi aktörlerin desteğiyle GUAM örgütü kurulmuştur. Bu örgüt NATO ve BİO programı çerçevesinde iş birliğine giderken ABD ile olan ilişkilerini sıcak tutmaktadır. Diğer taraftan Moldova Cumhuriyeti Anayasası’nın 11. maddesinin 1. bendi Moldova tarafsız bir statüye sahiptir. 2. bendi Moldova Cumhuriyeti, kendi topraklarında diğer devletlerin silahlı kuvvetlerinin kullanılmasına izin vermez, diyor⁵⁷¹.

1999 yılında yapılan idari reformdan sonra, özerk bölgesel oluşuma ilişkin yasada Gagavuzya Özerk Cumhuriyeti Moldova Anayasası’nda resmen tanınmıştır. Fakat bu idari reformda Transdinyester bölgesine aynı statü tanınmamıştır.

4.2.2.3. 2000-2005 Vladimir Voronin Dönemi

1999-2000 yıllarında ülkedeki siyasi krizlerin çözüme kavuşturmak ve tekrar aynı siyasi krizlerin yaşanmaması için 5 Temmuz 2000’de Moldova Cumhuriyeti Anayasası’nda değişiklik yapılmıştır. Bu değişiklikte beraber ülke Cumhurbaşkanı milletvekilleri oylarıyla seçilme kriteri getirilmiştir. Dönemin devlet başkanı P. Luçinskiy, bir sonraki dönemde seçilecek olan cumhurbaşkanının gücünü artırmak amacıyla Başkanlık

⁵⁶⁸ Vasiliy Andriyeş, **a.g.m.**, s. 17.

⁵⁶⁹ D.A. Belaşenko, Politika Ukraini v ramkah novih integratsionnih obyedineniy na postsovetском prostranstve v 1991-2013 gg. <http://www.lib.unn.ru/students/src/bel-pos.pdf>, 2016, s. 7. bk. Merve İrem Yapıcı, Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler, USAK Yayınevi 2010, s. 349.

⁵⁷⁰ Azerbaycan - Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM) ilişkileri, <https://lib.aliyevheritage.org/tk/5509377.html>, 05.02.2018.

⁵⁷¹ Moldova Meclisi, Konstitutsiya Respubliki Moldova, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>, 09.11.2017.

sisteminin getirilmesi parlamento tarafından reddedilmiştir. Fakat 23 Mayıs 1999'da yapılan referandumla %55.3 halkın desteğiyle kabul edilmiştir. Buna ek olarak cumhurbaşkanının seçilmesi için milletvekillerinin oylarını 3/5 (61 milletvekili) kuralı getirilmiştir ve cumhurbaşkanlığı seçimlerinin başarısızlığı halinde, meclisin feshedilmesi düzenlemesi getirilmiştir. 4 Nisan 2001'de 89 milletvekilinin katıldığı seçimde 71 milletvekilinin oyunu alarak Komünist Parti Lideri Vladimir Voronin cumhurbaşkanı seçilmiştir⁵⁷².

25 Şubat 2001'de parlamento seçimi gerçekleşmiştir. Bu seçim kampanyası sırasında V. Voronin eğer seçimi Komünistlerin kazanması durumunda Moldova'nın Beyaz Rusya ve Rusya birliğine katılacağı ve Rusça'nın ikinci devlet dili olacağı sözünü vermiştir. Seçim kampanyası sürecinde Rusya'dan yana bir tavır sergileyen V. Voronin seçimden sonra söylediklerinin ancak referandum yoluyla olabileceğini, bunun da yakın zamanda olamayacağını ifade etmiştir. Gözlemciler V. Voronin'in Rus yanlısı söylemlerle ve Rusya'nın desteğiyle iktidara geldiğini ancak daha sonra dış politikasını Avrupa eksenine kaydırıldığını söylemişlerdir. 2003'den itibaren V. Voronin Moldova Cumhuriyeti'nin dış politika önceliğinin Avrupa ile entegrasyon ve nihai hedefin AB katılımı gerektiğini söylemiştir⁵⁷³.

2000-2003 yılları arasında ekonomik istikrar ve büyüme dönemi olarak kabul edilmektedir. Geçmişteki siyasi, ekonomik ve sosyal sıkıntıları reform yoluyla 2000 yılından itibaren toparlayabilmiştir. Örneğin 2000, 2001, 2002, 2003 sanayi üretimi hacmi sırasıyla %10,8, %11,4, %11,1 ve %17 oranında artmıştır. Diğer taraftan bazı analistler yurtdışında çalışan Moldovalı vatandaşların gönderdiği paranın etkisinden kaynaklandığını iddia etmişlerdir⁵⁷⁴.

Bu dönemde Transdinyester ile olan ilişkiler fazlasıyla gerilmiştir ve 1 Eylül 2001'de Moldova Cumhuriyeti gümrük mühürlerini değiştirmiştir. Böylece ihracat için Kişinev'den izin alınması gerektirecektir ve bölgedeki birçok işletmenin ihracatlarının

⁵⁷² Za 11 let parlament Moldavii izbral prezidenta strani dvajdi, <https://www.kp.md/online/news/1004507/>,

⁵⁷³ Vladimir Voronin, Bivşiy prezident Moldavii, <https://lenta.ru/lib/14164290/>, bk. Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <http://lex.justice.md/ru/291170/>, 02.03.2018.

⁵⁷⁴ Vneşnyaya politika Respubliki Moldova v protsesse yevropeyskoy integratsii, <http://www.kazreferat.info/read/vneshnyaya-politika-respubliki-moldova-v-processse-evropeyskoy-integratsii-OTc5NjM=>, 10.03.2018.

bozulmasına yol açmıştır. 2003'te Transdinyester bölgesindeki telekomünikasyon kısmen devre dışı bırakılmıştır. Daha sonra Molodva'nın "Moldotelecom" operatörü bölgenin telefon kodlarına erişimini kapatmıştır. 2004'te Moldova Cumhuriyeti tarafından bölgeye yönelik ekonomik yaptırımlar gündeme gelmiştir⁵⁷⁵.

4.2.2.4. 2005-2009 Vladimir Voronin'in 2. Dönemi

Dört yıl sonra 4 Nisan 2005'te yapılan seçimde 34 komünist milletvekili tarafından aday gösterilen V. Voronin, yeniden Komünistlerin, Hristiyan Demokratlar, Demokratlar ve Sosyal Liberallerin 75 oyuyla cumhurbaşkanı seçilmiştir. Parlamentoda bulunan diğer gruplar aday gösterilmemiştir. Oylama prosedürüne en azından iki adayın seçimde katılım koşuluna uymak için kalan 16 Komünist milletvekilleri Moldova Bilimler Akademisi Başkanı George Duka'yı aday göstermişlerdir⁵⁷⁶.

Avrupa ile entegrasyon alanında Avrupa Komşuluk Politikası çerçevesinde ikili diyalogun gelişmesi, 22 Şubat 2005'te AB-Moldova Eylem Planı'nın imzalanması, Ekim 2005'te Moldova'da Avrupa Komisyonu Delegasyonu açılışı, AB Özel Temsilcisi'nin Moldova Cumhuriyeti'ne atanması ve AB ile ABD'nin katılımıyla birlikte Transdinyester çatışmasına ilişkin müzakerelerin formatının genişletilmesi (5+2) gibi gelişmeler yaşanmıştır⁵⁷⁷. 2006'da Moldova ve Ukrayna arasında yapılan anlaşma ile Transdinyester bölgesine yönelik abluka uygulanmıştır. Buna karşılık Rusya pazarına ihraç edilen Moldova şarabında sorun olduğu öne sürülmüştür ve iki ülke arasındaki ilişkiler gerilmiştir⁵⁷⁸.

Romanya Parlamentosu, 28 Ekim 2009'da Cumhurbaşkanı T. Basesku'nun başlattığı yabancılara Romen vatandaşlığı verilmesine ilişkin usulün sadeleştirilmesi kararını onaylamıştır. Kabul edilen karara göre, Romanya Krallığı'nda yaşamış bütün vatanperverler, 1940'dan önce Besarabya bölgesinde yaşayanlar (Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna'nın Odessa ve Çenovitskoy illeri), üçüncü soya kadar akrabası olanlar,

⁵⁷⁵ Kseniya Florya, Pyat prezidentov Respubliki Moldova, https://noi.md/ru/news_id/201630?simple=1, 2018.

⁵⁷⁶ Za 11 let parlament Moldavı izbral prezidenta stranı dvajdı, <https://www.kp.md/online/news/1004507/>, 10.03.2018.

⁵⁷⁷ Dış işleri Bakanlığı, Mejdunarodniye otnoşeniya, <http://www.moldova.md/ru/content/mezhdunarodnye-otnosheniya>, 10.03.2018.

⁵⁷⁸ Kseniya Flora, **a.g.m.**

kendi iradeleri dışında vatandaşlığı kaybedenler Romanya vatandaşlığı alma hakkını kazanmış olacaktır⁵⁷⁹.

V. Varonin 7 Temmuz 2007'de Brüksel'de gerçekleşen Kuzey Atlantik Konseyi toplantısında ittifakla Bireysel Eylem Planı'nı imzalamıştır. Plana göre, AB'ye entegrasyon, diyalogun geliştirilmesi ve Avrupa-Atlantik yapılarıyla ilişkilerin derinleştirilmesi Kişinev'in başlıca stratejik hedefleri olmuştur. Komünistlerin yerini alan yöneticiler NATO ile işbirliğini yoğunlaştırmayı ve Bireysel Ortaklık Eylem Planı'na yeni bir ivme kazandırmayı önemsemiştir. Kişinev, birkaç NATO ülkesi ile askeri işbirliği konusunda ikili anlaşmalar imzalamıştır. ABD, Fransa, Almanya ve Türkiye, askeri personel eğitiminde Moldova'ya yardım etmiştir, ancak Romanya bu konuda önemli bir rol oynuyordu. Moldova ve Romanya arasında askeri işbirliği yoğunluk kazanmıştır. Romanya'da eğitim alan Moldova subayları sadece askeri bilimi değil, aynı zamanda ideolojik süreçleri de inceliyorlar⁵⁸⁰.

4.2.2.5. 2009-2016 Nikolae Timofti Dönemi

Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin, bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimlerini beklemeden, 11 Eylül 2009'da resmen istifasını açıklamış ve partisi ile beraber muhalefet kanadında geçtiğini duyurmuştur.⁵⁸¹ Anayasa'nın "başkanın görevlerini geçici olarak yürütmesi Parlamento Başkanına aittir" 91. maddesi uyarınca parlamentonun yeni cumhurbaşkanının seçimine kadar görevini geçici olarak Mihaya Gimpu'ya emanet edilmiştir. 30 Aralık 2010'da Meclis Başkanı seçilen Nikolae Timofti geçici olarak Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır⁵⁸².

2009'den liberal-demokratların iktidara gelmesinden sonra, Moldova yönetimi AB'nin genişleme etkisi altında demokrasiye tam uyum sağlamak için iç politikada demokratik kurumları sağlamlaştırmaya yönelmiştir. Bu süreçte demokrasinin asgari unsurları olan insan hakları ve özgürlüklerini sağlaması hedeflenmiştir. Uluslararası hukuk normlarına uygun olarak ulusal çıkarların desteklenmesi ve ülkenin ekonomik ve sosyal

⁵⁷⁹ Igor Şornikov, Yevraziyskaya regionalnaya identičnost i Pridnestrovye, <http://www.gumilev-center.ru/evrazijskaya-regionalnaya-identichnost-i-pridnestrove/>, 10.03.2018.

⁵⁸⁰ N. Dyakova, Etno-territorialniye problemi Moldavii i Prednestrovyia v voyennoy politike SŞA, https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2013_02/DYAK_ethno.pdf, s. 64.

⁵⁸¹ Kseniya Flora, **a.g.m.**

⁵⁸² Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presidente.md/rus/presidency>, 03.02.2018.

modernizasyonu için elverişli dış koşullar sağlanmalıdır. AB'nin doğuya açılması için Doğu Ortaklı çerçevesinde Azerbaycan, Ermenistan, Beyaz Rusya, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna ile işbirliği için bu platform ortaya çıkmıştır⁵⁸³.

Moldova Cumhuriyeti bağımsızlığını ilk tanıyan ve diplomatik ilişkiler kuran ülke ABD'nin Transdinyester sorununu çözüme kavuşturabilmek için destek beklemiştir. Bu nedenle ABD ile askeri ve siyasi ilişkileri geliştirmeye ağırlık vermiştir. Şubat 2011'de ise cumhuriyet kanadından senatör Riçard Lugar, Dış İlişkiler Komitesi'ne "Rusya, Doğu Avrupa'nın son donmuş çatışmasına son verecek mi?" başlıklı raporunu sunmuştur. Bu raporda Transdinyester çözümü için Vaşington ve müttefiklerine çağrıda bulunarak bölgedeki Barış Koruma Gücü'nün Rusya, AB, AGİT veya Rusya-NATO çerçevesinde uluslararası bir asker ya da polis gücüne dönüştürme çağrısında bulunmuştur. Mart 2011'de dönemin ABD Başkan Yardımcısı J. Biden Moldova ziyaretinde Transdinyester sorununa değinmiştir ve Vaşington'un Transdinyester çatışmasının çözümünü desteklediğini, ancak bunun sadece Moldova'nın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini koruma temelinde olabileceğini söylemiştir⁵⁸⁴.

Moldova Anayasasının 11. maddesi NATO üyeliğine müsaade etmemektedir; fakat bunu Romanya ile birleşerek aşmayı düşünen bir kesim bulunmaktadır. Anayasanın 11. maddesinin 2. bendinde belirtildiği gibi "Moldova Cumhuriyeti, kendi topraklarında diğer devletlerin silahlı kuvvetlerinin kullanılmasına izin vermez" diyor. Bu dönemde anayasada yapılan değişiklikler ile Moldova parlamenter sistemler yönetildiğini ve Cumhurbaşkanı milletvekilleri tarafından seçilmektedir. Cumhurbaşkanı adaylığı 15 milletvekili tarafından destekleniyorsa aday gösterilebilir. Parlamentonun 5/3 (101'den en az 61) oyunu alan cumhurbaşkanı seçilebilmektedir⁵⁸⁵. 16 Mart 2012'de yapılan

⁵⁸³ Viktor Saka, Tendentsii i problemı konsolidatsii demokratii v Respublike Moldava v kontekse yesrointegratsionnih protsessov, http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf, s. 82-83.

⁵⁸⁴ N. Dyakova, **a.g.m.**, s. 65-66.

⁵⁸⁵ Noviye vıborı prezidenta Moldavı naznaçeny na 16 marta 2012, <http://ru.interlic.md/2012-03-07/novye-vybory-prezidenta-moldovy-naznacheny-na-16-marta-2012-g-24240.html>, 18.12.2017.

seçimde Parlamento tarafından 62 oy alarak güven tazeleyen Moldova Cumhuriyeti'nin dördüncü Cumhurbaşkanı Nikolae Timofti seilmiřtir⁵⁸⁶.

Moldova Cumhuriyeti'nin demokratik reformları uygulanmasıyla elde edilen somut adım neticesinde 2013 yılında Litvanya başkenti Vilnius Zirvesi'nde AB ile Ortaklık Antlaşması imzalanmıştır. Moldova Cumhuriyeti vatandaşları için 28 Nisan 2014'ten itibaren (İngiltere ve İrlanda hariç) AB ile vizesiz rejime başlanmıştır. Moldova Cumhuriyeti'nin demokrasi yolunda ilerlemesinde özellikle Romanya ve Polonya lkeleri desteklemiştir. 2009'da Romanya'nın NATO ve AB'ye katılmasıyla desteğini daha da yoğunlaştırmıştır. Moldova'nın iktidardaki liberal-demokrat gleri AB entegrasyonu konusunda Romanya'nın deneyimini kullanmak istemiřlerdir⁵⁸⁷.

23 Aralık 2012'de st düzey yöneticiler, Demokrat Parti yakın Başsavcı Valeriy Zubko, Temyiz Dairesi Başkanı, hâkimler, savcılar ve iş adamların katılımıyla doğaya avlanmaya çıkmışlardır. Avlanma sırasında işadımı Sorin Pou vurulmuştur. Olay gizlenmeye çalışılmış fakat "Antimafya" hareketi lideri Sergey Moku 6 Ocak 2013'te dzenlediğı basın toplantısında olayın ayrıntılarını açıklamış ve ölümcül atışı Başsavcı V. Zubko yaptığını ısrar etmiştir. Bu olay karşı Moldova toplumunda bir fırtınaya neden olmuştur. Hem sol hem de sağıda muhalefet mitingleri yapılmıştır. Demokrat Parti ve V. Plahotnyuk, suçları gizlemeye ve suçluları sorumluluktan çıkarmaya çalışmakla açıkça suçlamıştır. Başsavcı V. Zubko istifa ettiğini açıklamıştır. Komünist Partisi yolsuzluk suçlamasıyla, V. Filat hükümeti güvenoyu önergesi vermiştir 5 Mart 2013'te Bakanlar Kurulu görevden alınmıştır⁵⁸⁸.

Komünist Parti ve Liberal-Demokrat Parti meclis çoğunluğunu oluşturmuş ve seçim barajını %4'ten %7'ye çıkarmıştır. Buna ek olarak "Karpuz Koalisyonu" (yeşil renk Liberal-Demokrat Parti'yi ve kırmızı ise Komünist Partisi sembollerinden dolayı böyle adlandırılan) Meclis Başkanını M. Lupu'yu istifa ettirmişlerdir. Yeni Meclis Başkanı İgor Korman olmuştur. Başbakanlık adaylığı için AB'nin ve Cumhurbaşkanı N.

⁵⁸⁶ Anayasa Mahkemesi,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=342534&lang=2>, 22.01.2018.

⁵⁸⁷ Viktor Saka, **a.g.m.**, s. 85.

⁵⁸⁸ E.Vadanyan, Respublika Moldova-Zalojnik Geopolitiki, Puti k miru i bezopasnosti, № 2(51) 2016, https://www.imemo.ru/files/File/magazines/puty_miru/2016/02/06_Vardanian.pdf, s. 59-60.

Timofti'nin de desteklediği Yuliya Lyanke aday olmuştur ve 30 Mayıs'ta yeni hükümet kurulmuştur⁵⁸⁹.

Kasım 2013 sonunda Vilnius'ta "Doğu Ortaklığı" üyesi ülkelerin zirvesinin planlandığı, AB ile Ortaklık Anlaşması'nın onaylanması planlanmıştır. 28 Kasım 2013'te, Dışişleri Bakanı ve Moldova'nın Avrupa Entegrasyonu temsilcisi Natalya German Antlaşmayı onaylamıştır. AB, Moldova vatandaşlarından biyometrik pasaporta sahip olanlar için Schengen ülkelerine vizesiz seyahat hakkı vermiştir (Sadece 180 gün boyunca 90 güne kadar kısa çalışmalarda, çalışma hakkı olmaksızın). Vize rejimi 28 Nisan 2014'te uygulamaya konulmuştur⁵⁹⁰. 30 Kasım 2014'te parlamento seçimleri yapılmıştır ve iktidar partisi seçimi kazanmıştır. Koalisyon kuruldu Meclis Başkanı Andrian Kandu ve Başbakan ise Kirill Gaburiç olmuştur. Fakat Başbakan K. Gaburiş 4 ay sonra 12 Haziranda istifa etmiştir. Bir buçuk ay sonra 30 Temmuz'da yeni Başbakan Valeriy Strelets seçilmiştir ama yeni başbakan bile 100 günü dolduramadan 29 Ekim'de Sosyalistlerin, Komünistlerin ve Demokratların oylarıyla görevden alınmışlardır. Bir sonraki Başbakan Georgiy Brega olmuştur⁵⁹¹.

2013 Yılı'nın sonuna doğru Moldova ve AB arasında imzalanan Ortaklık Anlaşması 2013-2015 yılları arasında Rusya ve Moldova arasındaki ticaret ve ekonomik ilişkiler büyük bir krizin yaşanmasına neden olmuştur. Daha önce Moldova, BDT Serbest Ticaret Bölgesi anlaşması uyarınca Rusya ile gümrüksüz ticaret yapmaktaydı şimdi ise ihracat için gümrük vergileri artırılmış durumda. Moldova şarap, bahçecilik ve hayvancılık ürünleri için Rusya pazarına erişim açık değildir⁵⁹².

2014'te parlamento seçimlerinden birkaç gün önce Moldova Ulusal Bankası rezervlerinden 1 milyar ABD doları çalınmış ve bu çalınan para 2015'te anlaşılmıştır. Hükümet krizi bu olaylar çerçevesinde gelişti ve Ekim 2015'te V. Filita milletvekilliği dokunulmazlığı kaldırılmış ve gözaltına alınmıştır. Tepkiler büyümüş ve protestolar yapılmış bunun karşısında hükümet istifa etmiştir. 15 Ocak 2016'da Demokratlar ve Liberallerin baskısıyla Pavla Filippa başbakan olmuştur. 21 Ocak 2016'da N. Timofti

⁵⁸⁹ E.Vadanyan, **a.g.m.**, s. 60-62.

⁵⁹⁰ E.Vadanyan, **a.g.m.**, s. 62.

⁵⁹¹ E.Vadanyan, **a.g.m.**, s. 63.

⁵⁹² Andrey Devyatkov (a), "**Moldova mejdu yevropeyskim i postsovetskim proyektami integratsii**", Jurnal «Mir peremen». №2. Moskova, 2017.

imzaladığı kararnameyle P. Filippa başbakan olmuştur ve yeni hükümet kurulmuştur. Bu hükümet Romanya Cumhurbaşkanı Klaus Iohannis, ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı V. Nuland, Avrupalı politikacılar ve hatta Moskova tarafından destek görmüştür⁵⁹³.

N. Timofti döneminde Moldova Cumhuriyet ile NATO arasındaki ilişkileri olumlu yönde geliştirmiştir. 2014-2016 yılları için Moldova Cumhuriyeti ve NATO arasındaki Bireysel Ortaklık Eylem Planı'nda bu ilişkilerin niteliksel olarak yeni bir düzeye çıkmış olup, siyasi diyalogu güçlendirmeye ve Moldova Cumhuriyeti'nin Müttefikler ve Ortak ülke devletleriyle işbirliğini derinleştirmeye katkıda bulunacak, ulusal savunma ve güvenlik sektörünün modernizasyonunu ve reformunu sağlamaktır⁵⁹⁴.

Yıllarca siyasi istikrarsızlık içinde olmasına rağmen ayakta kalabilen Moldova Cumhuriyeti AB entegrasyon için reformlara ve düzenlemelere devam eden politika izlemiştir. Özellikle 2000'den itibaren ülkede koalisyonlarla iktidarların kurulmasından dolayı duraklamalar olmuştur. N. Timofti AB ile ilişkilerin devamlılığını desteklemiştir. Batı eksenli kesimlerle koalisyon kurmuştur, desteklemiştir ve destek almıştır.

4.2.2.6. 2016- İgor Dodon Dönemi

30 Ekim ve 13 Kasım 2016 tarihleri arasında cumhurbaşkanı seçimi yapılmıştır. 4 Mart 2016 tarihli Anayasa Mahkemesinin kararı ile bu tarihten itibaren Cumhurbaşkanı'nı halk seçecektir. İlk tur 30 Ekim 2016'da %50.95 halk katılımıyla gerçekleşmiştir. Seçime katılan 9 adaydan herhangi biri %50 oy alamamış ve ikinci tur oylama 13 Kasım 2016'da yapılmıştır. İkinci tur 16 Kasım 2016'da %53.45 halk katılımıyla gerçekleşmiştir. İkinci turda %52.11 oranla İgor Dodon cumhurbaşkanı seçilmiştir⁵⁹⁵.

Cumhurbaşkanı seçiminden sonra açıklamada bulunan İ. Dodon, “ülkemiz Avrupa yanlısı partilerin yedi yıllık koalisyonlarının yoksulluk, yolsuzluk ve kanunsuzluğundan yorulduğunu ve halkımız hem Batı ile hem de Doğu ile işbirliği içinde olunmasını istediğini” ifade etmiştir. İlk yurtdışı ziyaretini Moskova'ya yapacağını ve bu ziyaretin

⁵⁹³ E. Vadanyan, **a.g.m.**, s. 64-65.

⁵⁹⁴ Moldova Cumhuriyeti, Mejdunarodnye Otnoşeniya, <http://www.moldova.md/ru/content/mezhdunarodnye-otnoşeniya>, 25.02.2018.

⁵⁹⁵ Vıborı prezidenta Respubliki Moldova 30 oktyabrya i 13 noyabrya 2016 goda, <http://www.e-democracy.md/ru/elections/presidential/2016/>, 25.02.2018.

amacı Rusya ile Stratejik Ortaklık anlaşması imzalanması, Transdinyester çatışmasının çözümüne yönelik yaklaşım, ekonomik, sosyal ve siyasi işbirliğinin yanında Rusya’da bulunan Moldovalı göçmen işçiler için teminat” görüşmeleri olacağını vurgulamıştır.⁵⁹⁶

İ. Dodon seçim döneminde söylediği gibi ilk ziyareti 17 Ocak 2017’de Moskova’ya gerçekleştirmiştir. İ. Dodon ile V. Putin basın toplantısında açıklamalarda bulunmuştur.

İ. Dodon’un değindiği bazı konular şöyle sıralanabilir:

- AB’ye karşı olmadıklarını; ancak AB ile ilişkilerin Rusya karşıtlığı üzerinden konuşulmamasının gerektiği vurgulanmıştır.
- Avrupa Avrasya Komisyonu temsilcileri yapılan görüşmede Avrasya Birliği çerçevesinde bir referandumun imzalanması ve daha önceki Moldova makamları tarafından imzalanmış olan diğer antlaşmalarla çelişmemesi gerektiği de vurgulanmıştır.
- Rusya devlet başkanı ile yapılan görüşmede Moldova, Avrasya Ekonomik Topluluğu’na gözlemci olacaktır.
- Komşular seçilmeyecek, hem doğu hem de batı ile dost olunacaktır.
- Romanya ile ilgili olarak çok iyi proje ve programların olduğu, Romanya ile dost olunacağı, Moldova ve Romanya’yı birleştirme sorununa bir çözüm bulunacağı kararlaştırılmıştır⁵⁹⁷.

Daha önce Romen televizyon kanalı TVR’ye yaptığı röportajda İ. Dodon, Moskova ve Brüksel ziyaretinden sonra Bükreş’i ziyaret etmeyi planladığını söyledi. “Ben Rumen karşıtı değilim ve asla olmadım, ama ben bir anti-Birlik yanlısıyım. Evet, ortak tarihsel köklere sahibiz, kardeşiz, ama herkesin kendi evi olmalı. Moldova ’nın devletine varlığına tecavüz edilmemelidir. Transdinyester siyasi çözüme kavuşursa o zaman Barış Gücü’nü çıkarılabilir” dedi⁵⁹⁸. Sosyalist kesimin adayı İ. Dodon cumhurbaşkanı olmuştur. İ. Dodon’un cumhurbaşkanı olmasının bir çok nedeni olduğu gibi bunlardan

⁵⁹⁶ Prezidentom Moldavii stal vistupayuşiş za sblijeniy s Rossiyei sotsialist İgor Dodon, <http://www.trt.net.tr/russian/rossiia-i-strany-sng/2016/11/14/priezidentom-moldavii-stal-vystupaiushchii-za-sblizhieniie-s-rossiiei-sotsialist-igor-dodon-610030>, 08.03.2018.

⁵⁹⁷ Dodon: ojidaniya ot vstreči s Putinim opravdalis, <https://ru.sputnik.md/politics/20170117/10829075/dodon-ozhidaniya-ot-vstrechi-putin-opravdalis.html>, 08.03.2018.

⁵⁹⁸ İzbranniy prezident Moldavi otkazal vo vstreče Trayanu Besesku, <https://www.kp.md/daily/26612.7/3629283/?top=5>, 08.03.2018.

biri, AB ile Ortaklık Antlaşması'nın imzalanmasına rağmen ülke ekonomisinde değişimin olmamasıdır. Öyle ki AB ile Ortaklık Antlaşması'ndan sonra Rusya'ya yapılan ihracat düşerken diğer taraftan AB ülkelerine ihracatın artması söz konusu olmamıştır. Böylece toplumun AB'den beklediği ekonomik ilişkiler karşılığını bulamamıştır. Burada AB ile olan ilişkiler her yönüyle olumsuz değildir. Yapılan bu açıklamalara bakılırsa İ. Dodon ne Batı'dan nede Rusya'dan vazgeçmek istememektedir. Her iki tarafla işbirliği içinde olmayı ve ülke ekonomisini canlandırmayı hedeflemektedir.

4.3. Transdinyester Çatışmasının Tarafları

Transdinyester çatışmasında tarafları/aktörleri üç başlık altında toplamak doğru olur. Birinci taraf doğrudan çatışmadan etkilenmektedir. İkinci taraf çıkar ve menfaatleri ölçüsünde etkilenmektedir. Üçüncü taraf, bölgesel ve küresel olarak uluslararası bağlamda etkilenmektedir. Transdinyester çatışması, Transdinyester'deki Rusların bağımsızlık/kimlik, Moldova'nın ise güvenlik ihtiyacından çatışma yaşamaktadır.

Birincil taraflar, doğrudan çatışmadan etkilenen aktörler Moldova ve Transdinyester'dir.

İkincil taraflar, çıkar/menfaatleri ölçüsünde doğrudan değil dolaylı olarak etkilenen aktörler Rusya, Ukrayna ve AGİT'tir. Bu iki ülke aynı zamanda Transdinyester sorununda garantör statüsüne sahiptir. AGİT ise arabulucu görevi üstlenmiştir.

Üçüncül taraflar, bölgesel ve uluslararası bağlamda çatışmaya dahil olan ve çözüm odaklı çalışanlardır. Üçüncü taraflar olan AB ve ABD, Transdinyester sorununda gözlemci statüsüne sahiptir.

4.3.1. Moldova (Birincil Taraf)

Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester Arasındaki İlişkilerin Normalleşmesi Temeli Üzerine Memorandum (Primakov Memorandumu)'un 3. maddesinde ortak devlet, uluslararası tüzel kişilik, garantör sistemi ve ekonomik özerklik gibi önemli kavramlar bulunmaktadır. Bunun yanında Barışı Koruma Güçlerinin varlığının devam etmesi

belirlenmiştir⁵⁹⁹. Rusya, Moldova ile olan ilişkilerinde toprak egemenlik, toprak bütünlüğüne saygı gösterme ve Transdinyester müzakeresinde tarafların eşitliğinden yana olduğunu ifade etmiştir⁶⁰⁰. Primakov referandumunu, geliştirilmesinin önündeki engel tarafların "ortak devlet" kavramını farklı yorumlaması olmuştur⁶⁰¹.

Moldova Cumhuriyeti Anayasası'nın 110. maddesi⁶⁰² İdari ve Bölgesel Düzenleme 1. bendi Moldova Cumhuriyeti toprakları idari olarak köylere, kasabalara, ilçelere ve Gagavuzya özerk bölgesine ayrılmıştır. Yasaya göre, bazı şehirler belediye olarak tanınabilir. 2. bendi Dinyester Nehri'nin sol (Transdinyester bölgesi kastediliyor) yakasındaki yerleşim yerleri, yasanın belirlediği özel statüye uygun olarak özerklik koşullarının verilebilir yerleridir. 111. maddenin 1-7. bentlerinde Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ile ilgili bilgiler yer almaktadır. Özetlenecek olursa Transdinyester ile ilgili 110. maddenin 2. bendinde genel ifade söz konusuysa Gagavuz Özerk Cumhuriyeti ile ilgili ise hem 73-110. maddeler hem de 111. maddenin 1-7. bendinde detaylara yer verilmiştir⁶⁰³.

2003-2006 yılları arasında Kozak Referandumu çerçevesinde Rus diplomasisi başarısız olmuştur. V. Yuşenko planına olumlu bakan Moldova, 2005'te aldığı kararla Moldova Cumhuriyeti içinde özel bir yasal statüye sahip özerk idari-bölgesel birim-Transdinyester kurulduğunu ilan etmiştir. Buna karşılık ise 2006'da Transdinyester bölgesi referandum yapmıştır ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu şekilde barış süreci sonlanmış ve ortak devlet görüşü sekteye uğramıştır.

Özetlemek gerekirse, Moldova, öncelikle toprak bütünlüğünü koruyarak Transdinyester bölgesine özerklik veya özel statü verilmesinden yanadır. Bu statüyü vererek ülke

⁵⁹⁹ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), "Osnovnye etapy peregovornogo protsesssa v oblasti uregulirovaniya Moldovo-Pridnestrovskogo konflikta, Biznes v zakone 3/2011, 02.04.2018. <https://cyberleninka.ru/article/v/osnovnye-etapy-peregovornogo-protsesssa-v-oblasti-uregulirovaniya-moldovo-pridnestrovskogo-konflikta>, s. 136.

⁶⁰⁰ İgor Botsan (b), "**Peregovorniy protsess kak otkladivaniye reşeniya, Moldova-Pridnestrovyie: Obşimi usiliyami k uspeşnomu buduşemu peregovorniy protsess**", Kişinev, 2009, s. 25.

⁶⁰¹ Problemi uregulirovaniya pridnestrovskogo konflikta, <http://old.niss.gov.ua/book/perep/04.htm>, 02.04.2018.

⁶⁰² Moldova Cumhuriyeti Anayasasının 110.Maddesinde 25.07.2003 tarihinde değişiklik yapılmıştır. O vnesenii izmeneniy Konstitutsiyu Respubliki Moldova, http://lex.justice.md/document_rus.php?id=4B6A3062:0AD29173, 12.03.2018.

⁶⁰³ Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Konstitutsiya Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/constitution>, bk. <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>, 09.11.2017.

sınırları içerisinde bulunan Rus askeri varlığının çıkmasını istemektedir. Rus askeri varlığının sonlandırılması için uğraşan Moldova ikili ve üçlü görüşmeler yoluyla sonuç alamayınca uluslararası örgütlerden destek alma yoluna girmiştir. Bu çerçevede her platformda Rus askeri varlığının bölgeden çekilmesini gündeme getirmektedir.

Moldova heyeti, AGİT üyesi devletlere Rus askerinin ve silahlarının Transdinyester'den çekilmesi için destek istemiştir. Moldova tarafı, Rus Barış Gücünü nihai çözüm için engel olarak görüyor. Barış Gücü görevi AGİT çatısı altında yapılmasını istemektedir. Çünkü iki taraf arasında çıkan çatışmalarda Rus askerlerinin Transdinyester'e yardım ettiğini iddia etmektedir. Diğer taraftan çözüm sürecinin uluslararasılaşmasından hem Rusya hem de Transdinyester rahatsız olmuştur. Rusya, Transdinyester sorununun çözüme kavuşması halinde, Rus askeri varlığının bölgeden çıkmasının söz konusu olacağı, akabinde Moldova kapılarını NATO'ya açacağını iddia etmektedir.

4.3.2. Transdinyester (Birincil Taraf)

Moldova ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin normalleşmesi üzerine 8 Mayıs 1997'de Moldova ve Transdinyester yetkilileri ve garantör devletler Rusya, Ukrayna ve AGİT dönem Başkanlarının katılımıyla "Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester Arasındaki İlişkilerin Normalleşmesi Temeli Üzerine Memorandum" bir diğer adı (Primakov Memorandumu) imzalanmıştır⁶⁰⁴.

28-29 Şubat 2012'de taraflar Dublin'de bir araya gelmiştir ancak ortak bir karar alınamamıştır.⁶⁰⁵ Bu toplantıda tarafların eşitliği gündeme gelmiştir ancak Moldova adına açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Yevgeniy Karpov 5+2 formatındaki eşitliği hukuki statüdeki eşitlik anlamına gelmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Buradaki eşitliğin hukuki statüde olmadığını fakat çözüm için yapılan teklifler konusunda eşitliğin söz konusu olabileceğini söylemiştir.⁶⁰⁶ Daha sonra Dublin görüşmesinde tarafların eşitliğini reddeden Moldova, 17-18 Nisan 2012'de Viyana'da tekrar bir araya

⁶⁰⁴ Transdinyester Gümrük Komitesi,

http://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/moscow_memorandum_rus.pdf, 02.02.2018.

⁶⁰⁵ 28-29 Fevral v Dubline prošli peregovori v formate «5+2» po prisnestrovskomu uregulirovaniyu, <https://www.kp.md/online/news/1094070/>, 02.02.2018.

⁶⁰⁶ Doşan Viktor, Pridnestrovskaya problema. Vstreça v Vene, <https://ava.md/2012/05/02/pridnestrovskaya-problema-vstrecha-v/>, 02.02.2018.

gelmiş ve tarafların eşitliğini kabul ederek görüşmelere devam edilmesine onay vermiştir⁶⁰⁷.

Transdinyester tarafı bağımsızlığını ilan etmesine rağmen Rusya tarafından resmi olarak tanınmamıştır. Transdinyester'in jeopolitik konumu Abhazya veya Güney Osetya gibi olmadığından, Rusya tarafından ulaşımı ve kontrolü zor olmaktadır. Rusya, Transdinyester bölgesinin Moldova sınırları içinde özerk bir yapı olmasından yana olduğu söylenebilir. Diğer bir önemli nokta ise Rus askeri varlığının sonlandırılmasına karşı çıkmaktadır. Böyle bir duruma hem Transdinyester hem de Rusya tarafından kabul edilmesi zor olan meseledir. Sonuç olarak Transdinyester ile ilgili şu söylenebilir; eğer Transdinyester bağımsızlığından vazgeçerek özerk statüye evet diyecekse bunu Rus askerinin bölgede kalması şartına bağlayabilir.

4.3.3. Rusya (İkincil Taraf)

Rusya'nın Transdinyester bölgesindeki varlığı SSCB dönemine dayanmaktadır. Bölgede yıllarca varlığını korumaya çalışan Rusya, Transdinyester barış sürecinde aktif rol oynayan garantör ülkedir. 14. Karargâh ilk olarak 1956'da SSCB 14. Muhafız Kombine Silah Ordusu olarak iki piyade kolordu şeklinde kurulmuştur.⁶⁰⁸ Moldova Rusya'nın Tiraspol'de bulunan 14. Karargah askeri varlığını geri çekmesini istemiştir. 21 Temmuz 1992'de Moldova ve Rusya arasında "Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester bölgesinde Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözüm İlkeleri Anlaşması" imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında, çatışan taraflar ve Rusya'nın içinde olduğu üç taraflı "Barışı Koruma Gücü" oluşturulmuştur.⁶⁰⁹ Bölgede tedbirlerin uygulanması ve güvenliğin tesis edilebilmesi için 27 Temmuz 1992'de çatışan taraflar ve Rusya temsilcilerinden oluşan Ortak Kontrol Komisyonu kurulmuştur⁶¹⁰.

⁶⁰⁷ Vladimir Sandutsa, "*Kişinev i Tiraspol dogovorilis o peregovorah na osnove ravenstva*", <https://ria.ru/world/20120418/629412458.html?id=?id=>, 02.03.2018.

⁶⁰⁸ Tansdinyester Savunma Bakanlığı, 1 iyul 1995 goda bıla obrazovana operativnaya gruppа rossiyskikh voysk v Pridnestrovye, <http://www.mopmr.gospmr.org/index.php/o-sluzhbe/istoriya/1468-1-iyulya-1995-goda-by-la-obrazovana-operativnaya-gruppа-rossijskikh-vojsk-v-pridnestrove>, 03.03.2018.

⁶⁰⁹ Ortak Kontrol Komisyonu, <http://okk-pridnestrovie.org/dokument4.htm>, SOGLAŞENİYE o printsipah mirnogo uregulirovaniya voorujennogo o konflikta v Pridnestrovskom regione Respubliki Moldova, <http://forum-pridnestrovie.info/wp-content/uploads/2017/09/Peregovornye-dokumenty-PMR-Moldova.pdf>, 03.03.2018

⁶¹⁰ Ortak Kontrol Komisyonu, Spravočno Analitičeskaya İnformatsiya «Ob osobennostyah provedeniya mirotvorčeskoy operatsii v Pridnestrovye», <http://okk-pridnestrovie.org/spravka.htm>, 09.02.2018.

1994'te Moskova'da bir araya gelen iki ülke yetkilileri "Moldova Cumhuriyeti topraklarında geçici olarak bulunan Rusya Federasyonu askeri oluşumlarının yasal statüsü, usulü ve askeri oluşumun geri çekilmesinin zamanlaması anlaşması" imzalanmıştır. 30 maddeden oluşan bu anlaşmada geri Rus askeri varlıklarının çekilmesi detaylandırılmıştır⁶¹¹. Tiraspol'de bulunan 14. Karargâh'ın beş yıl içinde geri çekilmesi bekleniyordu⁶¹². Rus ordusunun reformundan sonra 18 Nisan'da Rusya Genelkurmay Başkanlığı'nın direktifiyle, 1 Temmuz 1995'te, Transdinyester bölgesinde Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu kurulmuştur. Yönetim belgesine göre 14. Karargâh lağvedilmiş, komutan görevinden alınmış ve bu Karargâh Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu olarak yeniden adlandırılmıştır. Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu, Barışı Koruma Grubu ile beraber operasyonlara katılmak⁶¹³ ve Rıbnitsa bölgesinin Kolbasna köyünde bulunan yaklaşık 1400 askerden oluşan ve 20 bin tondan fazla mühimmatın bulunduğu askeri deponun korunması amaçlanmıştır⁶¹⁴. Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu kurulmasına karşı çıkan Moldova Rusya'nın Transdinyester'de askeri varlığını korumak için bunu yaptığını dile getirmiştir⁶¹⁵.

Rusya'nın girişimiyle somut olarak iki çözüm önerisi olmuştur. Birinci çözüm önerisi 8 Mayıs 1997'de Moldova ve Transdinyester yetkilileri ve garantör devletler Rusya, Ukrayna ve AGİT dönem Başkanlarının katılımıyla "Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin normalleşmesi temeli üzerine memorandum" (Primakov Memorandumu) imzalanmıştır⁶¹⁶. Memorandumda ortak devlet, uluslararası tüzel kişilik, garantör sistemi ve ekonomik özerklik gibi önemli kavramlar bulunmaktadır. Bunun yanında Barışı Koruma Güçleri'nin varlığının devam etmesi belirlenmiştir⁶¹⁷. Rusya, Moldova ile olan ilişkilerinde egemenlik, toprak bütünlüğüne

⁶¹¹ Kremlin, "*Rasporyajenie Prezinda Rossiyskoy Federatsii ot 24.10.1994.g. n: 533-pr.*", <http://kremlin.ru/acts/bank/7139>, 09.02.2018.

Moldova hükümet, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=304944&lang=2>, 09.02.2018.

⁶¹² N. Dyakov, **a.g.m.**, s. 61-62.

⁶¹³ Tansdinyester Savunma Bakanlığı, 1 iyul 1995 goda bıla obrazovana operativnaya gruppа rossiyskih vosk v Pridnestrovye, <http://www.mopmr.gospmr.org/index.php/o-sluzhbe/istoriya/1468-1-iyulya-1995-goda-by-la-obrazovana-operativnaya-gruppа-rossiyskikh-vojsk-v-pridnestrove>, 05.02.2018.

⁶¹⁴ Rossiya snova "bryatsayet orujiyem" v nepriznannom Pridnestrov, <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2357593-rossia-snova-bracaet-oruziem-v-nepriznannom-pridnestrove.html>, 06.02.2018.

⁶¹⁵ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

⁶¹⁶ Transdinyester Gümrük Komitesi,

http://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/moscow_memorandum_rus.pdf, 06.02.2018.

⁶¹⁷ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), **a.g.m.**, s. 136.

saygı gösterme ve Transdinyester müzakeresinde tarafların eşitliğinden yana politika izlemiştir⁶¹⁸.

Rusya, Primakov Memorandumu 3. maddesinde ortak devlet kapsamında Transdinyester'in ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda bağımsız ilişkiler kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Diğer alanlarda ise tarafların mutabakatıyla olabilir diyor.⁶¹⁹ İkinci çözüm önerisi Temmuz 2003'te "Kozak Memorandumu" olmuştur⁶²⁰.

Rusya'nın bu yeni önerisi federasyon olmuştur. Rusya'nın Transdinyester sorununun uluslararasılaşmasını engellemek ve askeri varlığını Barışı Koruma Gücü adı altında korumayı hedeflediği anlaşılmıştır. Buna karşılık Batı'nın girişimleriyle Moldova, Kozak Memorandumunu imzalamaktan vazgeçmiştir. Ancak AB ve ABD tarafı Rusya'nın AGİT İstanbul Zirvesindeki yükümlülüğünü yerine getirerek Rusya'nın askeri varlığına son verilmesini istemiştir. Batı'nın bu girişimiyle sorunun Moldova-Transdinyester arasında olmaktan çıkmış ve Batı-Rusya sorunu haline gelmiştir.

Rusya, Transdinyester sorunun çözümü konusunda resmi olarak var olmaya devam edecektir. Bu, öncelikle bölgedeki zorlu jeopolitik durumdan kaynaklanmaktadır, özellikle de Ukrayna'da siyasi kriz ve iç savaş bağlamında Batı ile ilişkilerin kötüleşmemesini istemektedir. Bu nedenle, orta vadede Rusya, Moldova Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğünden yana ve aynı zamanda Transdinyester'i ekonomik ve diplomatik düzeyde desteklemek için bölgedeki güvenlik ve istikrar garantisinin rolünü oynamaya devam edecektir⁶²¹.

Rusya, 2008-2009 yıllarında Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıklarını tanımasına rağmen aynı duruşu Transdinyester'e karşı göstermemiştir. Çünkü, Transdinyester'in jeopolitik ve ekonomik yönleri bulunmaktaydı. Transdinyester'in Rusya ile kara sınırı bulunmamaktadır. Bu şekilde bölgede güvenliği sağlama adına, hatta bölgede ihtiyaçları karşılamak için zorluklar içermektedir. Olası bir küresel

⁶¹⁸ Igor Botsan (b), **a.g.e.**, s. 25.

⁶¹⁹ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), **a.g.m.**, s. 136.

⁶²⁰ "Memorandum Kozaka": Rossiyskiy plan obyedineniya Moldovi i Pridnestrovyia, <https://regnum.ru/news/458547.html>, 09.03.2018.

⁶²¹ Haritonova Natalya İvanovna, "**Pridnestrovskiy stsenarii: perspektivı razreşeniya Pridnestrovskogo konflikta**", Problema Natsionalnoy Strategii № 5 (32) 2015, s. 151.

aktörlerin çatışması meydana gelirse buna hazır değildir⁶²². Ukrayna'nın hava sahasını Rusya'ya kapatması buna örnek verilebilir. 2014'te Kırım olaylarından sonra Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesiyle iki ülke arasındaki ilişkiler tamamen bozulmuştur. 21 Mayıs 2015'te Ukrayna Verhovnaya Radası, Rus birliklerinin Transdinyester'e geçişi ile ilgili anlaşmayı iptal etmiştir. Ukrayna bu girişimle Rusya'yı bölgede sıkıştırmıştır⁶²³.

Barışı Koruma Güçleri çatısı altında, Rusya 402 asker, Moldova 355 asker, Transdinyester 492 asker ve Ukrayna 10 subay bulundurmaktadır. Ağustos 2014 itibariyle Transdinyester'de bulunan Rus askeri 1100 civarındadır. Rusya, Moldova'nın anayasasında belirtildiği gibi daimi tarafsızlığı kabul etmesi nedeniyle NATO gibi askeri örgütlere üye olmaması gerektiğini savunmuştur. Transdinyester sorunu çözüme kavuşana kadar Barışı Koruma Gücü bu bölgede var olacağını söylemek mümkündür. Bunun yanında Transdinyester'deki Barış Gücünün BM ve AGİT şemsiyesinde dönüştürülmesi ancak siyasi çözümün gelmesiyle gerçekleşebileceği, Rus uzmanları tarafından ifade edilmektedir⁶²⁴.

4.3.4. Ukrayna (İkincil Taraf)

Ukrayna, Transdinyester barış sürecinde aktif rol oynayan garantör ülkedir. Özellikle Rus Silahlarının Transdinyester'den çekilmesini sağlayan Odessa Antlaşması, 20 Mart 1998'de imzalanmıştır⁶²⁵. 2004'te kadar Rusya ve Ukrayna'nın Transdinyester sorununun çözülmesinde pozisyonları örtüşüyordu. Nisan 2005'te Turuncu Devrimi'nden sonra yönetime gelen Viktor Yuşenko AB ve NATO yakın politika izlemeye başlamıştır⁶²⁶.

V. Yuşenko tarafından yedi maddelik Ukrayna Planı (Yuşenko Planı) çözüm planı önerilmiştir. Bu maddeler şöyledir:

⁶²² İvanov Oleg Borisoviç, “**Pridnestrovskiy konflikt: sovremennoye sostoyaniye i puti reşeniye**”, http://e-notabene.ru/wi/article_25259.html, 12.03.2018.

⁶²³ Haritonova Natalya İvanovna, **a.g.m.**, s. 158.

⁶²⁴ Haritonova Natalya İvanovna, **a.g.m.**, s. 152-157.

⁶²⁵ Grigoriy Perepelitsa, “Konflikt v Pridnestrovye. Priçini, problemı i prognozi razvitiya (2)”, <https://www.blackseanews.net/read/614>, 21.08.2017.

⁶²⁶ David Gasparyan, “**Pridnestrovskiy Konflikt: Sovremenniy Etap Razvitiya**”, «21-y VEK», № 1 (3), 2006 g., s. 181.

1. Tiraspol yönetiminin demokrasi inşa etmek, sivil toplumu geliştirmek, temel insan haklarını ve özgürlüklerini güvence altına almak için önlemler almıştır.
2. Moldova Cumhuriyeti Transdinyester bölgesinin temsilcisi olarak yerel parlamentoya seçimler yapılacağını önermektedir.
3. Bu seçimleri izlemek için AB, Rusya, ABD ve Avrupa Konseyi'ni davet eder.
4. Transdinyester çatışmasının çözümü için müzakere sürecinde AB ve ABD'nin katılımını desteklemektedir.
5. Transdinyester'de var olan barışı koruma birliğinin, AGİT himayesinde uluslararası bir askeri ve sivil gözlemci grubuyla değiştirilmesini önermektedir.
6. Transdinyester askeri endüstrisinin uluslararası teşebbüslerinin denetimini başlatmayı önermektedir⁶²⁷.

22 Temmuz'da Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu, Transdinyester Bölgesi'nin Özel Hukuki Statüsüne İlişkin Temel Hükümler Yasasını kabul etmiştir. Yasa tasarısı Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin tarafından sunuldu ve tüm parlamenter grupların temsilcilerinin katılımıyla özel meclis komisyonu üyeleri tarafından kabul edilen hükümler içeriyordu⁶²⁸. 22 Temmuz 2005'te, Moldova Cumhuriyeti içinde özel bir yasal statüye sahip özerk idari-bölgesel birim-Transdinyester'in kurulması, bölgenin AGİT İstanbul Zirvesi (1999)'nde yapılan taahhütlerin Rusya tarafından uygulanması yani bölgenin askersizleştirilmesi ve demokratikleşmesi konusunda kararlar alınmıştır⁶²⁹.

Moldova Cumhuriyeti, egemen, bağımsız ve ayrılmaz bir devlet, uluslararası hukukun tek konusudur, kendi sembolüne sahip olan (bayrak, amblem, marşı), üç resmi dili olan Transdinyester ise Moldova içinde özerk idari-bölgesel birimdir. Dolayısıyla, çatışmanın üç aşamada çözülmesi gerekmektedir. İlk aşama "Moldova Cumhuriyeti

⁶²⁷ Alexandru Burian, "Pridnestrovskiy konflikt i perspektiv yego razreşeniye: vzglyad iz Kişineva", <https://ava.md/2011/07/19/pridnestrovskiy-konflikt-i-perspektivy/>, 27.03.2018.

⁶²⁸ Prohnitskiy, Botsan, Oprunenko i Gotışan, **a.g.m.**, s. 34.

⁶²⁹ Moldova hükümeti, ZAKON Nr. 173 ot 22.07.2005, ob osnovnih polojeniyah osobogo pravovogo statusa naselennih punktov levoberejya Dnestra (Pridnestrovya), <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313004&lang=2>, 27.03.2018.

çerçevesinde Transdinyester statüsünün ana hükümlerinin" yasal olarak birleştirilmesidir. Bu, Transdinyester ve Rusya tarafından imzalanırsa mümkündür. İkinci aşama, Moldova Cumhuriyeti'nin merkezi yetkilileri ile Transdinyester yetkilileri arasındaki yetkilerin dağılımıdır. Transdinyester Yüksek Konseyi, Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester bölgesinin özel hukuki statüsüyle ilgili yasayı tanıyan normatif bir yasal düzenleme başlatır. Üçüncü aşama Moldova Cumhuriyeti'nde Transdinyester özel statüsünün yasal desteğiyle Transdinyester sorununun tam çözümüdür⁶³⁰.

Çatışmanın doğrudan Ukrayna ulusal güvenliğini ve çıkarlarını etkilediği için barış sürecinde aktif rol aldığı söylenebilir. 2013'te Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı ve Ukrayna'nın güneydoğusunda iç savaşın meydana gelmesi ile Transdinyester sorununu "İkinci Rus-Ukrayna cephesi" olarak görmektedir⁶³¹.

4.3.5. AGİT (İkincil Taraf)

Rusya Savunma Bakanlığı, 1995'te Moldova'ya olan güvensizliği bahane ederek Transdinyester'de Barışı Koruma Gücü'nün eğitimi için bir merkez kurulmasına karar vermiştir. Çatışma süreci boyunca uluslararası kurumların çözüme yönelik katkıları yeterli olmamıştır. Mayıs 1995'te AGİT elçisi İştvan Dyarmati barışı korumak için mevcut olan üçlü mekanizmaya AGİT'in katılmasıyla dördü mekanizmaya dönüşmesini gündeme getirmiştir. Transdinyester mevcut olan üçlü mekanizma çerçevesinde yürütülmesinden yana olduğunu söylemiştir. Fakat iki ay sonra Moldova ve Transdinyester yetkilileri çözüme yönelik müzakerelere Rusya ve AGİT ile beraber Ukrayna'nın da katılması için öneride bulunmuşlardır. Ukrayna'nın Barışı Koruma Gücüne katılımı uzun süre tartışılmıştır. Böylece, Moldova'da tarafların karışık barışı koruma kuvvetleri oluşturulmuştur.⁶³²

⁶³⁰ Igor Botsan (b), **a.g.e.**, s. 17.

⁶³¹ Haritonova Natalya İvanovna, **a.g.m.**, s. 152.

⁶³² A.V. Sokolov, **a.g.e.**

8 Mayıs 1997’de Moldova ve Transdinyester yetkilileri ve garantör devletler Rusya, Ukrayna ve AGİT dönem Başkanı katılımıyla “Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin normalleşmesi temeli üzerine memorandum” imzalanmıştır⁶³³.

Kasım 1999’da AGİT İstanbul Deklarasyonu’nda Rus askerlerinin kısa sürede düzenli ve tam olarak geri çekilmesi ve bu bağlamda Transdinyester bölgesinde bulunan Rus askeri mülkünün geri çekilmesi ve imha edilmesiyle ilgili ilerleme beklendiği vurgulanmıştır. Rus kuvvetlerinin 2002 yılı sonun kadar Moldova topraklarından çekilmesinin tamamlanmasının beklendiği. Geri çekilme ve imha sürecini sağlamak için, sürecin şeffaflığını, mali ve teknik yardım koordinasyonu sağlamak açısından Daimi Konseyin kararıyla Moldova’da AGİT Misyonu görev alanını genişletmeyi dikkate alacaktır⁶³⁴.

AGİT İstanbul Deklarasyonu ile Rusya’nın 31 Aralık 2001 tarihine kadar Transdinyester bölgesindeki silahların ve ağır ekipmanların çıkarılması, 31 Aralık 2002’ye kadar askerler ve askeri mülklerin çıkartılması bekleniyordu⁶³⁵. 16 Kasım 1999’da 13 vagon askeri ekipman Tiraspol’dan çıkartılmıştır. Moldova AGİT Misyon temsilcileri ve gazetecilerin gözetiminde, tank ve zırhlı personel taşıyıcıları gibi askeri teçhizatlar imha edilmiştir. Ancak Rus silahlarının tamamının Transdinyester’den çıkartılması durdurulmuştur.

17 Temmuz 2000’de AGİT Daimi Konsey toplantısında Rus birlikleri ve 14. Karargâh’ta bulunan silahların geri çekilmesi gündeme gelmiştir. Rusya bu toplantıda 2002 yılına kadar birliklerin ve silahların çekilmesiyle ilgili bir takvim sunulmuştur⁶³⁶. 2000-2001 döneminde Rusya 141 adet topçu ve zırhlı araç ve aynı zamanda, Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (CFE) tarafından sınırlandırılan 108 T-64 tank ve 139 askeri ekipmanın imhasını gerçekleştirmiştir. 2002-2003 döneminde Rus

⁶³³ Moldova Hükümeti, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=287902&lang=2>, 06.02.2018. <http://polit.ru/article/2006/03/23/memorand/>, 06.02.2018. Ukrayna, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>, 06.02.2018.

⁶³⁴ AGİT, Stambulski Dokument 1999 goda, <https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>, s. 52-53. 10.12.2017.

⁶³⁵ David Gasparyan, **a.g.m.**, s. 137.

⁶³⁶ Perepelitsa Grigoriy Nikolayevich, “**Konflikt v Pridnestrovye. Priçini, problemi i prognoz razvitiya**”, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/index.htm>, 23.02.2018.

ordusu, Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (CFE) kapsamında kısıtlamalara tabi olmayan 51 adet zırhlı aracın imhası gerçekleştirilmiştir⁶³⁷.

16-17 Mayıs 2005'te Ukrayna'nın Vinnitsya ilinde çatışan taraflar ve arabulucular arasında bir danışma çerçevesinde bir görüşme yapılmıştır. Toplantının ana konusu Ukrayna'nın sunmuş olduğu öneridir. Bu öneriye AGİT olumlu bakmış, Moldova Cumhuriyeti, Transdinyester, AGİT ve Ukrayna'nın temsilcileri, AB ve ABD'nin müzakere sürecine gözlemci olarak katılmasına karar vermiştir.

Tam beş yıl aradan sonra (2006) resmi olarak 4 Nisan'da Moskova görüşmeleri, 21 Haziran'da Moskova görüşmeleri,⁶³⁸ 8-9 Eylül'de 2011 AGİT himayesinde Almanya'nın Bad Reichenhall kentinde yapılan konferans,⁶³⁹ 30 Kasım-1 Aralık 2011'de Vilnius'te 5+2 formatında görüşme olmuştur⁶⁴⁰. Bu görüşmede çözüm konusunda herhangi bir gelişme olmamıştır; ancak 30 Mart 2012 yılında imzalan protokol hakkında fikir alışverişi olmuştur. AGİT, Transdinyester sorununda önemli rol oynayan aktördür. Rusya'nın Transdinyester yanında, Kiev'in ise Moldova'nın yanında olması sürecin ilerlemesini zaman zaman zora sokmaktadır. Ancak AGİT çözüm odaklı proje ve programları olan aktördür.

4.3.6. AB (Avrupa Birliği) ve ABD (Amerika Birleşik Devletleri)

SSCB'nin yıkılmasıyla ortaya çıkan boşlukları uluslararası bazı aktörler doldurmaya çalışmış ve o coğrafyaya yönelik politikalar geliştirmişlerdir. AB 2000 yılından itibaren genişleme perspektifinde bu bölgeye yönelmiştir. Doğu Ortaklığı projesi kapsamında Ukrayna, Beyaz Rusya, Moldova, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ı kapsayan bir

⁶³⁷ AGİT, Missiya OBSE v Moldove informatsionny listok, <https://www.osce.org/ru/moldova/86214?download=true>, 18.02.2018.

⁶³⁸ Zayavleniye ministerstva inostrannih del Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki v svyazi s nameçennimi na 21 iyunya 2011 goda konsultatsiyami po moldo-pridnestrovskomu uregulirovaniyu, <http://mfa-pmr.org/ru/RjF>, 18.02.2018.

⁶³⁹ İ. Letyaga, VGermanii moldovskaya storona sdelala popitku postavit pod somneniye kaçestvo obrazovaniya v Pridnestroviye, 18.02.2018.

⁶⁴⁰ Vitaliy İgnatyev, Pyatiletiye vozobnovleniya 5+2: situatsiya i perspektivi, editör: K. Zatulin, Moldovo-pridnestrovskiy region, institut stran SNG, Yanvar-fevral, № 1–2 (36–37), 2017, <http://www.materik.ru/upload/iblock/f3c/f3c579f179266b1ea68ad6241f7d06ff.pdf>, s. 83.

genişleme politikası uygulamaya konmuştur. Bu ülkelerin AB standartları konusunda ilerlemesi ve daha sonra birliğe katılmaları sağlanacaktır⁶⁴¹.

Son yıllarda, ABD ve AB'nin Transdinyester çatışmasının çözümünde oynadığı rol giderek daha önemli hale gelmiştir. Başlangıçta ABD ve AB, çatışmaların çözümünde dolaylı olarak yer almış ve Moldova Cumhuriyeti'nin toprak bütünlüğü ilkesinin, AGİT çerçevesinde kabul edilmesine dayanan ortak konumlarını ifade etmişlerdir. Moldova, Transdinyester bölgesine AB ülkeleri ve ABD'nin Barış Gücü görevini üstlenmelerini istemiştir. Bu konu, 2002 baharından itibaren tartışılmaya başlanmıştır. O sırada NATO Genel Sekreteri George Robertson, bu meseleyi AB'ye başkanlık eden İtalya Dışişleri Bakanlığı temsilcileriyle görüşmüştür. 2003 yılının sonbaharında Rusya'nın önerdiği çatışma çözümü projesinin çöküşünden sonra AB ve ABD, AB barış gücü ya da barış gücü askerlerini AGİT'in kontrolünde sokma konusunu tartışmaya başladılar. AB, Transdinyester üst düzey yöneticilerinin kendi topraklarına giriş vizesi vermeyi yasaklayan kararı Şubat 2003 yılında verilirken, ABD ise 2004'te sınırlandırma getirmiştir⁶⁴².

AB başlattığı Avrupa Komşuluk Politikası Strateji Belgesi'ni 2004'te yayınlamıştır. Bu kapsamda gençlere yönelik eğitim, kültür ve STK alanında değişim programları gerçekleştirmek, ticari ilişkiler, çatışma veya kriz durumunda AB'nin daha fazla ağırlık oluşturması, enerji, ulaşım, telekomünikasyon alanında entegrasyonun sağlanması hedeflenmiştir. 2004'te AB'nin Komşuluk Politikası, Doğu Ortaklığı kapsamında Ukraynayı dahil ederek ilişkilerin geliştirilmesini hedeflenmiştir.⁶⁴³ Doğu Ortaklığı programında Beyaz Rusya, Ukrayna, Moldova, Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan bulunmaktadır⁶⁴⁴.

AB Doğu Ortaklığı ülkelerinin yapacakları politik ve ekonomik reformlar için 800 milyon dolar fon ayrılmıştır⁶⁴⁵. AB bu proje ile doğu sınırında iyi ilişkilere sahip ve kendisiyle uyumlu ülkeler istemiştir. Doğu sınırının önemli olmasının nedeni Rusya'dan

⁶⁴¹ Abdulkadir Aksöz, **a.g.e.**, s. 15.

⁶⁴² David Gasparian, **a.g.m.**, s. 178.

⁶⁴³ Furkan Şenay ve Muhammet Koçak, **a.g.m.**, s. 18.

⁶⁴⁴ AB'nin Doğu Ortaklığı Programı, <http://tr.euronews.com/2013/11/28/ab-nin-dogu-ortakligi-programi>, 20.09.2016.

⁶⁴⁵ Abdulmelik Alkan, “**Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı Etki ve Denge Alanları**”, <http://www.kasem.org/avrupa-birligi-dogu-ortakligi-etki-ve-denge-alanlari/>, 20.09.2016.

kaynaklanmaktadır. Doğu Ortaklığı kapsamında ortaklık için Rusya'ya komşu olmanın yetmeyeceği gibi AB'nin yasaları ve mevzuatının bu ülkelerde hayata geçirilmesi ön görülmektedir⁶⁴⁶.

AB sadece diplomatik değil, aynı zamanda doğrudan mali ve danışmanlık desteği ile Moldova ve Ukrayna'ya da sunmaktadır:

Moldova-Ukrayna sınırı üzerindeki gümrük kontrolünün kurulması, 2005'te geliştirilen AB programı tarafından desteklenmektedir. Program, Ukrayna ve Moldova gümrük memurlarının iki yıllık eğitimini üstlenerek, çalışmalarını Avrupa ülkelerini temsil eden 120 uzmandan oluşan bir ekiple kontrol edilmiştir. Bu sınır görevinin, özellikle de AB'nin kendisi için önemi, misyon için özel bir web sitesinin oluşturulmasıyla kanıtlanmıştır. Güvenlik alanında Avrupalı uzmanların öncelikli görevi, başta Ukrayna ve Ukrayna sınırı olmak üzere bütün ürünlerinin yanı sıra, kaçakçılık yapan silah ve insan kaçakçılığı yasadışı kaçakçılığın durdurulmasıdır⁶⁴⁷. Moldova-Ukrayna devlet sınırının uzunluğu 1222 km olup, bunun 955 km'si yeşil-kara sınırı ve 267 km'si mavi-nehir sınırıdır. Misyon merkezi Odessa(Ukrayna)'dadır. Misyonun Moldova'da bir ofisi ve altı da saha ofisi vardır. Bunların üçü Moldova tarafında, diğer üçü Ukrayna tarafındadır. Moldova-Ukrayna sınırında uluslararası, devletlerarası ve yerel olmak üzere toplam 67 resmi kontrol noktası bulunmaktadır. Bu sınırın 453 km'sini Transdinyester oluşturmaktadır⁶⁴⁸.

26-27 Eylül 2005 tarihlerinde Moldova ve Transdinyester'in onayı ile Odessa'da yapılan toplantıya AB ve ABD gözlemci olarak katılmış ve 5+2 formatı olarak adlandırılmıştır⁶⁴⁹. 2006'dan itibaren 5+2 formatındaki müzakere süreci duraklama sürecine girmiştir. Müzakere sürecine devam edilebilmesi için daha farklı platformlar bulma fırsatlarını da beraberinde getirmiştir. Hem Rusya hem de AB diyalog kanalları

⁶⁴⁶ Mühdan Sağlam, "Ukrayna Soğuşunda Güç Savaşımı", <http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/518/ukrayna-sogugunda-guc-savasimi#.WBYLV1SLS00>, 21.09.2016.

⁶⁴⁷ Andrey Devyatkov (b), "Perspektivi uregulirovaniya Pridnestrovskogo konflikta", 2006, s. 141. <https://elibrary.ru/item.asp?id=9287169>, 2017.

⁶⁴⁸ EUBAM, Gde mı rabotayem?, <http://eubam.org/ru/where-we-work/>, 14.03.2018.

⁶⁴⁹ Sergey Şirokov, Yevropeyskiye integratsionniye politiki v kontekste Pridnestrovskogo uregulirovaniya, Moldova-Pridnestrovye: obşimi usuliyami k uspeşnomu buduşemu peregovorniy protsess, Kişinev, 2009, s. 107.

bulmak için girişimlerde bulunmuştur. 2008’de tarafların politik olmayan konularda AB yardımı ile sektörel gruplar oluşturulmaya başlanmıştır⁶⁵⁰.

Transdinyester çatışması, özellikle Ukrayna ve Moldova’nın AB üyeliği bağlamında, sınırların yakınlığı nedeniyle Avrupa güvenliğini doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle, ABD’nin aksine, AB ülkeleri, Transdinyester’deki çatışmayı çözme sorununa daha fazla ilgi göstermeye devam etmektedir. Aynı zamanda, AB’nin bölgeye olan ilgisi öncelikle güvenlidir daha sonra ekonomik çıkarlardır. AB, Transdinyester bölgesinin Rusya tarafından ikinci Kaliningrad (anklavı) gibi olmasını istemediği söylenebilir⁶⁵¹.

ABD’nin soruna doğrudan katılımı, Moldova AGİT Misyonu üzerinden olmuştur. Çünkü Moldova AGİT Misyonu bir ABD’li diplomat tarafından yönetilmiştir. AB’nin ise Moldova-Ukrayna sınırında çalışmaya başlayan AB Sınır Destek Misyonu çerçevesinde olmuştur. Böylelikle 2005’ten itibaren Rusya’nın çözüm sürecinde baskın rolünü kaybetmiştir. Önceden Barışı Koruma Operasyonunun ana yükünü taşıyan kilit oyuncu konumundaki Rusya, 5+2 Formatı Daimi Toplantı çerçevesinde diğer aktörlerle aynı seviyeye düşmüştür⁶⁵².

Bugün ABD, Transdinyester sorununda Rus askeri cephaneliğin kontrol altına alınması veya tasfiye edilmesi açısından ilgi duymaktadır. ABD, Transdinyester çatışmasının siyasi çözümü üzerinde doğrudan etkisi olmasa da dolaylı olarak uluslararası kurumlar ve kuruluşlar aracılığıyla bunun yanında Ukrayna üzerinden etkisi olmaktadır⁶⁵³.

4.4. Çatışmanın Bağlamı: Müzakere Süreci

4.4.1. Savaş Sonrası Dönem (1992-1996)

21 Temmuz 1992 yılında Moldova ve Rusya arasında “Moldova Cumhuriyeti’nin Transdinyester bölgesinde Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözüm İlkeleri Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında, çatışan taraflar ve Rusya’nın içinde olduğu üç taraflı “Barışı Koruma Gücü” oluşturulmuştur. Bu Güvenlik Bölgesinin uzunluğu 225 km genişliği ise 12-20 km olarak üç bölgeye ayrılmıştır. Kuzey, Orta ve Güney (en

⁶⁵⁰ Şornikov İ.P., **a.g.e.**, s. 15-16.

⁶⁵¹ Haritovna Natalya İvanovna, **a.g.m.**, s. 153.

⁶⁵² Şornikov İ.P., **a.g.e.**, s. 14.

⁶⁵³ Haritovna Natalya İvanovna, **a.g.m.**, s. 153-154.

büyükleri Kuzey ve Güney bölümleri 85 ve 80 km uzunluğundadır) bir de yüksek güvenlik bölgesi olarak Benderı şehridir. Güvenlik Bölgesi genel anlamda şehir ve ilçelerden oluşmaktadır⁶⁵⁴.

Bölgede tedbirlerin uygulanması ve güvenliğin tesis edilebilmesi için 27 Temmuz 1992 tarihinde çatışan taraflar ve Rusya temsilcilerinden oluşan Ortak Kontrol Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyon hem Tiraspol hem de Kışinev tarafından tanınmıştır. Bu komisyona tarafları temsil eden askeri birlikler aktarılmıştır. Ortak Kontrol Komisyonu Rusya, Moldova ve Transdinyester temsilcilerinden oluşuyordu ve yeri Benderı şehri olarak belirlenmiştir. Ortak Kontrol Komisyonu barışı tesis edebilmek için tarafların gönderdiği birlikler şöyle sıralanabilir:

Rusya: 3100 kişilik mobil grup.

Moldova: 1200 kişi.

Transdinyester: 1200 kişi⁶⁵⁵.

Barışı Koruma Gücü “Transdinyester Bölgesinde Silahlı Çatışmanın Çözümü için Ortak Kontrol Komisyonu”na emanet edilmiştir. Bu komisyonda çatışan taraflardan ve Rusya’dan altışar temsilci bulunmaktadır. Böylelikle 14. Karargâh ve Barışı Koruma Gücü ortak çalışmasıyla yasadışı bir grup ortadan kaldırılmıştır. E. Vorobyeva’ya göre, “Bu yasadışı grup bir kısmı eski kolluk kuvvetleri çalışanları ve kısmen suçlulardan oluşmakta” olduğunu ifade etmektedir. Bunlar her iki tarafa ateş açarak her iki tarafı kışkırtmıştır. Planlanmış bir operasyonla bu grup çökertilmiş ve bölgede sukunet hâkim olmuştur. Bununla beraber Transdinyester’de fiziki olarak ikili bir güç ortaya çıkmıştır. Talepler doğrultusunda 14. Karargahtaki Rus askerleri Transdinyester bölgesinde kamu düzenini sağlama misyonu yürütmeye başlamıştır⁶⁵⁶.

1992-1993 yılları arasında Tiraspol’deki Rus Komutanlığı ona bağlı kuvvetlerle gizli bir düzende hareket ederek bir tarafta güvenlik işlevini yaparken diğer tarftan kısmen Barışı Koruma Gücü işlevini de yapmaktaydı. Bu gelişmeler yerel makamlarla olan

⁶⁵⁴ Ortak Kontrol Komisyonu, <http://okk-pridnestrovie.org/dokument4.htm>, Soglaşeniye o printsipah mirnogo uregulirovaniya voorujennogo o konfliktu v Pridnestrovskom 03.03.2018.

⁶⁵⁵ Ortak Kontrol Komisyonu, Spravočno analitičeskaya informatsiya «Ob osobennostyah provedeniya mirotvorčeskoy operatsii v Pridnestrovye», <http://okk-pridnestrovie.org/spravka.htm>, 09.02.2018.

⁶⁵⁶ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

ilişkilerde gerilim yaratmıştır ancak yerel Rus nüfusu Rus ordusunun eylemlerini desteklemiştir. Durum öyle bir noktaya gelmiştir ki Rusya vatandaşı ve generali olan A. Lebed bile yerel parlamentonun milletvekili olmuştur⁶⁵⁷.

Kasım 1994'te Çeçenistan savaşı nedeniyle, Rusya Savunma Bakanlığı Rus Barışı Koruma Gücünü yarıya indirmiştir. Moldova Cumhurbaşkanı Mirça Snegura Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri Maks Vanderstul ile yaptığı görüşmede "Yine provokasyon tehdidi ve çatışmanın yeniden başlanması olasılığının varlığını" söylemiştir⁶⁵⁸. Moldova, Rusya'nın Tiraspol'de bulunan 14. Karargâh'ın askeri varlığını geri çekmesini istemiştir. 1994'te Moskova'da bir araya gelen iki ülke yetkilileri "*Moldova Cumhuriyeti topraklarında geçici olarak bulunan Rusya Federasyonu askeri oluşumlarının yasal statüsü, usulü ve askeri oluşumun geri çekilmesinin zamanlaması anlaşması*" imzalanmıştır⁶⁵⁹.

Tiraspol'de bulunan 14. Karargâh'ın beş yıl içinde geri çekilmesi bekleniyordu⁶⁶⁰. Rus ordusunun reformundan sonra, Rusya Genelkurmay Başkanlığı direktifiyle 1 Temmuz 1995'te Transdinyester bölgesinde Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu kurmuştur. Yönetim belgesine göre 14. Karargâh lağvedilmiş, komutan görevinden alınmış ve bu Karargâh Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu olarak yeniden adlandırılmıştır. Rus Kuvvetleri Operasyonel Grubu, Barışı Koruma Grubu ile beraber operasyonlara katılmak⁶⁶¹ ve Rıbnitsa bölgesinin Kolbasna köyünde bulunan yaklaşık 1400 askerden oluşan ve 20 bin tondan fazla mühimmatın bulunduğu askeri deponun korunması amaçlanmıştır⁶⁶². Burası ilk olarak 1956 yılında SSCB 14. Muhafız Kombine Silah Ordusu olarak iki piyade kolordu şeklinde kurulmuştur⁶⁶³. Rus Kuvvetleri Operasyonel

⁶⁵⁷ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

⁶⁵⁸ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

⁶⁵⁹ Kremlin, "**Rasporyajenie Prezinda Rossiyskoy Federatsii ot 24.10.1994.g. n: 533-pr.**", <http://kremlin.ru/acts/bank/7139>, 09.02.2018.

⁶⁶⁰ N. Deyadkov, **a.g.m.**, s. 61-62.

⁶⁶¹ Tansdinyester Savunma Bakanlığı, 1 iyul 1995 goda bila obrazovana operativnaya gruppa rossiyskih vosk v Pridnestrovye, <http://www.mopmr.gospmr.org/index.php/o-sluzhbe/istoriya/1468-1-iyulya-1995-goda-bylo-obrazovana-operativnaya-gruppa-rossijskikh-vojsk-v-pridnestrove>, 05.02.2018.

⁶⁶² Rossiya snova "bryatsayet orujiyem" v nepriznannom Pridnestrov, <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2357593-rossia-snova-bracaet-oruziem-v-nepriznannom-pridnestrove.html>, 06.02.2018.

⁶⁶³ TSB, **a.g.m.**

Grubu kurulmasına karşı çıkan Moldova Rusya'nın Transdinyester'de askeri varlığını korumak için bunu yaptığını dile getirmiştir⁶⁶⁴.

Moldova'ya olan güvensizliği bahane ederek Rusya Savunma Bakanlığı 1995'te Transdinyester'de Barışı Koruma Gücünün eğitimi için bir merkez kurulmasına karar vermiştir. Çatışma süreci boyunca uluslararası kurumların çözüme yönelik katkıları yeterli değildir. Mayıs 1995'te Transdinyester'de AGİT elçisi İştvan Dyarmati barışı korumak için mevcut olan üçlü mekanizmaya AGİT'in önemli bir rol oynayacağı dörtlü mekanizmaya değişmesini gündeme getirmiştir. Transdinyester mevcut olan çerçevede yürütülmesinden yana olduğunu söylemiştir. Fakat iki ay sonra Moldova ve Transdinyester yetkilileri çözüme yönelik müzakerelere Rusya ve AGİT ile beraber Ukrayna'nın da katılması için öneride bulunmuşlardır. Ukrayna'nın Barışı Koruma Gücüne katılımı uzun süre tartışılmıştır. Böylece, Moldova'da tarafların karışık barışı koruma kuvvetleri oluşturulmuştur⁶⁶⁵.

4.4.2. Tarafların Eşitliği Dönemi (1997-2000).

8 Mayıs 1997'de Moldova ve Transdinyester yetkilileri ve garantör devletler Rusya, Ukrayna ve AGİT dönem Başkanlarının katılımıyla "Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin normalleşmesi temeli üzerine memorandum" yani Primakov Memorandumu imzalanmıştır⁶⁶⁶. İmzalanan memorandum 11 maddeden oluşmaktadır. İmzalanan bu memorandumla ortak devlet, uluslararası tüzel kişilik, garantör sistemi ve ekonomik özerklik gibi önemli kavramlar bulunmaktadır. Bunun yanında Barışı Koruma Güçleri'nin varlığının devam etmesi belirlenmiştir⁶⁶⁷.

24 Mayıs 1997'de Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester yetkililerinin, 8 Mayıs 1997 tarihli memorandumun erken uygulanmasına duyulan ihtiyaçtan hareketle, Mutabakat Muhtırasının bütün maddelerinin yürürlüğe girmesini onaylamış ve Memorandum hükümlerini uygulamak için mekanizmalar geliştirmeye karar vermiştir. Müzakere sürecini koordine ve temin etmek ve 4 Haziran 1997'de çalışmaya başlamak için

⁶⁶⁴ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

⁶⁶⁵ A.V. Sokolov, **a.g.m.**

⁶⁶⁶ Moldova Hükümeti, Ukaz n: 112, ot 29.06.2001, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=287902&lang=2>, 06.02.2018.

⁶⁶⁷ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), **a.g.m.**, s. 136.

tarafların komisyonları kurulmasına karar verilmiştir. Çalışma grupları için taslak anlaşmalar aşağıdaki alanlarda planlanmıştır: dış ekonomik faaliyetlerde, gümrük hizmetlerinin etkileşimi, eğitim konusunda ve suçla mücadelede⁶⁶⁸.

24 Mayıs 1997 tarihli imzalanan protokole göre, 4 Haziran 1997’de tarafların uzman komisyonları, çalışma düzenindeki sorunların çözümü için görüşlerini yeniden başlattı. Eylül 1997’ye kadar düzenli olarak uzman toplantıları yapıldı (12 Haziran, 3 Temmuz, 10 Temmuz, 17 Temmuz, 14 Ağustos, 21 Ağustos). Eylül ayına kadar, AGİT tarafından önerilen “Anlaşmanın nihai çözümü ve Moldova Cumhuriyeti ile Transdinyester arasındaki yetkilerin dağıtımı hakkında” taslak anlaşma çalışması çıkmaza girmiştir. 23 Eylül 1997’te Rusya Başbakan yardımcısı V. M. Serov ile Transdinyester başkanı arasında müzakerelerin sonuçlarına göre Rusya, Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester heyet başkanlarının toplantısında protokol imzalanmıştır. 10 Ekim 1997’de, Rusya, Ukrayna ve AGİT’in arabulucularının katılımıyla, Moskova Bölgesinde Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester uzmanları arasında istişareler yapılmıştır. Önerilen taslak anlaşma üzerinde daha fazla gelişmeye ihtiyaç olduğu söyleyen Transdinyester tarafı taslağını reddetmiştir⁶⁶⁹.

Primakov Memorandumu, Moldova Cumhuriyeti ile Transdinyester arasında yetki dağılımı ve yetki devri konusunda Anlaşmanın geliştirilmesi için temel belge olmuştur. Ancak, bu belgenin geliştirilmesinin önündeki engel tarafların "ortak devlet" kavramın farklı yorumlaması olmuştur. Moldova tarafı, “ortak devlet” kavramını üniter devlet ve Gagauz Özerk Cumhuriyeti örneğinde olduğu gibi Transdinyester’e de özerklik sağlayan model görmüştür. Kişineve göre, Özerklik statüsü Transdinyester özel yapısını gerçekleştireceği gibi Moldova halkının birliğini de korumuş olur. Transdinyester ise "ortak devlet" kavramında iki egemen ve iki bağımsız devlet, uluslararası hukukta iki eşit yapının birleşmesi olarak görüyor. Transdinyester, Moldova ile ilişkilerin konfederasyon şeklinde olmasını istiyor. Fakat konfederasyon bazı egemen hakların yetkilerini devredilmesi anlamına gelmektedir. Eğer egemen bir devletse ve henüz bağımsızlıklarını kaybetmemiş ise yetki devri söz konusu olabilir. Yani her iki tarafın

⁶⁶⁸ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), **a.g.m.**, s. 136.

⁶⁶⁹ Tsukanova Olga Vladimirovna (a), **a.g.m.**, s. 136.

bağımsız devletler olması durumunda böyle seçenek kabul edilebilir.⁶⁷⁰ Ancak Transdinyester sorununda her iki taraf da bağımsız olmadığı için söz konusu olmayabilir.

Moldova Cumhuriyeti, Rusya ve AGİT tarafından yapılan taslak Anlaşma üzerinde daha fazla çalışma yapılmadı. 26 Ekim’de Kişinev’de yapılan BDT Devlet Başkanları Zirvesi’nde Transdinyester temsilcilerinin katılımı olmamasına rağmen taslak anlaşmayı imzalama girişimi söz konusu olmuştur. 4 Aralık 1997’de uzmanların toplantısı yeniden başlamıştır. Transdinyester tarafı, Moldova Cumhuriyeti uzmanlarına “karşılıklı garantiler” yapısına ilişkin öneriyi iletmışlerdir. 15 Ocak 1998’ Moldova Cumhuriyeti uzmanları “Ortak bir devlet içinde tek bir ekonomik, sosyal, yasal alanı eski haline getirmek için bazı ilkeler ve özel önlemler” başlıklı bir anlaşma sunmuştur. Daha önce AGİT ve garantörlerin önerdiği ama Memorandum hükümlerine uygun olmadığını ve bunun Transdinyester için kabul edilemez olduğunu bildirmiştir⁶⁷¹.

17 Şubat 1998’de Moldova Cumhuriyeti, Transdinyester ve Rusya liderlerinin, Ukrayna ve AGİT temsilcilerinin katılımıyla yaptığı çalışma toplantısında, Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı ve Transdinyester yetkilileri tarafların dış ekonomik faaliyetlerde, gümrük hizmetlerinin etkileşimi, eğitim ve suçla mücadele konularında taslak belgeler hazırlamaya karar verdikleri bir protokol imzaladılar. Taraflar, Ukrayna’nın barışı koruma operasyonuna katılımı için bir mekanizmanın geliştirilmesi ve Dubossarı araba köprüsünün açılması üzerinde anlaşmıştır⁶⁷².

Transdinyester çatışmasının çözümü için müzakere sürecinin yeniden başlaması Ukrayna Cumhurbaşkanı L. Kuçma’nın girişimiyle 20 Mart 1998’de Odessa şehrinde üst düzey toplantı gerçekleşmiştir. Toplantının nihai belgesi, tarafların yetki ve yetki dağılımı, ortak ekonomik ve siyasi-yasal alan oluşturmak için ortak önlemler alma ihtiyacına odaklanmıştır. Ancak, bu belgenin maddelerinden sadece güvenlik bölgesinin yeniden düzenlenmesine ilişkin anlaşmalar uygulanmıştır⁶⁷³. Moldova, Transdinyester,

⁶⁷⁰ Problemi uregulirovaniya pridnestrovskogo konflikta, <http://old.niss.gov.ua/book/perep/04.htm>, 02.04.2018.

⁶⁷¹ Tsukanova Olga Vladimirovna, (a), **a.g.m.**, s. 136.

⁶⁷² Tsukanova Olga Vladimirovna, (a), **a.g.m.**, s. 136.

⁶⁷³ Perepelitsa Grigoriy Nikolayevich, Konflikt v Pridnestrovye. Priçini, problemi i prognoz razvitiya, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/index.htm>, 23.02.2018.

Rusya ve Ukrayna'nın katılımıyla gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Transdinyester'in statüsü konusundaki tarafların tutumları sonuçsuz bırakmıştır⁶⁷⁴.

Rus askeri varlığının sonlandırılması için uğraşan Moldova ikili ve üçlü görüşmeler yoluyla sonuç alamayınca uluslararası örgütlerden destek alma yoluna girmiştir. Moldova heyeti, AGİT üyesi devletlere Rus askerinin ve silahlarının Transdinyester'den çekilmesi için destek istemiştir.

16 Temmuz 1999'da Ukrayna başkenti Kiev'de Moldova Cumhurbaşkanı, Transdinyester yetkilisi, garantör ülkeler ve arabulucuların katılımıyla bir toplantı gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için bir bildiri imzalamışlardır. Bu toplantıda beş "ortak alan" ortak sınır, ortak ekonomi, hukuk, savunma ve sosyal alanların oluşturulmasıyla ilgili imzalar atılmıştır. Bununla birlikte, Transdinyester ayrı silahlı kuvvetleri ve kendi topraklarında depolanan silah ve mühimmat ile ilgili kendi politikasını sürdürme konusunda ısrar ederken Moldova, tam tersine tek silahlı kuvvetlere sahip olmaktan yana olduğunu ısrar etmiştir⁶⁷⁵.

c) AGİT İstanbul Zirvesi

Kasım 1999'da AGİT İstanbul Deklarasyonu'nda Rus askerlerinin kısa sürede düzenli olarak geri çekilmesi ve Transdinyester bölgesinde bulunan Rus askeri varlığının imha edilmesiyle ilgili ilerleme beklendiği vurgulanmıştır. 2002 yılı sonuna kadar Rus kuvvetlerinin Moldova topraklarından çekilmesinin tamamlanmasının gerektiği vurgulanmıştır. Geri çekilme ve imha sürecini sağlamak için, sürecin şeffaflığını, mali ve teknik yardım koordinasyonu sağlamak için Moldova'daki AGİT Misyonu görev alanını genişletmesi gündem olmuştur⁶⁷⁶.

1999 AGİT İstanbul Zirvesi'de Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA) imzalanmıştır. Bu antlaşma çerçevesinde tanklar, savaş helikopterleri, uçaklar,

⁶⁷⁴ Tsukanova Olga Vladimirovna (b), "Etapı Moldo-Pridnestrovskogo konflikta, Problemy v rossiyskom zakonadatelsstve", 2/2011, <https://cyberleninka.ru/article/v/etapy-moldovo-pridnestrovskogo-konflikta>, s. 247.

⁶⁷⁵ Tsukanova Olga Vladimirovna, (a), **a.g.m.**, s. 137.

⁶⁷⁶ AGİT, Stambulski Dokument 1999 goda, <https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>, s. 52-53. 10.12.2017.

zırhlı araçlar ve 100 mm'den fazla bir kalibre üzerine kısıtlama getirmiştir. Rusya bu beş kategoriden oluşan silahlarını Transdinyester'den çıkarmayı üstlenmiştir. Rusya, 31 Aralık 2001'e kadar Transdinyester bölgesindeki silahların ve ağır ekipmanların çıkarılması, 31 Aralık 2002'e kadar askerler ve askeri varlığının çıkartılması beklenmiştir.⁶⁷⁷ 16 Kasım 1999'da 13 vagon askeri ekipman Tiraspol'den ayrılmıştır. Moldova AGİT Misyon temsilcileri ve gazetecilerin gözetiminde tank ve zırhlı personel taşıyıcıları gibi askeri teçhizatlar imha edilmiştir. Ancak Rus askeri silahların tamamının Transdinyester'den çıkartılması durdurulmuştur.

4.4.3. Çatışmacı Dönem (2000-2005)

17 Temmuz 2000'de AGİT Daimi Konsey toplantısında Rus birlikleri ve 14. Karargâh'ta bulunan silahların geri çekilmesi gündeme gelmiştir. Rusya bu toplantıda 2002 yılına kadar birliklerin ve silahların çekilmesiyle ilgili bir takvim sunulmuştur.⁶⁷⁸ 2000-2001 döneminde Rusya 141 adet topçu ve zırhlı araç ve aynı zamanda, AKKA tarafından sınırlandırılan 108 T-64 tank ve 139 askeri ekipmanın imhasını gerçekleştirmiştir. 2002-2003 döneminde Rus ordusu, AKKA kapsamında kısıtlamalara tabi olmayan 51 adet zırhlı aracın imhasını gerçekleştirdi⁶⁷⁹.

Haziran 2003'te AGİT üyelerine Hollanda Başkanlığı tarafından hazırlanan "Moldova'daki Barışın Güçlendirilmesi Misyonu" başlıklı ("Hollanda inisiyatif") resmi olmayan bir belge gönderilmiştir. Resmi olmayan bu belgede geçiş dönemi boyunca (Transdinyester sorunun nihai çözümü konusunda bir anlaşmaya varıldıktan sonra) AGİT kontrolü altında Barış Koruma Güçleri oluşturarak siyasi çözümün uygulanmasını izlemek ve desteklemek uluslararası bir sivil misyona bırakılmalıdır. Transdinyester sorunundaki Barış Gücü Misyonu inisiyatifinin Rusya'dan alınarak AB elinde olması öngörülmüştür⁶⁸⁰.

Rusya, bu önerinin gayri resmi bir belge olmasından dolayı sert tepki vermiştir. Rus Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü A. Yakovenko siyasi anlaşmanın belirlenmesine kadar

⁶⁷⁷ David Gasparyan, **a.g.m.**, s. 175.

⁶⁷⁸ Perepelitsa Grigoriy Nşkolayeviç, **a.g.m.**

⁶⁷⁹ AGİT, Missiya OBSE v Moldove informatsionniy listok, <https://www.osce.org/ru/moldova/86214?download=true>, 18.02.2018.

⁶⁸⁰ A.V. Devyatkov, "Memorandum Kozaka" v istorii pridnestrovskogo uregulirovaniya, BBK 63.3 (4Mol5) 6 4-6, <http://izvestia.asu.ru/2010/4-2/hist/TheNewsOfASU-2010-4-2-hist-08.pdf>, s. 53-54.

“etkinliği on yılı aşkın bir süredir onaylanmış ve hiç kimsenin sorguya çekmediği” şekilde çalışmaya devam edeceği cevabını vermiştir. Hollanda inisiyatifinde gündeme gelen bu öneri Rusya’yı harekete geçirmiştir. Transdinyester, Rusya için stratejik mesele haline gelmiştir. Temmuz 2003’te Rusya Devlet Başkanı’nın görevlendirdiği iki temsilcisi Aleksandr Voloşin ve Dmitriy Kozak Moldova’yı ziyaret etmiştir. A. Voloşin, V. Voronin ile yaptığı görüşmede, askeri üs olmasa da Rusya’nın garantör operasyonu çerçevesinde Moldova’da askeri birlik konuşlandırmaya hazır olduklarını iletmiştir⁶⁸¹.

D. Kozak, gizlilik içinde Ağustos-Kasım aylarında Kişinev ve Tiraspol arasında bir “mekik diplomasisi” gerçekleştirdi ve Transdinyester ve Moldova’nın çatışmanın çözümü için yaklaşımlarını koordine etti. D. Kozak’ın görevi Rusya’nın himayesi altında nihai bir siyasi çözüme kavuşmak ve sonuçta Rus kontenjanının askeri garantisi temeli olduğunu açıkça bildirmiştir.⁶⁸² Bu girişimler sonucu imzalanması planlanan memorandum “Birleşik devlet yapısının ana ilkeleri üzerine bir mutabakat” bir diğer adı ise D. Kozak’ın gösterdiği çabalardan dolayı “Kozak Memorandumu” denilmiştir.⁶⁸³

Eylül 2003’te dönemin AGİT başkanı Jaap de Hoop Scheffer ile V. Voronin görüşme gerçekleştirmiştir. Görüşmede açıklamada bulunan AGİT başkanı J.H. Scheffer, Barış Koruma Gücü’nün AGİT kontrolüne geçmesini ve AB, Rusya ve diğer ülkelerden gelen çok uluslu birliklerden olması gerektiğini ifade etmiştir. D. Kozak, Moldova ve Transdinyester arasındaki memorandum hızlı bir şekilde imzalanmasını istiyordu. D. Kozak ilgili metni taraflara iletmiştir. 18 Kasım 2003’te J. H. Scheffer yaptığı açıklamada metnin inceleneceği, önceki metinlerle karşılaştırma yapılacağı, analiz için zamana ihtiyaç olduğunu ve konuyla ilgili tüm taraflarla konuşmayı planladığını söylemiştir. Rusya’nın bu girişimiyle Transdinyester sorununun uluslararasılaşmasını engellemek ve askeri varlığını Barış Koruma Gücü adı altında korumayı hedeflediği anlaşılmıştır⁶⁸⁴.

Rus tarafı, V. Voronin yanına gelen diplomatın bu memorandumu imzalamaması için baskı yapan kişi olduğunu iddia etmiştir. Aynı gün AGİT açıklamasında Rusya’nın

⁶⁸¹ A.V. Devyatkov, **a.g.m.**, s. 54.

⁶⁸² A.V. Devyatkov, **a.g.m.**, s. 54.

⁶⁸³ "Memorandum Kozaka": Rossiyskiy plan obyedinenya Moldovi i Pridnestrovyia, <https://regnum.ru/news/458547.html>, 03.04.2018.

⁶⁸⁴ A.V. Devyatkov, **a.g.m.**, s. 55.

teklif ettiği çözüm öneri metni üyeler tarafından uzlaşmaya varılmadığı dolayısıyla desteklenmediği açıklamasında bulunmuştur. Böylelikle, Transdinyester sorunun çözümü konusunda en kapsamlı belge olan Kozak Memorandumu'nun imzalanamaması Rus-Batı çelişkilerinin bir sonucu olmuştur⁶⁸⁵.

24 Kasım 2003'te V. Voronin ve ABD'nin Moldova büyükelçisiyle bir araya gelmiş ve AGİT başkanı J. H. Scheffer ile AB Dış ve Savunma politikası temsilcisiyle telefonla görüşmeleri olmuştur⁶⁸⁶. Fakat imzaların atılmasına saatler kala V. Voronin, D. Kozak'ı arayarak bir diplomatın yanına geldiğini ve memorandumu imzalamaktan vazgeçtiğini söylemiştir⁶⁸⁷. Kozak Memorandumu'nda Batı'nın ve Moldova'nın rahatsız olduğu ve 18 maddede belirttiği gibi federasyon sisteminin tam anlamıyla oturtulmasına kadar bu geçiş dönemi süresince barışı korumak için 2000 Rus askerinin 2020 yılına kadar bölgede kalacağı maddesi konulmuştur. İkinci ise 15 maddede Federasyon sınırları içerisinde Rusçanın resmi dil olması, tüm devlet kurumlarında kullanılması ve Anayasa'ya eklenmesi istenmiştir⁶⁸⁸.

Şubat 2003'te Transdinyester liderlerinin AB topraklarına girişı sınırlandırılmıştır. 2004'te ise ABD ve AB, Transdinyester'e karşı yasaklılar listesini genişletmiştir. Yasaklılar listesi İgor Smirnov, iki oğlu ve üst düzey yöneticilerini kapsamıştır. Transdinyester yetkililerini Latin alfabesiyle eğitim yapıldığı Moldova okullarını tehdit ve kapatmadan dolayı suçlu olduklarını iddia etmekteydiler⁶⁸⁹. 22 Nisan 2005'te GUAM Kişinev Zirvesinde "tanınmayan" devletler gündem olmuştur. GUAM ülkelerin sınırları içerisinde dört çatışma bölgeleri bulunmaktadır: Transdinyester, Karabağ, Abhazya, Kuzey Osetya ve Kırım sorunu. Kişinev Zirvesinde V. Yuşenko iniyatif olarak Transdinyester sorununun çözümü için 7 maddelik Ukrayna Planı (Yuşenko Planı) çözüm plan/önerisinde bulunmuştur⁶⁹⁰.

⁶⁸⁵ A.V. Dyarkov, **a.g.m.**, s. 55-56.

⁶⁸⁶ A.V. Dyarkov, **a.g.m.**, s. 55.

⁶⁸⁷ Andrey Kolesnikov, "Dmitriy Kozak: on prosil prošeniya i nazıval sebya obmanşikov", <https://www.kommersant.ru/doc/629697>, 12.03.2018.

⁶⁸⁸ "Memorandum Kozaka": Rossiyskiy plan obyedineniya Moldovı i Pridnestrovyaya, <https://regnum.ru/news/458547.html>, 12.03.2018.

⁶⁸⁹ David Gasparyan, **a.g.m.**, s. 179.

⁶⁹⁰ D.A. Belaşenko, **a.g.m.**, s. 12-13. Detaylı blgi için bakınız: Ukrayna Planı (Yuşenko Planı) Davit Gasparyan, s. 182.

16-17 Mayıs 2005'te Ukrayna'nın Vinnitsya ilinde çatışan taraflar ve arabulucular arasında bir danışma çerçevesinde bir görüşmesi yapılmıştır. Toplantının ana konusunu Ukrayna'nın sunmuş olduğu öneriydi. Bu öneriye AGİT olumlu bakmış, Moldova Cumhuriyeti, Transdinyester, AGİT ve Ukrayna'nın temsilcileri, AB ve ABD'nin müzakere sürecine gözlemci olarak katılmasına karar vermiştir. Transdinyester, V. Yuşenko'nun önerisine ilk başta olumlu karşılamış fakat ABD ve AB'nin de dahil olduğu müzakere formatının genişlemesinden rahatsız olmuş ve demokratikleşme planını reddetmiştir. 10 Haziran 2005'te Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu Transdinyester sorununa yönelik Ukrayna planı/önerisini kabul ettiğini ve demokratikleşme ve Transdinyester bölgesinin askersizleştirilmesi ilke ve şartlarını kabul ettiğini duyurmuştur⁶⁹¹.

Ukrayna Planı'nı tamamlamak ve geliştirmek için Moldova Parlamentosuna bir dizi öneri sunulmuştur. Bunlardan biri Moldova-Ukrayna sınırının Transdinyester bölgesinin güçlendirilmesi için tedbirlerin alınmasıydı. 22 Temmuz'da Moldova Cumhuriyeti Parlamentosu, iki okumada Transdinyester Bölgesi'nin Özel Hukuki Statüsüne İlişkin Temel Hükümler Yasasını kabul etti. Yasa tasarısı Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin tarafından sunuldu ve tüm parlamenter grupların temsilcilerinin katılımıyla özel meclis komisyonu üyeleri tarafından kabul edilen hükümler içeriyordu⁶⁹².

30 Temmuz 2005'te Moldova Hükümeti iki karar almıştır. Birincisi Transdinyester nüfusu için temel garantilerin onaylanması ve Transdinyester'in dış ticaret faaliyeti ile ilgili düzenlemedir. Parlamento tarafından 22 Temmuz 2005'te kabul edilen Transdinyester Özel Hukuki Statüsüne İlişkin Temel Hükümler Kanunu'nun uygulanmasında Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin inisiyatifinde kararlar kabul edilmiştir. Daha önce Ukrayna hükümeti, Moldova-Ukrayna sınırındaki ithalat-ihracat rejimini düzene sokmak için henüz yürürlüğe girmemiş bir dizi karar kabul etmiştir. Bu kararlar birlikte Moldova mallarının taşınmasına izin verilecek, ancak Moldova damgalı gümrük belgeleri varsa ve Transdinyester'den gelen mallar Ukrayna topraklarına

⁶⁹¹ Prohnitskiy, Botsan, Oprunenko ve Gotışan, **a.g.m.**, s. 34.

⁶⁹² Prohnitskiy, Botsan, Oprunenko ve Gotışan, **a.g.m.**, s. 34.

girebilmesi için Moldova gümrüklerinin bulunduğu kontrol noktalarından kabul edilecektir⁶⁹³.

22 Temmuz 2005'te Moldova tarafından iki karar alınmıştır. 1. Moldova Cumhuriyeti içinde özel bir yasal statüye sahip özerk idari-bölgesel birim-Transdinyester kurulduğu, 2. Bölgenin AGİT İstanbul Zirvesi (1999) yapılan taahhütlerin Rusya tarafından uygulanması yani bölgenin askersizleştirilmesi ve demokratikleşmesi gerektiği olmuştur.⁶⁹⁴ 30 Aralık 2005'te Moldova ve Ukrayna yetkilileri ortak bir bildiri benimsemiştir. Buna göre 25 Ocak 2006'dan itibaren Moldova sınırındaki malların Ukrayna ile sınır geçişleri sadece Moldova gümrüklerinin bulunduğu kontrol noktalarından kabul edilmiştir⁶⁹⁵.

7 Ekim 2005'te Avrupa Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Komiseri Benita Ferrero-Ualder, Moldova Cumhuriyeti'nin Dışişleri ve Avrupa Entegrasyonu Bakanı Andrey Stratan, Ukrayna Dışişleri Bakanı Boris Tarasyuk arasında AB, Moldova Cumhuriyeti ve Ukrayna arasındaki Sınırdaki Destek Misyonu üzerine bir Mutabakat Anlaşması imzalanmıştır. 30 Kasım 2005'te AB Ortak Dış ve Güvenlik Politikası Temsilcisi ve Avrupa Dış İlişkiler ve Avrupa Komşuluk Politikası Komiseri Moldova-Ukrayna sınırında AB Destek Misyonu açtılar. Törene Moldova ve Ukrayna Dışişleri Bakanları da katılmıştır. Transdinyester dahil olmak üzere sınırda kaçakçılık, trafik ve gümrük ihlallerinin önlenmesine yardım etmektir. Görev süresini uzatma iki yıl için tasarlanmıştır ve misyon merkezi Odessa'ya açılmıştır⁶⁹⁶.

⁶⁹³ Moldova hükümeti, ZAKON Nr. 173 ot 22.07.2005, ob osnovnih polojeniyah osobogo pravovogo statusa naselennih punktov levoberejje Dnestra (Pridnestrovy), 02.02.2018.

⁶⁹⁴ a.g.k.

⁶⁹⁵ ag.k.

⁶⁹⁶ Prohnitskiy, Botsan, Oprunenکو ve Gotışan, a.g.m., s. 36.

Moldova ve Ukrayna'ya AB Sınır Destek Misyonu (EUBAM)

Şekil 23: AB Sınır Destek Misyonu (UEBAM)

Kaynak: UEBAM, 1 Aralık 2016-30 Kasım 2017 Yıllık Rapor, http://eubam.org/wp-content/uploads/2018/03/Report_2017_RUS.pdf, 21.03.2018.

4.4.4. Müzakere Sürecinin Uluslararasılaşma Dönemi (2006-...)

28 Şubat 2006 tarihinden itibaren 5+2 formatındaki müzakere süreci çıkmaza girmiştir. Moldova ve Ukrayna'nın yeni düzenlemesi ile Transdinyester'e karşı ekonomik abluka söz konusu olmuştur. Buna karşı Transdinyester ve Rusya arasındaki sosyo-ekonomik ilişkiler yeni bir düzeye çıkmıştır.⁶⁹⁷

23 Mayıs 2006'da "Jukov-Smirnov" Protokolü imzalanmıştır. Transdinyester mevzuatının Rusya mevzuatlarına uyumlaştırılmasına dair çalışma grupları

⁶⁹⁷ Nazarenko Yevgeniy, "Referendum 2006 goda v Pridnestrovye: Predposilki i sovremennost (politiko-pravovoy analiz)", <http://eurasian.su/article/referendum-2006-goda-v-pridnestrove>, 20.03.2018.

oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁶⁹⁸ Rusya tarafından Başbakan Yardımcısı A. D. Jukov ve Transdinyester cumhurbaşkanı İ. Smirnov arasında yaşamın her alanında ikili ilişkilerin geliştirilmesi protokolü imzalanmıştır. Bu protokol 7 maddeden oluşmaktadır, Adalet Bakanlığı ve Dışişleri Bakanlıklarının bu çalışma gruplarına dahil edilmesi kararlaştırılmıştır. 10 Ağustos 2006'da bölümler arası çalışma grupları yönetmelikleri onaylanmıştır; ancak 17 Eylül 2006'da süreç yeni bir seviyeye gelmiştir⁶⁹⁹.

Kişinev'in Kozak Memorandumunu reddetmesi ve Yuşenko Planı'na tek taraflı kabul etmesine tepki olarak Transdinyester,⁷⁰⁰ 17 Eylül 2016'da Transdinyester bölgesinde referandum yapılmasına karar verilmiştir. Referandumda iki soru sorulmuştur: 1. Transdinyester'in bağımsızlığını destekliyor musunuz ve daha sonra Rusya'ya serbestçe katılmasını destekliyor musunuz? 2. Transdinyester'in bağımsızlığından vazgeçmesi ve Moldova Cumhuriyeti'ne katılmasını destekliyor musunuz⁷⁰¹? 17 Eylül 2006'da yapılan referandum sonucu oy dağılımı şöyle açıklanabilir: Birinci soruya 301.332 (%97.2) kişi evet, 5.905 (1.9) kişi hayır oyu kullanmıştır⁷⁰².

Transdinyester'de yapılan referandum, Ukrayna, Moldova, Romanya, AB, AGİT, Avrupa Konseyi, ABD vb. devlet ve aktörler tarafından geçersiz sayılmıştır. Fakat 7 Ekim 2006'da Rusya Devlet Duma'sı bildiri yayınlamıştır. Bidiride "Transdinyester'de yapılan referandum sonuçları, uluslararası toplum tarafından dikkate alınması, ekonomik durumu iyileştirmeye ve dış ekonomik faaliyete yönelik kısıtlamaları kaldırmaya yönelik çabaları desteklediklerini ve bölgede istikrar ve güvenliğin sağlanması için Rus Barışı Koruma Güçleri'nin önemine değinilmiştir. Devlet Duma'sı, "Rusya'nın Transdinyester halkının özgür iradesi ışığında politika inşa etmesine

⁶⁹⁸ O sozdanii mejvedomstvennoy raboçey gruppı po voprosam garmonizatsii zakonodatelstva Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki s zakonodatelstvom Rossiyskoy federatsii, 3 iyulya 2006 gr. N 336, <https://ulpmr.ru/ul/show/LyrUiGvoSP2CVC0B2WkauDTUdBglY53Qc2dE=>, 21.03.2018.

⁶⁹⁹ Nazarenko Yevgeniy, **a.g.m.**

⁷⁰⁰ Viktor Silenko, "**Plan Dodona po Pridnestrovyu i pesrspektivı mirnogo uregulirovaniya na Donbase**", <http://www.vitrenko.org/article/33144>, 20.03.2018.

⁷⁰¹ Ob obyvlenii i provedenii referenduma Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki po voprosu vzaimootnoşeniy s Rossiyskoy federatsiyev i Respublikoy Moldova, 14 iyul 2006 № 266 SAZ 06-29, <https://www.ulpmr.ru/ul/show/llJSh2VejTZ9kNYUXgiYp4tU4rGze3P+r908=>, 21.03.2018.

⁷⁰² Transdinyester DİB, Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika, <http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 22.03.2018.

inanıyor” denmiştir. Bu şekilde 1 Aralık 1991’de yapılan ilk bağımsızlık referandumu ile 17 Eylül 2006’da yapılan referandum sonuçları hemen hemen aynıdır⁷⁰³.

5+2 formatında ki müzakere süreci 2006’dan itibaren duraklama sürecine girmiştir. Hem Rusya hem de AB diyalog kanalları bulmak için girişimlerde bulunmuştur. 2008 yılında tarafların politik olmayan konularda AB’nin yardımı ile sektörel gruplar oluşturulmaya başlanmıştır⁷⁰⁴. Diğer yandan Rusya inisiyatifi ile 18 Mart 2008’de Rusya, Moldova ve Transdinyester cumhurbaşkanları arasında üçlü görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede Transdinyester tarafı Moldova cumhurbaşkanına 6 maddeden oluşan anlaşma metni sunmuştur.⁷⁰⁵ 24 Aralık 2008’de V. Voronin ve İ. Smirnov Tiraspol’de bir araya gelmiştir. Bu görüşmede V. Voronin Kişinev adına bir teklif paketi sunmuştur. Ancak görüşme olumlu geçtiği söylenemez çünkü 5+2 formatında müzakere sürecini yeniden başlatılması üzerinde anlaşma sağlanamamıştır. En azından ikinci görüşmenin Mart 2009’da 2+1 formatında (Moldova, Transdinyester, Rusya) istişarelerin devam etme kararı almışlardır⁷⁰⁶.

18 Mart 2009’da Moskova’da Rusya, Moldova ve Transdinyester cumhurbaşkanları üçlü görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede 5+2 formatında müzakerelerin yeniden başlanmasını üzerinde anlaşılan V. Voronin ve İ. Smirnov kısa bir tarihte tekrar Tiraspol’de bir araya gelmeleri kararlaştırmıştır. Moldova’da yapılan parlamento seçimlerinden üç hafta önce yapılan Moskova görüşmesinde bir bildiri yayınlanmıştır⁷⁰⁷. Bildiride alınan kararlar şöyledir:

1. Taraflar, Transdinyester çatışmasının siyasi çözümü konusunda müzakere sürecini yoğunlaştırmak amacıyla doğrudan temaslarını sürdüreceklerdir.
2. Taraflar, sosyal, ekonomik ve insani alanlarda Transdinyester üzerinde güven artırıcı önlemler geliştirmek ve işbirliği geliştirmek için uzman gruplarının çalışmalarını yoğunlaştıracaklardır.

⁷⁰³ Nazarenko Yevgeniy, **a.g.m.**

⁷⁰⁴ Şornikov İ.P., **a.g.m.**, s. 15-16.

⁷⁰⁵ Transdinyester DİB, İgor Smirnov vruçil Vladimiru Voroninu soglaşeniye ob osnovah sistemı garantiy v moldo-pridnestrovskom uregulirovaniy, <http://mfa-pmr.org/ru/CGj>, 22.03.2018.

⁷⁰⁶ Prezident Moldavii i lider Pridnestrovyia ne dogovorilis o vozobnovlenii peregovorov 5+2, <https://ru.sputnik.az/news/20081224/42647125.html>, 22.03.2018.

⁷⁰⁷ Yevgeniy Şoral, “**Zamerzşiy Dnestr**”, <http://newsmaker.md/rus/novosti/zamerzshiy-dnestr-spetsproekt-nm-34849>, 22.03.2018.

3. Taraflar, “5+2” formatı (Moldova, Transdinyester-çatışmanın tarafları, Rusya, Ukrayna-garantör ülkeler, AGİT-arabulucu, AB ve ABD gözlemci) üzerinde yapılan müzakere süreci çerçevesinde siyasi konulardaki daimi görüşmenin önemini teyit etmektedir. Taraflar, "5+2" formatındaki tüm katılımcıları bu koşulların oluşturulmasına katkıda bulunmaya çağırıda bulunacaklardır.
4. Taraflar Barışı Koruma operasyonlarının bölgenin istikrarı için önemi ve AGİT şemsiyesi altında Barışı Koruma operasyonlarına dönüştüreceklerdir.
5. Taraflar Rusya’nın arabuluculuk girişimleri için memnuniyetlerini ifade ederler⁷⁰⁸.

09 Eylül 2009’da “Güven Artırıcı Önlemler ve İşbirliğinin Geliştirilmesi İçin Uzman (Çalışma Grupları) Genel Düzenlemeleri” imzalanmıştır⁷⁰⁹. V. Voronin’in bu girişimini eleştiren muhalefet Transdinyester’e taviz verildiğini iddia etmişlerdir. Moskova görüşmesi Batı tarafından da tepki çekmiştir.⁷¹⁰ Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Vladimir Voronin, bir sonraki cumhurbaşkanlığı seçimlerini beklemeden, 11 Eylül 2009 tarihinde resmen istifasını açıklamış.⁷¹¹ 30 Aralık 2010’da Meclis Başkanı seçilen Nikolae Timofti geçici olarak Cumhurbaşkanlığı görevine başlamıştır⁷¹².

5 Haziran 2010’da Almanya’nın Mezeberg kentinde dönemin Rusya Başbakanı Dmitriy Medvedev ve Almanya Başbakanı Angela Merkel dış politika ve güvenlik konusunda bir araya gelmiştir. Görüşmenin önemli maddelerinden biri Transdinyester çatışma çözümü konusu olmuştur. İkili görüşmede D. Medvedev, 5+2 formatın devam edilmesini arzu ettiklerini veya yeni katılımlar olabileceğini ifade etmiştir.⁷¹³ Bu görüşmede D. Medvedev ve A. Merkel, Rusya ve AB dış işleri bakanlığı seviyesinde bir komite oluşturulması ve bu yeni formatta Transdinyester çözümü hedeflenmiştir. Bu girişim sonucunda iki taraf bir memorandum imzalamıştır.⁷¹⁴ 2009-2011 yıllarında

⁷⁰⁸ Barış Gücü, <http://www.okk-pridnestrovia.org/dokument-3.htm>, 06.11.2017.

⁷⁰⁹ Obşiy reglament ekspertnıh (raboçih) grup po meram ukrepleniya doveriya i razvitiyu vzaimodeystviya, <http://mid.gospmr.org/ru/Ndp>, 22.03.2018.

⁷¹⁰ Yevgeniy Şoral, **a.g.m.**,

⁷¹¹ Kseniya Florya, “**Pyat prezidentov Respubliki Moldova**”, https://noi.md/ru/news_id/201630?simple=1, 09.03.2018.

⁷¹² Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/presidency>, 2018.

⁷¹³ Filip Remler, “Bezrezultatnye peregovory: Rossiya i Germaniya ne našli obşiy yazık”, <https://carnegie.ru/2013/08/21/ru-pub-52807>, 09.03.2018.

⁷¹⁴ Pavliçenko napomnila o pimse Merkel, <http://www.vesti.md/?mod=news&id=15105#sthash.2scjaZY2.dpbs>, 09.03.2018.

anaysal kriz patlak vermiştir ve Moldova Cumhurbaşkanı seçmek imkansız hale gelmiştir. Ülke içerisinde meydana gelen bu kriz Transdinyester çözümü konusunda da yetersiz kalmıştır. Bunun başlıca nedeni muhatabın olmaması olmuştur.

Transdinyester Bölgesi'nde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantısı

Tam beş yıl aradan sonra 2006'da resmi olarak 4 Nisan Moskova görüşmeleri, 21 Haziran Moskova görüşmeleri⁷¹⁵, 8-9 Eylül 2011'de AGİT himayesinde Almanya'nın Bad Reichenhall kentinde yapılan konferans,⁷¹⁶ 30 Kasım-1 Aralık 2011'de Vilnius'ta 5+2 formatında görüşme olmuştur.⁷¹⁷ Bu görüşmelerde çözüm konusunda herhangi bir gelişme olmamıştır; ancak 30 Mart 2012'de imzalanan protokol hakkında fikir alışverişi olmuştur. Aynı şekilde 28-29 Şubat 2012'de Dublin'de bir araya gelinmiş ve ortak bir karar alınmamıştır.⁷¹⁸ Bu toplantıda tarafların eşitliği gündeme gelmiştir ancak Moldova adına açıklama yapan Başbakan Yardımcısı Yevgeniy Karpov 5+2 formatındaki eşitliği hukuki statüdeki eşitlik anlamına gelmemesi gerektiğini ifade etmiştir. Buradaki eşitliğin hukuki statüde olmadığını fakat çözüm için yapılan teklifler konusunda eşitliğin söz konusu olabileceğini söylemiştir⁷¹⁹.

30 Mart 2012'de ekonomik faaliyetlerin özgürlüğünü engelleyen nedenleri ortadan kaldırmak ve sosyal ve ekonomik alanda etkileşimi geliştirmek için "Transdinyester Bölgesinde Tam Donanımlı Yük Demiryolu Taşımacılığının Yenilenmesi İlkeleri Üzerine" protokolü imzalanmıştır⁷²⁰. Bu protokol ile beraber Transdinyester'e karşı uzun zamandır köşeye sıkıştırılan demiryolu blokajı ortadan kalkmış oldu. Daha sonra

⁷¹⁵ Zayavleniye Ministerstva inostrannih del Pridnestrovskoy Moldovskoy Respubliki v svyazi s nameçennimi na 21 iyunya 2011 goda konsultatsiyami po moldo-pridnestrovskomu uregulirovaniyu, <http://mfa-pmr.org/ru/RjF>, 09.03.2018.

⁷¹⁶ İ. Letyaga, "V Germanii moldo skaya storona sdelala popitku postavit pod somneniye kaçestvo obrazovaniya v Pridnestrovye", http://www.olvia1.idknet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=16262:2011-09-13-09-04-15&catid=35:politik, 09.03.2018.

⁷¹⁷ Vitaliy İgnatyev, "Pyatiletiye vozobnovleniya 5+2: situatsiya i perspektivi", editör: K.Zatulin, moldovo-pridnestrovskiy region, Institut stran SNG, Yanvar-fevral, № 1-2 (36-37), 2017, <http://www.materik.ru/upload/iblock/f3c/f3c579f179266b1ea68ad6241f7d06ff.pdf>, s. 83.

⁷¹⁸ 28-29 Fevral v Dubline prošli peregovori v formate 5+2 po pridnestrovskomu uregulirovaniyu, <https://www.kp.md/online/news/1094070/>, 26.02.2018.

⁷¹⁹ Doras Viktor, Pridnestrovskaya problema. Vstreça v Vene, <https://ava.md/2012/05/02/pridnestrovskaya-problema-vstrecha-v/>, 26.03.2018.

⁷²⁰ Tekst protokolnogo reşeniya "O printsipah vozobnovleniya polnotsennogo gruzovogo jeleznodorojnogo soobşeniya çerez territoriyu Pridnestrovya", <http://mid.gospmr.org/ru/xDk>, 10.03.2018.

Dublin görüşmesinde tarafların eşitliğini reddeden Moldova, 17-18 Nisan 2012’de Viyana’da tekrar bir araya gelmiş ve tarafların eşitliğini kabul ederek görüşmelere devam edilmesine onay vermiştir⁷²¹.

13 Temmuz 2012’de Viyana’da “Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantı” yapılmıştır. Moldova, Transdinyester, Rusya, Ukrayna ve AGİT temsilcilerinin katıldığı toplantıda iki karar alınmıştır: 1. Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantısı ilke ve yöntemleri belirlenmiştir. 2. Resmi müzakere süreci için gündem oluşturmaktır hdeflenmiştir⁷²².

Taraflar ve arabulucular müzakereleri yürütmek için ilkeleri ve yöntemleri kabul edilerek tarafların eşitliği ve ön koşul şartı kaldırılmıştır. Burada üç paket müzakere süreci onaylanmıştır. Birinci paket Sosyo-Ekonomik Sorunları; ikinci paket Genel Yasal ve İnsani Yardım Sorunları ve İnsan Hakları; üçüncü paket Siyasi ve Güvenlik Sorunları dahil olmak üzere kapsamlı çözümdür. Üçüncü paket yeterli güven seviyesine ulaşıldıktan sonra Transdinyester’in statüsü de siyasi bir çözüme kavuşmuştur. Bu müzakere süreci sırasında, karayolu altyapısının yenilenmesi ve inşası, yeni ulaşım yollarının açılması, telekomünikasyon, hareket özgürlüğü, Transdinyester bölgesinde Moldova okullarının çalışması ve nehrin çevre koşulları ile ilgili olanlar dahil olmak üzere bir kısmı birinci paket Sosyo-Ekonomik Sorunları çerçevesinde çözülmeye başlamıştır. Bu süreçte 80’den fazla belge imzalanmıştır⁷²³.

2012-2014 Tarihleri arasında müzakere süreci sosyal konular üzerine yoğunlaşmıştır. Bu süreçte sosyo-ekonomik, insani yardım soruları ve insan hakları sorunları taraflar arasında çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Taraflar arasında görüşülen konuların hepsi çözüme kavuşturulmamasına rağmen Moldova-Transdinyester yarısında ki yakınlaşma söz konusu olmuştur. Bu şekilde arabulucular ve gözlemci tarafların çözüm için güven ortamı oluşmasına katkı sağlamıştır. Tarafların geliştirdiği “Küçük

⁷²¹ Vladimir Sandutsa, “Kişinev i Tiraspol dogovorilis o peregovorah na osnove ravenstva”, <https://ria.ru/world/20120418/629412458.html?id=?id=, 10.03.2018>.

⁷²² Transdinyester DİB, Protokol zasedaniya «Postoyannogo soveshaniya po političeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa», <http://mid.gospmr.org/ru/mfG, 23.03.2018>.

⁷²³ S. Lavrenov, “Pridnestrovskogo uregulirovaniye: Sostoyaniye i perspektivi”, <http://www.eurasian-defence.ru/?q=analitika/s-lavrenov-pridnestrovskoe, 15.03.2018>.

adımlar”⁷²⁴ paradigması istikrarlı bir şekilde sonuç alınmaya başlanmıştır. 2014 Yılı ortalarında iki taraf arasındaki diyalog bozulmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri Rusya-Ukrayna arasında meydana gelen Kırım sorunu olmuştur. Bunun yanında Rusya ve Batı arasındaki ilişkiler de gergin bir atmosfere girmiştir. Diğer taraftan ABD ve AB üyelerinin Rusya ile olan ilişkileri doğal olarak Moldova-Transdinyester müzakere sürecini etkilemiştir⁷²⁵.

Moldova küçük adımlar girişimini gözden geçirmeye başlamıştır. Karayolu taşımacılığı ile, Moldova'nın son iki yıl içindeki konumu farkedilir derecede sertleşti. Moldova Hükümeti'nin talebi üzerine, AB üye devletleri Transdinyester tescilli arabaların kendi topraklarına girişini yasaklamıştır. 2015 sonbaharında Transdinyester'e kayıtlı taşıtlar için Moldova-Ukrayna sınırını geçme yasağı yürürlükteydi. 2014-2015 Tarihleri arasında Transdinyester Başbakanı dahil olmak üzere birçok üst düzey yetkiye ceza davası açılmıştır. Transdinyester ile Moldova arasındaki ekonomi, ticaret ve bankacılık alanındaki ilişkiler önemli ölçüde bozulmuştur. Bunun yanında Moldova-Ukrayna tarafı Kuçurgan bölgesinde ortak gümrük kontrol noktası kurulmuştur⁷²⁶.

2013'te Rusya-Transdinyester arasında ikili ilişkileri geliştirilmiş ve yürütme organları arasında çok sayıda bölümler arası anlaşmalar artırılmış⁷²⁷ ve 2012'de Transdinyester bölgesinde (Tiraspol ve Beltsı) Rus Konsoloslugu açma girişimi olmuştur. Rusya Başbakan Yardımcısı ve Transdinyester Özel Temsilcisi Dmitriy Rogozin, sosyal medya hesabından “Moldova ziyaretinin asıl amacı Rus Konsolosluginun açılması olacaktır” paylaşımında bulunmuştur⁷²⁸. Moldova teklife karşı çıkmıştır ve izin verilmemiştir. 2013'te D. Rogozin ve Transdinyester Cumhurbaşkanı arasındat ticaret ve ekonomik alanda, sosyal ve insani çevrede, para politikası ve yatırım alanında ve kültürel, bilimsel eğitim ve bilgi alanlarında protokol imzalanmıştır⁷²⁹. 2014'te D. Rogozin, Moldova tarafından “istenmeyen kişi” olarak ilan edilmiştir. Bunun nedeni

⁷²⁴ **Küçük adımlar**, dönemin Transdinyester Cumhurbaşkanı Yevgeniy Şevçuk tarafından önerilen çözüm modeli. Buna göre, çözümün öncelikle sosyo-ekonomik alanında olmasıdır. bk. <http://rabkor.ru/columns/analysis/2016/11/14/modern-transnistria/>, 2018.

⁷²⁵ Vitaliy İgnatyev, **a.g.m.**, s. 84-85.

⁷²⁶ Vitaliy İgnatyev, **a.g.m.**, s. 84-85.

⁷²⁷ Nazarenko Yevgeniy, **a.g.m.**

⁷²⁸ Svetlana Gamova, “Kişinev perevodit dialog s Moskvoy na moldavskiy yazık”, http://www.ng.ru/cis/2012-11-15/6_kishinev.html, 19.03.2018.

⁷²⁹ Diplomaticheskiy vestnik Pridnestrovyia, Prazdnicnyy vıpusk, № 1 (13) Eylül 2015, <http://mid.gospmr.org/ru/node/5702>, s. 44-45, 2017.

ise, D. Rogozin, Moldova halkına ve devletine hakaret ettiğini ve iç işlerine karıştığı gerekçesiyle bunun gibi davranışların kabul edilemez olduğu ifade edilmiştir⁷³⁰.

29-30 Ekim 2015’de Almanya’nın Bavyera eyaletinde Moldova-Transdinyester çözümü sürecinde güven artırıcı önlemler üzerine konferans gerçekleştirilmiştir. Bu konferans AGİT ve Almanya destek ve organizasyonu ile gerçekleştirilmiştir. Taraflar “Çevrenin korunması ve doğal kaynakların akılcı kullanımı alanında işbirliği üzerine” protokol imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde, Transdinyester bölgesinin yüksek öğretim kurumları tarafından verilen diplomaların uluslararası tanınırlığı (apostil), araç plakaları uluslararası taşıt trafiğine katılımın sağlanmasına yönelik pratik bir çözümün geliştirilmesi, çevre koruma alanında işbirliğinin geliştirilmesi ve siyasi cezaların çözüme kavuşturulması gibi konular ele alınmıştır⁷³¹.

2-3 Haziran 2016’da Berlin’de yapılan Daimi Toplantıda uzman çalışma grupları ve siyasi temsilcilerin Temmuz ayında yapılması planlanan konferansa kadar aşağıdaki konularda fikir birliğinin oluşturulmasına karar verilmiştir:

1. Transdinyester bölgesinin yüksek öğretim kurumları tarafından verilen diplomaların uluslararası tanınırlığı (apostil).
2. Transdinyester bölgesine ait plakalı araçların uluslararası taşıt trafiğine katılımın sağlanmasına yönelik pratik bir çözümün geliştirilmesi.
3. Dinyester Nehri’nin her iki yakasında telekomünikasyonun restore edilmesi.
4. Çevre koruma alanında işbirliğinin geliştirilmesi.
5. Cezai ve suçlularla mücadele konusunda düzenli olarak toplantıların yapılması, mevcut cezai davalarının güncel listelerinin değişimi, her iki tarafın yetkililerinin engelsiz yolculuk yapmalarının sağlanmasında kademeli uzlaşma çözümünün geliştirilmesi.
6. “Transdinyester bölgesinde müzakere süreci çerçevesinde siyasi konularda daimi toplantısı” çerçevesinde devam edilmesi.

⁷³⁰ Svetlana Gamova, **a.g.m.**, bk. <https://www.kp.ru/daily/26713.4/3738203/>, 20.03.2018.

⁷³¹ V Bavarii zaverşilas očerednaya konferentsiya po meram ukrepleniya doveriya, <http://mfa-pmr.org/ru/GPK>, 20.03.2018. bk. İvan Viktorov, Mejdu raundom 5+2 i Bavarskoj konferentsiyey, <http://pridnestrovie-daily.net/archives/11770>, 20.03.2018.

7. Trafların taahhüt ettiği yükümlölükleri çözüm masası AGİT, Rusya, ve Ukrayna arabuluculuğu çerçevesinde gerçekleştirilmesinin desteklenmesi⁷³².

Berlin Daimi Toplantısı sonrası Transdinyester Dışışleri Bakanı Vitaliy İgnatyev açıklama yapmıştır: “Tüm arabulucular ve gözlemciler tarafından toplantı sırasında desteklenen Rus önerileri temelinde, müzakere sürecinin etkin çalışmasını sağlamak için gerekli olan öncelikli adımları yansıtabildik. Bir anlamda, protokol bize Transdinyester’in sosyal ve ekonomik durumunu ele almak ve güven ortamını oluşturmak için adım adım geliştirilen detaylı yol haritasıdır” demiştir⁷³³.

Süreç devam ederken her iki tarafta seçim havası hâkimdi. Sosyalist kesimin adayı olan İ. Dodon 16 Kasım 2016’da ikinci turda %52.11 oranla cumhurbaşkanı seçilmiştir⁷³⁴. 11 Aralık 2016 tarihinde Transdinyester bölgesi yeni cumhurbaşkanını seçmiştir. Seçimde eski cumhurbaşkanı Yevgeniy Şevçuk ve Tümgeneral Vadim Krasnoselskiy yarışmıştır. Sonuç olarak %69,8 oranla Transdinyester yeni cumhurbaşkanı Tümgeneral Vadim Krasnoselskiy olmuştur⁷³⁵. Her iki tarafta gerçekleşen seçim ve adayların seçim kampanyasında söyledikleri halkları Transdinyester sorununa çözüm konusunda umutlandırdığı söylenebilir.

İ. Dodon seçim döneminde söylediği gibi ilk ziyareti 17 Ocak 2017’de Moskova’ya gerçekleştirmiştir. İ. Dodon ile V. Putin basın toplantısında açıklamalarda bulunmuştur. İ. Dodon’un Transdinyester için şunları söyledi:

“Transdinyester sorununun çözümü konusunda 2000’li yılların başında ki dersleri ve hataları öğrendiklerini. Sorunun federasyon planı çerçevesinde çözümünden yana olduğunu ancak bunun kararını ben değil, referandum yoluyla Moldova halkı vermesi gerektiğini söyledi. Transdinyester yönetimiyle soruna çözüm konusunda farklı düşünüyor olabiliriz ama birbirimizin pozisyonlarını anlıyoruz ve bununla ilgili 2017-2019 yılları için yol haritası

⁷³² Politiceskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa po pridnestrovskomu uregulirovaniyu, Berlin 2-3 iyunya, 2016 g., <https://www.osce.org/ru/moldova/244681?download=true>, 22.03.2018.

⁷³³ İvan Viktorom, Mejdu raundom 5+2 i Bavarskoy konferentsiyey, <http://pridnestrovie-daily.net/archives/11770>, 22.03.2018.

⁷³⁴ Vibori prezidenta Respubliki Moldova 30 oktyabrya i 13 noyabrya 2016 goda, <http://www.e-democracy.md/ru/elections/presidential/2016/>, 25.03.2018.

⁷³⁵ Yüksek Seçim Kurulu, Vibori prezidenta v Pridnestrovye: rezuştati ekzitpola VTSİOM, <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=115993>, 29.03.2018.

hazırladık ve Rus meslektaşlarımıza verdik. Barış güçlerine gelince, son yıllarda Moldovalı yetkililer barışı koruma görevlilerinin geri çekilmesini talep etmektedir. Hiçbir şey değişmedi. Barış Gücü kendi başına değil bir çatışma sonucu ortaya çıktığı anlamak lazım ve istikrarın garantörü olarak kaldıklarını söylemiştir”⁷³⁶.

24 Mart 2017’de İ. Dodon davetlisi olarak Kişinev’e gelen V. Krasnoselskiy, iki ülke liderleri daha önce Ocak ayında gerçekleşen görüşmelerin devamı niteliğindeydi⁷³⁷. Bu görüşmeler ileride yapılması düşünülen sorunların çözüm konusunda önemli bir adım olmuştur. 3 Kasım 2017’de Kişinev’de gerçekleşen 5+2 formatındaki görüşmede Gura Bıkuluy ve Bıçok köylerini birleştiren köprünün 20 Kasım 2017’de yeniden açılması için Moldova ve Transdinyester arasında protokol imzalanmıştır⁷³⁸. 20 Kasım 2017’de Moldova Başbakanı Pavel Filip ve Transdinyester Cumhurbaşkanı Vadim Krasnoselskiy’in katılımıyla Gura Bıkuluy ve Bıçok köylerini birleştiren köprünün açılışı yapılmıştır. Açılan köprüden öncelikle 3,5 tona kadar araçların geçmesi kararlaştırılmıştır daha sonra 10 tona çıkartılmıştır⁷³⁹. Açılış merasiminde her iki taraf çözüm konusunda çok olumlu mesajlar vermiştir.

25 Kasım 2017’de Benderı bölgesinde gerçekleşen görüşmelerde Transdinyester tarafından verilen diplomaların uluslararası tanınırlığı (apostil)⁷⁴⁰ ve telekomünikasyon konusunda çözüme varılmıştır⁷⁴¹. Bundan sonra eğitim konusunda hem bölge hem de

⁷³⁶ İzobranıy prezident Moldovı otkazal vo vstreçe Trayanu Besesku, <https://www.kp.md/daily/26612.7/3629283/?top=5>, 29.03.2018.

⁷³⁷ Çto Dodon i Krasnoselskiy sdelali dlya podgotovki novih peregovorov, <https://ru.sputnik.md/politics/20170104/10633681/chto-dodon-i-krasnoselskiy-sdelali-dlja-podgotovki-novyh-peregovorov.html>, 30.03.2018.

⁷³⁸ Moldova Hükümeti, Protokolnye reşeniye ob otkritii mosta çerez reku Dnestr v rayone syol Gura-Bıkuluy i Bıçok, http://gov.md/sites/default/files/2017-11-25_protokolnoe_reshenie_ob_otkrytii_most_cherez_reku_dnestr_v_rayone_syol_gura-bykuluy_i_bychok.pdf, 30.03.2018.

⁷³⁹ Andrey Mospanov, “**Kişinev i Tiraspol: udastsya li prorvatsya çerez krasniye linii?**”, <https://www.ritmurasia.org/news--2018-04-04--kishinev-i-tiraspol-udastsja-li-prorvatsja-cherez-krasnye-linii-35755>, 03.04.2018.

⁷⁴⁰ Protokolnoye reşeniye o merah po organiatsii vzaimodeystviya v oblasti telekommunikatsii i elektrosvyazi, http://gov.md/sites/default/files/2017-11-25_protokolno_reshenie_o_merah_po_organizacii_vzaimodeystviya_v_oblasti_telekommunikaciy_i_elektrosvyazi.pdf, 04.04.2018.

⁷⁴¹ Protokolnoye reşeniye o prostavlennii apostilya na dokumentah ob obrazovanii, vıdavaemih v Pridnestrovye, <http://gov.md/sites/default/files/2017-11->

Avrupa üniversitelerine uyum sağlayabilecektir. Telekomünikasyon konusunda ise bölgede mobil ve sabit hatlar çalışacaktır⁷⁴².

27-28 Kasım 2017’de Viyana’da “Transdinyester Bölgesi’nde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantısı” yapılmıştır. Bu toplantıda 2016 yılında Berlin’de gündeme getirilen konular hakkında bilgi alışverişi olmuştur. Taraflar, "Berlin Protokolü"nde belirlenen müzakere sürecinin diğer öncelikli konularını çözmek için çaba sarf etmeye karar verdiler. Transdinyester bölgesine ait plakalı araçların uluslararası taşıt trafiğine katılımının Şubat 2018 yılına kadar sağlanmasına, Berlin Protokolü’nün 5-6. maddelerin 2018 yılına kadar sonuçlandırılmasına, sosyoekonomik ilişkiler çerçevesinde çalışmaların devamına karar verilmiştir⁷⁴³.

24 Ocak 2018’de Tiraspol AGİT Misyonu Ofisinde uzman ve çalışma gruplarının ulaşım ve karayolu taşımacılığına ilişkin ilk toplantısı gerçekleşmiştir. Bu toplantıda çözüme kavuşmamış olan Berlin Protokolü maddeleri hakkında da fikir alış verişi olmuştur⁷⁴⁴. 15 Şubat 2018 Kişinev’deki AGİT Misyonu Ofisinde Moldova bve Transdinyester temsilcileri veterinerlik, karantina ve bitki koruma alanında protokol imzaladılar⁷⁴⁵.

Rusya’nın Nezavisimaya Gazetesi’ne 13.11.2017’de röportaj veren İ. Dodon, “Herkes benim federal devlet sisteminden yana olduğumu biliyor. Aslında bunun federasyon, özerklik vb. isimleri önemli değildir. Önemli olan bunun nasıl doldurulacağıdır. Ortak bir devlete, ortak bir bütçeye, bankacılık sistemlerine ve ortak dış politikaya sahip olmalıyız. Tiraspol tarafıyla pazarlık edilebileceğini ifade etmiştir. Transdinyester’in iki

25_protokolnoe_reshenie_o_prostavlenii_apostilya_na_dokumentah_ob_obrazovanii_vydavaemyh_v_pridnestrove.pdf, 04.04.2018.

⁷⁴² Mehmet Emin Avcı, “**Viyana’da “Transdinyester” görüşmeleri yapıldı**”, <http://www.iha.com.tr/haber-viyanada-transdinyester-gorusmeleri-yapildi-691691/>, 04.04.2018.

⁷⁴³ AGİT, Protokol zasedaniya “Postoyannogo soveshaniya po politicheskim voprosam v ramkah peregovornogo protsesssa po Pridnestrovskomu uregulirovaniyu”, <https://www.osce.org/ru/chairmanship/359201?download=true>, 04.04.2018.

⁷⁴⁴ O zasedanii ekspertnih (raboçih) rgupp po voprosam razvitiya transporta i dorojnogo hozyaystve, <http://mid.gospmr.org/ru/yxm>, 06.04.2018.

⁷⁴⁵ Protokolniye reşeniye po voprosam vzaimodeystviya v sfere veterinarii, karantina i zaşiti rasteniy, <http://mid.gospmr.org/ru/fxh>, 06.04.2018.

seçeneğinin olduğunu ifade ederek ya Ukrayna'nın ya da Moldova'nın bir parçası olmalıdır, Moldova'nın bir parçası olması daha iyi olacağından eminim” demiştir⁷⁴⁶.

Transdinyester lideri V. Krasnoselskiy verdiği reportajda, İ. Dodon'un çözüm konusunda fikirleri devam değiştiğini. Önce federasyondan yana olduğunu daha sonra özerklikten yana olduğunu şimdi ise özel bir statüden bahsettiğini ifade etmiştir⁷⁴⁷.

4.5. Çatışmanın Stili

Çatışmanın ilk başlangıcı, temel insan ihtiyaçlarından kimlik ve tanınma ihtiyaçlarının Transdinyester'deki Ruslar açısından karşılanmaması iddia edilirken Ukrayna'nın güvenlik ihtiyacı tamamen göz ardı edilmiştir. Çatışma sonrası Transdinyester ekonomik ve siyasi abluka sonucu temel insan ihtiyacı olan gıda diğer taraftan doğalgaz ve benzin gibi temel ihtiyaçlar Rusya ve Ukrayna ile iyi ilişkilerin devam etmesine bağlıdır. Çatışmanın tekrar alevlenmesi ve Transdinyester'in kimlik ihtiyacı ve Moldova'nın güvenlik ihtiyacı tatmin edilmesi halinde her iki taraf için kazan-kazan sonucuna ulaşmak zordur.

Transdinyester çatışmasının temelinde, Moldova toprak bütünlüğünü savunmaktadır ancak Transdinyester'de ki Ruslar ise tek taraflı kendi kendini yönetme hakkının devam etmesinden yana olmaktadır. Yani bu Moldova toprak bütünlüğünün bozulması demektir. Bu durum çatışma bağlamıdır.

Çatışma stili olarak Transdinyester çatışmasında Transdinyester Ruslar için ilk önce rekabetçi stil olmuştur. Moldova toprak bütünlüğünün değişmesi ve kazan-kaybet çıkarımını sağlamak için şiddet ve güç kullanımı içeren rekabetçi stil kullanılmıştır. Diğer taraftan Moldova tarafı ise toprak bütünlüğünün bozulmaması için bu stile aynı şekilde karşılık vermiştir. Sonuca bakıldığında iki taraf da çatışma önceki hedefine ulaşamamıştır. Ancak Transdinyester tarafı *de facto* yönetimin olması daha üstün olduğu bir durum söz konusudur. 21 Temmuz 1992'de imzalanan “Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester bölgesinde Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözüm İlkeleri

⁷⁴⁶ Svetlana Gamova, “Kişinev soglasoval s Moskvoy i Bryusselom plan vozvraşeniya Pridnistrovya v obşiy moldavskiy mir”, http://www.ng.ru/ideas/2017-11-13/1_7114_dodon.html, 20.03.2018.

⁷⁴⁷ Krasnoselskiy osudil neposledovatelnost İgorya Dodona, <http://www.gagauz.md/2018/04/65992/>, 09.04.2018.

Anlaşması” ile ateşkes sağlanmıştır ve bundan sonra barış süreci başlamıştır. Ateşkesin sağlanmasıyla barış süreci başlamıştır ve bu süreçte her iki tarafı rekabetçi ve kaçınma stilleri kullanırken bazı dönemlerde ise uzlaşma ve işbirliği stilleri söz konusu olmuştur. AGİT ve AB uzlaşma ve işbirliği stilinden yana tavır almıştır.

Transdinyester açısından durumun çözümsüzlük şeklinde ilerlemesi diğer ülkeler tarafından tanınma ümidi taşımaktadır. Kosova örneği genel anlamda diğer çatışma bölgeleri için reçete olarak sunulmaktadır. Aynı şekilde Transdinyester tarafı da Kosova örneğini vermektedir.

SONUÇ

Çatışmanın başlangıcında güvenlik, kimlik ve tanınma ihtiyaçlarının Kırım'lı Ruslar açısından karşılanmaması, Ukrayna'nın ise güvenlik ihtiyacının göz ardı edildiği iddia edilmektedir. Kırım'da çoğunluğu Rus olmak üzere Ukrayna ve Kırım Türkleri gibi farklı etnik gruplar bulunmaktadır. Bu etnik gruplardan Rusların bölgede çoğunluğu oluşturmalarından dolayı Ukraynalıların ve Kırım Türklerinin güvenlik endişeleri mevcuttur. Rusya, Kırım bölgesinin kendisine ait olduğunu savunurken, Ukrayna ise Kırım'ın kendi toprakları olduğunu ifade etmiştir.

Kırım'ın demografik çoğunluğunu Ruslar oluşturmaktadır. Bölgenin gerçek sakini olan Kırım Türkleri azınlık durumunda kalmıştır. Ruslar tanınmak isterken, Ukrayna ise güvenlik endişeleri nedeniyle karşı çıkmaktadır. Rusya'nın resmi ve resmi olmayan açıklamalarında, Kırım bölgesinin kendisine ait olduğu savunulmaktadır. Bu iddia ve girişimlere karşı olan Ukrayna, Kırım'ın kendi toprakları olduğunu her ortamda gündeme getirme gayretindedir.

Çatışma haritalama yöntemiyle Kırım çatışmasının birincil aktörleri Ukrayna ve Rusya'dır. İkincil aktörler ise çıkar/menfaatleri ölçüsünde doğrudan değil dolaylı olarak etkilenen AB, ABD/NATO ve Türkiye'dir. Üçüncül taraflar ise bölgesel ve uluslararası bağlamda çatışmaya dahil olan ve çözüm odaklı çalışanlardır. Bunlara tarafsız ve nötr olan BM ve AGİT denilebilir.

Rusya'nın, Kırım'ı ilhakından vazgeçirmek için özellikle AB ülkeleri, ABD, Kanada ve İngiltere tarafından yapılan ekonomik yaptırımlar sonuçsuz kalmıştır. Ukrayna, Kırım'ın Rusya tarafından ilhak edilmesi mücadele ederken, Donbass bölgesinde Lugansk Halk Cumhuriyeti ve Donetsk Halk Cumhuriyeti bağımsızlıklarını ilan etmiştir. Hem Kırım hem de Lugansk ve Donetsk bölgelerinin Rusya tarafından desteklendiğini bilen P. Poroşenko, 6 Haziran 2014'te çatışma çözümü için 15 maddelik Barış Planı'nı önermiştir. Diğer taraftan V. Putin de 7 maddelik çözüm planı önermiştir.

5 Eylül 2014'te Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te üç taraflı görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşmede AGİT, Ukrayna, Rusya, Donetsk ve Lugansk tarafları 12 maddelik Minsk Barış Planı protokolünü imzalamıştır. İmzalanan bu protokole rağmen çatışmanın devam etmesi sonucunda, 19 Eylül 2014'te 9 maddelik memorandum

yayınlanmıştır. Bu anlaşma ve memorandum maddelerinin bazıları uygulanmış bazıları askıda kalmıştır. Almanya ve Fransa'nın devreye girmesiyle 12 Şubat 2015'te 13 maddelik Minsk II Anlaşması imzalanmıştır. ABD, 2017 ve 2018 yıllarında Ukrayna'ya askeri yardımda bulunmuştur. Her şeye rağmen Rusya, Kırım konusunda geri adım atmayacağını birinci ağızdan açıklamıştır. Barış müzakereleri Donbass bölgesini ilgilendirir duruma gelmiştir.

Rusya tarafının girişimleri ve açıklamalarında kazan-kaybet stili hâkimdir. Her iki taraf da kazan-kazan çözümüne isteksiz yaklaşmaktadır. AB, özelde Almanya ve Fransa önderliğinde uzlaşma ve işbirliği stilinden yana tavır almıştır. Eğer Kırım çatışması çözüme kavuşacaksa tarafların kazan-kaybet stilinden vazgeçip, kazan-kazan stili çerçevesinde çözüm araması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Dünya genelinde meydana gelen çatışmaların çoğunda, çatışmayı önleme, çatışmayı durdurma veya çatışmanın yokluğu anlamına gelen negatif barış hâkimdir. Kırım çatışmasında negatif barış hâkimdir. Ancak Ukrayna'nın doğusunda Donbass bölgesinde, zaman zaman çatışmalar çıkmaktadır. Rusya rekabetçi bir yöntem izleyerek Kırım'ın ilhakı ile ilgili taviz vermemeye çalışmaktadır.

Transdinyester çatışmasında çatışma haritalaması yöntemi kullanılmıştır. Haritalama yöntemiyle Transdinyester çatışmasının ana aktörleri Moldova ve Transdinyester'dir. İkincil aktörler ise çıkar/menfaatleri ölçüsünde doğrudan değil dolaylı olarak etkilenen Rusya, Ukrayna ve AGİT'tir. Üçüncül taraflar ise bölgesel ve uluslararası bağlamda çatışmaya dahil olan ve çözüm odaklı çalışan AB'dir. Bir diğeri ise pek aktif rol almıyormuş gibi gözükse ancak AGİT çerçevesinde aktif olan ABD'dir.

Çatışmanın başlamasının nedeninin, Transdinyester Ruslarının kimlik ve tanınma gibi temel insani ihtiyaçlarının giderilmemesi; Moldova'nın ise güvenlik endişesinin göz ardı edilmesidir. 1924-1940 tarihleri arasında, yaklaşık 16 sene Moldova'ya bağlı Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti statüsünde olan Transdinyester, bağımsızlık faaliyetlerine girişmiştir. Moldova ÖSSC'nin SSCB tarafından siyasi bir manevra olarak kurulduğu söylenebilir. SSCB bu bölgede demografik bir değişiklik yapmıştır. Bu değişiklikle beraber sanayinin gelişmesi için işçilere ve mühendislere ihtiyaç olduğu ileri sürülerek bölgeye Rusların yerleştirildiği iddia edilmiştir.

Transdinyester’de demografik çoğunluğu Ruslar oluşturmaktadır. Bunun yanında Bölgenin gerçek sakini olan Ukraynalı ve Moldovalılar azınlık durumunda kalmıştır. Rusların tanınmak istemelerine, Moldova güvenlik endişeleri nedeniyle karşı çıkmaktadır. Rusya’nın resmi olmayan açıklamalarında Transdinyester bölgesinin Rusya’ya ait olduğu iddia edilmektedir. Ancak coğrafi ve siyasi koşullar nedeniyle Rusya’nın Ukrayna ve Moldova ile olan ilişkileri, Transdinyester bölgesinin bağımsızlığını tanınmasına engel olacak derecededir. Rusya’nın doğrudan veya dolaylı desteklediği bu iddia ve girişimlere karşı Moldova da toprak bütünlüğü ilkesinden yana açıklamalar desteklenmektedir.

Yıllarca farklı formatlarda yapılan barış müzakereleri inişli çıkışlı devam etmiştir. Bu sürece sonuç odaklı bakıldığında somut bir gelişmenin olmadığı görülmektedir. 1995’e kadar Transdinyester sorununa çözüm bulmaya yönelik girişimler yerel bazda olmuştur. Çatışmaya neden olan Transdinyester’in bağımsızlık girişimleri, Rusya tarafından desteklendiği için çözüm sunulamamıştır. 1995’te Transdinyester sorunu yerel olmaktan çıkmış ve uluslararası bir statü kazanmıştır. 17 Eylül 2006’da Transdinyester ikinci defa referanduma gitmiş ve bağımsızlığını ilan etmiştir. Belirtmek gerekir ki ilk referandum 2 Eylül 1990’da Transdinyester bölgesinde yapılmış ve Transdinyester bağımsızlığını ilan etmiştir. İkinci kez yapılan referandumla, Moldova yönetimine karşı ülke içinde baskıların artmasına yol açmıştır.

2005 yılında EUBAM çerçevesinde AB, bölgeye yönelik çözüm faaliyetlerine başlamıştır. Sınırların EUBAM çatısı altında korunması ve AGİT tarafından bölgeye yönelik maddi yardımlar ile köprülerin yapılması ve 5+2 Formatındaki girişimler, sürecin işlemesine neden olmuştur.

2017 tarihinden itibaren Ukrayna üzerinden Transdinyester’e gidecek olan ekonomik transit geçiş ancak Moldova’nın onay vermesi şartıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca geçen yıl Moldova-Ukrayna sınırında ortaklaşa devriyeler göreve başlanmıştır. Bu şekilde Moldova gümrük yönetmeliğini atlayarak kaçakçılık yaparak mal tedarikini ciddi anlamda sınırlandırmıştır. Kişinev ve Tiraspol arasındaki ilişkilerin kurulmasındaki diğer önemli aşama ise Dinyester üzerindeki köprünün açılışı olmuştur. Hatırlamak gerekirse bu köprü 1992’de tahrip edilmiş ve yıllar sonra 2012’de yeniden yapılmıştır. Ancak taraflar arasındaki çözümsüzlük nedeniyle açılışı 2017 yılında yapılmıştır.

2018 yılının ilk iki ayında, geçen yıl anlaşmalarından T. G. Şevçenko, Transdinyester Devlet Üniversitesi'nin diplomalarını tanıdı; Transdinyester okullarında Latin alfabesiyle eğitim verilmesi için faaliyete geçti ve Moldovalı çiftçilerin Dubossarı ilçesinde arazilerine erişimi çalışmalarına başladı. Yıllarca Transdinyester çatışmasında sonuç alınamamış ancak son dönemde *küçük adımlar* formülü çözüme yönelik somut adımların atılmasını sağlamıştır.

Moldova, Transdinyester bölgesi için ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda özerklik statüsü tanımaya hazır görünmektedir. Çünkü özerklik statüsü verilerek toprak bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Bu özel statü verilirken bölgede bulunan Rus Barışı Koruma Güçleri'nin Transdinyester'den geri çekilmesi ve uluslararası misyona devredilmesi istenmektedir. Oysa ki 2016'da Transdinyester parlamentosu, Rus Barış Gücü'nün olumlu rolünün reddedilmesi halinde cezai sorumluluk getiren bir yasa çıkarmıştır.

Moldova tarafında ise Ukrayna ile birlikte Transdinyester'i hem ekonomik hem de siyasi ablukaya alarak durumun kendi lehine dönüşeceğini düşünmektedir. 2015'te Rus askeri sevkıyatı ve yardımlarının Ukrayna topraklarından transit geçmelerine dair antlaşma, Ukrayna tarafından iptal edilmiştir. Tarafların girişimleri ve açıklamalarına bakıldığında kazan-kaybet stili hâkimdir. Her iki taraf da kazan-kazan çözümüne isteksiz yaklaşmaktadır. Eğer Transdinyester çatışması çözüme kavuşturulacaksa tarafların kazan-kaybet sivilinden vazgeçip kazan-kazan stili çerçevesinde çözüm aramaları faydalı olacaktır.

Dünya genelinde meydana gelen çatışmaların çoğunda çatışmayı önleme, durdurma veya çatışmanın yokluğu anlamına gelen negatif barış durumu hâkimdir. Transdinyester çatışmasında negatif barış hâkimdir; ancak iki tarafın da “küçük adımlar” adı altında, insani yardım, insan hakları, siyaset, hukuk ve güvenlik ile ilgili sorunları ve bunlara kapsamlı çözüm gibi konularda mutabık kalmaları çok önemlidir. Eğer ilerleyen süreçte, sosyoekonomik ve yasal konuların büyük bir kısmında düzenleme yapılması halinde, bu süreçte pozitif barış hâkim olabilir.

Varsayımlar

- Kırım'ın, Rusya tarafından ilhak edilip kontrol altına alınarak *de facto* şeklinde varlığını devam ettireceği varsayılmaktadır.
- Ukrayna'nın Karadeniz'e çıkışının Rusya tarafından engellenmesiyle, Kırım üzerinden Karadeniz hâkimiyeti elde edilerek NATO ve ABD'nin Karadeniz hâkimiyetini bu şekilde önleyecektir.
- Rusya'nın, Transdinyester bölgesini ilhak edebilmesi hem jeopolitik hem de Batı tarafından uygulanan yaptırım nedeniyle konjonktürel olarak mümkün olmayabilir. Ancak Rusya'nın askeri varlığının bölgede devam edebileceği varsayılmaktadır.
- Ukrayna ve Moldova, aralarında Kırım ve Transdinyester sorunlarını çözüme kavuşturamazlarsa AB'nin genişlemesi çerçevesinde üyeliğe kabul etmesi, düşük bir ihtimal gibi görünmektedir.
- Transdinyester çatışması süreci ilk başladığı günden günümüze kadar seyrini değiştirmiştir. Başladığında yerel düzeyde olan çatışma süreci 2005'ten itibaren uluslararası düzeye çıkmıştır. Bu çerçevede çatışma, uluslararası düzeyde önemli aktörlerin etkisine ve rekabetine dönüşme riski ile karşı karşıya kalmıştır. Süreç çatışmayı uluslararasılaştırmış ve müzakere süreci "5+2" formatında devam etmiştir.
- Müzakere süreci, ekonomik, ticari ve sosyal sorunların çözülmesini, belirtilen kararların teşvik edilmesini, Transdinyester'in statüsü ve uluslararası aktörlerin garantileriyle senkronize edilmesini sağlayan "paket anlaşması" çerçevesinde, az veya çok başarılı olabilecektir.
- Rusya, iki eşit statüye sahip federal devlet yapısı ve Rus askerinin bölgede kalmasını desteklemektedir. Diğer taraftan Transdinyester bölgesi, bir devletin sahip olduğu kurum ve yapıya sahiptir.
- Rusya'nın mali, ekonomik, siyasi ve askeri yardımı olmadan Transdinyester'in *de facto* olarak ayakta kalabilmesi zordur. Bu anlamda, Rusya'nın Transdinyester'in bağımsızlığını tanımayacağı, ancak ilişkili üyelik Porto Riko modelinin⁷⁴⁸ bir parçası olarak bölgeye ekonomik ve politik yardımı güçlendirebilir.

⁷⁴⁸ **Porto Riko modeli:** Porto Riko'nun ABD ile yaptığı antlaşma ile ABD'ye Porto Riko'yı savunma ve dış ilişkilerini birlikte yürütme hakkını veren modeldir. Yani bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürecektir, ancak savunma ve dış politikasını ABD'ye devredecektir.

- GUAM üye ülkelerinin benzer sorunlar yaşaması, olaylara farklı açıdan bakılmasını zaruri kılmaktadır. Rusya'nın eski SSCB bölgesine hegemonik güç olarak geri dönmesine kayıtsız kalmayan ve karşı olan Ukrayna, Gürcistan, Moldova ve Azerbaycan GUAM ülkeleridir. Bu ülkeler arasında Azerbaycan hariç diğerlerinin, AB ve NATO ile ilişkileri Rusya'yı rahatsız etmektedir. Rusya, bu ülkelerdeki sorunlu bölgeleri tetikleyerek AB ve NATO'nun yakınlaşmasını önlemeye çalışmaktadır.

Şu anda, arabulucuların çabaları sayesinde Moldova ve Transdinyester arasındaki müzakere süreci yeni ivme kazanabilir; ancak karşılıklı olarak, statü konusunda kabul edilebilen uzlaşma sürecinden uzak durmaktadırlar. Moldova toprak bütünlüğünden yana çözümü desteklerken, Transdinyester ise bağımsız devlet çözümünden yana olduğunu ifade etmektedir.

Öneriler

1. Kırım çatışması durumu negatif barış modeli ile açıklanabilir. Bunun nedenine bakılırsa uzlaşma ve işbirliğinin olmaması bölgedeki olası pozitif barışı devre dışı bırakmaktadır. Çatışma çözümü için uzlaşma ve işbirliği stili kullanılmalıdır.
2. Kırım çatışmasında rekabetçi stil ve kaçınma stili söz konusudur. Rusya rekabetçi (köpekbalığı) stili kullanarak Kırım'ı ilhak ederken; Ukrayna kaçınma (kaplumbağa) stilini tercih etmiştir. Sorunun kazan-kaybet şeklinde işleminin bölgeye çözüm getirmesi uzak bir ihtimaldir. Bölgenin çözüme kavuşması için kazan-kazan yönteminin uygulanması daha faydalı olabilir.
3. AB ve Minsk formatında müzakere sürecine devam edilmesi veya yeni bir formatın oluşturulmasıyla kademeli olarak bölgedeki sosyal ve ekonomik hayatın normale döndürülmesi şartı ağırlık kazanmaktadır.
4. Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü koruyabilmesi için Kırım, Donetsk ve Lugansk bölgelerinde dil ve statü konularını çözüme kavuşturması gerekir.
5. Moldova'nın kazan-kaybet yönteminden vazgeçerek, uzlaşma ve işbirliği içinde olması verimli olabilir. Çünkü Transdinyester sorunu Kırım sorunu kadar derinleşmemiştir.
6. Moldova tarafı toprak bütünlüğünü koruyarak Transdinyester'de dil ve statü konularını çözüme kavuşturarak bölgeye barış getirebilir.

7. Transdinyester bölgesinde ki Rus askeri varlığına son verilip AGİT çatısı altında Barış Gücü'nün oluşturulması sorunun çözülmesinde önemli bir etken olabilir.

KAYNAKÇA

A. S. Protopopov, V. M. Kozmenko i H. S. Yelmanova, **İstoriya Mejdunarodnih Otnoşeniy i Vneşney Politiki Rossii 1648-2005**, Aspekt Press, Moskva 2008.

A. G. Dugin (c), *“Ukraina: moya voyna. Geopolitiçeskiy dnevnik”* Tsentr Poligraf Yayını-2015.

AB’nin Doğu Ortaklığı Programı, <http://tr.euronews.com/2013/11/28/ab-nin-dogu-ortakligi-programi>, 20.09.2016.

Adam Taylor, *“A map of Transnistria, Crimea, and other geographical ‘gray areas’ to be worried about”*,
https://www.washingtonpost.com/news/worldviews/wp/2014/03/24/a-map-of-transnistria-crimea-and-other-geographical-gray-areas-to-be-worried-about/?utm_term=.dca373a5b048, 24.01.2014.

ADIBELLİ, Barış, **Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.

Administrativno-territorialnoye deleniye Moldavii,
<http://www.moldova.md/ru/content/administrativno-territorialnoe-delenie-moldavii>, 03.02.2018.

ADOMEYT, Hannes, “Yevraziyskiy Soyuz” Putina: İntegratsionniy Proyekt Rossii i Eye Politika na Postsovettskom Prostranstve, Center for International and European Studies (CIES), 2012.

AGİT ‘Ukrayna Temas Grubu’ kurdu,
https://tr.sputniknews.com/rsfmradio.com/2014_06_30/Ukrayna-icin-uluslararası-temas-grubu-kurulacak/, 28.06.2014.

AGİT, Missiya OBSE v Moldove informatsionniy listok,
<https://www.osce.org/ru/moldova/86214?download=true>, 18.02.2018.

AGİT, Protokol zasedaniya “Postoyannogo soveshaniya po politiçeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa po Pridnestrovskomu uregulirovaniyu”,
<https://www.osce.org/ru/chairmanship/359201?download=true>, 04.04.2018.

AGİT, Protokol zasedaniya “Postoyannogo soveshaniya po političeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa po Pridnestrovskomu uregulirovaniyu”,
<https://www.osce.org/ru/chairmanship/359201?download=true>, 04.04.2018.

AGİT, Stambulskiy Dokument 1999 goda,
<https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>, 10.12.2017.

AGİT, Stambulskiy Dokument 1999 goda,
<https://www.osce.org/ru/mc/39573?download=true>, 10.12.2017.

AGİT, Memorandum, <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>,
19.02.2017.

Akademik perspektif, <http://akademikperspektif.com/2014/02/19/turkiye-ve-fransa-iki-uniter-devletin-adem-merkeziyetcilik-yaklasimi/>, 1.05.2017.

AKGÜL, Fatih, **Rusya ve Türkiye’de Avrasyacılık**, İQ Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2009.

AKIN, Ahmet (E) Topçu Kurmay Albay, “*Hibrit savaş konsepti nedir? Nerede ve nasıl uygulanır?*”, <http://stratejikanaliz.com/hibrit-savas-konsepti/>, 13.10.2017.

AKIN, Ahmet, “*Gerilla Savaşı Nedir?*”, <http://www.stratejikanaliz.com/analizler/harp-ve-strateji/gerilla-savasi-nedir/#axzz3s2MKpiMj>, 15.11.2015.

AKMAN, Halil, “**Kırım-Sivastopol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu**”, Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literatureand History of Turkishor Turkic Volume 9/1 Winter 2014, p. 1-20, Ankara.

AKSÖZ, Abdulkadir, “**Karadeniz’in Kilidi: Kırım’ın İlhakı Sorunu**”, <http://ulkemasalari.org/wp-content/uploads/2017/03/KARADEN%C4%B0Z%C4%B0N-K%C4%B0L%C4%B0D%C4%B0-KIRIM.pdf>, Rapor Aralık 2015.

AKYEŞİLMEN, Nezir (a), “Çatışma Yönetimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Analiz”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013.

Alen Jyuppe vıstupil za provedeniye novogo referenduma po Krimu pod mejdunarodnim kontrolem, <http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3812922>, 9.01.2017.

ALKAN, Abdulmelik, “**Avrupa Birliği Doğu Ortaklığı Etki ve Denge Alanları**”, <http://www.kasem.org/avrupa-birligi-dogu-ortakligi-etki-ve-denge-alanlari/>, 20.09.2016.

ALLENova, Olga, GEDA ,Yelena, ve NOVIKOV, Vladimir, “**Blok NATO razošelsya na blokpaketi**”, <http://kommersant.ru/doc/877224>, 19.02.2017.

ALPAN, Sümerya, “**Dağlar Ülkesi Dağıstan Çatışması**”, http://sumeyraalpan.blogspot.com.tr/2014_12_01_archive.html, 05.09.2015.

Anayasa Mahkemesi açıklaması, konstitutsionniy sud postanovleniye Nr. 24 ot 21.12.1996, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=285969&lang=2>, 06.01.2016.

Anayasa Mahkemesi, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=342534&lang=2>, 22.01.2018.

ANDRIYEY, Vasiliy, Determinantı yevrointegratsii Moldovı posle raspada Sovetskogo Soyuza, Editör: Petra Bayora, Determinantı i perspektivı politiki Yevropeyskoy integratsii Respubliki Moldova, http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf.

ARI, Tayyar (a), **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, MKM Yayıncılık, 10.Baskı-2013.

ARI, Tayyar (b), “**Orta Asya’da Güvenlik Sorunları ve İşbirliği Girişimleri**”, <http://www.tayyarari.com/eser.html>.

ARKUT, Erkan, “**Hitler’in kullandığı psikolojik savaş yöntemleri**”, <http://blog.milliyet.com.tr/hitler-in-kullandigi-psikolojik-savas-yontemleri/Blog/?BlogNo=384319>, 05.10.2015.

ARTYUH, Vladimir, “Tuman *«gibridnoy voynı»: poçemu vredno mıslıt gibridno*”,
<http://www.globalaffairs.ru/global-processes/Tuman-gibridnoi-voiny-pochemu-vredno-myslit-gibridno-18405>, 25.12.2016.

AUTHOR, German, “*Johann Wolfgang von Goethe*”,
<https://www.britannica.com/biography/Johann-Wolfgang-von-Goethe>,
03.02.2018.

AVCI, Mehmet Emin, “**Viyana'da “Transdinyester” görüşmeleri yapıldı**”,
<http://www.iha.com.tr/haber-viyanada-transdinyester-gorushmeleri-yapildi-691691/>, 04.04.2018.

Avrasya Birliği, <http://www.evrazes.com/docs/>, 18.01.2016.

Avrasya Birliği, <http://www.evrazes.com/i/data/item7633-1.pdf>, 17.01.2016.

AYDINGÜN, İsmail, “Ne Doğu Ne Batı, Hem Doğu Hem Batı: Avrasya’nın ‘Geçiş’ Ülkesi Ukrayna”, Bağımsızlıklarının Yirminci Yılında Azerbaycan, Gürcistan ve Ukrayna Türk Dilli Halklar - Türkiye ile İlişkiler, Editörler İsmail Aydingün - Çiğdem Balım, T.C. Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 2011, s.211.

AYDINGÜN, İsmail, “Sürgün, Vatana Dönüş ve Kültürel Canlanma: Kırım Tatarlarında Kültürel Melezlik, Karadeniz Araştırmaları”, Sayı 42, Yaz 2014.

Azerbaycan - Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü (GUAM) ilişkileri,
<https://lib.aliyevheritage.org/tk/5509377.html>, 05.02.2018.

BABİLUNGA, Nikolay, “**Pridnestrovskaya Moldovskaya Respublika: Priznanna İstornografiya Nepriznannogo Gosudarstva**”,
http://src-h.slav.hokudai.ac.jp/coe21/publish/no18/1_babilunga.pdf.

BAĞCI, Hüseyin, “Önsöz Yerine Çatışma Analizi”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013.

BAHARÇİÇEK, Abdulkadir ve AĞIR, Osman, “**Kırım’ın Rusya Federasyonu’na Bağlanması Rusya’ya Komşu Ülkelere Olası Etkileri**”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi ISSN:1694-528X, Sayı: 52, Kasım-Aralık 2015.

BALCI, Çağatay, **Ukrayna Jeopolitiği**, Uluslararası Stratejik Bakış Enstitüsü, Nisan 2014.

Barış Gücü, Sovmestnoye zayavleniye Prezidentov RF, PMR i RM, <http://www.okk-pridnestrovie.org/dokument-3.htm>, 06.11.2017.

BARUTÇU, Abdullah, “**Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGİT’in Rolü: Dağlık Karabağ Olayı**”, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Doktora Tezi Isparta-2012.

BAYAR, Namık Kemal, “**Kırım Tatarları, Türkiye ve “Rusya Krizi**”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kirim-tatarlari-turkiye-ve-rusya-krizi/141127/>, 10.11.2016.

BAYER, Reşat, “Barış ve İhtilaf Çözümü”, **Çatışmadan Uzlaşmaya Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, Editör: Nimet Beriker, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2009.

BAYRAKTAR, Bora, “Barış Çalışmaları Perspektifinden İsrail-Filistin Sorunu”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012.

BBC, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100208_ukraine_update_2.shtml, 2.04.2017.

BDT, <http://cis.minsk.by/page.php?id=174>, 18.01.2016.

BDT, <http://www.cis.minsk.by/page.php?id=11216>, 18.01.2016.

BELAŞENKO, D. A., Politika Ukraini v ramkah novih integratsionnım obyedineniy na postsovetskom prostranstve v 1991-2013 gg. <http://www.lib.unn.ru/students/src/bel-pos.pdf>, 2016.

Belgrad Antlaşması, <https://antlasmalar.com/belgrad-antlasmasi/>, 11.02.2018.

- BERKTAY, Deniz (a), “*Ukrayna'da 'yeni devrim' tartışmaları*”,
<http://www.aljazeera.com.tr/al-jazeera-ozel/ukraynada-yeni-devrim-tartismalari>, 24.11.2014.
- BERKTAY, Deniz (b), “**Moldova Nereye Gidiyor?**”,
<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/1269-moldova-nereye-gidiyor>,
01.02.2016.
- Berlin'de 7 saatlik ‘Ukrayna’ toplantısı,
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201502101013879536/>, 10.02.2017.
- Besarabya, <http://www.e-tarih.org/sozluk.php?sd=sozlukdetay&id=71>, 01.02.2018.
- BAŞER, Aslıhan, “**Çatışma Analiz Yöntemleri**”,
<http://www.tuicakademi.org/catisma-analiz-yontemleri/>, 15.06.2018.
- BETİNA, Natalya, “*Minsk anlaşmasının uygulanması*”,
<https://tr.sputniknews.com/infografik/201602171020938925-Ukrayna-Minsk-anlasmasi/>, 09.05.2017.
- BEYDİLLİ, Kemal (a), “**Küçük Kaynarca Antlaşması**”, İslam Ansiklopedisi, TDV Yayını, Cilt: 26, 2002.
- BEYDİLLİ, Kemal (b), Yaş Antlaşması, <https://islamansiklopedisi.org.tr/yas-antlasmasi>, 26.01.2018.
- BİLENER, Tolga, “**Ulus Devlet Olma Sürecinde Ukrayna**”, Der: Erhan Büyükkakıncı, **Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna**, Phoenix Yayınevi Ankara 2004.
- BİLGESAM, “**Rusya’nın Yayılma Politikası, NATO ve Türkiye**”,
<http://www.bilgesam.org/incele/840/-rusya%E2%80%99nin-yayilma-politikasi--nato-ve-turkiye/#.VukmB9KLSM8>, 03.04.2016.
- BİNGÖL, Oktay, “Hibrit Savaş, Rusya ve Türkiye, Merkez Strateji Enstitüsü, Bilgi Notu-005”, 29.11.2015.
- BİNGÖL, Oktay, “Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörüler”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 41, Yaz 2014.

Birleşmiş Milletler Antlaşması, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, s.4-5.
<http://www.ombudsman.gov.tr/contents/files/35501-Birlesmis-Milletler-Antlasmasi.pdf>, 15.07.2015.

BİRSEL, Haktan, Eski Dünyanın Karanlık Yüzü Orta Asya Jeopolitiği, IQ Kültür Sanat Yayınlar İstanbul 2016.

BİYATOV, Yevgeniy, “*Referendum v Krimu o statuse avtonomii (2014)*”,
<https://ria.ru/spravka/20160316/1389995767.html>, 9.0 1.2017.

BM Enformasyon Merkezi, BM Deniz Hukuku Sözleşmesi, Sözleşmesi
<http://denizmevzuat.udhb.gov.tr/dosyam/denizhukuku.pdf>, 16.08.2016.

BM, Republic Of Moldova,
<http://www.un.org/Depts/Cartographic/map/profile/moldova.pdf>, 03.03.2018.

BOBOHONOV, Rahimbek, “*İskus i iskustvo voplpşeniya yevraziystva*”,
<http://www.central-eurasia.com/eau/?uid=547>, 02.12.2015.

BOGOMOLOV, Aleksey, “*Kto Na Samom Dele Otdaval Krim Ukraine*”,
<http://www.sovsekretno.ru/articles/id/4087/>, 10.10.2016.

Bolşaya sovetskaya entsiklopediya, Sfatul Tseriy,

Borba Rossii za vıhod k yujnim moryam,
http://militera.lib.ru/h/chernomorskiy_flot/01.html, 11.02.2018.

BOTSAN, İgor (a), “*Partii i kolebaniye mejdu geopolitičeskimi polyusami*”,
<http://www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/partide-pendularea-geopolitica/>, 17.01.2018.

BOTSAN, İgor (b), “*Peregovorniy protsess kak otkladıvaniye reşeniya, Moldova-Pridnestrovye: Obşimi usiliyami k uspeşnomu buduşemu peregovorniy protsess*”, Kişinev, 2009..

BOZKURT, Giray Saynur (a), **1905-1907 Yılları Rusya Müslümanlarının Siyasi Kimlik Arayışı**, Doğu Kütüphanesi, 1. Baskı, İstanbul 2008..

BOZKURT, Giray Saynur (c), “**Gürcistan, Ukrayna ve Kırgızistan’da Kadife Devrimleri**”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 9, Bahar 2006.

- BRUTER, Vladimir, Politiceskiye protsessı v Moldove v 1988 - 2003 gg.,
http://www.igpi.ru/bibl/igpi_publ/moldova-brooter.html, 17.01.2018.
- BULUT, Arslan, "**Hükümet yanlısı paramiliter örgüt" ne demek?**",
<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/hukumet-yanlisi-paramiliter-orgut-ne-demek-43311yy.htm>, 11.09.2017.
- BURIAN, Alexandru, "**Pridnestrovskiy konflikt i perspektivı yego razreşeniye: vzyad iz Kişineva**", <https://ava.md/2011/07/19/pridnestrovskiy-konflikt-i-perspektivy/>, 27.03.2018.
- BÜYÜKAKINCI, Erhan, "**Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna-Rusya İlişkileri**",
https://www.academia.edu/2079991/Ba%C4%9F%C4%B1ms%C4%B1zl%C4%B1k_s%C3%BCrecinde_Ukrayna-Rusya_%C4%B0li%C5%9Fkileri, s.4-5.
10.03.2017.
- CABBARLI, Hatem, "**Batı-Rusya Karşılaşmasında Ukrayna Faktörü**",
<http://politikaakademisi.org/2014/12/12/bati-rusya-karsilasmasinda-ukrayna-faktoru/>, 12.12.2014.
- Censor,http://censor.net.ua/news/431354/lutsenko_opublikoval_ofitsialnoe_pismo_prokuratury_rf_o_tom_chno_yanukovich_ne_prosil_vvodit_rossiyiskuyu,
09.03.2017.
- CERRAH, Ufuk, "**Ukrayna Krizinin Avrupa Birliği Enerji Güvenliğine Etkileri**",
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-386-2014122955guvenlik_kongresi_bildirileri-50.pdf, 2014.
- CURA, Ali, "**Rusya Devlet Başkanı Putin'den tartışmalı karar**",
<http://aa.com.tr/tr/dunya/rusya-devlet-baskani-putin-den-tartismali-karar/753432>, 18.02.2017.
- ÇAĞAN ELBİR, Hazel, "**Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü'nün Yeni Genel Sekreteri Ve Rusya'nın Ermenistan Üzerindeki Etkisi**",
<http://avim.org.tr/tr/Yorum/KOLEKTIF-GUVENLIK-ANLASMASI-ORGUTU-NIN-YENI-GENEL-SEKRETERI-VE-RUSYA-NIN-ERMENISTAN-UZERINDEKI-ETKISI>, 28.04.2017.

ÇALIK, Burcu, Osmanlı Devleti bir imparatorluk değildir, <http://aa.com.tr/tr/kultur-sanat/osmanli-devleti-bir-imparatorluk-degildir/824191>, 23.10.2017.

ÇELİK, Ayşe Betül, “Etnik Çatışmaların Çözümünde Siyaset Bilimi ve Uyuşmazlık Çözümü Yaklaşımları”, Nimet Beriker (ed.), **Çatışmadan Uzlaşmaya: Kuramlar, Süreçler ve Uygulamalar**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2009.

Çem zakonçilas peregovori v Minske: dokumentı i zayavleniya storon, https://zn.ua/POLITICS/chem-zakonchilis-peregovory-v-minske-dokumenty-i-zayavleniya-storon-166784_.html, 15.10.2017.

Çernomorskiy flot “Spravka”, <https://ria.ru/spravka/20100513/233518680.html>, 13.05.2016.

ÇERNYAVSKIY, Stanislav, İvanoviç, “Vostoçnaya Politika Rumınii v Postsovetskiy Period”, Vostoçnaya Politika Rumınii v Proşlom i Nastoyaşem (konets XIX – naçaloo XX vv.), Moskva 2011, s.204.,

ÇETİN, Sadık, “**Çeçenistan Çatışması Çözümü**”, <http://www.haberalp.com/cecenistan-catismasi-cozumu-makale,1529.html>, 05.09.2015.

Çto Dodon i Krasnoselskiy sdelali dlya podgotovki novih peregovorov, <https://ru.sputnik.md/politics/20170104/10633681/chto-dodon-i-krasnoselskiy-sdelali-dlja-podgotovki-novyh-peregovorov.html>, 30.03.2018.

Çto lyubimiy nastavnik Putina govorit nam o yego sleduyuşiy tseli, <http://inosmi.ru/russia/20150211/226201491.html>, 11.02.2015.

DEMİRCİ, Levent, “**Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan’ın Kesişimindeki Sorunlu Vadi: Fergana**”, Savunma Bilimleri Dergisi, Cilt 11, Sayı 2, Kasım/ 2012.

DENİSENKO, Yevgeniy, “**Sovet Federatsii ratifitsiroval soglaşeniye v Kırgızstane**”, http://www.vb.kg/doc/226478_sovet_federacii_ratificiroval_soglashenie_o_ros-siyskoy-voennoy-baze_v_kyrgyzstane.html, 2013, 03.03.2016.

DERMAN, Giray Saynur (b), “**Kırım Tatarlarının Vatana Dönüş Mücadelesi**”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/kirim-tatarlarinin-vatana-donus-mucadelesi/142657/>, 21.10.2016.

DERMAN, Giray Saynur, ve ONGAROVA, Y., “**Ukrayna’da Siyasi Kriz**”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 42, Yaz 2014.

DEVLET, Nadir (a), **Rusya Türklerinin Milli Mücadele Tarihi (1905-1917)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

DEVLET, Nadir (b), **Çağdaş Türk Dünyası**, Marmara Üniversitesi Yayınları N: 475, İstanbul 1989.

DEVYATKOV, A.V., “Memorandum Kozaka” v istorii pridnestrovskogo uregulirovaniya, BBK 63.3 (4Mol5) 6 4-6, <http://izvestia.asu.ru/2010/4-2/hist/TheNewsOfASU-2010-4-2-hist-08.pdf>.

DEVYATKOV, Andrey (b), Perspektivı uregulirovaniya Pridnestrovskogo konflikta, 2006. <https://elibrary.ru/item.asp?id=9287169>, 2017.

DEVYATKOV, Andrey, (a), “**Moldova meşdu yevropeyskim i postsovetskim proyektami integratsii**”, Jurnal «Mir peremen». №2, Moskova 2017.

Dış işleri Bakanlığı, Mejdunarodniye otnoşeniya, <http://www.moldova.md/ru/content/mezhdunarodnye-otnosheniya>, 10.03.2018.

DİKİY, Yevgeniy, “**Gibridnaya Voyna Rossii: Opıt Ukrainı Dlya Stran Baltii**”, Litovskaya voennaya akademiya im. Generala Yonasa Cyamaytisa Yayını Vilnyus 2016.

Diletant, Vozvraşeniye Lenina v Rossiyu v 1917 godu, <http://diletant.media/excursions/28044646/>.

Diplomatişeskiy vestnik Pridnestrovyia, Prazdnişniy vıpusk, № 1 (13) Eylöl 2015, <http://mid.gospmr.org/ru/node/5702>, 2017.

DİRİLEN GÜMÜŞ, Özlem, “Çatışma ve Çatışma Yönetiminin Sosyal Psikolojik Temelleri”, **Barış Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013.

Dodon: ojıdaniya ot vstreçi s Putinım opravdalis, <https://ru.sputnik.md/politics/20170117/10829075/dodon-ozhidaniya-ot-vstrechi-putin-opravdalis.html>, 08.03.2018.

Doğu Ukrayna görüşmeleri devam edecek, <https://www.gazetem.ru/dogu-ukrayna-gorusmeleri-devam-edecek/>, 15.01.2017.

DÖRDÜNCÜ, Muharrem, “**1774 Küçük Kaynarca Antlaşmasından 1841 Londra Sözleşmesine Kadar Boğazlar Meselesi**”,
<http://www.aku.edu.tr/aku/dosyayonetimi/sosyalbilens/dergi/III1/6.pdf>.

Dransdinyester DİB, Sovmestnaya deklaratsiya Respubliki Moldova i Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki, <http://mfa-pmr.org/ru/mpK>, 09.03.2018.

DUGİN, Aleksandr (a), “**Yevraziyskiy Triumf**”, <http://arctogaia.com/public/txt-sav.htm>, 12.04.2015.

DUGİN, Aleksandr (b), “**Osnovi geopolitiki. Geopolitiçeskoye Buduşeye Rossii**”,
<http://grachev62.narod.ru/dugin/chapt04.htm>, 12.04.2016.

DÜZCÜ, Levent, “**Tuna Sınırını Yeni Baştan Düzenlemek/Tahdîd-İ Hudûd: Osmanlı’nın Rusya İle İmtihanı (1812-1818)**”, AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:16, Yıl:16, Sayı: 3, 2016.

DYAKOVA, N., Etno-territorialniye problemi Moldavii i Prednestrovy v voyennoy politike SŞA,
https://www.imemo.ru/files/File/magazines/rossia_i_novay/2013_02/DYAK_et_hno.pdf.

EFE, Ayla, “**Silistre Eyaletinde Osmanlı-Rus Savaşları Küçük Kaynarca’dan Berlin’e**”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/19/26/191.pdf>.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, İki Ateş Arasında Eski Bir Türk Yurdu: Kırım,
<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=498>, 16.08.218.

ELBEYE, Murat, “**Rusya Federasyonu’nun Dış Politikası**”,
<http://www.tuicakademi.org/rusya-federasyonunun-dis-politikasi/>, 03.03.2016.

ELTUT, Nükhet, “**1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ve İki Ülke Açısından Sonuçları**”,
<http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/ELTUT-N%C3%BCkhet-1877-1878-OSMANLI-RUS-SAVA%C5%9EI-VE-%C4%B0K%C4%B0-%C3%9CLKE-A%C3%87ISINDAN-SONU%C3%87LARI.pdf>, s.122-123.

ERCAN, Murat, “**Uluslararası Hukuk Normları Bağlamında Kırım Meselesi: Self Determinasyon Mu? İlhak Mı?**”, International Journal of Social Science Doinumber: <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS2833> Number: 36, p. 95-113, Summer II 2015.

ERDEM, Ekrem ve MAMMADOV, Halit, “**Post – Sovyet Ülkeler Arasında Bölgeselleşme Eğilimleri**”, International Conference On Eurasian Economies, 2013.

ERDOĞMUŞ, Yılmaz, “**Rusya’nın Ukrayna’da Uyguladığı Yeni Nesil Savaş: Hibrit Savaş ve Etkileri**”, Deniz Harp Okulu Komutanlığı Tuzla/İstanbul, Lisans Bitirme Ödevi Mayıs 2016.

ERMİŞ, Uğur , “**Hibrid Savaş ve Siber Uzay**”, <https://siberbulten.com/makale-analiz/hibrid-savas-ve-siber-uzay/>, 10.02.2017.

ERNESTO, Che Guevara, (1963), “**Gerilla Savaşı : Bir Yöntem**”, <https://www.marxists.org/turkce/guevara/1963/0001.htm>, 25.12.2015.

EROL, Mehmet Seyfettin (a), “**Avrasyacılık mı? Panslavizm mi?**”, http://www.milligazete.com.tr/koseyazisi/Avrasyacilik_mi_Panslavizm_mi/28997#.VxOygzuZTOg, 11.04.2016.

EROL, M. Seyfettin (b), “**Ukrayna-Kırım Krizi " Ya Da " İkinci Yalta Süreci**”, http://www.karam.org.tr/Makaleler/635769938_1-Mehmet%20Seyfettin%20Erol.pdf, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 41, Bahar 2014.

ERTUĞRUL, Sevil, “**Kıbrıs Sorunu ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterlerinin Çözüm Önerileri**”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi, İstanbul 2012.

EUBAM, Gde mı rabotayem?, <http://eubam.org/ru/where-we-work/>, 14.03.2018.

FAHRİOĞLU, Ferda, “**Güvenlik ve Kimlik Bağlamında İnsan İhtiyaçları Teorisi’nin Türkiye’deki Kürt Sorunu’na Uygulanması**”, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2013.

FLORYA, Kseniya, “**Pyat prezidentov Respubliki Moldova**”,
https://noi.md/ru/news_id/201630?simple=1, 09.03.2018.

FUEN, “**FUEN Kırım Tatar Milli Meclisi’nin Faaliyetlerini Yasaklayan Mahkeme Kararını Kınar**”,
<https://www.fuen.org/tr/haberler/single/article/fuen-condemns-the-court-decision-prohibiting-the-activities-of-the-mejlis-of-the-crimean-tatar-people/>, 17.09.2016.

GAMOVA, Svetlana (a), “**Kişinev soglasoval s Moskvoy i Bryusselom plan vozvraşeniya Pridnstrrovyia v obşiy moldavskiy mir**”,
http://www.ng.ru/ideas/2017-11-13/1_7114_dodon.html, 20.03.2018.

GAMOVA, Svetlana (b), Kişinev perevodit dialog s Moskvoy na moldavskiy yazık,
http://www.ng.ru/cis/2012-11-15/6_kishinev.html, 19.03.2018.

GASPARYAN, David, “**Pridnestrovskiy Konflikt: Sovremenniy Etap Razvitiya**”,
«21-y VEK», № 1 (3), 2006.

Gayriresmi Kırım Heyeti’nin Kırım Raporu Taslak Planı,
http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf, 09.05.2016.

Gayriresmî Türk Heyeti, “**Kırım Raporu Rusya Federasyonu’nun Kırım’ı İlhakı Sonrasında Kırım Tatarlarının Durumu 2015**”,
http://qha.com.ua/upload/2015/12/16/kirim_raporu_tr_2.pdf, 16.10.2016.

GENÇ, Hikmet, Cumhurbaşkanı Erdoğan: Kırım’ın ilhakını tanımayacağız,
<http://www.aksam.com.tr/siyaset/kirimin-ilhakini-c2tanimayacagiz-c2/haber-667834>, 10.10.2017

General-mayor militsii Vadim Nikolayeviç Krasnoseylskiy, noviy prezident Pridnestrovyia,
<https://ava.md/2016/12/12/general-mayor-milicii-vadim-nikolaevich/>, 29.03.2018.

Generalniy Assambleya Soveta Bezopasnosti, **Vseobşee i Polnoye Razorujeniye Podderjaniye Mejdunarodnoy Bezopasnosti**, 49. sessiya, 19 Dekabrya 1994 goda,
http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/49/765&referer=/english/&Lang=R, 03.10.2016.

GÖNLÜBOL, Mehmet, **Uluslararası Politika**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2000.

GUAM-DEKÖ (Gürcistan, Ukrayna, Azerbaycan, Moldova-Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü), <http://www.mfa.gov.tr/guam-info.tr.mfa>, 10.03.2017.

GURCAN, Metin, “**Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar**”,
http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-163-201404072m_gurcan.pdf.

GURCAN, Metin, “Savaşın Evrimi ve Teorik Yaklaşımlar”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, , BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012.

Gün Taş, Unutulan Türkler: “**Gagauzlar**”, <http://politikakademi.org/2013/05/unutulan-turkler-gagauzlar/>, 06.01.2018.

HALİDOV, İslam (a), “**Yakın Çevre**” Doktrini ve Kırgızistan’da Askeri Üs **Mücadelesinin Sonu**”, Düşünce Dünyasında TÜRKİZ Dergisi, Sayı 26, Yıl: 5, Güntülü Eğitim Yayıncılık ve Tic.Ltd.Şti, 2014.

HALİDOV, İslam (b), “**Rusya’nın Yumuşak Güç Araçları**”, Avrasya İncelemeleri Dergisi (AVID), III/1, 2014.

HARİTOVNA, N. İ., “**Bessarabiya i Pridnestrovye posle sobitii Rusko-Turetskoy voyni 1806–1812 gg.**”, İstoriçeskiy jurnal: nauçniye issledovaniya № 3 (21)-2014, s.307-308. http://www.nbpublish.com/library_get_pdf.php?id=31588, 03.03.2018.

HARİTONOVA, Natalya, İvanovna, “**Pridnestrovskiy stsenarii: perspektivi razreşeniya Pridnestrovskogo konflikta**”, Problema Natsionalnoy Strategii № 5 (32) 2015.

HAS, Kerim, “**Rus Dış Politikasında Yükselen Trend Yumuşak Güç**”, Analist Dergisi Sayı 28 Haziran 2013.

HENDEM, Elif, “**Yıldız Dergisi - Kırım Türkçesi Derlemeleri II**”, *T.C. Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı* , Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.

HIİK, “**Conflict Barometer 2009**”,

http://hiik.de/en/konfliktbarometer/pdf/ConflictBarometer_2009.pdf

23.07.2015.

HİLALOV, Fuad, “**Avrasyacılık ve Rusya**”,

<http://www.bilgesam.org/Images/Haberler/HaberlerDiger/icc.pdf>, 2012.

HOFFMAN, Frank G., “**Hybrid vs. Compound war, The Janus choice: Defining today’s multifaceted conflict**”, Armed Forces Journal,

<http://www.armedforcesjournal.com/hybrid-vs-compound-war/>, 18.09.2017.

HOLUBKO, Viktor, “**Administrativno-Territorialnoye Deleniye Ukraini: İstoricheskiy Opyt i Perspektivi**”, <https://pbn.nauka.gov.pl/sedno-webapp/works/619038>,

<http://docplayer.ru/26070722-Administrativno-territorialnoe-delenie-ukrainy-istoricheskiy-opyt-i-perspektivy.html>, s.91-92. 05.01.2018.

HÜSEYNOV, Fuad, “**Bağımsız Devletler Topluluğu’nun Oluşumunun Hukuki Boyutları**”, <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/38/280/2544.pdf>, 2003.

İLLARİNOV, Andrey, “**Proval Krimskogo okkupenduma**”,

<http://echo.msk.ru/blog/aillar/1292062-echo/>, 8.01.2017.

İNALCIK, Halil (a), “**Halil İnalçık’tan "Kırım" açıklaması**”,

<http://www.trthaber.com/haber/gundem/halil-inalciktan-kirim-aciklamasi-120342.html>, 05.10.2016.

İNALCIK, Halil (b), **Yeni Vesikalara göre Kırım Hanlığı’nın Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi**, Belleten 8, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1944.

İNALCIK, Halil (c), “**Kırım**”, cilt 25, 2002.

İnterfax, <http://www.interfax.ru/world/418526>, 16.01.2015.

İSKİT, Temel, **Diplomasi Tarih, Teorisi, Kurumları ve Uygulaması**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul-2012.

İstoriya i sovremennost, http://crimea.gov.ru/o_gossovete/istoriya_sovremennost, 6.10.2016.

İstoriya prezidentskih vıborov, prohodivşih v Respublike Moldova,
https://noi.md/ru/news_id/80260?com_page=1, 06.01.2016.

İtogi vıborov na Ukraine posle podsçeta 99,99%golosov izmenilis,
<https://ria.ru/politics/20100209/208450607.html>, 2017.

İVANOV, Oleg, Borisoviç, “**Pridnestrovskiy konflikt: sovremennoye sostoyaniye i puti reşeniye**”, http://e-notabene.ru/wi/article_25259.html, 12.03.2018.

İYİAT, Bora, “**Psikolojik Harp Teorisi**”,http://www.devlet.com.tr/makaleler/y60-PSIKOLOJIK_HARP_TEORISI.html, 18.10.2015.

İzbrannıy prezident Moldavı otkazal vo vstreçe Trayanu Besesku,

İzbrannıy prezident Moldavı otkazal vo vstreçe Trayanu Besesku,
<https://www.kp.md/daily/26612.7/3629283/?top=5>, 08.03.2018.

İzobrannıy prezident Moldovı otkazal vo vstreçe Trayanu Besesku, Kaynak,
<http://www.infokart.ru/karta-pridnestrovskoj-moldavskoj-respubliki/>,
23.01.2018.

JAFAROV, Nazim, “**Rusya’da Ulusal Güvenlik Anlayışının Dönüşümü (1991–2006)**”, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2007.

KAMALOV, İlyas, **Türk Cumhuriyetleri'nin bağımsızlıklarının 20. Yılında Rusya'nın Orta Asya Politikası**, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Ankara 2011.

KARADELİ, Cem, “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna’da Siyasal Dönüşüm ve Meşruluk Kavramı”, Der: Erhan Büyükakıncı, Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna, Phoenix Yayınevi, Ankara 2004.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı Tarihi, Islahat Fermanı Devri (1856-1861), Cilt VI, 7. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2007.

KARPAT, Kemal, “**Eflak**”, İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, TDV, İstanbul, 1994.

KAYA, Rüştü, “**Transdinyester Sorunu: Moldova’daki Rus Azınlık ve Moldova’nın Dış Siyasetine Etkisi**”, Editörler: Mehmet Şahingöz ve Alper Alp, Hamdullah Suphi ve Gagauzlar, Türk Yurdu Yayını, Ankara 2016.

KAZAKOV, Oleg, “**Po Puti «Myagkoy Sily»**” Rocciya v ATR №3, 24 Sentyabr 2012.

KERRİ, Dcon: mı zaşitim suverenitet Ukrainı,
http://www.bbc.com/russian/international/2014/03/140305_us_eu_russia_ukr_wrap, 6.03.2014.

KILINÇ, Arzu, “**Eflak-Boğdan ve Karadeniz’de Bal ve Balmumu**”,
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423866406.pdf>,
17.11.2017.

Kırım Özerk Cumhuriyeti Verhovnaya Rada’sının, <http://www.rada.crimea.ua/>,
20.11.2016.

Kırım Tatar Milli Meclisi, <http://qtmm.org/ru>, 20.10.2016.

Kırım Tatar Milli Meclisi’ne alternatif geliyor,
<https://tr.sputniknews.com/rusya/20151116/1019066560/kirim-tatar-rusya-ukrayna.html>, 09.08.2016.

Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel Merkezi, “**İşgalcilerin Kırım Tatar Milli Meclisi’ni Yasaklaması Hk.** ”,
<http://www.kirimdernegi.org.tr/sdetay.asp?did=714>, Ankara-2016.

KIRIMLI, Hakan (a), “**Kırım Tatarları Kimdir?**”,
<http://www.kirimdernegi.org.tr/sayfa.asp?id=456>, 20.10.2016.

KIRIMLI, Hakan (b), Kırım Tatarlarında Milli Kimlik ve Milli Hareketler (1905-1916),
Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.

KİREÇCİ, M. Akif, ve TEZCAN, Selim, “**Kırım’ın Kısa Tarihi**”, Ahmet Yesevi Üniversitesi Mütevelli Heyet Başkanlığı, Ankara-2015.

KOÇAK, Muhammet, “**Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna**”, SETA,
Sayı: 135, Ağustos 2015.

KOLESNİKOV, Andrey, “**Dmitriy Kozak: on prosil proşeniya i nazıval sebya obmanşikov**”, <https://www.kommersant.ru/doc/629697>, 12.03.2018.

Konstitutsiya Respubliki Kırım, <http://rk.gov.ru/rus/info.php?id=623228>, 16.10.2016..

Konstitutsiya RM ot 29.07.1994 g. Razdel II Osnovniye prava, svobodı i obyazannosti, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>, 09.11.2017.

Korrespondent, <http://korrespondent.net/ukraine/politics/1069216-ukraina-i-rossiya-prodlili-srok-prebyvaniya-chf-rf-v-krymu-na-25-let>, 2017.

KOSACHOV, Konstantin Iosifovich, “**Rossotrudnichestvo Kak Instrument «Myagkoy Sily»**”, http://federalbook.ru/files/FS_DIGEST/FS26-2012-Kosachev.pdf, s. 188-192. 10.02.2017

KOTSUR, V. V., Etnopolitičeskiy Konflikt u Pridnistrovye u Kontekstı Ukrainsko-Moldovskih Mejderjavnih Vidnosti, http://www.ipiend.gov.ua/img/monograph/file/katsur_167.pdf, s.45-46.

KÖK ARSLAN , Havva ve ÇAPAN, Fırat, “Çatışma Çözümüne Temel Yaklaşımlar”, **Barışı Konuşmak: Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi**, Editör: Nezir Akyeşilmen, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2013, s.46.

KÖSE, Osman, “**Balkanlarda Rus Konsolosluklarının Kuruluşu ve Faaliyetleri**”, International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 1/2 Fall 2006, s.159.

Krasnoselskiy osudil neposledovatelnost İgorya Dodona, <http://www.gagauz.md/2018/04/65992/>, 09.04.2018.

Kratkaya istoriya administrativnogo deleniya Ukrainıo, <https://nashkray.kiev.ua/istoriaadmindelenia.html>, 06.01.2018.

KREMLEV, Sergey, “**Pravda o «plombirovannom vagone» Lenina: razoblachenıye mifa (okonçaniye)**”, İnformatsionno-Analitičeskoye Agenstvo “Posolskogo prikaza”, <http://www.posprikaz.ru/2015/01/pravda-o-plombirovannom-vagone-lenina-razoblachenie-mifa-prodolzhenie/>, 01.03.2016.

Kremlin, “**Rasporyajenie Prezinda Rossiyskoy Federatsii ot 24.10.1994.g. n: 533-pr.**”, <http://kremlin.ru/acts/bank/7139>, 09.02.2018.

Kremlin, Kompleks mer po vıpolneniyu Minskih soglaşeniy, <http://kremlin.ru/supplement/4804>, 15.10.2017.

Kremlin, Vladimir Putin otvetil na voprosı jurnalistov o situatsii na Ukraine, <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>, 4.03.2014.

Kremlin, **Postanovleniye GD FS RF ot 24.10.1996 N 747-II GD**, <http://kremlin-moscow.com/538721>, 7.10.2016.

KURAS, Ahmet Nimet, **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917’ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara 2014.

KURTARAN, Uğur (a), “XVIII. Yüzyıl Osmanlı- Avusturya Antlaşmalarında Belgrad ile İlgili Hükümler”, *Yeni Türkiye* 67/2015.

KURTARAN, Uğur (b), “**XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Avusturya Siyasi İlişkileri**”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, Yıl 7, Sayı XVII, Mart 2014.

LAVRENOV, S., “**Pridnestrovskogo uregulirovaniye: Sostoyaniye i perspektivı**”, <http://www.eurasian-defence.ru/?q=analitika/s-lavrenov-pridnestrovskoe>, 15.03.2018.

LAVRİC, Aurelian, Reşeniye Pridnestrovskogo konflikta: sootvetstvuyuşiy podhod k peregovoram na osnove interesov, editör: A.V.Durin, Pridnestrovye 2017: problemı regionalnoy bezopasnosti, Tiraspol 2017.

LETYAGA, İ., “**V Germanii moldo skaya storona sdelala popıtku postavıt pod somneniye kaçestvo obrazovaniya v Pridnestrovye**”, http://www.olvia1.idknet.com/index.php?option=com_content&view=article&id=16262:2011-09-13-09-04-15&catid=35:politik, 09.03.2018.

Leviy Bereg (LB) Gazetesi, “*Kuçma Leonid Daniloviç*”, https://lb.ua/file/person/1406_kuchma_leonid_danilovich.html, 02.01.2017.

Live journal, <http://eduard-456.livejournal.com/800161.html>, 2017.

LOPATİN, V.S., “**Suvorov i Potemkin, Prisoyedineniye Krımskogo hanstvo k Rossii.1782-1783 rr.**”, <http://history.scps.ru/suvorov/lopatin06.htm>, 7.10.2016.

Luçinskiy Petr, <http://moldovenii.md/ru/people/940>, 13.01.2018.

LUKİN, Mihail, “*Vse Rossiyskiye Bazi*”, <http://www.kommersant.ru/doc/766827>, 2007, 12.04.2016.

Lutsenko opublikoval ofitsialnoye pisno prokuraturı RFo tom, çto Ynukoviç ne prosil vvodit rossiyskuyu armiyu v Ukrainu. Dokument, http://censor.net.ua/news/431354/lutsenko_opublikoval_ofitsialnoe_pismo_prokuratury_rf_o_tom_çto_yanukovich_ne_prosil_vvodit_rossiyiskuyu, 9.03.2017.

MAMMADOV, Halit, “**Rus Dış Politikasında Stratejik- Zihinsel Süreklilik ve Putin'in Dış Politika Doktrini**”, http://www.ayu.edu.tr/yayinlar/rus_dis_politika_rapor.pdf, Rapor, Ankara-2014.

MANSUROV, Tair, “*Kak rojdayetsya novaya Yevraziya*”, <http://www.evrases.com/docs/view/611>, 2012, 15.01.2016.

MAYOMEROVA, Aynur, “**Avrasya İdeolojisi**”, Avrasya, Cilt: 2, Sayı: 6, Yaz, 2006.

MELVİN, Neil, Russians Beyond Russia: The Politics of National Identity, Royal Institute of International Affairs, London 1995.

Memorandum Kozaka: Rossiyskiy plan obyedineniya Moldavı i Pridnestrovya, <https://regnum.ru/news/458547.html>, 24.03.2018.

Memorandum ob osnovah normalizatsii otnoşeniy Respublikoy Moldova i Pridnestrovye, <http://polit.ru/article/2006/03/23/memorand/>,

Merkel poyasnıla, çto v Germanii podrazumevayut pod federatsiyey dlya Ukrainı, http://zn.ua/POLITICS/merkel-poyasnıla-çto-v-germanii-podrazumevayut-po-federalizaciy-ukrainy-151436_.html, 23.08.2014.

MERKEL, Angela, pibıl v Kiyev i naçal vstreçu s Poroşenko,
http://zn.ua/POLITICS/angela-merkel-pribyla-v-kiev-151429_.html,
23.02.2017.

Mid, “*Diplomatiya Pridnestrovyia: Etapı Stanovleniya*”,
<http://mid.gospmr.org/ru/node/5702>, 2013, s.23.

MİHAYLOVIÇ, Şornikov Pyotr, “**Massoviye peremeşeniya naseleniya Bessarabii v naçale Vtoroy Mirovoy Voynı**”, Problemy Natsionalnoy Strategii № 1 (10) 2012.

Moldava Transdinyester Cumhuriyeti, “**Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika**”,
<http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 22.01.2018.

Moldavane levoberejya Dnestra, <http://moldovenii.md/ru/section/786/content/10081>,
02.01.2018.

Moldavskaya demokratiçeskaya respublika,
<http://moldovenii.md/ru/section/786/content/10079>,

Moldova Cumhurbaşkanlığı Prezidentura Respubliki Moldova,
<http://www.presedinte.md/rus/presidency>, 02.02.2018.

Moldova Cumhuriyeti Anayasanın 110.Maddesinde 25.07.2003 tarihinde değışiklik yapılmıştır.[st.110 v redaksii ZP344 ot 25.07.03, MO170-172/08.08.03 ct.721], o vnesenii izmeneniy b Konstitutsiyu Respubliki Moldova,
http://lex.justice.md/document_rus.php?id=4B6A3062:0AD29173,

Moldova Cumhuriyeti Anayasanın 110.Maddesinde 25.07.2003 tarihinde değışiklik yapılmıştır.[Cr.110 v redaksii ZP344 ot 25.07.03, MO170-172/08.08.03 st.721], o vnesenii izmeneniy v Konstitutsiyu Respubliki Moldova,
http://lex.justice.md/document_rus.php?id=4B6A3062:0AD29173, 05.01.2018.

Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, Konstitutsiya Respubliki Moldova,
<http://www.presedinte.md/rus/constitution>, 05.01.2018.

Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. <http://lex.justice.md/ru/291170/>, 02.03.2018.

Moldova Cumhuriyeti Hükümeti,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313004&lang=2>, 02.02.2018.

Moldova Cumhuriyeti Hükümeti, Ob utverjdenii kontseptsii vneşney politiki Respubliki Moldova, <http://lex.justice.md/ru/306955/>, 05.02.2018.

Moldova Cumhuriyeti, Mejdunarodniye Otnoşeniya,

<http://www.moldova.md/ru/content/mezhdunarodnye-otnosheniya>, 25.02.2018.

Moldova Cumhuriyeti Ulusal İstatistik Bürosu,

<http://www.statistica.md/newsview.php?l=ru&id=5583&idc=168>, 03.02.2018.

Moldova Hükümeti,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=304944&lang=2>, 09.02.2018.

Moldova Hükümeti, Arhiv podpisannih dokumentov pog odam,

<http://gov.md/ru/content/arhiv-podpisannyh-dokumentov-po-godam>, 04.04.2018.

Moldova Hükümeti,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=287902&lang=2>, 02.02.2018.

Moldova Hükümeti, Protokolnye reşeniye ob otkritii mosta çerez reku Dnestr v rayone

syol Gura-Bıkuluy i Bıçok, http://gov.md/sites/default/files/2017-11-25_protokolnoe_reshenie_ob_otkrytii_most_a_cherez_reku_dnestr_v_rayone_syol_gura-bykuluy_i_bychok.pdf, 30.03.2018.

Moldova Hükümeti, ZAKON Nr. 173 ot 22.07.2005, ob osnovnih polojeniyah osobogo pravovogo statusa naselennih punktov levoberejya Dnestra (Pridnestrovya),

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=313004&lang=2>, 27.03.2018.

Moldova Hükümeti, <http://www.gov.md/ru/content/v-period-2-3-iyunya-sg-v-berline-prohodil-pervyy-v-2016-godu-oficialnyy-raund-peregovorov-v>, 22.03.2018.

Moldova Meclisi, Konstitutsiya Respubliki Moldova,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?id=311496&lang=2>, 09.11.2017.

Moldova Parlamentosu,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=308129&lang=2>, 04.01.2018.

Moldova, Nazvaniye, <http://www.moldovenii.md/ru/section/222>, 25.01.2018.

Moldovlahiya, Moldoslabiya, <http://m.moldovenii.md/ru/section/222/content/499>, 03.02.2018.

Moldovskaya Sovetskaya Sotsialistiçeskaya Respublika,

<http://geography.su/demogr/item/f00/s00/e0000701/index.shtml>, 01.02.2018.

MOSPANOV, Andrey, “**Kişinev i Tiraspol: udastsya li prorvatsya çerez krasniye linii?**”, <https://www.ritm Eurasia.org/news--2018-04-04--kishinev-i-tiraspol-udastsja-li-prorvatsja-cherez-krasnye-linii-35755>, 03.04.2018.

Most mejdu Selami Gura-Bıkuluy i Bıçpk otkrııt dlya dvijeniya avtomobilya, <https://novostipmr.com/ru/news/17-11-18/most-mezhdu-selami-gura-bykuluy-i-bychok-otkryt-dlya-dvizheniya>, 03.04.2018.

Myagkaya Sila Rossii V Novom Tysyacheletii: İmeyushchiysya Potentsial İ Perspektivy Razvitiya,

<http://www.oprf.ru/ru/about/structure/structurenews/newsitem/19925?PHPSES SID=o46ef0qdgr0gefuqh93abddi87>, s. 21. 03.01.2017.

NAZARENKO, Yevgeniy, “**Referendum 2006 goda v Pridnestrovye: Predposilki i sovremennost (politiko-pravovoy analiz)**”,

<http://eurasian.su/article/referendum-2006-goda-v-pridnestrove>, 20.03.2018.

Nepriznanniye gosudarstva- Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika,

<http://www.geopolitics.ru/2014/01/nepriznanniye-gosudarstva-pridnestrovskaya-moldavskaya-respublika/>, 09.01.2018.

Nepriznanniye Gosudarstva-Pridnestrovskaya Moldovskaya Respublika,

<http://www.geopolitics.ru/2014/01/nepriznanniye-gosudarstva-pridnestrovskaya-moldavskaya-respublika/>, 04.01.2018.

Noviye vıborı prezidenta Moldavı naznaçeni na 16 marta 2012,
<http://ru.interlic.md/2012-03-07/novye-vybory-prezidenta-moldovy-naznacheny-na-16-marta-2012-g-24240.html>, 18.12.2017.

O sozdanii mejvedomstvennoy raboçey gruppı po voprosam garmonizatsii zakonodatelstva Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki s zakonodatelstvom Rossiyskoy federatsii, 3 iyulya 2006 gr. N 336,
<https://ulpmr.ru/ul/show/LyrUiGvoSP2CVC0B2WkauDTUdBglY53Qc2dE=>, 21.03.2018.

O zasedanii ekspertnih (raboçih) rgupp po voprosam razvitiya transporta i dorojnogo hozyaystve, <http://mid.gospmr.org/ru/yxm>, 06.04.2018.

Ob obyvlenii i provedenii referenduma Pridnestrovskoy Moldavskoy Respubliki po voprosu vzaimootnoşeniy s Rossiyskoy federatsiyev i Respublikoy Moldova, 14 iyul 2006 № 266 SAZ 06-29,
<https://www.ulpmr.ru/ul/show/llJSh2VejTZ9kNYUXgiYp4tU4rGze3P+r908=>, 21.03.2018.

OBSE, Protokol o rezultatah konsultatsiy Trehstoronney kontaktnoy gruppı,
Minsk 5 Sebtyabrya 2014 g.,
<https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>, s.1-2. 5.09.2016.

Obşiy reglament ekspertnih (raboçih) grup po meram ukrepleniya doveriya i razvitiyu vzaimodeystviya, <http://mid.gospmr.org/ru/Ndp>, 22.03.2018.

OĞAN, Sinan (a), **“Ukrayna’da Devlet Başkanlığı Seçimleri: Turuncu Devrimin Sonu”**, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/157-ukrayna-da-devlet-baskanligi-secimleri-turuncu-devrimin-sonu>, 17.01.2010.

OĞAN, Sinan (b), **“Turuncu Devrimler Kitabı: Birinci Bölüm”**,
<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/410-turuncu-devrimler-kitabi-birinci-bolum>, 02.01.2017.

OĞAN, Sinan (c), **“Kırgızistan’da Devrim Süreci Tamamlanıyor”**,
<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/144-kirgizistan-da-devrim-sureci-tamamlaniyor>, 03.01.2017.

OĞAN, Sinan (ç), “**Küresel Mücadelenin Yeni Rekabet Alanı: Karadeniz ve Montrö Anlaşması**”, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/449-kuresel-mucadelenin-yeni-rekabet-alani-karadeniz-ve-montro-anlasmasi>, 2.09.2005.

OLGA, Yelena ve Vladimir, a.g.m., <http://kommersant.ru/doc/877224>, 19.02.2017.

Operationaspaix,

http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/1651~v~Accord_de_cess_ez_le_feu_entre_la_Transnistrie_et_la_Moldavie_du_21_juillet_1992_-_document_en_russe_anglais_roumain.pdf, 03.03.2018

Opublikovano poslaniye Putina ob otvode tyajeloy artillerii iz Donbassa, <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3468072-opublikovano-poslanye-putyna-ob-otvode-tiazheloi-artylleryy-yz-donbassa>, 18.05.2015.

Opublikovano v knige Mary Kaldor and Basker Vashee (eds), Restructuring the Global Military Sector. Volume I: New Wars. London: Pinter, 1997. xiii1 351 pp.). http://krotov.info/libr_min/18_s/ok/olov_1996.htm, 05.02.2018.

Ortak Kontrol Komisyonu, <http://okk-pridnestrovie.org/dokument4.htm>, SOĞLAŞENİYE o printsipah mirnogo uregulirovaniya voorujennogo o konflikta v Pridnestrovskom regione Respubliki Moldova, <http://forum-pridnestrovie.info/wp-content/uploads/2017/09/Peregovornye-dokumenty-PMR-Moldova.pdf>, 03.03.2018.

Ortak Kontrol Komisyonu, Spravočno Analitičeskaya İnformatsiya «Ob osobennostyah provedeniya mirotvorčeskoj operatsii v Pridnestrovye», <http://okk-pridnestrovie.org/spravka.htm>, 09.02.2018.

ORTAYLI İlber (c), Gospodarlık, TDV İslâm Ansiklopedisi, 14. Cilt, s.115-116.

ORTAYLI, İlber (a) , “**Kırım İlber Ortaylı Yazdı**”, <https://www.atlasdergisi.com/kesfet/kultur/kirim-ilber-ortayli-yazdi.html>, 03.09.2016.

ORTAYLI, İlber (b), “**Kırım Sorunu**”, <http://www.milliyet.com.tr/kirim-sorunu/ilber-ortayli/pazar/yazardetay/09.03.2014/1848628/default.htm>, 7.05.2016.

Osnovniye političeskiye parti Ukrainı. Dosye, <http://tass.ru/info/1406095>, 11.02.2017.

OSTALEP, Valeriy, “Vneşnyaya Politika Moldavii 1991-2014 godı”.

ÖZCAN, Abdülkadir; “**Boğdan**”, DİA, Cilt IV, TDV Yayını İstanbul 1992.

ÖZCAN, Sevinç A., **Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıkları**, Küre Yayınları 2005.

ÖZÇELİK, Sezai (a), “Kafkasya Çatışmalarında Çözüm Teknikleri, Pozitif Barış Çabaları ve Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları”, Yeni Türkiye Kafkasya Özel Sayısı I, sayı 71, Temmuz-Aralık 2015,

ÖZÇELİK, Sezai (b), “**Çatışma Bilimleri ve Çatışma Haritalama Çerçevesinde Balkanlar**”, Yeni Türkiye Dergisi Rumeli-Balkanlar Özel Sayısı, Sayı: 70, Mart-Haziran 2015.

ÖZÇELİK, Sezai (b), “**2014 Kırım’ın İşgali Kırım Tatarları için İkinci Sürgün ve Dördüncü Travmadır**”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/2014-kirim-in-iskali-kirim-tatarlari-icin-ikinci-surgun-ve-dorduncu-travmadir/141516/>, 1.11.2016.

ÖZÇELİK, Sezai (c), “Rusya’nın Müttefiki Belarus ve Kırım”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/rusya-nin-muttediki-belarus-ve-kirim/150344/>, 10.11.2016.

ÖZÇELİK, Sezai (ç), “**Çin Dış Politikası ve Kırım**”, <http://qha.com.ua/tr/fikir-yazilari/cin-dis-politikasi-ve-kirim/150524/>, 23.11.2016.

ÖZÇELİK, Sezai (d), “**Karadeniz’deki Rus ve ABD Güçlerine Uzman Bakışı**”, <http://www.turksam.org.tr/haberin-yorumu-detay/978-karadeniz-deki-rus-ve-abd-guclerine-uzman-bakisi/>, 7.03.2014.

ÖZDAL, H., ÖZERTEM, H.S., HAS, K. ve YEGİN, M., “**Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı’nın Tutumu**”, Uluslararası Stratejik Araştırmaları Kurumu, Analiz N: 28, Mart 2014.

ÖZDAL, Habibe (a), “**İç-Bölgesel-Küresel Dinamikler Bağlamında Ukrayna Krizi**”, https://www.academia.edu/27331338/%C4%B0%C3%A7-B%C3%B6lgesel-K%C3%BCresel_Dinamikler_Ba%C4%9Flam%C4%B1nda_Ukrayna_Krizi, s.86. 21.02.2017.

ÖZDAL, Habibe (b), Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Kırım'ın İlhakına: Rus Dış Politikasında Ukrayna, USAK Yayınları, Haziran-2016.

ÖZDAL, Habibe (c), “**Rus Dış Politikasında Ukrayna (1991-2014)**”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Doktora Tezi Ankara-2015.

ÖZDEŞ, Talip, “*Çatışma veya Uzlaşma, 21. Yüzyıla Girerken Çoğulculuğa Kur'an Açısından Bir Bakış*”, s.2., <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/280.pdf>, 04.08.2015.

ÖZEL, Merve Suna, “**Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye'ye Etkileri**”, https://www.academia.edu/19626752/Rus_D%C4%B1%C5%9F_Politikas%C4%B1nda_Ukrayna_Krizi_ve_T%C3%BCrkiye_ye_Etkileri, s.83-84.

ÖZERDEM, Alpaslan, **Barış İnşası Kuram ve Uygulaması**, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık TİC.LTD.ŞTİ., 1 Basım, Ankara 2013.

ÖZTÜRK, Yasin, “**Avrasya Birliği Projesi ve Türk Dış Politikasına Yansımaları**”, Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi 2, 2013.

P. Poroşenko'nun Facebook adresi: Петро Порошенко @petroporoshenko

Pavliçenko napomnila o pimse Merkel,
<http://www.vesti.md/?mod=news&id=15105#sthash.2scjaZY2.dpbs>,
09.03.2018.

Perepelitsa Grigoriy Nikolayeviç, Konflikt v Pridnestrovye. Priçini, problemi i prognoz razvitiya, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/index.htm>, 23.02.2018.

PEREPELİTSA, Grigoriy, Nikolayeviç, “**Konflikt v Pridnestrovye. Priçini, problemi i prognoz razvitiya**”, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/index.htm>, 23.02.2018.

PERİNÇEK, Mehmet, **Avrasyacılık**, Küre Yayınevi İstanbul 2004.

Peskov rasskazal ob otvergnutom Ukrainoy plane Putina,
<https://lenta.ru/news/2015/01/18/peskov/>, 18.01.2015.

PİSMO Fatalnoye. Poçemu Putinu İz-Za Yanukoviça Prişlos Ubit Çurkina,
<http://www.dsnews.ua/politics/fatalnoe-pismo-cto-takogo-v-obrashchenii-yanukovicha-k-putinu--20032017100000>, 20.03.2017.

Polit, <http://polit.ru/article/2006/03/23/memorand/>, 06.02.2018.

Političeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa po pridnestrovskomu uregulirovaniyu, Berlin 2-3 iyunya, 2016 g.,
<https://www.osce.org/ru/moldova/244681?download=true>, 22.03.2018.

PONOMAREVA, Y. G., Političeskiye Otnoşeniya i Političeskiy Protsess v Sovremennoy Rossii Hrestomatiya, Tom II, İNİON RAN Moskova 2008.
<http://mgimo.ru/upload/iblock/a1a/a1a299caec68962b6369c6f7448999b1.pdf>, 2018.

POPOVA, Alisa, "*Ukraina: Vostok vs Zapad. İnfografika*",
<https://www.ridus.ru/news/156382.html>, 1.03.2017.

POROŞENKO, Putin'e gönderdiği mektubun içeriğini açıkladı,
<http://www.gundemavasya.com/porosenko-putine-gonderdigi-mektubun-icerigini-acikladi-4908h.htm>, 29.01.2015.

POROŞENKO, Putin'e gönderdiği mektubun içeriğini açıkladı,
<http://www.dunyabulteni.net/ukrayna-devlet-baskani-petr-porosenko/320815/porosenko-putine-gonderdigi-mektubun-icerigini-acikladi>, 28.01.2015.

POROŞENKO: Ukrayna, Rusya ve Agit Minsk'te Anlaşma İmzaladı,
<https://www.haberler.com/porosenko-ukrayna-rusya-ve-agit-minsk-te-anlasma-6960204-haberi/>, 02.11.2017.

Posprikaz, <http://www.posprikaz.ru/2015/01/pravda-o-plombirovannom-vagone-lenina-razoblachenie-mifa/>, 2017.

Postanpvlениye Soveta Federatsii Federalnogo Sobraniya Rossiyskoy Fedefatsii ot 1 Maya 2014 g. N 48-SF g. Moskva "Ob ispolzovanii Voorujennih Sil Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukraini", <https://rg.ru/2014/03/05/voyska-dok.html>, 5.03.2014.

Povestka dnya ofitsialnogo peregovornogo protsessa, <http://mid.gospmr.org/ru/vTv>,
20.03.2018.

Prezidentom Moldavii stal vystupayushiy za sblieniye s Rossiyei sotsialist Igor Dodon,
<http://www.trt.net.tr/russian/rossiia-i-strany-sng/2016/11/14/priezidentom-moldavii-stal-vystupaiushchii-za-sblizhieniie-s-rossiiei-sotsialist-ighor-dodon-610030>,
08.03.2018.

Prezident Moldavii i lider Pridnestrovyia ne dogovorilis o vozobnovlenii peregovorov
5+2, <https://ru.sputnik.az/news/20081224/42647125.html>, 22.03.2018.

Prezidentom Moldavii stal vystupayushiy za sblieniye s Rossiyei sotsialist Igor Dodon,
Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/mircea-snegur>,
04.02.2018.

Prezidentura Respubliki Moldova, <http://www.presedinte.md/rus/presidency>,
03.02.2018.

Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika,
<https://ria.ru/spravka/20150902/1221752285.html>, 22.01.2018.

Pridnestrovskiy konflikt. Spravka, <https://ria.ru/spravka/20050305/39490539.html>,
16.02.2018.

Printsipy i pretsedury vedeniya peregovorov v ramkah «Postoyannogo soveshaniya po
politicheskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa po
Pridnestrovskomu uregulirovaniyu», <http://mid.gospmr.org/ru/KLG>,
21.03.2018.

Prisoyedineniye Bessarabii k SSSR-istoriya voprosa,
<https://ru.sputnik.md/politics/20170628/13317705/sssr-bessarabija-rumynija.html>, 04.01.2018.

Problemy uregulirovaniya pridnestrovskogo konflikta,
<http://old.niss.gov.ua/book/perep/04.htm>, 02.04.2018.

PROHNİTSKIY , Valeriu, BOTSA, İgor, OPRUNENKO, Aleksandru i GOTİŞAN, Yuriye, “**Plan deystviy Yevropeyskiy soyuz-Respublika Moldova: Otsenka dostijeni v 2005 godu**”, <http://www.e-democracy.md/files/euromonitor01ru.pdf>, s.34.

PROHNİTSKIY, Valeriy, BOTSAN, İgor, OPRUNENKO, Aleksandru i GOTİŞAN, Yuriye, Plan deystviy Yevropeyskiy soyuz-Respublika Moldova: Otsenka dostijeni v 2005 godu, <http://www.e-democracy.md/files/euromonitor01ru.pdf>, s.34.

Protokolniye reşeniye po voprosam vzaimodeystviya v sfere veterinarii, karantina i zaşiti rasteniy, <http://mid.gospmr.org/ru/fxh>, 06.04.2018.

Protokolnoye reşeniye o merah po organiatsii vzaimodeystviya v oblasti telekommunikatsii i elektrosvyazi, http://gov.md/sites/default/files/2017-11-25_protokolno_reshenie_o_merah_po_organizacii_vzaimodeystviya_v_oblasti_telekommunikaciy_i_elektrosvyazi.pdf, 04.04.2018.

Protokolnoye reşeniye o prostavlenii apostilya na dokumentah ob obrazovanii, vydavaemyh v Pridnestrovye, http://gov.md/sites/default/files/2017-11-25_protokolnoe_reshenie_o_prostavlenii_apostilya_na_dokumentah_ob_obra_zovanii_vydavaemyh_v_pridnestrove.pdf, 04.04.2018.

Putin obeşayet Ukraine skidki na gaz i 15 mlrd. dollarov, http://www.bbc.com/russian/russia/2013/12/131217_yanukovych_russia_negotiations, 17.12.2013.

Putin: na Ukraine rossiyskih voysk net i poka ne budet, http://www.bbc.com/russian/international/2014/03/140304_putin_ukraine_statement, 4.03.2014.

Putin'den Ukrayna'da çözüm için 7 madde, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/putinden-ukraynada-cozum-icin-7-madde>, 4.09.2014.

REMLER, Filip, “Bezrezultatniye peregovori: Rossiya i Germaniya ne naşli obşiy yazık”, <https://carnegie.ru/2013/08/21/ru-pub-52807>, 09.03.2018.

Respublika Moldova Ofitsialnyy Stranitsa, Geografiya,

<http://www.moldova.md/ru/content/geografiya>, 02.02.2018.

Ridus, Ukraina: Vostok vc Zapad. İnfografika, <https://www.ridus.ru/news/156382.html>, 1.03.2017.

ROMAŞENKO, Sergey, “*Çernomorskiy flot RF останetsya v Krimu do 2042 goda*”, <http://www.dw.com/ru/черноморский-флот-рф-останется-в-крыму-до-2042-года/a-5490289> , 21.04.2010.

ROSKİN, Micheal, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Adres Yayınları, Ankara-2009, s.323-324.

ROSKİN, Micheal, **Çağdaş Devlet Sistemleri: Siyaset, Coğrafya, Kültür**, Adres Yayınları, Ankara 2009, s.323-324.

Rossiya snova "bryatsayet orujiyem" v nepriznannom Pridnestrov, <https://www.ukrinform.ru/rubric-world/2357593-rossia-snova-bracaet-oruziem-v-nepriznannom-pridnestrove.html>, 06.02.2018.

RUBENSTEİN, Richard E., “Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development”, The International Journal of Peace Studies, ISSN 1085-7494, Volume 6, Number 1, Spring 2001.

RUBENSTEİN, Richard E., “*Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development*”, The International Journal of Peace Studies, ISSN 1085-7494, Volume 6, Number 1, Spring 2001.

RUBENSTEİN, Richard E., “**Basic Human Needs: The Next Steps in Theory Development**”, The International Journal of Peace Studies, ISSN 1085-7494, Volume 6, Number 1, Spring 2001).

Russian, <https://russian.rt.com/russia/news/360495-putin-dokumenty-donbass>, 18.02.2017.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Belgradsık Mirnıy Dogovor 1739 g., <https://www.prilib.ru/history/619583>, 11.02.2018.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Belgradsık Mirnyı Dogovor 1739 g., <https://www.prilib.ru/history/619583>, 11.02.2018.

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi,
<http://www.prilib.ru/History/pages/item.aspx?itemid=503>,

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı Kütüphanesi, Naçalas Russko-Turetskaya Voyna 1768-1774 gg., <https://www.prilib.ru/history/619605>,

Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanlığı, İmperratritsey Yekaterinoy II Bıl Podpisan Manifesto o Prisoyedineniyi k Rossiyskoy İmperii Kırımского Poluostrorova, Ostrova Taman i Kubanskoy Oblasti,
<http://www.prilib.ru/History/pages/item.aspx?itemid=503>, 6.10.2016.

Rusya ilk kez tek kutuplu dünyanın sonu geldiğini açıkladı,
https://tr.sputniknews.com/turkish.ruvr.ru/news/2014_03_18/tek-kutuplu-dunyanin-sonu/, 15.02.2017.

Rusya işgalin tanınmasını bekliyor, <http://qha.com.ua/tr/siyaset/rusya-iskalin-taninmasini-bekliyor/150337/>, 13.11.2016.

Rusya, Kırım Tatar Milli Meclisi'nin faaliyetlerini durdurdu,
<http://www.sozcu.com.tr/2016/dunya/rus-yonetimi-kirim-tatar-milli-meclisinin-faaliyetlerini-durdurdu-1183566/>, 15.11.2016.

Rusya, Ukrayna Büyükelçisi'ni Moskova'ya çağırdı, <http://www.hurriyet.com.tr/rusya-ukrayna-buyukelcisini-moskovaya-cagirdi-25878170>, 14.02.2014.

Rusya'nın Karadeniz Filosu'na 80 savaş gemisi daha eklenecek,
<http://haberrus.com/savunma/2014/09/23/rusyanin-karadeniz-filosuna-80-savas-gemisi-daha-eklenecek.html>, 24.09.2014.

SAĞLAM, Mühdan , “**Ukrayna Soğuşunda Güç Savaşımı**”,
<http://www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/518/ukrayna-sogugunda-guc-savasimi#.WBYLV1SLS00>, 21.09.2016.

SAKA, Viktor, Tendentsii i problemi konsolidatsii demokratii v Respublike Moldova v kontekste yesrointegratsionnih protsessov,
http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf, s.82-83.

SANCAKTAR, Caner, “*Kosova’dan Abhazya ve Güney Osetya’ya: Batı’nın Tutarsızlığı*”, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/936/kosovadan_abhazya_ve_guney_osetyaya_batinin_tutarsizligi, 02.11.2016.

SANDIKLI, Atilla ve İSMAYILOV, Elnur, “**Ukrayna Krizi’nin Bölgesel Güvenliğe Etkileri ve Türkiye**”, <http://www.bilgesam.org/incele/2234/-ukrayna-krizi-nin-bolgesel-guvenlige-etkileri-ve-turkiye/>, s.14.

SANDIKLI, Atilla ve KAYA, Erdem, “Çatışma Çözümü ve Türkiye’de Kürt Meselesi”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, , BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, s.385-386.

SANDIKLI, Atilla, (a), “*Vekâlet savaşları: Ortadoğu ve Türkiye*”, <http://www.bilgesam.org/incele/2293/-vek%C3%A2let-savaslari--ortadogu-ve-turkiye/#.WghLafm0PIU>, 11.12.2016.

SANDUTSA, Vladimir, “*Kişinev i Tiraspol dogovorilis o peregovorah na osnove ravenstv*”, <https://ria.ru/world/20120418/629412458.html?id=?id=>, 02.03.2018.

SARĞIN, Yasemin, “Başlangıcından 1606’ya Kadar Osmanlı Devleti İle Eflak Ve Boğdan Voyvodalıkları Arasındaki İlişkiler”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Afyonkarahisar 2013.

SARI , İbrahim, Türk Alemi, Nokta E-Book Publishing Yayınevi, Birinci Baskı, Antalya 2017.

SARIKAYA, Yalçın, “**Turuncuya Veda: Ukrayna’nın Kritik Seçimi**”, http://www.karam.org.tr/Makaleler/83105678_sarikaya.pdf, Karadeniz Araştırmaları, sayı 25, Bahar 2010.

- SAV, Özden, “**Uluslararası İnsancıl Hukuk Açısından Savaş ve Barış Hukuku**”, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2015.
- SAYDAM, Abdullah, **Kırım ve Kafkas Göçleri (1856-1876)**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2. Baskı (Tıpkıbasım), Ankara 2010.
- SCHULTZ, Teri, “**AB ve NATO hibrit tehdit merkezi açtı**”, <http://www.dw.com/tr/ab-ve-nato-hibrit-tehdit-merkezi-a%C3%A7t%C4%B1/a-40851514>, 21.10.2017.
- SEDOV, Dmitriy, “**ŞŞA berut rıçaga «yevrointegratsii» Ukraini v svoi ruki**”, <http://www.fondsk.ru/news/2013/12/11/usa-berut-rychagi-evrointegracii-ukrainy-v-svoi-ruki-24537.html>, 21.02.2017.
- Segodnya, <http://www.segodnya.ua/regions/krym/dzhemilev-v-nyu-yorke-nazval-referendum-cinichnym-i-absurdnym-509020.html>, <https://haqqin.az/news/19557>, 8.01.2017.
- SEVİNÇ, Özcan A., Bir Sovyet Mirası Rus Azınlıkları, Küre Yayınları, İstanbul 2005.
- Sfatul Tseriy, <https://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/137358/%D0%A1%D1%84%D0%B0%D1%82%D1%83%D0%BB>, 02.02.2018.
- SİLENKO, Viktor, “**Plan Dodona po Pridnestrovyu i pesrspektivı mirnogo uregulirovaniya na Donbase**”, <http://www.vitrenko.org/article/33144>, 20.03.2018.
- SİLİNA, Tatyana, “**Dve şagi nalevo,dve şagi napravo**” <http://gazeta.zn.ua/internal/dve-shagi-nalevo-dve-shagi-napravo-.html>, 13.12.2013.
- SİMONİYA, N. A., **Ensikolopodiya Stran Mira**, Rossiyskaya Akademiya NaukoTdeleniye Obşestvennih Nauk, Moskova-2004.
- Soglaşeniye mejdu Rossiyskoy Federatsiyey i Ukrainoy o statuse i usloviyah prebıvaniya Çernomorskogo flota Rossiyskoy Federatsii na territorii Ukrainı, <http://flot2017.com/file/show/normativeDocuments/579>, 13.08.2016.

SOKOLOV, A. V., “Mirotvorçeskaya aktivnost i mirotvorçeskiye silı Rossii v SNG, <http://old.memo.ru/hr/hotpoints/peace/Chapter1.htm>, 05.02.2018.

SOLJENİTSIN, Aleksandr, “proroçeski” opisal ukrainskiye sobitiya eşe v 1998-m,

SOLJENİTSIN, Aleksandr, “proroçeski” opisal ukrainskiye sobitiya eşe v 1998-m, <http://afmedia.ru/obshchestvo-i-politika/aleksandr-solzhenicyn-slavyanskaya-tragediya>, 11.04.2017.

Sotsialistiçeskaya partiya Ukrainı, http://file.liga.net/party/2944-socialisticheskaya_partiya_ykraini.html, 1.04.2017.

SÖNMEZ, A. Sait, Harun Bıçakcı ve Cuma Yıldırım, “**Kırım Sorunu Bağlamında Rusya Ukrayna İlişkilerinin Analizi**”, International Journal of Social Sciences and Education Research, Volume: 1 (3), 2015.

SÖNMEZ, Sait, “Yeni Batıcılık ve Yeni Avrasyacılık Akımları Bağlamında Yeltsin Yönetimi’nin Doğu Batı Politikaları’nın Analizi”, Akademik Bakış, Cilt 3 Sayı 6 Yaz, 2010.

SÖNMEZOĞLU, Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi, 4 Baskı, İstanbul 2005.

SPU (Sotsialistiçeskaya partiya Ukrainı), <http://censor.net.ua/tag/2798/spu>, 1.04.2017.

STEPANYUK, Viktor, Obyedineniye 1918 goda – Operatsiya Rumınskey Armii, <http://enews.md/articles/view/2286/>, 02.02.2018.

STRATULANT, N.V., “**Bessarabskaya mitropoliya**”-antikanoniçnaya tserkovnaya **struktura na territorii Respubliki Moldova**”, Стратулат Н. В., derleme: Vostoçnaya Politika Rumıniı v proşlom i nastoyaşem (konets XIX–naçalo XX vv.), Rossiyskiy institut stratejiçeskih issledovaniy-2011.

SULYAK, S.G., “*Mstitelyami Vozvraşayemsiya Mı Na Moldovskuyu Zemlyu: K Diskussii Ob Okkupatsii Bessarabii*”, Editör: İ.M.Blagodatskih, Velikaya Oteçestvennaya Voyna 1941-1945 g.g. v İstoriçeskoy Pamyati Pridnestrovıya, Tiraspol 2011.

SULYAK, Sergey, “**Polietniçnaya Moldoviya (po danım toponimiki i antronomiki)**”, Rusin Mejdunarodnyy istoričeskiy jurnal, № 1 (31), 2013.

SVETLANA, Çebotar i STERKUL, Natalya, na pereputye: Respublika Moldava i yeye otnoşeniya s ES i Rossiiyey, Editör: Petra Bayora, Determinantı i perspektivı politiki Yevropeyskoy integratsii Respubliki Moldova,
http://www.wsmip.uj.edu.pl/documents/41658/44358/Determinanty_polityki_europejskiej_Moldawii.pdf.

ŞAHİN, Yakup, “**Çatışma Kuramları ve Kimlik Temelli Çatışmalar; Teorik Bir Giriş**”, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, Cilt 1, Sayı 1 2013.

ŞEVÇENKO, Ruslan, “**Mejdunarodnyy status Moldovi: istoriko-yuridiçeskiye aspektı (1359-1991)**”, <http://statulmoldovenesc.blogspot.com.tr/2011/01/1359-1538.html>, 08.01.2018.

ŞİROKOV, Sergey, Yevropeyskiye integratsionniye politiki v kontekste Pridnestrovskogo uregulirovaniya, Moldova-Pridnestrovye: obşimi usuliyami k uspeşnomu buduşemu peregovornıy protsess, Kişinev, 2009.

ŞORAL, Yevgeniy, “**Zamerzşiy Dnestr**”, <http://newsmaker.md/rus/novosti/zamerzshiy-dnestr-spetsproekt-nm-34849>, 22.03.2018.

ŞORNİKOV, İ.P., Peregovornıy protsess çerez prizmu Moskovskogo Memoranduma 1997 1997 goda: Vremya obnulit 5+2, opıt i perspektivı 20 let Memorandumu ob osnovah normalizatsii otnoşeniy mejdu Respublikoy Moldova i Pridnestrovye, Tiraspol 2017.

ŞORNİKOV, İgor, “Yevraziyskaya regionalnaya identičnost i Pridnestrovye”, <http://www.gumilev-center.ru/evrazijskaya-regionalnaya-identichnost-i-pridnestrove/>, 10.03.2018.

TANÇENKO, Alyena, “**V rosii nazvali nastayaşıye rezultati referenduma v Krimu**”, <http://iz.com.ua/ukraina/40397-v-rossii-nazvali-nastoyaschie-rezultaty-referenduma-v-krymu.html>, 25.02.2017.

Tansdinyester Savunma Bakanlığı, 1 iyul 1995 goda bila obrazovana operativnaya gruppa rossiyskih voysk v Pridnestrovye,

<http://www.mopmr.gospmr.org/index.php/o-sluzhbe/istoriya/1468-1-iyulya-1995-goda-by-la-obrazovana-operativnaya-gruppa-rossijskikh-voysk-v-pridnestrove>, 03.03.2018.

TBMM, Birleşmiş Milletler Antlaşması,

<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/3-30.pdf>, 05.08.2016.

TBMM, Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, Ankara-Kasım 2013.

TECER, Ömer Çağrı, “Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 4 2014.

Tekst protokolnogo reşeniya «O printsipah vozobnovleniya polnotsennogo gruzovogo jeleznodorojnogo soobşeniya çerez territoriyu Pridnestrovya», <http://mid.gospmr.org/ru/xDk>, 10.03.2018.

TEYMUROVA, Günel, “**1806-1812 Osmanlı-Rusya Savaşı ve Azerbaycan**”, Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi Cilt 2, Sayı 2, Ocak 2016.

Timurbek Devletşin, **Sovyet Tataristan’ı**, Çeviren: Mehmet Emircan, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.

TOKAT, Bülent, “**Örgütlerde Çatışma ve Çatışmanın Yönetimi**”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı-1, Ocak 1999.

TOKLU, Vefa, **Uluslararası İlişkiler**, İMAJ Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2006.

TOKYÜREK, Hacer, Prof. Dr. Nevzat Özkan’ın Gagavuz Edebiyatı Adlı Eseri Üzerine. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2), 2017.

Transdinyester DİB, İgor Smirnov vruçil Vladimiru Voroninu soglaşeniye ob osnovah sistemı garantiy v moldo-pridnestrovskom uregulirovaniy, <http://mfapmr.org/ru/CGj>, 22.03.2018.

Transdinyester DİB, Protokol zasedaniya «Postoyannogo soveshaniya po političeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa», <http://mid.gospmr.org/ru/mfG>, 23.03.2018.

Transdinyester DİB, Transdinyester Moldova Cumhuriyeti, <http://mfa-pmr.org/ru/hLy>, 05.02.2018.

Transdinyester Gümrük Komitesi, http://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/moscow_memorandum_rus.pdf, 03.02.2018.

Transdinyester Moldova Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, İstoriya zarojdeniya voorujennogo konlikta mejdu RM i PMR, История зарождения вооруженного конфликта между РМ и ПМР, <https://www.president-pmr.org/category/84.html>, 05.01.2018.

TSK'dan *““Hibrit Savaş” Konferansı”*, <http://www.milliyet.com.tr/tsk-dan-hibrit-savas-konferansi-ankara-yerelhaber-1288846/>, 10.03.2017.

TSUKANOVA, Olga Vladimirovna, (a), “Osnovniye etapy peregovornogo protsessa v oblasti uregulirovaniya Moldovo-Pridnestrovskogo konflikta, Biznes v zakone 3/2011.

TSUKANOVA, Olga Vladimirovna, (b), **“Etapy Moldo-Pridnestrovskogo konflikta, Problemi v rossiyskom zakonadatelsstve”**, <https://cyberleninka.ru/article/v/etapy-moldovo-pridnestrovskogo-konflikta>, 2/2011.

TUIÇ Akademi :**“Putin’in Rusyası”**, <https://stratejikoperasyon.wordpress.com/2014/07/27/rusya-dosyasi-tuic-akademi-putinin-rusyasi/>, 10.03.2016.

Türk Dil Kurumu, http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_karsilik&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a01a3ad3bfee5.25717376, 07.01.2017.

Türk Dil Kurumu, **“Çatışma”**, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritb n&kelimesec=70892, 10.11.2015.

Türkiye Dışışleri Bakanlığı, No: 77, 6 Mart 2014, Kırım'daki Son Gelişmeler Hk.,
http://www.mfa.gov.tr/no_-77_-6-mart-2014_-kirim_daki-son-gelismeler-hk.tr.mfa, 10.11.2017.

Türküye Cumhuriyeti Dışışleri Bakanlığı, “*Ukrayna’da Son Durum ve İkili İlişkiler*”,
http://www.mfa.gov.tr/ukrayna_da-son-durum-ve-ikili-iliskiler.tr.mfa,
7.05.2017.

TÜYSÜZOğLU, Göktürk, “*Ukrayna’da Turuncu Devrim’in Sonu*”, Gümüşhane
Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi Sayı 3, Ocak 2011.

UEBAM, 1 Aralık 2016-30 Kasım 2017 Yıllık Rapor, http://eubam.org/wp-content/uploads/2018/03/Report_2017_RUS.pdf, 21.03.2018.

Ukaz o priznanii dokumentov, vıdannıh grajdanam Ukrainı i litsam bez grajdanstva,
projivayuşim na territoriyah otdeľnih rayonov Donetskoy i Luganskoy i
Luganskoy oblastey Ukrainı, <http://kremlin.ru/events/president/news/53895>,
18.02.2017.

Ukrayna, AB ile Ortaklık Anlaşmasını 2011 sonuna kadar imzalamak istiyor,
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-ab-ile-ortaklik-anlasmasini-2011-sonuna-kadar-imzalamak-istiyor/91473/>, 15.10.2016.

Ukrayna, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>, 02.02.2018.

Ukrayna, Rusya ve AGİT Ukrayna’daki krizi konuştu,
<http://qha.com.ua/tr/siyaset/ukrayna-rusya-ve-agit-ukrayna-daki-krizi-konustu/133359/>, 1.09.2014.

Ukrayna: Rusya yanlısı muhalifler de ateşkes ilan etti,
http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/06/140623_ukrayna_ateskes,
23.06.2014.

Ukrayna’daki Turuncu Devrim,
<http://akademikperspektif.com/2013/04/22/ukraynadaki-turuncu-devrim/>,
22.05.2013.

UNIAN Haber Ajansı, “*Putin prikazal otvesti voyska, uçastvovavşie v uşeniyah na granitse s Ukrainov*”, <https://www.unian.net/politics/919345-putin-prikazal-otvesti-voyska-uchastvovavshie-v-ucheniyah-na-granitse-s-ukrainoy.html>, 11.02.2017.

UYGUR, Fatma, 1857 Eflak ve Boğdan Seçimlerine Fransız Müdahalesi ve Sonuçlarına Dair Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, sayı 42, Güz 2017.

V Bavarii zaverşilas oçerednaya Konferentsiya po meram ukrepleniya doverii, <http://mfa-pmr.org/ru/GPK>, 20.03.2018.

V Moldove v perviye s 1996 goda startovali prezidentskiye vıborı, <https://ru.tsn.ua/svit/v-moldove-vpervye-s-1996-goda-startovali-prezidentskie-vybory-738309.html>, 2016.

VADANYAN, E., Respublika Moldova-Zalojnik Geopolitiki, Puti k miru i bezopasnosti, № 2(51) https://www.imemo.ru/files/File/magazines/puty_miru/2016/02/06_Vardanian.pdf.

VARDOMSKİY, Leonid (?),”Dva desyatiletıya posle Belovejskogo soglaşeniya: nekotorıye ekonomičeskiye itogi”, <http://analyticismz.ru/?p=1126>, 25.02.2016.

VASİLİY, Stati (a), “**Otkole yest, pošla strana Moldaviya**”, <https://ava.md/2014/08/20/otkole-est-poshla-strana-moldaviya/>, 09.01.2018.

VASİLİY, Stati (b), “**Poçemu moldavane ne rumını. Drevnos moldovan i zapozdaliye rumını**” <https://ava.md/2014/03/31/pochemu-moldavane-ne-rumyny-drevnost-moldavan/>, 09.01.2018.

VASİLİY, Stati (c), “**Poçemu moldovane ne rumını. Kogda voznik temrin «limba romînească»? Otkuda upala «rumını»,yesli zdes daje rimlyan ne bilo**”, <https://ava.md/2014/04/11/pochemu-moldavane-ne-rumyny-kogda-voznik/>, 09.01.2018..

Verhovnaya Rada, Kanstitutsiya Ukrainı, <http://iportal.rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf>, 08.10.2016.

- VERT, Nikolya, **İstoriya Sovetskogo Gosudarstvo 1900-1991**, Progres Yayını -1992.
- Vıborı prezidenta Respubliki Moldova 30 oktyabrya i 13 noyabrya 2016 goda, <http://www.e-democracy.md/ru/elections/presidential/2016/>, 25.02.2018.
- VİKTOR, Doraş, Pridnestrovskaya problema. Vstreça v Vene, <https://ava.md/2012/05/02/pridnestrovskaya-problema-vstrecha-v/>, 02.02.2018.
- VİKTOROM, İvan, Mejdu raundom 5+2 i Bavarskoy konferentsiyey, <http://pridnestrovie-daily.net/archives/11770>, 22.03.2018.
- VİNOKUROV, E.Y., “**Teoriya Anklavov**”, Калининград Терра Балтика 2007.
- Virahaber, <http://www.virahaber.com/abdnin-montro-alternatifi-32664h.htm>, 18.03.2017.
- VİŞNEVSKIY, Yuriy, “**Fatalnoye pismo.. Poçemu Putinu iz-za Yanukoviça prişlos ubit Çurkina**”, <http://www.dsnews.ua/politics/fatalnoe-pismo-chto-takogo-v-obrashchenii-yanukovicha-k-putinu--20032017100000>, 20.03.2017.
- Vitaliy İgnatyev, “**Pyatiletiye vozobnovleniya 5+2: situatsiya i perspektivi**”, editör: K.Zatulin, moldovo-pridnestrovskiy region, Institut stran SNG, Yanvar-fevral, № 1–2 (36–37), 2017.
- Vneşnyaya politika Respubliki Moldova v protsesse yevropeyskoy integratsii, <http://www.kazreferat.info/read/vneshnyaya-politika-respubliki-moldova-v-process-e-evropeyskoy-integracii-OTc5NjM=>, 10.03.2018.
- VOLKOVA, A. Z., “**Političeskaya zabastovka v Moldavskoy SSR (avgust-sentyabr 1989g.)**”, UDK 94 (477.6) Vestnik CPbGU. Ser. 2, vip. 2, 2010.
- VORONİN, Vladimir, Bıvşiy prezident Moldavii, <https://lenta.ru/lib/14164290/>,
- Vse punktı mirnogo plana Poroşenko po Donbassu, <http://vesti-ukr.com/donbass/57644-poroshenko-obnarodoval-mirnyj-plan-po-donbassu>, 20.06. 2014.
- WOEHREL, Steven, “**Ukraine: Current Issues and U.S. Policy**”, USA Congressional Research Service (CRS) Report RL33460, May 2011.

- YAKUNİN, İgor, Dmitriy Rogozin v Moldavii obyavili personoy non-grata, <https://www.kp.ru/daily/26713.4/3738203/>, 20.03.2018.
- YALÇINKAYA Alaeddin (a), “**Rus Realpolitiğinin Ertelendiği Sorun: Kırım**”, Karadeniz Araştırmaları, Sayı 8 (Kış), 2005.
- YALÇINKAYA Alâeddin (b), **Yetmiş Yıllık Kriz: Sovyetler Birliği'nde Moskova-Türkler İlişkileri**, (Üçüncü Baskı) Beta Yayınevi, İstanbul 1999.
- YALÇINKAYA, Haldun, “**Savaş**”, Uluslararası İlişkilere Giriş Tarih, Teori, Kavram ve Konular, Editörler: Şaban Kardaş ve Ali Balcı, Küre Yayınları, 2014.
- YAPICI, Merve İrem, Rus Dış Politikasını Oluşturan İç Etkenler, USAK Yayınevi 2010.
- YAPICI, Utku, Küresel Süreçte Türk Dış Politikasının Yeni Açılımları Orta Asya ve Kafkasya, Otopsi Yayınevi İstanbul 2004.
- YILDIRIM, Yusuf, “Rus Dış Politikasında Ukrayna Faktörü”, *T.C. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta-2010.
- YILDIZ, Feridun, “**Avrasya Jeopolitiğine Rus-ABD Yaklaşımları**”, 21.Yüzyıl Dergisi, Ocak-Şubat-Mart- 2007.
- YILMAZ, Reha ve ÖZÇELİK, Sezai, “Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi”, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, Editör: Atilla Sandıklı, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012.
- Youtube web sayfası, Sovpadeniye? Ne dumayu! Syujet s pismom Yanukoviça. Radi çego bıl ubit Çurkin?,https://www.youtube.com/watch?v=nPaQR5XNC_4, 18.03.2017.
- Yüksek Seçim Kurulu, Vıborı prezidenta v Pridnestrovye: rezuştatı ekzitpola VTSİOM,<https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=115993>, 29.03.2018.

YÜKSEL, Okan, “*Uluslararası İlişkiler ve Psikolojik Savaş*”,
<http://www.tuicakademi.org/uluslararasi-iliskiler-ve-psikolojik-savas/>,
18.10.2015.

Za 11 let parlament Moldavı izbral prezidenta stranı dvajdı,
<https://www.kp.md/online/news/1004507/>, 10.03.2018.

Zakon Respubliki Kırım, <http://crimea.gov.ru/textdoc/ru/7/project/351.pdf>, 16.10.2016.

Zamestitel Merkel posovetoval Ukraine zabıt pro Kırım i gotovitsya k federalizatsii,
http://zn.ua/POLITICS/zamestitel-merkel-posovetoval-ukraine-zabyt-pro-krym-i-gotovitsya-k-federalizacii-151431_.html, 23.08.2014.

Zayavleniye Ministerstva inostrannıh del Pridnestrovskoy Moldovskoy Respubliki v svyazi s nameçennımi na 21 ıyunya 2011 goda konsultatsiyami po moldo-pridnestrovskomu uregulirovaniyu, <http://mfa-pmr.org/ru/RjF>, 09.03.2018.

ZYUGANOV, Gennadiy, “Geografiya Pobedi: Osnovy Rossiyskoy Geopolitiki”,
Москва, 1997.

EKLER

Ek 1. Rusya ile Ukrayna Arasında Karadeniz Filosunun Statüsüne ve Kullanımına İlişkin İmzalanan Antlaşma (28 Mart 1997)

Соглашение между Российской Федерацией и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины

(Соглашение ратифицировано Законом Украины № 547-XIV (547-14) от 24.03.99)

Российская Федерация и Украина, именуемые далее Сторонами, стремясь к дальнейшему развитию и укреплению дружбы и сотрудничества, согласились о нижеследующем:

Статья 1

Статус Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины определяется настоящим Соглашением и другими соглашениями Сторон, заключаемыми в развитие настоящего Соглашения.

Статья 2

Для целей настоящего Соглашения нижеуказанные термины означают:

1. "Воинские формирования- соединения и воинские части Черноморского флота Российской Федерации, дислоцированные на территории Украины.
2. "Предприятия, организации и учреждения Черноморского флота Российской Федерации"- размещенные на территории Украины объекты Черноморского флота Российской Федерации, укомплектованные военнослужащими и гражданскими лицами и занимающиеся производственно-хозяйственной, лечебно-оздоровительной или другой подобной деятельностью в интересах Черноморского флота Российской Федерации
3. "Место дислокации"- обозначенная территория, акватория, на которых размещаются воинские формирования.
4. "Лица, входящие в состав воинских формирований"- военнослужащие Российской Федерации, проходящие воинскую службу в составе воинских формирований, а также командированные в воинские формирования из Российской Федерации.

5. "Члены семей лиц, входящих в состав воинских формирований"- супруги, дети, другие постоянно проживающие с этими лицами родственники, а также находящиеся на их иждивении лица.

Статья 3

Российская Сторона своевременно уведомляет Украинскую Сторону по дипломатическим каналам о назначении Командующего Черноморским флотом Российской Федерации.

Статья 4

1. Общая численность личного состава, количество кораблей, судов, вооружений и военной техники Черноморского флота Российской Федерации, находящихся на территории Украины, не будут превышать уровни, определенные в Соглашении между Российской Федерацией и Украиной о параметрах раздела Черноморского флота от 28 мая 1997 г. (643_075).
2. Российская Сторона ежегодно, до 1 января, по согласованному Сторонами перечню информирует Украинскую Сторону об общей численности личного состава и основном вооружении Черноморского флота Российской Федерации, находящихся на территории Украины.

Статья 5

Российская Сторона обязуется не иметь ядерного оружия в составе Черноморского флота Российской Федерации, находящегося на территории Украины.

Статья 6

1. Воинские формирования осуществляют свою деятельность в местах дислокации в соответствии с законодательством Российской Федерации, уважают суверенитет Украины, соблюдают ее законодательство и не допускают вмешательства во внутренние дела Украины.
2. Хозяйственная деятельность предприятий, организаций и учреждений Черноморского флота Российской Федерации не должна противоречить законодательству Украины.
3. Органы государственной власти Украины уважают статус воинских формирований, принимают необходимые и согласованные с их командованием меры, обеспечивающие безопасность личного состава,

защиту прав собственности и сохранность имущества воинских формирований, и не вмешиваются в их внутреннюю жизнь.

4. Взаимоотношения лиц, входящих в состав воинских формирований, и членов их семей с юридическими и физическими лицами Украины вне мест дислокации регулируются соответствующими договорами Сторон и законодательством Украины.

Статья 7

Строительство в местах дислокации воинских формирований дорог, мостов, зданий и других объектов осуществляется Российской Стороной по согласованию с соответствующими органами Украины.

Статья 8

1. Содержание воинских формирований на территории Украины, их комплектование личным составом, финансирование и обеспечение всеми видами довольствия и запасов осуществляются Российской Федерацией.
2. Воинские формирования проводят учения и другие мероприятия боевой и оперативной подготовки в пределах учебных центров, полигонов, позиционных районов и районов рассредоточения, стрельбищ и, кроме запретных зон, в отведенных зонах воздушного пространства по согласованию с компетентными органами Украины.

Военные корабли и суда воинских формирований с предварительным уведомлением компетентных органов Украины могут осуществлять плавание в территориальных водах Украины в целях захода (выхода) в порты Украины, в которых дислоцированы воинские формирования.

3. Указанные в пункте 2 настоящей статьи полигоны, позиционные районы и районы рассредоточения, стрельбища и отведенные зоны воздушного пространства могут также использоваться совместно силами воинских формирований и Военно-Морских Сил Украины по договоренности между Министерством обороны Российской Федерации и Министерством обороны Украины.
4. Воинские формирования могут в местах их дислокации и при передвижениях осуществлять меры по охране в соответствии с порядком, установленным в Вооруженных Силах Российской Федерации, при взаимодействии с компетентными органами Украины.

5. Порядок использования Сторонами системы навигационно-гидрографического обеспечения безопасности плавания в Черном и Азовском морях определяется отдельным соглашением.

Статья 9

1. Запретные зоны для полетов летательных аппаратов воинских формирований в воздушном пространстве Украины определяются компетентными органами Украины с учетом потребностей этих воинских формирований. При необходимости могут быть установлены дополнительные коридоры полетов летательных аппаратов воинских формирований.
2. Стороны сотрудничают в области обеспечения безопасности полетов летательных аппаратов воинских формирований. Порядок и формы такого сотрудничества определяются отдельными соглашениями.

Статья 10

1. Украина сохраняет за воинскими формированиями право содержать и использовать радиоэлектронные объекты и средства в соответствии с порядком, существующим на день подписания настоящего Соглашения. Реконструкция существующих и создание новых радиоэлектронных объектов осуществляются по отдельным соглашениям.
2. Во избежание взаимных радиопомех использование частотного спектра, а также выделение радиочастот радиоэлектронным средствам воинских формирований регулируются отдельным соглашением.

Статья 11

Лица, входящие в состав воинских формирований, вне мест дислокации могут находиться в установленной для них форме одежды в соответствии с порядком, действующим в Вооруженных Силах Российской Федерации.

Статья 12

1. Служебные транспортные средства Черноморского флота Российской Федерации должны иметь регистрационный номер и четкий знак. Использование для служебных транспортных средств номерных знаков Украины не допускается.
2. При эксплуатации автотранспортных средств Черноморского флота Российской Федерации соблюдаются действующие в Украине правила дорожного

движения, включая правила о поведении на месте дорожно-транспортного происшествия, а также правила перевозки опасных грузов. Контроль за соблюдением указанных правил осуществляют компетентные органы Украины и командование Черноморского флота Российской Федерации.

3. Передвижение грузоподъемной и тяжелой техники Черноморского флота Российской Федерации, включая гусеничные машины, вне согласованных маршрутов осуществляется железнодорожным транспортом или на трейлерах.

Статья 13

1. Лица, входящие в состав воинских формирований, пересекают российско-украинскую границу по предъявлении удостоверений личности военнослужащего (военных билетов), совершеннолетние члены их семей - паспортов, а несовершеннолетние члены их семей - по записи в этих документах.
2. Стороны предоставляют право лицам, входящим в состав воинских формирований, и следующим с ними членам их семей, пересекающим российско-украинскую границу в связи со сменой места службы, однократно провозить свои личные вещи без взимания пошлин и других имеющих эквивалентное действие налогов и сборов.

Статья 14

1. Средства, выделяемые из бюджета Российской Федерации для финансирования воинских формирований Черноморского флота Российской Федерации и лиц, входящих в их состав, не облагаются подоходным налогом в Украине. Предприятия, организации и учреждения Черноморского флота Российской Федерации производят налоговые отчисления в соответствии с законодательством Украины.
2. Участие Российской Федерации в социально-экономическом развитии г. Севастополя и других населенных пунктов, в которых дислоцируются воинские формирования Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины, осуществляется на основе отдельного соглашения.

Статья 15

1. Перевозки войск, лиц, входящих в состав воинских формирований, следующих одиночным порядком и в составе воинских формирований, вооружения, военной техники и других материально-технических средств, караулов и специалистов, их сопровождающих, всеми видами транспорта, которые выполняются в интересах Черноморского флота Российской Федерации, осуществляются в приоритетном порядке с соблюдением пограничного, таможенного и иных видов государственного контроля при пересечении российско-украинской границы в соответствии с действующим законодательством Украины.
2. Перевозки опасных и разрядных грузов осуществляются в соответствии с заключенным 23 декабря 1993 г. в г. Ашхабаде в рамках Содружества Независимых Государств Соглашением о межгосударственных перевозках опасных и разрядных грузов (997_066).
3. Перевозки специальных грузов и продукции военного назначения осуществляются в соответствии с заключенным 26 мая 1995 г. в г. Минске в рамках Содружества Независимых Государств Соглашением о перевозках специальных грузов и продукции военного назначения.
4. Перевозки с использованием кораблей и судов Военно-Морского Флота, судов гражданских ведомств Российской Федерации через порты Украины осуществляются с соблюдением Кодекса торгового мореплавания Украины (176/95-ВР), соответствующих портовых правил, правил безопасности судоходства, охраны окружающей среды и рыболовства Украины.
5. Передвижения, связанные с деятельностью воинских формирований вне мест их дислокации, осуществляются после согласования с компетентными органами Украины.

Статья 16

Вопросы посещения мест дислокации воинских формирований представителями третьих государств решаются по согласованию между компетентными органами Сторон.

Статья 17

Лицам, входящим в состав воинских формирований, выплачиваются денежное довольствие и заработная плата в национальной валюте Украины.

Статья 18

1. Российская Сторона будет возмещать ущерб, который может быть причинен действиями или бездействием воинских формирований или лицами из их состава при исполнении ими служебных обязанностей гражданам или юридическим лицам Украины, гражданам или юридическим лицам третьих государств, находящимся на территории Украины, в размерах, установленных на основе предъявленных в соответствии с законодательством Украины претензий.
2. Украинская Сторона будет возмещать ущерб, который может быть причинен воинским формированиям на территории Украины действиями или бездействием граждан или юридических лиц Украины, в размерах, установленных на основе предъявленных в соответствии с законодательством Украины претензий.

Статья 19

Вопросы юрисдикции, связанные с пребыванием воинских формирований на территории Украины, регулируются следующим образом:

1. По делам о преступлениях, совершенных лицами, входящими в состав воинских формирований, или членами их семей на территории Украины, применяется законодательство Украины и действуют суды, прокуратура и другие компетентные органы Украины.
2. Пункт 1 настоящей статьи не применяется:
 - а) в случае совершения лицами, входящими в состав воинских формирований, или членами их семей - гражданами Российской Федерации - преступлений против Российской Федерации, а также против лиц, входящих в состав воинских формирований, или членов их семей - граждан Российской Федерации;
 - б) в случае совершения лицами, входящими в состав воинских формирований, преступлений при исполнении служебных обязанностей в местах дислокации воинских формирований.

В случаях, предусмотренных настоящим пунктом, применяется законодательство Российской Федерации и действуют суды, прокуратура и другие компетентные органы Российской Федерации.

3. Компетентные органы Сторон могут обращаться друг к другу с просьбой о передаче или принятии юрисдикции в отношении отдельных дел, предусмотренных настоящей статьей. Такие обращения будут рассматриваться незамедлительно и благожелательно.

Статья 20

1. Украинская Сторона сохраняет за лицами, входящими в состав воинских формирований, и членами их семей право собственности на принадлежащее им недвижимое имущество (жилые дома, дачные и садовые строения, гаражи и т.д.).

2. Лицам, входящим в состав воинских формирований, и членам их семей, выезжающим за пределы Украины на постоянное жительство, Украинская Сторона предоставляет возможность вывоза или продажи принадлежащего им имущества.

Статья 21

Военнослужащие воинских формирований обеспечиваются командованием воинских формирований служебной жилой площадью, находящейся в его распоряжении.

Статья 22

Стороны обеспечат для лиц, входящих в состав воинских формирований, и членов их семей равные с гражданами Украины права на обучение в учебных заведениях общего образования, начального, среднего и высшего профессионального образования, прием в детские дошкольные учреждения, а также на охрану здоровья и другие виды социального обслуживания. Порядок расчетов в связи с реализацией настоящей статьи определяется отдельным соглашением.

Статья 23

Черноморский флот Российской Федерации, находящийся на территории Украины, обязуется принимать все необходимые меры в соответствии с законодательством Украины по сохранению экосистемы и

предотвращению загрязнения в местах его дислокации, взаимодействует в этих целях с соответствующими органами Украины.

Статья 24

Для разрешения споров относительно толкования и применения настоящего Соглашения создается Смешанная комиссия. Смешанная комиссия будет действовать на основании принятых ею правил. В случае, если Смешанная комиссия не сможет разрешить переданный ей спор, он будет разрешаться дипломатическим путем в возможно короткий срок.

Статья 25

Настоящее Соглашение временно применяется с даты его подписания и вступает в силу с даты последнего уведомления о выполнении Сторонами внутригосударственных процедур, необходимых для его вступления в силу.

Обмен уведомлениями о выполнении процедур, необходимых для вступления в силу настоящего Соглашения, будет произведен одновременно с обменом уведомлениями о выполнении Сторонами внутригосударственных процедур, необходимых для вступления в силу Соглашения между Российской Федерацией и Украиной о параметрах раздела Черноморского флота от 28 мая 1997 г. (643_075) и Соглашения между Правительством Российской Федерации и Правительством Украины о взаиморасчетах, связанных с разделом Черноморского флота и пребыванием Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины от 28 мая 1997 г. (643_077).

Настоящее Соглашение заключается на 20 лет, отсчитываемых с даты начала его временного применения. Срок действия Соглашения будет автоматически продлеваться на последующие пятилетние периоды, если ни одна из Сторон не уведомит письменно другую Сторону о прекращении действия Соглашения не позднее чем за один год до истечения срока его действия.

Совершено в Киеве 28 мая 1997 г. в двух экземплярах, каждый на русском и украинском языках, причем оба текста имеют одинаковую силу.

За Российскую Федерацию а Украину

В. Черномырдин П. Лазаренко

№ 643_076.

Каупак: Соглашение между Российской Федерацией и Украиной о статусе и условиях пребывания Черноморского флота Российской Федерации на территории Украины,

<http://flot2017.com/file/show/normativeDocuments/579>, 13.08.2016. bk.

Ukrayna Verhovnaya Rada, Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (укр/рос),

http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_076?test=4/UMfPEGznhhqwx.ZiWnGhYVHI4bss80msh8Ie6, 13.08.2016.

Ek 2. Kırım'ın Rusya'ya Katılmasına İlişkin İmzalanan Antlaşma (16 Mart 2014)

Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в
Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе
Российской Федерации новых субъектов

Российская Федерация и Республика Крым,

основываясь на исторической общности своих народов и учитывая сложившиеся между ними связи, признавая и подтверждая принцип равноправия и самоопределения народов, закрепленный в Уставе Организации Объединенных Наций, в соответствии с которым все народы имеют неотъемлемое право свободно и без вмешательства извне определять свой политический статус, осуществлять свое экономическое, социальное и культурное развитие, а каждое государство обязано уважать это право, будучи преисполнены решимости обеспечить уважение и соблюдение достоинства, прав и свобод человека, включая право на жизнь, свободу мысли, совести, вероисповедания и убеждений, всем находящимся в пределах их территорий, без какого бы то ни было различия, в соответствии с общепризнанными принципами и нормами международного права, а также осознавая тесную взаимосвязь других основных принципов международного права, закрепленных, в частности, в Уставе Организации Объединенных Наций и Хельсинкском Заключительном акте Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе, с принципом уважения и соблюдения прав и свобод человека, выражая общую волю своих народов, неразрывно связанных общностью исторической судьбы, к совместному проживанию в составе демократического федеративного правового государства, стремясь обеспечить благополучие и процветание своих народов, основываясь на свободном и добровольном волеизъявлении народов Крыма на общекрымском референдуме, проведенном в Автономной Республике Крым и городе Севастополе 16 марта 2014 года, в ходе которого народы Крыма приняли решение о воссоединении с Россией на правах субъекта Российской Федерации,

принимая во внимание предложение Республики Крым и города с особым статусом Севастополя о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым, включая город с особым статусом Севастополь, заключили настоящий Договор о нижеследующем.

Статья 1

1. Республика Крым считается принятой в Российскую Федерацию с даты подписания настоящего Договора.
2. Принятие Республики Крым в Российскую Федерацию осуществляется в соответствии с Конституцией Российской Федерации, настоящим Договором, Федеральным конституционным законом «О порядке принятия в Российскую Федерацию и образования в ее составе нового субъекта Российской Федерации» и федеральным конституционным законом о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым.

Статья 2

Со дня принятия в Российскую Федерацию Республики Крым в составе Российской Федерации образуются новые субъекты – Республика Крым и город федерального значения Севастополь.

Статья 3

1. Российская Федерация гарантирует всем народам, проживающим на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя, право на сохранение родного языка, создание условий для его изучения и развития.
2. Государственными языками Республики Крым являются русский, украинский и крымско-татарский языки.

Статья 4

1. Пределы территории Республики Крым и территории города федерального значения Севастополя определяются границами территории Республики Крым и территории города федерального значения Севастополя, существовавшими на день принятия в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов.
2. Граница Республики Крым на суше, сопряженная с территорией Украины, является Государственной границей Российской Федерации.

3. Разграничение морских пространств Черного и Азовского морей осуществляется на основе международных договоров Российской Федерации, норм и принципов международного права.

Статья 5

Со дня принятия в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов граждане Украины и лица без гражданства, постоянно проживающие на этот день на территории Республики Крым или на территории города федерального значения Севастополя, признаются гражданами Российской Федерации, за исключением лиц, которые в течение одного месяца после этого дня заявят о своем желании сохранить имеющееся у них и (или) их несовершеннолетних детей иное гражданство либо остаться лицами без гражданства.

Статья 6

Со дня принятия в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов и до 1 января 2015 года действует переходный период, в течение которого урегулируются вопросы интеграции новых субъектов Российской Федерации в экономическую, финансовую, кредитную и правовую системы Российской Федерации, в систему органов государственной власти Российской Федерации, а также вопросы исполнения воинской обязанности и несения военной службы на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя.

Статья 7

Граждане Российской Федерации, призванные на военную службу в Республике Крым и городе федерального значения Севастополе, проходят военную службу на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя до 2016 года включительно.

Статья 8

Выборы в органы государственной власти Республики Крым и в органы государственной власти города федерального значения Севастополя проводятся во второе воскресенье сентября 2015 года. До избрания органов государственной власти Республики Крым и органов

государственной власти города федерального значения Севастополя их полномочия осуществляют соответственно Государственный Совет Республики Крым – парламент Республики Крым и Совет министров Республики Крым, Законодательное Собрание города Севастополя.

Статья 9

1. Законодательные и иные нормативные правовые акты Российской Федерации действуют на территориях Республики Крым и города федерального значения Севастополя со дня принятия в Российскую Федерацию Республики Крым и образования в составе Российской Федерации новых субъектов, если иное не предусмотрено законодательством Российской Федерации.
2. Нормативные правовые акты Автономной Республики Крым и города Севастополя, Республики Крым и города с особым статусом Севастополя действуют на территориях соответственно Республики Крым и города федерального значения Севастополя до окончания переходного периода или до принятия соответствующего нормативного правового акта Российской Федерации и (или) нормативного правового акта Республики Крым, нормативного правового акта Российской Федерации и (или) нормативного правового акта города федерального значения Севастополя.
3. Нормативные правовые акты Автономной Республики Крым и города Севастополя, Республики Крым и города с особым статусом Севастополя, противоречащие Конституции Российской Федерации, не применяются.

Статья 10

Настоящий Договор временно применяется с даты подписания и вступает в силу с даты ратификации.

Каупак: Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов,
<http://kremlin.ru/events/president/news/20605>, 17.05.2017.

Ek 3: 8 Mayıs 1997 Tarihli “Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester Arasındaki İlişkilerin Normalleşmesi Temeli Üzerine Memorandum

Меморандум об основах нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем

Руководство Республики Молдова и Приднестровья, именуемые в дальнейшем сторонами, исходя из необходимости скорейшего и полного урегулирования отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем исключительно мирными, политическими средствами; подтверждая приверженность принципам ООН, ОБСЕ и общепризнанным нормам международного права, а также договоренностям, ранее достигнутым между Республикой Молдова и Приднестровьем; сознавая ответственность за обеспечение гражданского мира, межнационального согласия, укрепление стабильности и безопасности в данном регионе Европы; придавая первостепенное значение реализации основных прав и свобод человека, независимо от национальной принадлежности, вероисповедания, политических убеждений, места жительства и иных различий; считая, что объединение их духовных и материальных ресурсов ускорит решение общих экономических и социальных проблем и откроет перспективу построения совместными усилиями современного процветающего общества; при посредничестве Российской Федерации, Украины и Миссии ОБСЕ, договорились о нижеследующем:

1. Стороны подтверждают свои обязательства не прибегать во взаимных отношениях к применению силы или угрозы силой. Любые разногласия будут решаться исключительно мирными средствами, путем переговоров и консультаций при содействии и посредничестве Российской Федерации и Украины, как стран-гарантов выполнения достигнутых договоренностей, ОБСЕ и при содействии СНГ.
2. Стороны будут продолжать становление между ними государственно-правовых отношений. Документ, определяющий эти отношения, статус Приднестровья, будет основываться на принципах взаимно согласованных решений, включая разграничение и делегирование

полномочий, и взаимно обеспеченных гарантий. К разработке данного документа стороны приступят сразу же после подписания настоящего Меморандума с учетом всех ранее достигнутых принципиальных договоренностей, в том числе достигнутых 17 июня 1996 года.

3. Приднестровье принимает участие в осуществлении внешней политики Республики Молдова - субъекта международного права, по вопросам, затрагивающим его интересы. Решение по данным вопросам принимается по согласию сторон. Приднестровье имеет право самостоятельно устанавливать и поддерживать международные контакты в экономической, научно-технической и культурной областях, а в других областях - по согласию сторон.
4. Стороны обращаются к Российской Федерации, Украине и ОБСЕ с просьбой о продолжении их посреднических усилий в достижении прочной и всеобъемлющей нормализации отношений между Республикой Молдова и Приднестровьем.
5. Республика Молдова и Приднестровье становятся взаимными гарантами полной и безусловной реализации договоренностей об отношениях между ними.
6. Стороны приветствуют заявление Российской Федерации и Украины об их готовности стать государствами-гарантами соблюдения положений определенного соответствующими документами статуса Приднестровья и договоренностей, зафиксированных в настоящем Меморандуме.
7. Стороны обращаются к ОБСЕ с просьбой продолжить содействие соблюдению договоренностей между ними.
8. Стороны заявляют о необходимости выработки механизма гарантий всеми участниками переговорного процесса.
9. Стороны подтверждают, что действия по поддержанию мира, осуществляемые Совместными миротворческими силами в зоне безопасности в соответствии с соглашением между президентами Республики Молдова и Российской Федерации от 21 июля 1992 года "О принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова", будут продолжены.

10. В случае нарушения достигнутых договоренностей стороны вправе обратиться к гарантам для проведения консультаций с целью принятия мер по нормализации ситуации.

11. Стороны строят свои отношения в рамках общего государства в границах Молдавской ССР на январь 1990 г.

За Республику Молдова

За Приднестровье

от государств-гарантов:

За Российскую Федерацию

За Украину

в присутствии Действующего Председателя ОБСЕ

г.Москва

8 мая 1997 года

Kaynak: Transdinyester Gümrük Komitesi, http://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/moscow_memorandum_rus.pdf,

bk. Moldova Hükümeti,

<http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=287902&lang=2>,

<http://polit.ru/article/2006/03/23/memorand/> , Ukrayna,

<http://old.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>,

<http://old.niss.gov.ua/book/perep/04.htm>,

Ek 4: Mins I - 12 Maddelik Barış Planı Kararları

1. Karşılıklı ateşkesin sağlanması.
2. Ateşkesin AGİT tarafından gözlemlenmesi ve bunun doğrulanması.
3. “Donetsk ve Lugansk bazı bölgelerinde yerel öz-yönetimlerin Ukrayna yasasındaki (Özel Statü Kanunu) ile ilgili düzenleme yapılması ve yönetimin bölgelere devredilmesi.
4. Ukrayna ve Rusya sınırında güvenli bölgelerin oluşturulması ve AGİT tarafından daimi olarak gözlemlenmesi ve doğrulanması.
5. Rehineleri ve yasadışı gözaltına alınanların kişilerin serbest bırakılması.
6. Ukrayna’nın Donetsk ve Lugansk bölgelerinde belirli bölgelerde meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak takip edilmesi ve cezalandırılmalarının önlenmesi için yasanın kabul edilmesi.
7. Kapsayıcı bir ulusal diyalogun devam ettirilmesi.
8. Donbas’ta insani durumun iyileştirilmesi için tedbirlerin alınması.
9. Ukrayna yasasının Özel Statü Kanunu kapsamında Donetsk ve Lugansk’ın bazı bölgelerinde yerel öz-yönetimlerin, yerel erken seçimlerin düzenlenmesinin sağlanması.
10. Ukrayna topraklarında bulunan yasadışı askeri oluşumların, askeri teçhizatın, militan ve paralı askerlerin çıkarılması.
11. Donbas’ın ekonomik olarak canlandırılması ve bölgedeki hayatın onarılması için programın yapılması.
12. İstişareye katılanların kişisel güvenliklerinin garanti altına alınması.

Üçlü temas Grubu katılımcıları: AGİT temsilcisi Büyükelçi Heydi Talyavini; Ukrayna temsilcisi Ukrayna İkinci Devlet Başkanı L.D. Kuçma; Rusya temsilcisi Rusya’nın Ukrayna Büyükelçisi M.Y. Zurabov; Donetsk temsilcisi A.V. Zharçenko ve Lugansk temsilcisi İ.V. Plotnitskiy tarafından imzalanmıştır.⁷⁴⁹

⁷⁴⁹ OBSE, **Protokol o rezultatah konsultatsiy Trehstoronney kontaktnoy gruppi**, Minsk 5 Sebtyabrya 2014 g., <https://www.osce.org/ru/home/123258?download=true>, s. 1-2. 5.09.2016.

Ek 5: 19 Eylül 2014 Minsk Memorandumu Kararları

1. Karşılıklı genel ateşkesin sağlanması.
2. Tarafların askeri birimleri ve yapılanmaları; 19 Eylül 2014 tarihinden itibaren mevcut temas hattını durdurmaları.
3. Her türlü silahların kullanılmasının ve saldırı operasyonlarının yasaklanması.
4. Memorandumun onaylanmasından sonra 24 saat içinde tarafların 100 mm çapında silahların temas hattından ve mahallelerden en az 15 km geri çekilmesi (aşağıda belirtilenlerin dışında) ve en az 30 km'lik alanda silahtan arındırılmış güvenli bölgenin oluşturulması.
5. AGİT gözetiminde Komsomolsk, Kumaçevo, Novoazovsk, Sahanka ilçelerinin sınırlarında ağır silahların ve askeri teçhizatların konuşlandırılmasının yasaklanması.
6. Güvenli bölgeye mayın döşenmesi ve patlayıcı düzeneklerin kurulmasının yasaklanması. Güvenli bölgede önceden yerleştirilen mayın ve patlayıcı düzeneklerin sökülmesi.
7. Memorandumun onaylanmasından sonra AGİT gözlemcilerinin kullandıkları dışında askeri ve yabancı insansız araçların 30 km silahtan arındırılmış bölgede uçuşlarının yasaklanması.
8. Memorandumun onaylanmasından sonra, 24 saat içinde ateşkes bölgesine AGİT gözlemcilerinin konuşlandırılması. Yukarıdaki alanların ayrılması ve sayı sınırlamalarının AGİT heyeti hazırlıkları sırasında koordine edilmesi.
9. Tüm yabancı silahlı oluşumlar, askeri teçhizat, savaşçılar ve paralı askerlerin AGİT gözetiminde Ukrayna topraklarından çekilmesi.

Üçlü temas Grubu katılımcıları: AGİT temsilcisi Büyükelçi Heydi Talyavini; Ukrayna temsilcisi Ukrayna İkinci Devlet Başkanı L.D. Kuçma; Rusya temsilcisi Rusya'nın Ukrayna Büyükelçisi M.Y. Zurabov, Donetsk temsilcisi A.V. Zharçenko ve Lugansk temsilcisi İ.V. Plotnitskiy tarafından imzalanmıştır⁷⁵⁰.

⁷⁵⁰ AGİT, “**Memorandum**”, <http://www.osce.org/ru/home/123807?download=true>, 19.02.2017.

Ek 6: 12 Şubat 2015'te İmzalanan 13 maddelik Minsk II Antlaşması Kararları

1. Taraflar 15 Şubat 2015, saat 00.00'dan itibaren Donetsk ve Lugansk bölgelerinde ateşkes uygulayacak.
2. 100 mm ve daha fazla kalibriye sahip topçu sistemlerinden korunmak için en az 50 km güvenlik bölgesi oluşturulacak ve çoklu fırlatma düzeneğine sahip füze sistemleri (Tornado-S, Uragan, Smerç ve Toçka (Toçka-U)) 140 km güvenli bölgeye, sınır hattının gerisine çekilecek. Ateşkes sürecinde, AGİT ve Üçlü Temas Grubu destek sağlayacak.
3. Ateşkes sürecinde gerçekleşecek olan ağır silahların tahliyesi AGİT tarafından, uydu, İHA'lar (insansız hava araçları), radar sistemleri vb. teknik araçlar kullanılarak gözetlenecek.
4. Geri çekilme işlemlerinin bitmesiyle birinci gün Ukrayna yerel mevzuatına ve yasalarına uygun olarak Donetsk ve Lugansk bölgelerinde yerel seçimler yapılacak. Bu belgenin imzalandıktan sonra, 30 gün içinde Ukrayna Verhovnaya Rada'nın alacağı kararla "Donetsk ve Lugansk bölgelerinin belirli bölgelerinde yerel öz yönetim" uygulayacak.
5. Ukrayna Donetsk ve Lugansk bölgelerinin belirli bölgelerinde meydana gelen olaylarla bağlantılı olarak kişilerin yargılanmasını ve cezalandırılmasını yasaklayan bir yasa çıkararak soruşturmaların sonlandırılmasını ve af ilan edilmesini sağlayacak.
6. Tüm rehinelerin serbest bırakılması ve değişiminin sağlanması, yasadışı tutuklu olanların "herkes için adalet" ilkesine dayanılarak serbest bırakılması sağlanacak.
7. Uluslararası mekanizma çalıştırılarak, iş birliği içinde bölgedeki ihtiyaç sahiplerine insani yardım ulaştırılacak.
8. Sosyoekonomik görüşmelerin yapılmasıyla emekli maaşları ve tüm kamu hizmeti faturalarının zamanında ödenmesi ve diğer ödemelerin sağlanması, çatışmadan etkilenen bölgelerdeki bankacılık sistemini kolaylaştırmak için uluslararası mekanizma oluşturulacak.
9. Yerel seçimlerden sonra ilk günden itibaren siyasi uzlaşmanın da sağlanmasıyla çatışma bölgesinde, Ukrayna hükümeti tarafından devlet sınırında tam kontrol sağlanacak.

10. Tüm yabancı silahlı oluşumların, askeri teçhizatların yanı sıra paralı askerlerin AGİT gözetiminde Ukrayna topraklarından çekilmesi ve yasadışı grupların silahsızlandırılmasına çalışılacak.
11. 2015 yılının sonunda Ukrayna'da reform yaparak yeni anayasa ile birlikte Donetsk ve Lugansk'a ademi merkezîyet ana unsur varsayılarak (Donetsk ve Lugansk gölgelerinin belirli bölgelerinin) özel statüsü konulu yasa kabul edilecek.
12. Ukrayna kanununa dayanarak Donetsk ve Lugansk yetkilileriyle Üçlü Temas Grubu arasında yapılacak görüşmeler neticesinde yerel seçimlerle ilgili sorunlar karara bağlanacak. Seçimler AGİT, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu tarafından AGİT standartlarına uygun olarak yürütülecek.
13. Üçlü Temas Grubunun faaliyetleri yoğunlaştırılacak, Minsk mutabakatının uygulanmasını gözlemleyecek bir çalışma grubu oluşturulacak.

Belge, Üçlü Temas Grubu katılımcıları tarafından imzalanmıştır:

Ukrayna temsilcisi: Ukrayna'nın eski Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma

Rusya temsilcisi: Rusya'nın Ukrayna Büyükelçisi M. Y. Zurabov

AGİT temsilcisi: Büyükelçi Heidi Tagliavini

Donetsk ve Lugansk temsilcileri: A.V. Zaharçenko ve İ.V. Plotnitskiy⁷⁵¹.

⁷⁵¹ Kremlin, Kompleks mer po vıpolneniyu Minskih soglaşeniy, <http://kremlin.ru/supplement/4804>, 15.10.2017. bk. https://zn.ua/POLITICS/chem-zakonchilis-peregovory-v-minske-dokumenty-i-zayavleniya-storon-166784_.html, 15.10.2017.

Ek 7: Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester Bölgesinde Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözüm İlkeleri Antlaşması Kararları⁷⁵²

СОГЛАШЕНИЕ

о принципах мирного урегулирования вооруженного конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдова

Российская Федерация и Республика Молдова, стремясь к скорейшему и полному прекращению огня и урегулированию вооруженного конфликта в приднестровских районах мирными средствами;

подтверждая приверженность принципам Устава ООН и Совещания по Безопасности и Сотрудничеству в Европе;

приветствуя принципиальное взаимопонимание, достигнутое 3 июля 1992 года между Президентом Российской Федерации и Президентом Республики Молдова, договорились о нижеследующем:

Статья 1

1. С момента подписания Соглашения конфликтующие стороны берут на себя обязательства предпринять все необходимые меры к полному прекращению огня, а также любых вооруженных действий друг против друга.
2. С прекращением огня конфликтующие стороны приступают к отводу частей своих вооруженных сил и иных формирований, боевой техники и вооружения и завершают этот процесс в течение семи суток. Целью такого разъединения является создание зоны безопасности между сторонами в конфликте. Конкретные координаты зоны будут определены особым протоколом сторон, участвующих в выполнении данного Соглашения.

Статья 2

1. В целях обеспечения контроля за осуществлением мероприятий, указанных в статье 1, а также обеспечения режима безопасности в упомянутой зоне учреждается объединенная Контрольная комиссия, состоящая из представителей трех сторон, участвующих в урегулировании.

⁷⁵² Ortak Kontrol Komisyonu, <http://okk-pridnestrovie.org/dokument4.htm>, SOĞLAŞENİYE o printsiplah mirnogo uregulirovaniya voorujennogo o konflikta v Pridnestrovskom regione Respubliki Moldova, <http://forum-pridnestrovie.info/wp-content/uploads/2017/09/Peregovornye-dokumenty-PMR-Moldova.pdf>, 03.03.2018

Комиссия использует в своей работе созданные в соответствии со всеми предыдущими договоренностями, в том числе четырехсторонними, группы военных наблюдателей. Контрольная комиссия приступает к выполнению задач, возложенных на нее настоящим Соглашением, в течение семи суток с момента подписания Соглашения.

2. Каждая из сторон, участвующая в работе Комиссии, назначает в ее состав своих

представителей. Местом пребывания Контрольной комиссии является город Бендеры.

3. С целью реализации вышеуказанных мероприятий в подчинение Контрольной комиссии придаются созданные на добровольной основе воинские контингенты, представляющие стороны, участвующие в выполнении данного Соглашения. Размещение этих контингентов и их использование для обеспечения режима прекращения огня и безопасности в зоне конфликта осуществляется в соответствии с решениями Контрольной комиссии на основе консенсуса. Численный состав, статус, условия ввода и вывода воинских контингентов в зону конфликта определяются отдельным протоколом.

4. В случае нарушения условий настоящего Соглашения Контрольная комиссия проводит расследование его обстоятельств и срочно принимает надлежащие меры по восстановлению мира и правопорядка, а также по недопущению подобных нарушений в дальнейшем.

5. Финансирование деятельности Контрольной комиссии и приданных ей сил осуществляется всеми сторонами на доленой основе.

Статья 3

Город Бендеры, как место пребывания Контрольной комиссии и в силу особой сложности обстановки объявляется районом с повышенным режимом безопасности, который обеспечивается воинскими контингентами сторон, участвующими в выполнении данного Соглашения. Контрольная комиссия обеспечивает поддержание правопорядка в г.Бендеры во взаимодействии с подразделениями полиции и милиции ограниченного состава. Административно-хозяйственная деятельность в г.Бендеры осуществляется действующими органами

городского самоуправления, в случае необходимости, совместно с Контрольной комиссией.

Статья 4

Части 14 армии Вооруженных Сил Российской Федерации, дислоцированные в Республике Молдова, будут строго соблюдать нейтралитет. Обе стороны в конфликте берут на себя обязательство уважать нейтралитет и воздерживаться от любых противоправных действий и отношении военного имущества, военнослужащих этой армии и членов их семей. Вопросы о статусе армии, порядке и сроках ее поэтапного вывода будут определены в ходе переговоров между Российской Федерацией и Республикой Молдова.

Статья 5

1. Конфликтующие стороны считают недопустимым применение любых санкций и блокад. В этом контексте будут незамедлительно устранены любые помехи на пути движения товаров, услуг и людей, а также приняты надлежащие шаги к отмене чрезвычайного положения на территории Республики Молдова. 2. Конфликтующие стороны незамедлительно приступят к переговорам относительно урегулирования вопросов, касающихся возвращения беженцев к местам их постоянного проживания, оказания помощи населению пострадавших районов и восстановления хозяйственных и жилых объектов. Российская Федерация окажет в этом необходимое содействие. 3. Конфликтующие стороны предпримут все меры для беспрепятственного допуска международной гуманитарной помощи в зону урегулирования.

Статья 6

Для распространения объективной информации о положении в зоне урегулирования стороны создают при Контрольной комиссии совместный пресс-центр. Статья 7 Стороны исходят из того, что предусматриваемые данным Соглашением меры являются важной составной частью процесса урегулирования конфликта мирными, политическими средствами. Статья 8 Настоящее Соглашение вступает в силу с момента подписания. Действие настоящего Соглашения прекращается по согласию сторон, или в случае выхода из него одной из договаривающихся сторон, что влечет за собой

прекращение деятельности Контрольной комиссии и приданных ей воинских контингентов. Совершенно в г. Москве 21 июля 1992 года на русском и молдавском языках, при этом все тексты имеют одинаковую силу.

За Российскую Федерацию
Б. ЕЛЬЦИН

За Республику Молдова
М. СНЕГУР

Ek 8: Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester Arasındaki İlişkilerin Normalleşmesi Temeli Üzerine Memorandum (Primakov Memorandumu) Kararları

1. Taraflar, karşılıklı ilişkilerde güç kullanmaya ya da tehdide başvurmayacaklarını teyit ederler. Herhangi bir anlaşmazlık barışçıl yollarla çözülecek; AGİT, BDT, Rusya Federasyonu ve Ukrayna'nın garantör ülkeler olarak yardım ve arabuluculuğu ile müzakereler ve istişareler yoluyla uygulanacaktır.
2. Tarafların hukuki ilişkileri devam edeceklerdir. Bu ilişkileri tanımlayan belge ile, Transdinyester'in statüsü, yetkilerinin tanımlanması ve yetkilendirilmesi karşılıklı olarak güvence altına alınarak çözüm prensiplerine dayanılacaktır. Taraflar, bu belgenin imzalanmasından sonra önceden elde edilen tüm temel anlaşmaları dikkate alarak 17 Haziran 1996 da dahil bu belgeyi geliştirmek için ilerleyecektir.
3. Transdinyester, uluslararası hukuk ve dış politikasının uygulanmasında Moldova Cumhuriyeti'nin yanında yer alır. Bu konulardaki karar tarafların mutabakatlarıyla kabul edilir. Transdinyester ekonomik, bilimsel, teknik ve kültürel alanlarda bağımsız ilişkiler kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Diğer alanlarda ise tarafların mutabakatı gerekecektir.
4. Taraflar, Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester arasındaki ilişkilerin sağlam ve kapsamlı bir şekilde normale dönmesi için Rusya, Ukrayna ve AGİT'in arabuluculuk çabalarının devam etmesi talebinde bulunmuştur.
5. Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester, aralarındaki anlaşmaların tam ve koşulsuz olarak uygulanmasında karşılıklı kefilleri haline gelecektir.
6. Taraflar, Transdinyester'in statüsü ile memorandumda belirtilen anlaşmaların gözetilmesi ve Rusya ve Ukrayna'nın garantör ülke olmalarına hazır olduklarını olumlu karşılamışlardır.
7. Taraflar, AGİT'ten aralarındaki anlaşmalar ile uyumu teşvik etmesini talep eder.
8. Taraflar, müzakere sürecindeki tüm katılımcılar tarafından bir garanti mekanizması geliştirmesi gerektiğini beyan etmişlerdir.
9. Taraflar, Moldova Cumhuriyeti ve Rusya Cumhurbaşkanı arasında 21 Temmuz 1992 yılında imzalanan "Moldova Cumhuriyeti'nin Transdinyester'de Silahlı Çatışmanın Barışçıl Çözüm İlkeleri Anlaşması" uyarınca, Güvenlik

Bölgesinde Ortak Barış Gücü Kuvvetleri tarafından yürütülen barışı koruma eylemlerinin doğrulandığını teyit etmektedir.

10. Yapılan anlaşmaların ihlali halinde taraflar durumu normalleştirmek ve önlem almak için istişarelerde bulunmak üzere garantör ülkelere başvurma hakkına sahiptir.

11. Taraflar Ocak-1990 tarihli Moldova SSC sınırları içindeki ortak bir devlet çerçevesinde ilişki kuracaklardır.

Moldova Cumhuriyeti

Transdinyester

Garantör devletler:

Rusya Federasyonu

Ukrayna

8 Mayıs 1997 Moskova⁷⁵³.

⁷⁵³ Transdinyester Gümrük Komitesi http://customs.gospmr.org/wp-content/uploads/2015/03/moscow_memorandum_rus.pdf, bk. Moldova Hükümeti, <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=287902&lang=2>, 06.02.2018. <http://polit.ru/article/2006/03/23/memorand/>, 06.02.2018. Ukrayna, <http://old.niss.gov.ua/book/Perep/pril.htm>, <http://old.niss.gov.ua/book/perep/04.htm>, 06.02.2018.

Ek 9: Ukrayna Planı (Yuşenko Planı)

1. Bölgesel ve ulusal düzeyde demokrasinin gelişmesi için koşulların oluşturulması.
2. Çok partili bir sistemin geliştirilmesi için şartların oluşturulması.
3. Ukrayna, AB, AGİT, Rusya ve ABD kontrolünde Yüksek Kurul (Konsey) için doğrudan ve demokratik seçimlerin düzenlenmesi ve yürütülmesi.
4. Barışı Koruma Gücü'nün uluslararası bir mekanizmaya dönüştürülmesi ve Ukrayna barış gücü sayısının artırılması.
5. Askeri-sanayi komplekslerinin Ukrayna uzmanları tarafından izlenmesinin kabul edilmesi.
6. Ukrayna-Transdinyester sınırında malların geçişini kontrol etmek için AGİT ve diğer uluslararası kuruluşlar içinde izleme gruplarının oluşturulması.
7. Transdinyester'in çözümünde ABD ve AB'nin girişimlerine izin verilmesi ⁷⁵⁴.

⁷⁵⁴ Davit Gasparian, s. 182.

Ek 10: Güven Artırıcı Önlemler ve İşbirliğinin Geliştirilmesi İçin Uzman (Çalışma Grupları) Genel Düzenlemeleri

1. Uzman (çalışma grubu) gruplarının faaliyetleri (Gruplar), Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester'den (Siyasi Temsilciler) gelen siyasi konular Temsilciler tarafından koordine edilmektedir. Siyasi temsilciler, grup toplantılarına katılabilirler veya temsilcilerini karşılıklı anlaşma ile temsil edebilirler.
2. Gruplar, ilgili alanlarda var olan sorunlara ilişkin önerilerin ve çözümlerin geliştirilmesine katkıda bulunabilirler.
3. Gruplar, gerektiğinde diğer uzmanların katılımı ile ilgili sanayi gruplarının yetkili temsilcilerinden oluşturulur.
4. Grup liderleri, tarafların mevcut yöntemlerine göre atanır ve çalışma belgelerini imzalarken eşit statüye sahiptir. Grup başkan yardımcıları, tarafların oluşturduğu yönetime göre atanır.
5. Grupların liderleri, temasların yapılması, gündem oluşturulması ve planlanan toplantıdan en geç bir hafta öncesine kadar diğer tarafın önceden bildirilmesi de dahil olmak üzere, grupların faaliyetleri ile ilgili tüm konularda bireysel olarak bilgilendirilmekten sorumludur.
6. Grup toplantıları en az iki ayda bir yapılır. Bir sonraki toplantının tarihi ve yeri bir önceki toplantıda belirlenir ve tutanağa kaydedilir. Gerekirse, taraflardan biri olağanüstü bir toplantı başlatma hakkına sahiptir.
7. Toplantı başkanlığı, grup liderleri tarafından dönüşümlü olarak yapılır. Grubun başkanının yokluğunda, başkan yardımcısı toplantıya başkanlık eder.
8. Grup toplantılarında alınan kararlar, grup liderleri tarafından imzalanan protokollerde düzenlenir. Gruplar kendi yetkileri dahilinde kararlar alırlar. Grup toplantısının taslak protokolü, toplantı başkanlığındaki toplantıdan itibaren üç gün içinde yapılır. Hazırlanan taslak protokol, anlaşma için diğer tarafa gönderilir. Mutabakat süreci yedi gün içinde tamamlanmalıdır. İmzalı protokoller, tarafların yönetimine gerekli kararların değerlendirilmesi ve kabul edilmesi için gönderilir.
9. Transdinyester sürecinde arabulucu ve gözlemci temsilcileri, ev sahipliği yapan tarafı önceden bilgilendirmek kaydıyla grup toplantılarına katılabilirler. Ev

sahibi taraf arabulucuları ve gözlemcileri, planlanan toplantıdan en geç bir hafta öncesine kadar grupların gelecek toplantılarından önce bilgilendirecektir.

10. Bu yönetmelik Rusça olarak iki nüsha halinde hazırlanır ve Siyasi Temsilciler tarafından birer nüshası muhafaza edilir.

11. Bu yönetmelik, siyasi temsilciler tarafından imzalandığı tarihten ve tarafların yönetimi onayından itibaren yürürlüğe girer⁷⁵⁵.

⁷⁵⁵ Общй регламент експертнх (рабоçих) групп по мерам укреплениа довериа и развитиу взамодествиа, <http://mid.gospmr.org/ru/Ndp>, 22.03.2018.

Ek 11. 13 Temmuz 2012 Viyana’da Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantı Kararları

Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantı ilke ve yöntemleri belirlenmiştir. Resmi müzakere süreci için gündem oluşturulmuştur⁷⁵⁶.

Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantı ilke ve yöntemleri: Transdinyester Bölgesinde Müzakere Süreci Çerçevesinde Siyasi Konularda Daimi Toplantı katılımcıları şunlardır: Taraflar; Moldova Cumhuriyeti ve Transdinyester. Arabulucular; Rusya, Ukrayna ve AGİT. Gözlemciler; AB ve ABD.

İlkeler:

1. Katılımcılar ön koşulları belirlemekten kaçınırlar.
2. Transdinyester sorununun çözümü ile ilgili konuları ele alırken, taraflar iyi niyet gösterecek ve yapıcı bir şekilde sürekli diyalogları yürüteceklerdir.
3. Daimi Toplantı çerçevesinde yapılan görüşmeler, katılımcılar arasında eşitlik ve karşılıklı saygıya dayalı yürütülmektedir. Moldova, Transdinyester, Ukrayna, Rusya ve AGİT temsilcileri statüleri, 26-27 Eylül 2005 Odessa görüşmesindeki protokol ve buna ek olarak “Müzakere Sürecinde Gözlemcilerin Hakları ve Yükümlülükleri” dikkate alınır. Bu, tarafların herhangi bir öneri sunma veya müzakere süreci için önemli gördüğü herhangi bir konuyu tartışma hakkını güvence altına alır.
4. Ayrı bir belgenin hazırlanmasında, standart ilke olarak "Eğer her şey kabul edilmezse hiçbir şey kabul edilemez" ilkesi uygulanır.
5. Taraflar, yapılan anlaşmaları vicdani bir şekilde uygulayacaklardır.

Yöntem:

1. Daimi Toplantı kural olarak yılda en az altı kez yapılır.
2. Daimi Toplantı’nın katılımcılarının temsilcileri, her bir katılımcının kendi yöntemlerine uygun olarak atanacaktır. Katılımcılar, temsilcilerinin değiştirilmesini önceden bildirir.

⁷⁵⁶ Transdinyester DİB, Protokol zasedaniya «Postoyannogo soveshaniya po političeskim voprosam v ramkah peregovornogo protsessa», <http://mid.gospmr.org/ru/mfG>, 23.03.2018.

3. Tarafların, arabulucuların ve gözlemcilerin önerilerini aldıktan sonra, AGİT Başkanlığı, Daimi Toplantı'nın gündemini taslak şeklinde toplantı tarihinden en geç iki hafta öncesine kadar katılımcılara gönderir.
 4. Daimi Toplantı'nın tarafları, belli bir zaman içerisinde imzalanacak önemli konularda kararlaştırılan belgeleri hazırlar. Daimi Toplantı'da somut anlaşmalar yapılmazsa, AGİT Genel Başkanlığı bir genelleme yapar.
 5. Herhangi bir alanda anlaşmaları müzakere ederken, daha önce taraflarca imzalanmış olan sözleşmeler ve belgeler dikkate alınır.
 6. Daimi Toplantı'nın katılımcıları tarafından imzalandıktan sonra, belge, mevcut yönetime uygun olarak tarafların yönetimine iletilir. Belgenin onaylanmamış olması veya metinde değişiklik yapılması gerekiyorsa, onaylanmamış bu belgede yer alan hiçbir şeyin üzerinde anlaşmaya varılmayacak ve tüm sorunlar tekrarlanan görüşmelere tabi olacaktır.
 7. Ulaşılabilecek anlaşmalarda, uygulanmasını sağlamak için mekanizmalar belirlenmelidir.
 8. Güven oluşturma önlemleri ve etkileşimin geliştirilmesi konusunda uzman (çalışma grupları), müzakere sürecinin ayrılmaz bir parçasıdır ve işlerinin onaylanmış kurallarına uygun olarak işlev görecektir.⁷⁵⁷
2. Resmi müzakere süreci için gündemler
1. Sosyo-ekonomik konular:
 - Gümrük işlemleri ve telekomünikasyon da dahil olmak üzere nüfusun, malların, hizmetlerin ve sermayenin hareket özgürlüğü;
 - Finansal, bankacılık ve mali konular;
 - Mülkiyet;
 - Ulaşım ve altyapı;
 - Eğitim dahil olmak üzere kültürel iş birliği;
 - Tarım ve çevre koruma;
 - Sağlık;
 - Diğer güven artırıcı önlemler.
 2. Genel yasal ve insani yardım soruları ve insan hakları:

⁷⁵⁷ Printsipi i pretseduri vedeniya peregovorov v ramkah «Postoyannogo soveshaniya po politicheskim voprosam v ramkah peregovornogo protsesssa po Pridnestrovskomu uregulirovaniyu», <http://mid.gospmr.org/ru/KLG>, 2012, 21.03.2018.

- İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı;
- Toplumun her seviyesinde diyalogu teşvik etmek,
- Sivil toplum faaliyetleri ve kişiler arası iletişim;
- Medya özgürlüğü;
- Önceki anlaşmalar ile ilgili konular dahil olmak üzere genel yasal konular;
- Diğer güven artırıcı önlemler.

3. Siyasi ve güvenlik sorunlar dahil olmak üzere kapsamlı çözüm⁷⁵⁸.

⁷⁵⁸ Povestka dnya ofitsialnogo peregovornogo protsessa, <http://mid.gospmr.org/ru/vTv>, 20.03.2018.

ÖZGEÇMİŞ

İslam Halitoğlu 1986 yılında Kırgızistan Cumhuriyeti, Calal-Abad ili, Suzak ilçesi, Bağış köyünde doğmuştur. İlk ve orta okulu Bağış köyünde bitirmiştir. Liseden 2001 yılında mezun olmuştur. 2006 yılında İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi bünyesinde eğitim veren Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirmiştir. 2008 yılında aynı üniversitede Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Rusça Yüksek Lisans yapmıştır. 2011 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında ikinci Yüksek Lisansını tamamlayarak Doktora eğitimine başlamıştır. İyi seviyede Rusça, Kırgızca ve orta seviyede Özbekçe ve Azerice bilmektedir. Evlidir ve üç çocuk babasıdır.